

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
HITTUDOMÁNYI KAR

**A Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn szentírási
magyarázata és e bűn értelmezése a teológiatörténet egyes
korszakaiban**

Doktori értekezés

Témavezető:
Dr. Tarjányi Zoltán

2009

Tartalomjegyzék

Bevezetés	2
I. A Szentlélek elleni konkrét bűn: a blaszfémia	5
1. A 'blaszfémia' fogalmi tisztázása	5
A. A 'blaszfémia' mint bűnt megnevező fogalom	5
B. A blaszfémia szó eredete és általános jelentése	6
2. Az istenkáromlás a klasszikus görög irodalom értelmezésében	6
3. Istenkáromlás az Ószövetségben	7
A. A zsidók által elkövetett blaszfémia	8
1. Blaszfémia szavakkal	8
2. Tettekben elkövetett istenkáromlás	8
B. A pogányok által elkövetett blaszfémia	10
4. Blaszfémia az Újszövetségben	11
A. Az istenkáromlás vádja Jézus ellen – az Újszövetség drámája	13
1. A bűnök megbocsátása és az istenfiúság kijelentése mint blaszfémia	13
2. A Jézust érő vád mint akarattal elkövetett Isten-ellenes bűn	15
B. Istenkáromlás az ősegyházban	15
1. Istenkáromlás Pál apostol működése során	16
2. István diakónus és a blaszfémia vádja	17
C. Veszély az ősegyházban: az istenkáromlás kiprovokálása	18
1. A szeretet elleni bűnök mint istenkáromlások	18
2. Istenkáromló hamis tanítások	19
3. A keresztényüldözők istenkáromlása mint a végső idők jele	20
5. Összegzés	20
II. A Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn értelmezése a szinoptikus evangéliumokban	22
1. A Szentlélek az evangéliumokban – bevezetés a jézusi logion szentírási magyarázatához és értelmezéséhez	23
2. A jézusi logion értelmezése Szent Márk evangéliumában	25
A. A Márk-evangélium keletkezése, megírásának célja	25
B. A logion helye a Márk-evangéliumban	27
C. A logion értelmezése a Márk-evangélium alapján	30
1. Jézus családjának félelmei – Mk 3,20-21	30
2. Jézus válaszol az írástudók vádaskodására – Mk 3,22-30	33
A, Mk 3,22-26: Az írástudók vádja és Jézus válasza	34
B, Mk 3,27: Példabeszéd az erős emberről	39
C, Mk 3,28-30: Mondás a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről	41

a, A logiont bevezető 'αμην' értelmezése	41
b, A megbocsáthatatlan bűn gondolköre a Szentírásban	42
c, Az 'emberek fiai' kifejezés a logionban	43
d, Jézus 'Szentlélek' fogalma	43
e, Örök vétek és 'átkozottság'	44
f, A jézusi válasz címzettjei	45
g, A Szentlélek elleni blaszfémia	45
3. Jézus valódi családja – Mk 3,31-35	47
A, A Mk 3,31-35 versek exegézise	48
B, Jézus valódi családja mint az egyház alapja	50
D. A Mk 3,20-35 összegzése	51
3. A jézusi logion értelmezése Szent Máté evangéliumában	53
A. A Máté-evangélium keletkezése, megírásának célja	53
B. A logion elhelyezkedése a Máté-evangéliumban	54
C. A Mt 12,22-37 egységének kérdése	55
1. A perikópa tartalmi egysége	55
2. A Mt 12,22-37 mint szerkezeti egység	56
D. A logion értelmezése a Máté-evangélium alapján	60
1. Jézus és Belzebub – Mt 12,22-32	60
A, Mt 12,22-24: A vak és néma ember meggyógyítása	60
B, Mt 12,25-30: Jézus válasza a farizeusok vádjára	65
C, Mt 12,31-32: Blaszfémia a Szentlélek ellen	72
a, A Mt 12,31-32 versek elemzése	71
b, A Szentlélek elleni bűn értelmezése	76
2. Jézus elítéli a farizeusok viselkedését és szavait – Mt 12,33-37	79
E. A Mt 12,22-37 összegzése	83
4. A jézusi logion értelmezése Szent Lukács evangéliumában	86
A. A Lukács-evangélium keletkezése, megírásának célja	86
B. A logion elhelyezkedése a Lukács-evangéliumban	87
C. A Lk 12,1-12 egységének kérdése	89
1. A perikópa tartalmi egysége	89
2. A Lukács 12,1-12 mint szerkezeti egység	90
D. A logion értelmezése a Lukács-evangélium alapján	93
1. Az elrejtett és a nyilvánvaló – Lk 12,1-3	94
2. Az emberek felett gyakorolt erő – Lk 12,4-7	98
3. Nyilvános megvallás – Lk 12,8-12	102
A, Lk 12,8-9: az Emberfia megvallása és megtagadása	103
B, Lk 12,10: a Szentlélek elleni bűn	105
a, A logion szerkezete és szövegkörnyezete	105
b, A Szentlélek elleni bűn különféle magyarázatai	106
C, Lk 12,11-12: hitvallás a Szentlélek segítségével	110
E. A Lk 12,1-12 összegzése	112

5. Az evangéliumok logion-értelmezéseinek összefoglalása	114
III. A Szentlélek elleni bűn értelmezése és rendszerezése Aquinói Szent Tamás teológiájában	117
1. Aquinói Szent Tamás legfontosabb patrisztikus forrásai	117
A. A Szentlélek elleni bűn értelmezése a patrisztikában	118
1. A Szentlélek elleni bűn a <i>Didakhé</i> -ban	118
2. A Szentlélek elleni bűn Órigenész tanításában	119
3. A Szentlélek elleni bűn Szent Ambrus értelmezésében	121
4. A Szentlélek elleni bűn Aranyszájú Szent János Máté-értelmezésében	122
5. Összegzés	123
B. A Szentlélek elleni bűn értelmezése Szent Ágoston tanításában	124
1. Szent Ágoston tanítása a Szentlélek elleni bűnről LXXI. prédikációja alapján	125
A, A LXXI. prédikáció Szent Ágoston életművében	125
B, Szent Ágoston tanítása a Szentlélek elleni bűnről	127
a, Bevezető gondolatok	127
b, A zsidók viselkedése az evangéliumi történetben	127
c, Az ellenség jelenléte és Krisztus országának megosztottsága	129
d, A zsidók, a pogányok és az eretnekek Szentlélek elleni káromlása	129
e, A blaszfémia és annak megbocsáthatósága a katolikus egyházban	131
f, A kérdés nehézsége	131
g, A 'blaszfémia' kifejezés értelmezése	132
h, Jézus isteni megjelenése és a bűn	133
i, A Szentlélek elleni blaszfémia Márknál és Lukácsnál	134
j, A Szentlélek elleni bűn és a szentségek	134
k, A Szentháromság belső relációi	135
l, A Szentlélek elleni blaszfémia	135
m, A Szentlélek a Szentháromságban	136
n, Egyházi és nem egyházi közösségek	137
o, A Szentlélek elleni bűn Jézus értelmezésében	138
p, A prédikáció befejezése: hálaadás	139
2. A Szentlélek elleni bűn ágostoni értelmezésének összegzése	140
C. A patrisztika és az ágostoni tanítás összefoglalása	142
2. A Szentlélek elleni blaszfémia értelmezése Aquinói Szent Tamás tanításában	143
A. Általános bevezetés Szent Tamás teológiájának megértéséhez	143
1. A katolikus egyház a virágzó középkorban, ezen belül a XIII. században	143
2. Aquinói Szent Tamás és kora	144
3. Alapelveink a szent tamási tanítás vizsgálatában	145
4. Szent Tamás és főműve, a <i>Summa Theologiae</i>	146
5. Szent Tamás erkölcstana a <i>Summa Theologiae</i> -ban	147
6. A blaszfémia kérdésköre a <i>Summa</i> -ban – mint a hittel szemben elkövetett bűn	148
B. A blaszfémia értelmezése a <i>Summa Theologiae</i> -ban	149

1. Szent Tamás tanítása a blaszfémiairól általánosságban (IIa IIae q.13)	150
A, A blaszfémia és a hit megvallásának kapcsolata (q.13, a.1)	150
a, Ellenvetések	151
b, A tétel kifejtése	152
c, Az ellenvetések cáfolatai	152
d, Összegzés	153
B, A blaszfémia mint halálos bűn (q.13, a.2)	153
a, Ellenvetések	154
b, A tétel kifejtése	154
c, Az ellenvetések cáfolatai	155
d, Összegzés	156
C, A blaszfémia mint a legnagyobb bűn (q.13, a.3)	157
a, Ellenvetések	157
b, A tétel kifejtése	157
c, Az ellenvetések cáfolatai	158
d, Összegzés	159
D, A kárhozottak és az istenkáromlás (q.13, a.4)	159
a, Ellenvetések	160
b, A tétel kifejtése	160
c, Az ellenvetések cáfolatai	161
d, Összegzés	161
E, A blaszfémia általánosságban (q.13) – összegzés	162
2. A blaszfémia mint a Szentlélek ellen elkövetett bűn (IIa IIae, q.14)	162
A, A Szentlélek elleni és a biztos rosszakarattal elkövetett bűn (q.14, a.1)	162
a, Ellenvetések	162
b, A tétel kifejtése	163
c, Az ellenvetések cáfolatai	165
d, Összegzés	166
B, Hat bűn megkülönböztetése a Szentlélek elleni bűnön belül (q.14, a.2)	166
a, Ellenvetések	166
b, A tétel kifejtése	167
c, Az ellenvetések cáfolatai	169
d, Összegzés	169
C, A Szentlélek elleni bűn megbocsáthatóságáról (q.14, a.3)	169
a, Ellenvetések	170
b, A tétel kifejtése	170
c, Az ellenvetések cáfolatai	172
d, Összegzés	172
D, Vajon elsőként a Szentlélek ellen vétkezik az ember? (q.14, a.4)	173
a, Ellenvetések	173
b, A tétel kifejtése	174
c, Az ellenvetések cáfolatai	174
d, Összegzés	175

E, A Szentlélek elleni blaszfémia (q.14) – összegzés	175
C. A blaszfémiáról szóló szent tamási tanítás összefoglalása (IIa IIae q.13-14)	175
1. A <i>Summa Theologiae</i> blaszfémiáról szóló tanításának összegzése	175
2. Következtetések a Szent Tamás-i blaszfémia-értelmezéssel kapcsolatosan	177
IV. A Szentlélek elleni bűn értelmezése a II. Vatikáni zsinat (1962–1965) utáni teológiában	180
1. A II. Vatikáni zsinat jelentősége teológiai és erkölcszociológiai szempontból	180
2. A Szentlélek elleni bűn értelmezése a II. Vatikáni zsinat előtt	181
A. A Szentlélek elleni bűn értelmezése a Trienti zsinat (1545–1563) tanításában és Suarez műveiben	182
1. A Szentlélek elleni bűn a Trienti zsinaton	182
2. A Szentlélek elleni bűn Suarez tanításában	184
A, A blaszfémia definíciója	184
B, A blaszfémia fajtái	186
C, A blaszfémia bűnének súlya	187
D, A blaszfémia bűnének súlya a bíróságok előtt	189
E, Összegzés	189
3. A Trienti zsinat és Suarez blaszfémia-tanításának összefoglalása	190
B. A Szentlélek elleni blaszfémia megjelenése és értelmezése a XIX–XX. század fordulóján	191
1. Noldin tanítása a blaszfémiáról	192
A, A blaszfémiáról szóló értekezés elhelyezkedése Noldin művében	192
B, A blaszfémia értelmezése Noldin szerint	192
a, A blaszfémia erkölcszociológiai besorolása és definíciója	192
b, A blaszfémia egyes formái és azok besorolásai	193
2. Tanquerey blaszfémia-értelmezése	194
A, A blaszfémia Tanquerey értelmezésében	195
B, A blaszfémia mint a vallásosság ellen elkövetett bűn	196
3. Összegzés	196
C. A blaszfémia egyéb értelmezési lehetőségei közvetlenül a II. Vatikáni zsinat előtt	198
1. A blaszfémia értelmezése Piscetta és Gennaro művében	198
2. Slater blaszfémia-értelmezése	200
3. A blaszfémia Prümmer értelmezésében	202
4. Összegzés	204
3. A Zsinat előtti Szentlélek elleni bűn-értelmezések összefoglalása és értékelése	205
4. A Szentlélek elleni bűn értelmezése a II. Vatikáni zsinattól napjainkig	206
A. A Szentlélek elleni bűn értelmezése Bernhard Häring teológiájában a Zsinat idején	206
1. Häring jelentősége a XX. század erkölcszociológiai teológiájában	206
2. Häring tanítása a blaszfémiáról a <i>Krisztus törvénye</i> című művében	207
A, A Szentlélek elleni bűn mint a hitetlenség egyik formája	208
B, A Szentlélek elleni bűn mint istenkáromlás	209

C, A Szentlélek elleni bűn összegzése a <i>Krisztus törvénye</i> alapján	212
3. Häring tanítása Isten nevének tiszteletéről és a blaszfémiáról a <i>Keresztény megújulás egy változó világban</i> című művében	212
A, A hitetlenség	213
B, A káromlás	215
C, A Szentlélek elleni bűn a <i>Keresztény megújulás egy változó világban</i> című műben	216
4. Häring blaszfémiáról szóló tanításának összegzése és ezen tanítása fejlődésének értékelése	216
B. A Szentlélek elleni bűn mint blaszfémia értelmezése a Zsinat utántól napjainkig	218
1. Peschke értelmezése	218
A, A profanitás és a blaszfémia	219
B, Értékelés	221
2. White teológiája	222
A, Isten uralma és királyi volta	222
B, Jézus bűnértelmezése	223
a, Bűnös gondolatok és vágyak	223
b, Mulasztás miatt elkövetett bűnök	224
c, A felebarát szeretete ellen elkövetett bűnök	225
d, Az igazság világossága ellen elkövetett bűnök	226
e, A bűnök következményei és jézusi megítélése	228
C, Isten országa és az erkölcsi kötelesség kapcsolata	229
D, Értékelés	229
3. A blaszfémia értelmezése Lawton szerint	231
A, Az Ószövetség és az Újszövetség blaszfémia-értelmezésének legfőbb vonásai	231
B, A két szövetség blaszfémia-értelmezése közötti teológiai különbség	232
C, Összegzés	234
4. A blaszfémia és a Szentlélek elleni bűn magyarázata Weber szerint	235
A, A Szentlélek elleni bűn helye és magyarázata a Szentírásban	236
B, A Szentlélek elleni bűn kapcsolata a páli és a jánosi bűnértelmezéssel	237
C, Összegzés	239
5. A Zsinat utáni Szentlélek elleni bűn-értelmezések összegzése	239
C. A II. Vatikáni zsinat utáni Szentlélek elleni bűn-értelmezések összegzése	242
V. Összegzés	245
1. A szent tamási és a II. Vatikáni zsinat utáni blaszfémia- és Szentlélek elleni bűn- értelmezések összevetése és összegzése	245
2. A Szentlélek elleni bűn szentírási és teológiai értelmezésének egymásra gyakorolt hatása, összefüggései és kontinuitása	246
3. A Szentlélek elleni bűn dogmatikai vetülete	248
A. A megátalkodottság szerepe az ember személyes döntésében	248
B. A végső döntés Isten mellett vagy Isten ellen	249

4. Kitekintés a Szentlélek elleni bűn eddigi értelmezései alapján e bűn jelen és jövőbeni értelmezési lehetőségére és megértésére	250
Summary - A disszertáció angol nyelvű összefoglalása	252
Irodalomjegyzék	260
Szentírások	260
Dokumentumok, kézikönyvek, lexikonok, szótárak	260
Könyvek, jegyzetek	263
Cikkek, tanulmányok	269
Elektronikus források	269
Weboldalak	270
Függelék	271
A Mk 3,20-35 görög nyelvű szövege	271
A Mt 12,22-37 görög nyelvű szövege	273
A Lk 12,1-12 görög nyelvű szövege	275

Bevezetés

A Szentlélek elleni bűnt mindig titok vagy homály övezte valami miatt, különösen, ha a 'megbocsáthatatlan' jelzöt is a kifejezéshez illesztették. Még ma is széleskörű bizonytalanság tapasztalható azt illetően, hogy valójában mit is ért a katolikus Egyház e bűn alatt, hiszen maga a bűn elnevezése is kérdéseket vet fel.

Számos elnevezés származik e bűn szentírási logionjának fordításaiból. Az ógörög nyelv a 'blaszfémia' szót használja a bűn elnevezésében, amelyet a magyar nyelv hol a 'blaszfémia', hol az 'istenkáromlás' kifejezésekkel ad vissza. Ebből következően e bűn kapcsán a magyar nyelv a 'Szentlélek elleni bűn', a 'Szentlélek elleni blaszfémia' és a 'Szentlélek elleni káromlás' kifejezéseket használja. A 'káromlás' vagy 'istenkáromlás' szavunk az Istent sértő szóbeli rágalmazást jelöli, a 'blaszfémia' tettekben is megvalósulhat, nem csak szóban.

Méltán vetődhet fel a kérdés: a Szentlélek elleni 'bűn' blaszfémiaként csupán a Lélek szóbeli sértésében áll vagy valamilyen tett is társulhat hozzá? Pusztán káromlás vagy annál sokkal több? Milyen kapcsolat van az általános értelemben vett istenkáromlás és a Szentlélek elleni káromlás között, és mennyiben függ egyik a másiktól? Ha a 'megbocsáthatatlan' és az 'örök' jelzőket hozzátesszük, milyen bűnt kell értenünk alatta? Egyáltalán elképzelhető-e és létezik-e olyan bűn, amelyet a mindenható Isten sem tud megbocsátani? Miként mondható akkor Róla, hogy mindenható? A katolikus teológia mit mond minderről? Egyöntetű vagy eltérő a teológusok véleménye a Szentlélek elleni bűnnel megbocsáthatatlan bűnnel kapcsolatban? És ami a legfontosabb: maga Jézus mit akart mondani az öt hallgatónak, amikor felhívta a figyelmüket e bűn súlyosságára és figyelmeztette őket, hogy kerüljék el?

A felvetődő kérdésekre való válaszadás nem egyszerű feladat, mivel már maguk a kérdések is azt sugallják, hogy nem egy hétköznapi bűnfogalommal van dolgunk. Ahhoz, hogy a feleleteket megtaláljunk vagy legalábbis közelebb jussunk hozzájuk, szükséges, hogy tisztában legyünk a Szentlélek elleni bűnt jelölő fogalom jelentésével, annak szentírasi, benne jézusi értelmezésével, valamint a teológiatörténet egyes képviselőinek erről a bűnről szóló tanításával.

Értekezésünkben elsőként a blaszfémia fogalmát járjuk körül. Visszatérünk a szó ógörög gyökereihez és megvizsgáljuk, hogy a klasszikus görög értelmezés mit értett e szó és az ezzel jelölt cselekvés alatt. Ezután az Ószövetség istenkáromlásait vesszük sorra: a

zsidók, valamint a pogányok által elkövetett blaszfémiát értelmezzük szentírási szövegek fényében. Az Újszövetségben elsőként a Jézus ellen felhozott vádat, vagyis a Jézus által elkövetett 'istenkáromlást' értelmezzük, majd az ősegyházban előforduló blaszfémiát vizsgáljuk meg Pál apostol és István diakónus működésében, valamint az istenkáromlás keresztyének általi kiprovokálása kapcsán.

Az istenkáromlás fogalmának és tetteinek a görög, valamint a zsidó társadalomban és az ősegyház életében előforduló formáinak és alkalmainak ismertetése után a Szentlélek elleni blaszfémiát tartalmazó szentírási idézeteket értelmezzük, sajátos szövegkörnyezetükben vizsgálva azokat. Mivel mindhárom szinoptikus evangéliumban megtalálható az erről a bűnről szóló jézusi mondás, így azokat keletkezési sorrendjükben véve elsőként a márki mű, majd a Máté-és a Lukács-evangélium megfelelő perikópáit tesszük vizsgálatunk tárgyává, bennük a koiné-görög szentírási szövegek, valamint a magyar fordítás segítségével értelmezzük a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn logionját és közvetlen szövegkörnyezetüket.

A szentírási logion elemzése után a teológiatörténet egyes korszakaiba vezet kutatásunk. Két nagy időszakra fókuszálunk elemzésünk során: Aquinói Szent Tamásnak, a skolasztika legnagyobb teológusának, valamint a II. Vatikáni zsinat utáni időszak és a jelen teológusainak: Häring, Peschke, White, Lawton és Weber Szentlélek elleni bűnértelmezései alapján alkotunk véleményt a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn mibenlétéről. Ahhoz, hogy e két időszak teológiai tanításait jobban megismerhessük, feltétlenül foglalkoznunk kell a megelőző időszakokban írt teológiai munkákkal is – mindezt a teljesség igénye nélkül,– melyek esetlegesen alapul szolgálhattak Aquinói Szent Tamás és a II. Vatikáni zsinat után alkotó teológusok számára tanításuk átgondolásában és kifejtésében.

Elsőként néhány, a patrisztika időszakában született teológiai mű: a *Didakhé*, valamint Órigenész, Szent Ambrus, Aranyszájú Szent János, valamint Szent Ágoston egy-egy művének a Szentlélek elleni bűnnel kapcsolatos értelmezéseit ismertetjük, majd Aquinói Szent Tamás összefoglaló művében, a *Summa Theologiae*-ban vizsgáljuk meg a blaszfémia és a Szentlélek elleni blaszfémia témákban a katolikus tanítást.

A II. Vatikáni zsinat utáni időszak Szentlélek elleni bűnértelmezéseinek részletes bemutatása előtt egészen a Trienti zsinat tanításáig tekintünk vissza. A középkori nagy zsinat iratainak, majd Suarez összefoglaló munkája számunkra fontos részleteinek elemzése során abba az egyházi-teológiai szemléletmódról nyerhetünk betekintést, amelyből kinőtt az I., majd a II. Vatikáni zsinat igénye. A II. Vatikáni zsinatot közvetlenül megelőző időszakból Noldin és Tanquerey, majd a Piscetta és Gennaro szerzőpáros, Slater, valamint

Prümmer teológiai írásait vesszük sorra, bennük a Szentlélek elleni blaszfémiával kapcsolatos részleteket ismertetjük. Kutatásunk a II. Vatikáni zsinat alatt és után alkotó Häring, Peschke, White, Lawton és Weber műveinek egy-egy részét bemutató elemzéssel zárul, amelyet majd a végző egybevetés és összegzés, a dogmatikai értékelés és a kitekintés tesznek teljessé.

Bízunk abban, hogy a kutatásunk során forrásként használt idegen és magyar nyelvű művek segítségünkre lesznek abban, hogy a vizsgálatunk tárgyát képező teológiai munkák elemzése által megtaláljuk a feltett kérdésekre a megfelelő válaszokat és segítségükkel világosabb képet tudjunk alkotni a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn mibenlétéről.

I. A Szentlélek elleni konkrét bűn: a blaszfémia

Azt a bűnt jelző és jelentő kijelentést, melynek a Szentlélek ellen elkövetett megbocsáthatatlan bűn a következménye, többféleképpen fordítják magyarra a Szentírás különféle kiadásában. A legáltalánosabbak 'a Szentlelket káromolja', 'a Szentlélek ellen szól', 'a Szentlélek ellen káromkodik' fordítások¹, melyek mindegyike ugyanarra a súlyos vétekre, az istenkáromlásra vonatkozik, azt próbálja visszaadni a sértett Személy konkrét említésével. Ahhoz, hogy pontos fogalmat alkothassunk arról, hogy Jézus miért tartotta ezt a bűnt megbocsáthatatlannak, elsőként az istenkáromlást mint fogalmat kell közelebbről elemeznünk.

1. A 'blaszfémia' fogalmi tisztázása

A. A 'blaszfémia' mint bűnt megnevező fogalom

A Szentlélek elleni bűnnel kapcsolatos újszövetségi szentírási helyek (Mt 12,32; Mk 3,28-29 és Lk 12,10) a koiné-görög nyelven írt evangéliumokban a 'blaszfémia' főnévből származó igét ('blaszfemizálni') adják Jézus szájába, amikor az emberfia és a Szentlélek elleni bűnös beszédről, azaz káromlásról szólnak. Ahhoz, hogy ezt, a magyarban egy szóval igen nehezen visszaadható, cselekvést kifejező igét és segítségével a szentírási logiont is értelmezni tudjuk, fontos megvizsgálnunk magának a szónak az eredetét és jelentésvilágát az ókori és a Jézus-korabeli görög és zsidó kultúrkörben: a görög irodalomban és nyelvben, valamint az ószövetségi és az újszövetségi Szentírásban.

¹ Mt 12,32: 'Aki az Emberfia ellen szól, bocsánatot nyer, de aki a Szentlélek ellen szól, nem nyer bocsánatot sem ezen a világon, sem a jövőben.'; Mk 3,28-29: 'Bizony, mondom nektek, hogy minden vétet és káromlást, amellyel káromkodnak, megbocsátanak az emberek fiainak, de aki a Szentlélek ellen káromkodik, az nem nyer bocsánatot soha, hanem örök vétek fogja terhelni.' és Lk 12,10: 'Ha valaki az Emberfia ellen szól, bocsánatot nyer; de aki a Szentlelket káromolja, annak nincs bocsánat.' – A szentírási helyek értelmezéseit a dolgozat témájának megfelelően részletesen a későbbiekben ismertettem. – A szövegben idézett változatok forrásai az *Ó- ÉS ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS – A Neovulgáta alapján*, Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest 1997, valamint az *ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS*, Görög eredetiből fordította és magyarázta P. Békés Gellért és P. Dalos Patrik, Szent Gellért Egyházi Kiadó, Szeged – Szent Gellért Hittudományi Főiskola, Pannonhalma – Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest 1990¹¹. – A továbbiakban a dolgozatban előforduló magyar nyelvű szentírási idézetekhez forrásként minden esetben a Szent Jeromos Bibliatársulat Neovulgátájának (*Ó- ÉS ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS – A Neovulgáta alapján*) fordítását veszem alapul.

B. A blaszfémia szó eredete és általános jelentése

A 'blaszfémia' (βλασφημία)² görög eredetű szó, amely a βλάπτω³ ('megkárosítani') ige és a φήμη⁴ ('hírnév') főnév összevonásából ered (a belőle származó ige: βλασφήμειν⁵), melynek szó szerint jelentése: 'valaki hírnevében való károkozás, annak megkárosítása'.⁶ Eredetileg minden elhangzott sértő és gyalázkodó szó a blaszfémia fogalomkörébe tartozott,⁷ a későbbiekben eme használat szűkült: ezzel a fogalommal jelöltek minden olyan célzatos, szándékosan kimondott vagy leírt szót, szóösszetételt, amely megvetően és gyalázkodóan sérti Istent, az Ő jóságát vagy a vallásos hitet. Figyelemre méltó, hogy rendkívül fontos a káromlásnak a profanizálástól való óvatos elválasztása; utóbbi minden inzultáló ok nélküli Istennel szembeni tiszteletlenség, pusztán a szent nevek vagy a szent dolgokra való utalások óvatlan, túl gyakori vagy nem oda illő használata.⁸

2. Az istenkáromlás a klasszikus görög irodalom értelmezésében

A 'blaszfémia' kifejezés a világi görög irodalomban és filozófiában elsődlegesen 'gyalázkodó, sértegető beszéd' jelentéssel bírt (ellentétben az ευφημία⁹ ('valaki jóhírének keltése') szóval)¹⁰, ezenkívül bizonyos esetekben az élő vagy holt személyes kigúnyolását, rágalmazását¹¹ jelentette.

² βλασφημία, ας, ή – In: *ANALITICAL GREEK LEXICON*, Samuel Bagster & Sons Ltd, London 1973³ 71.

³ βλάπτω, βλάψω, έβλαψα – 1, gyengíteni, 2, megbántani, megkárosítani, kárt okozni – In: *ANALITICAL GREEK LEXICON*, 70.

⁴ φήμη, φήμης, ή – híρνέν, hír – In: *THE OXFORD DICTIONARY OF THE CHRISTIAN CHURCH*, Edited by F.L. Cross, Oxford University Press, London 1963⁴ 177.

⁵ βλασφημέω, βλασφημήσω, εβλασφήμησα, βεβλασφήμηκα – In: *ANALITICAL GREEK LEXICON*, uo. és *READER'S DIGEST UNIVERSAL DICTIONARY*, The Reader's Digest Association Ltd, London 1987

⁶ Vö. *OUR SUNDAY VISITOR'S CATHOLIC ENCYCLOPEDIA*, Editor: Peter M.J. Stravinskas, S.T.L., Our Sunday Visitor Publishing Division, Our Sunday Visitor, Inc., Huntington, Indiana 1991 142. és *THE NEW INTERNATIONAL DICTIONARY OF THE CHRISTIAN CHURCH*, General editor: J.D. Douglas, The Paternoster Press, Exeter 1974 136.

⁷ *A CATHOLIC DICTIONARY*, By William E. Addis and Thomas Arnold, Virtue & Co., Ltd., London 1954¹⁵ 84.

⁸ *NEW CATHOLIC ENCYCLOPEDIA*, Vol. II., Prepared by an Editorial Staff at The Catholic University of America, Washington, District of Columbia, Jack Hreat & Associates, Inc., Palatine, Illinois 1967

⁹ ευφημία, ευφημίας, ή – jóhír – In: *ANALITICAL GREEK LEXICON*, 177.

¹⁰ Vö. *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., Edited by Gerhard Kittel, Translator and Editor: Geoffrey W. Bromiley, Wm.B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 1974⁶ 621.

¹¹ Vö. *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 621.

Platón műveiben több helyen is kitűnik, hogy az emberek megsértésén kívül az istenség káromlását¹² is blaszfémianak, azaz gonosz beszédnek, káromlásnak tartották, az istenség természetének félreértése, megsértése vagy éppen erejének kétségbevonása által.¹³ A leghíresebb eset a görög történelemben Szókratész pere, akit azzal vádoltak, hogy nem fogadta el a város isteneit, helyettük új isteneket imádott. Ebben az esetben a blaszfémia bűne nem csak a városállam régi isteneinek káromlása okán, hanem az új isteneknek való hódolat és ezáltal a városállam elárulása miatt is halálbüntetést vont maga után.¹⁴

3. Istenkáromlás az Ószövetségben

A Szeptuaginta¹⁵ szövegét elemezve Gerhard Kittel megállapítja, hogy a görög βλασφημ- igető – jóllehet, annak valójában nincs konkrét, egyértelmű megfelelője a héber nyelvben,¹⁶ – mindig Istenre utaló kifejezést jelent. Ha az Ószövetséget részletesen megvizsgáljuk, kitűnik, hogy a zsidóság életében rendkívül fontos szerepet töltöttek be azok az istenkáromlás fogalomkörébe tartozó bűnök, amelyeket a zsidó nép tagjai vagy a környezetükben élő pogány népek követtek el.

Az Ószövetség határozottan különbséget tesz az istenkáromlás megnyilvánulási formái között, azaz hogy a blaszfémia bűnét szóban vagy tettben követték-e el. E kétféle módozatú, de azonos elbírálás alá eső rágalmozásban közös pontnak azt a tényt tartották, hogy végeredményben minden ilyen akaratlagos bűn Isten és törvényei, rajtuk keresztül pedig a közösség ellen is irányult.¹⁷ Ez a felfogás indokolja – amint azt látni fogjuk a

¹² „...they speak evil of the gods...” – „ἵνα μή ἅμα μὲν εἰς Θεοῦς βλασφημῶσιν...” – In: PLATO, *The Republic*, Books I-V, Transl.: Paul Shorey, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts – London, England 1999¹¹ 192-193. – Vö. *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 621.

¹³ „...És hitelt adván ezeknek, az anyák se rémítgessék gyermekeiket holmi fonákul mesélt mondákkal, hogy hát mindenféle idegenek álcájában az istenek bekószálják az éjszakát, hiszen ezzel káromolják az isteneket, és gyermekeikben gyávaságot plántálnak.” – In: PLATÓN, *Az állam*, Ford.: Jánosy István, Lazi Könyvkiadó, Szeged 2001 72. – Vö. *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 621. és PLATO, *Laws*, Vol. II, Books VII-XII., Transl.: R.G. Bury, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts – William Heinemann Ltd, London 1984 42-43.

¹⁴ *ENCYCLOPEDIA OF RELIGION AND ETHICS*, Volume II., Edited by James Hastings with the assistance of John A. Selbie and other scholars, T.& T. Clark, Edinburgh – Charles Scribner’s Sons, N.Y. 1909 669.

¹⁵ Szeptuaginta (LXX): az Ószövetség legrégebb és legfontosabb görög fordítása – Ld. ’Hetvenes-fordítás’ címszó – *MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON* [online] <http://lexikon.katolikus.hu/H/Hetvenes%20fordítás.html>, [2009. november 3.]

¹⁶ Erről bővebben lásd: *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 621.

¹⁷ *THE NEW INTERNATIONAL DICTIONARY OF THE CHRISTIAN CHURCH*, 136.

továbbiakban, – hogy noha a zsidó nép egyes tagjai különféle módokon követték el az istenkáromlás vétkét, tetteik azonos elbírálás alá estek.

A. A zsidók által elkövetett blaszfémia

1. Blaszfémia szavakkal

A szavakban megvalósuló istenkáromlás körébe elsőként Isten szent Nevének felelőtlen használata (Iz 52,5; Ez 36,20)¹⁸ tartozott, melyről a Tízparancsolat második parancsolata is szigorúan rendelkezik (MTörv 5,11)¹⁹. Az Istenről, mint Teremtőről való lekicsinylő beszéd, azaz Jahve emberek feletti uralmának elutasítása (1Kir 21,(9-)10; 2Kir 19,6)²⁰ szintén istenkáromlás volt, csakúgy, mint a pogány rítusok felé fordulással Isten dicsőségének lealacsonyítása és semmibevétele (Ez 20,27-28)²¹.

2. Tettekben elkövetett istenkáromlás

A zsidóság körében a tettekkel elkövetett blaszfémia Isten szent törvényeinek áthágásában és Isten szavának megvetésében nyilvánult meg (Szám 15,30)²². Istenkáromlásnak számított a zsidó nép szemében a Mindenható kinyilatkoztatásaihoz

¹⁸ Iz 52,5: 'Akik uralkodnak rajta (népemen), ordítóznak, – mondja az Úr -, és szüntelenül, egész nap nevémet gyalázzák.'; Ez 36,20: 'Amikor ők (Izrael háza) bementek a nemzetekhez, amelyek közé eljutottak, meggyalázták szent nevémet, mert így beszéltek róluk: 'Az Úr népe ez, és az ő földjéről jöttek!''

¹⁹ MTörv 5,11: 'Ne vedd hiába az Úrnak, a te Istenednek nevét, mert nem marad büntetlen, aki hiába veszi az ő nevét.' – Vö. DE VAUX, ROLAND, O.P., *Ancient Israel – Its life and Institutions*, Translated by John McHugh, Darton, Longman & Todd, London 1973 143.

²⁰ 1Kir 21,(9-)10: '>Hirdesetek böjtöt, s ültessétek Nábótót a nép elsői közé, s fogadjatok fel ellene két embert, akik Béliál fiai, hogy ezt a hamis tanúságot mondják: 'Káromolta Istent s a királyt' – s aztán vigyétek ki s kövezzétek meg, hogy így meghaljon.<'; 2Kir 19,6: 'Izajás azt felelte nekik (Hiszkija király szolgálóinak): >Ezt mondjátok uratoknak: Ezt üzeni az Úr: Ne félj azoktól a szavaktól, amelyeket hallottál, amelyekkel az asszírok királyának legényei engem káromoltak.<' – Vö. DE VAUX, ROLAND, O.P., *Ancient Israel – Its life and Institutions*, 155-156.

²¹ Ez 20,27-28: 'Ézért, emberfia, szólj Izrael házához és mondd nekik: Így szól az Úr Isten: Még azzal is káromoltak engem atyáitok, hogy gúnyosan megvetettek, amikor bevezettem őket abba az országba, amelyre nézve esküre emeltem kezemet, hogy nekik adom. Bárhol láttak egy kiemelkedő dombot és bárhol egy lombos fát, ott bemutatatták áldozataikat, ott felajánlották haragra ingerlő ajándékaikat, és ott elégették kellemes illatszereiket és kiöntötték italáldozataikat.'

²² Szám 15,30-31: 'Aki kevélységből követ el valamit, akár bennszülött, akár idegen (minthogy lázadt az Úr ellen), vesszen el népéből; mivel az Úr szavát megvetette, s parancsát megszegte, azért irtassék ki: viselje gonoszságát.' – Részletesebben ld. DE VAUX, ROLAND, O.P., *Ancient Israel – Its life and Institutions*, 420.

kötődő szent helyek kigúnyolása (1Makk 2,12)²³, de ugyanígy a házasságtörés, az istenkáromló gyilkosság (2Sám 12,14)²⁴, a lopás (Zsolt 10,3.13)²⁵ és a hitetlenség is (Szám 14,11.23; 16,30; Iz 1,4; 5,24)^{26, 27}.

A zsidóság Istentől kapott törvényei és felfogása szerint a blaszfémia legális, Isten által törvénybe adott büntetése a vétkes megkövezése volt (Lev 24,16²⁸),²⁹ hiszen a bűnösnek a közösségben való jelenléte magát a közösséget is beszennyezte.³⁰ A halálbüntetés során azok, akik hallották a vétkes káromló szavait, kötelesek voltak

²³ 1Makk 2,12: 'Szentélyünk, a mi díszünk és dicsőségünk, íme, elpusztult, pogányok gyalázták meg.'

²⁴ 2Sám 12,(13-)14: '(Azt mondta ekkor Dávid Nátánnak: >Vétkeztem az Úr ellen!< Azt mondta erre Nátán Dávidnak: >Az Úr meg is bocsátotta bűnödöt: nem lakolsz halállal;) mindazonáltal, mivel e dolog által alkalmat adott az Úr ellenségeinek a káromlásra, fiad, aki született neked, meghal.<'

²⁵ Zsolt 10,3: 'Hisz dicsekszik lelke kívánságaival a gonosz, és magára mond áldást a fősvény.'; Zsolt 10,13: 'Miért gúnyolja a gonosz az Istent?'

²⁶ Szám 14,11.23: 'Így szólt ekkor az Úr Mózeshez: >Meddig gyaláz engem ez a nép, meddig nem hisz nekem, mindazon jelek ellenére, amelyeket véghezvittem előttük?<', 'Nem látják meg azt a földet, amely felől megesküdtem atyáiknak; azok közül, akik gyaláztak engem, senki sem látja megy!'; Szám 16,30: 'De ha új dolgot művel az Úr, úgyhogy a föld nyitja fel száját és nyeli el őket s mindazt, ami az övék, s elevenen szállnak le az alvilágba, akkor tudjátok meg, hogy káromolták az Urat.'; Iz 1,4: 'Jaj, vétkes nemzet, bűnnel terhelt nép, gonosztevők ivadéka, elvetemült fiak! Elhagyták az Urat, meggyalázták Izrael Szentjét, hátat fordítottak neki.' – Vö. BRIGHT, JOHN, *A History of Israel, The Old Testament Library*, SCM Press Ltd, Bloomsbury Street, London 1967⁵ 276.; Iz 5,24: 'Ezért, ahogy felfalja a tarlót a tűz nyelve, és a szénát a láng elemészti, úgy korhad el gyökerük, és virágjuk elszáll, mint a por; mert elvetették a Seregek Urának tanítását, és Izrael Szentjének beszédét meggyalázták.'

²⁷ *OUR SUNDAY VISITOR'S CATHOLIC ENCYCLOPEDIA*, 142.

²⁸ Lev 24,16: 'Aki káromolja az Úr nevét, halállal lakoljon: kövekkel verje agyon az egész közösség, akár bennszülött, akár jövevény, mert aki az Úr nevét káromolja, annak halállal kell lakolnia.'

²⁹ *THE HARPERCOLLINS ENCYCLOPEDIA OF CATHOLICISM*, General editor: Richard P. McBrien, HarperCollins Publishers, New York 1995 185., valamint *DICTIONARY OF THE BIBLE*, Original edition by James Hastings, Revised edition by Frederick C. Grant & H. H. Rowley, T. & T. Clark, Edinburgh 1963² 109. – Érdemes megemlíteni itt azt a véleményt, mely szerint a blaszfémia bűnéért a megkövezésen kívül a test kereszten való felfüggesztése is alkalmazható volt további büntetésként a Deut 21,22k. ('Ha valaki főbenjáró bűnt követ el, s kivégzik, s akasztófára függesztik: holtteste ne maradjon a fán, hanem még aznap temessék el, mert Isten átkozottja az, aki a fán függ: smmiképpen se tedd tisztátalanná földedet, melyet neked az Úr, a te Istened birtokul adott.') alapján. – Vö. *EXEGETICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., Edited by: Horst Balz and Gerhrd Schneider, T&T Clark Ltd, Edinburgh 1990 220. – Ez az értelmezés, Jézus perében a blaszfémia vádját kihangsúlyozva, esetlegesen összekapcsolható azzal a ténnyel is, hogy Jézusnak miért éppen a kereszthalált kellett elszenvednie a megkövezés helyett. (A Szentírás tanúsága szerint ellenségei többször meg akarták kövezni Jézust istenkáromlásért, azonban Isten tervei szerint nem ezt a halálnemet kellett elszenvednie az emberiség megváltásáért, amint ezt a Jn 10,31-39-ben olvashatjuk: 'Erre a zsidók ismét köveket ragadtak, hogy megkövezzék, Jézus azt mondta nekik: >Sok jótettet mutattam nektek az Atyától, azok közül melyik tettért kövezték meg?< A zsidók azt felelték: >Jótettért nem kövezzük meg téged, hanem a káromlásért, mivel ember létedre Istenné teszed magadat.< Jézus azt felelte nekik: > Vajon a ti törvényetekben nincs megírva: 'Én azt mondtam: Ti istenek vagytok? Ha azokat mondja isteneknek, akikhez az Isten igéje szólt – márpedig az Írás érvényét nem veszíti –, miképp mondhatjátok arról, akit az Atya megszentelt és a világra küldött: 'Káromkodsz!', mivel azt mondtam: Isten Fia vagyok? Ha nem cselekszem Atyám tetteit, ne higgyetek nekem, de ha cselekszem, akkor, ha nekem nem is hisztek, higgyetek a tetteknek, hogy megtudjátok és belássátok, hogy az Atya énbennem van, és én az Atyában.< Erre ismét el akarták őt fogni, de kisiklott a kezük közül.')

³⁰ Vö. DE VAUX, ROLAND, O.P., *Ancient Israel – Its life and Institutions*, 158.-159., valamint *DICTIONARY OF BIBLICAL THEOLOGY*, Edition under direction of Xavier Léon-Dufour, Translation under the direction of P. Joseph Cahill S.J., Geoffrey Chapman, London-Dublin 1973² 47.

tanúkként a vétkes fejére tenni a kezüket, megerősítéseként tanúságuknak és az elkövetett bűnnek.³¹

B. A pogányok által elkövetett blaszfémia

Az Ószövetségben nem egy helyen olvashatunk a zsidókkal szemben ellenséges módon érző és viselkedő pogányok körében előforduló istenkáromlásról, a választott nép Istenének kigúnyolásáról. Az ő szájukból gyakrabban hangzott el az egyetlen élő Isten megsértése, amikor Őt magát, népét vagy felkentjét (Zsolt 89,51-52)³² támadták és gyalázták.

Amint Szanherib király (2Kir 19,4k; Tób 1,18)³³, úgy Antióchosz Epifánész, a dánieli látomásban a vadállattal azonosított személy (2Makk 8,4; Dán 7,8.25)³⁴ is nyíltan káromolja a zsidók Istenét, az edomiták Jeruzsálem elfoglalása feletti örömeiket tapssal nyilvánítják ki (Ez 35,12k)³⁵. Ezek a tettek olyan súlyos sértések, melyek fölött nem az embereknek, azaz nem a zsidóságnak van joga ítélni – elkövetőik megbüntetését Isten Önmagának tartja fenn: a királyok kard által vesznek el (2Kir19,7.28.37; Dán 7,26; 11,45)³⁶, Edom földje pedig sivataggá válik (Ez 35,14k)³⁷.

³¹ CORSWANT, W., *A Dictionary of Life in Bible Times*, Translated from the French by Arthur Heathcote, Hodder and Stoughton Ltd., Bungay, Suffolk, Great Britain 1960 52.

³² Zsolt 89,51-52: 'Emlékezzél meg, Uram, szolgálid gyalázatáról, amelyet keblemben hordok sok nemzettől, amellyel gyaláznak téged ellenségeid, Uram, és gyalázzák fölkentéd lépteit.'

³³ 2Kir 19,4k: 'Talán meghallja az Úr, a te Istened Rábsakénak minden szavát, akit elküldött ura, az asszírok királya, hogy szidalmazza és gyalázza az élő Istent azokkal a szavakkal, amelyeket az Úr, a te Istened hallott.'; Tób 1,18: 'Eltemettem azokat is, akiket Szanherib király ölt meg, amikor Júdából menekült a büntetés idején, amelyet az Ég Királya művelt vele a káromlásokért, melyekkel káromolta – Izrael fiai közül sokakat megölt haragjában –, én elvittem és eltemettem őket.'

³⁴ 2Makk 8,4: 'Emlékezzék meg az ártatlan kisdetek becsstelen legyilkolásáról, az ő nevét sértő istenkáromlásokról, s mutassa ki haragját ezek miatt'; Dán 7,8: 'Figyeltem a szarvakat, és íme, még egy kis szarv támadt közöttük; az előbbi szarvak közül hármat kiteptek miatta; és íme, ezen a szarvon az ember szeméhez hasonló szemek voltak és egy száj, amely nagy dolgokat beszélt.'; Dán 7,25: 'Sokat beszél a Fölséges ellen, és megtiporja a Magasságbeli szentjeit.' – Vö. BRIGHT, JOHN, *A History of Israel*, 409.

³⁵ Ez 35,12k: 'Akkor megtudod majd, hogy én, az Úr, meghallottam minden gyalázó szavadat, amelyet Izrael hegyeiről mondtál, amikor így szóltál: 'Pusztulás jött rájuk! A mieink lettek, hogy felfaljuk őket!' Ellenem támadtatok szátokkal, és gyalázkodó szavakkal illettetek engem; én meghallottam!'

³⁶ 2Kir 19,7: 'Íme, én egy lelket bocsátok rá (Szanheribre) és hírt hall és visszatér földjére s elejtem karddal saját országában.' – Vö. BRIGHT, JOHN, *A History of Israel*, 271.; Dán 7,26: 'Aztán leül a bíróság, hogy a hatalmát elvegyék, összetiporják és mindörökre megsemmisítsék.' – Vö. BRIGHT, JOHN, *A History of Israel*, 409.; Dán 11,45: '(a király) felüti sátorpalotáját a tengerek között a dicsőséges szent hegyen, de eléri a vég, és nem lesz, aki segíthetne rajta.'

³⁷ Ez 35,14k: 'Így szól az Úr Isten: Pusztasággá teszek az egész föld örömére! Amint te örvendeztél Izrael házának örökségén, mivel az elpusztult, úgy cselekszem majd veled is; sivataggá leszel, Szeír hegye, meg te is, egész Edom, és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr!'

Jóllehet a pogányok akarattal követik el az istenkáromlás bűnét, azonban szükséges a zsidó nép önvizsgálata is: számot kell vetniük azzal, hogy a pogányok istenkáromlása nem független a zsidó nép tetteitől és viselkedésétől. A választott nép tagjainak – csakúgy, mint az Újszövetség keresztényeinek is, amint majd látni fogjuk a továbbiakban, – óvakodniuk kell Istenük gúnyolásának kiprovokálásától (Ez 36,20; Iz 52,5)³⁸, mert az Úr bosszút áll nevének megszenteltetéséért.³⁹

4. Blaszfémia az Újszövetségben

A 'blaszfémia' kifejezés gyakrabban megtalálható az újszövetségi Szentírásban⁴⁰, mint az ószövetségiben, jóllehet annak használata nagyobb rokonságot mutat a fogalom klasszikus görög irodalmi alkalmazásával, mint a zsidóság körében való használatával. Csupán annyiban tér el a szó klasszikus értelmezésétől annak újszövetségi értelmezése, hogy a rágalmozó beszéddel vagy szitkozódással fordított 'blaszfémia' szó (Mt 15,19 = Mk 7,21-22; Ef 4,31; Kol 3,8; 1Tim 6,4; Júd 9)⁴¹ az Újszövetségben a fogalom etikai és vallási oldalát hangsúlyozza, csakúgy, mint az 'istenkáromlás' fogalmat jelölő rokon igék és melléknevek (Mk 15,29 = Mt 27, 39; Lk 22,65; 23,39; Róm 3,8; 14,16; 1Kor 4,13; 10,30; Tit 3,2; 1Pét 4,4.14; 2Pét 2,2.10.12; Júd 8,10)^{42, 43}.

³⁸ Ez 36,20-hoz és Iz 52,5-höz ld. a 18. lábjegyzetet

³⁹ Vö. *DICTIONARY OF BIBLICAL THEOLOGY*, 47.

⁴⁰ A βλασφημία kifejezés az abból származó igével és melléknévvvel együtt összesen 56-szor fordul elő az Újszövetségben. – Vö. *EXEGETICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 220.

⁴¹ Mt 15,19: 'Mert a szívből származnak a rossz gondolatok, gyilkosságok, házasságtörések, erkölcstelenségek, lopások, hamis tanúskodás, káromkodások.' = Mk 7,21-22: 'Mert belülről, az emberek szívéből erednek a gonosz gondolatok, paráznaságok, lopások, gyilkosságok, házasságtörések, kapzsiság, gonoszság és csalárdság, kicsapongások, irigység, káromkodás, kevélység és esztelenség.'; Ef 4,31: 'Minden keserűség és harag, indulat, szóváltás és szitkozódás legyen távol tőletek minden gonoszsággal együtt.'; Kol 3,8: 'Most azonban vessétek el magatoktól mindezeket: a haragot, az indulatosságot, a rosszakaratot, szátokból a káromlást és a rút beszédet.'; 1Tim 6,4: (aki nem tartja magát Jézus tanításához) 'az önhitt, nem tud semmit, a szörszálhasogatás és a szócséplés betege, ebből pedig irigykedés, veszekedés, káromlás, rosszakarátú gyanúsítás fakad (...)'; Júd 9: 'Pedig Mihály főangyal, amikor az ördöggel vitatkozott és viaskodott Mózes teste miatt, nem mert káromló ítéletet kimondani ellene, ...'

⁴² Mk 15,29: 'Az arra járók pedig a fejüket csóválva káromolták őt.' = Mt 27,39 (szó szerinti megegyezés); Lk 22,65: '... És egyéb szidalmakkal is illették'; Lk 23,39: 'A megfeszített gonosztevők közül az egyik szidalmazta: ...'; Róm 3,8: 'És miért ne tennénk rosszat, hogy jó származzék belőle, amivel rágalmoznak is minket egyesek s ránk fogják, hogy mi így beszélünk? Ezek kárhóztatása igazságos.'; Róm 14,16: 'Ne káromolják az a jót, amelyben részesültetek'; 1Kor 4,13: 'Ha gyaláznak minket, mi jó szóval felelünk...'; 1Kor 10,30: 'Ha én hálaadással étkezem, miért káromoljon engem valaki azért, amiért hálát adok?'; Tit 3,2: 'Az emberek önzők lesznek, kapzsiak, kérkedők, kevélyek, káromlók, szüleik iránt engedetlenek, hálátlanok, gonoszok, ...'; 1Pét 4,4: 'Most meg csodálkoznak, hogy nem tartotok velük ugyanezen érzékiség undokságában, és káromolnak titeket.'; 1Pét 4,14: 'Ha szidalmaznak titeket Krisztus nevéért, boldogok lesztek, mert a dicsőség és Isten Lelke nyugszik rajtatok.'; 2Pét 2,2: 'Sokan fogják követni eltévelyedéseiket, s miattuk becsmérelni fogják az igazság útját.'; 2Pét 2,10: '(Ti. az Úr megőrzi a gonoszokat az ítélet napjára,

Az istenkáromlás bűnét az Újszövetségben mindenütt az az Isten hatalma és ereje elleni erőszak hatja át, amely Isten elleni direkt káromlásban (Jel 13,6; 16,11.21; ApCsel 6,11)⁴⁴, az Úristen és Jézus neve (Róm 2,24 ~ Iz 52,5; Jel 16,9; 1Tim 6,1; Jak2,7)⁴⁵ és szava (Tit 2,5⁴⁶) elleni beszédben, Isten angyalainak, a felsőbbiségeknek szidalmazásában (Júd 8-10; 2Pét 2,(9)10-12)⁴⁷, valamint Mózes és Isten, azaz a törvényi kinyilatkoztatás hordozói ellen (ApCsel 6,11⁴⁸) elkövetett gyalázásban és az Egyháznak és hitének nevetségessé tételében (1Tim1,(19)-20; 2Pét 2,2)⁴⁹ ölt testet.⁵⁰ Az Újszövetség a zsidóságtól átveszi a 'blaszfémia' fogalom vallási értelmezését, de annak sokkal mélyebb és teljesebb

hogyan bűnhődjenek) Legfőképpen azokat, akik a tisztátalanság kívánságában a test után járnak, s a felsőbbiséget megvetik.'; 2Pét 2,12: 'Ezek azonban, mint a természet szerint befogásra és leölésre való oktalan állatok, káromolják mindazt, amit nem értenek.'; Júd 8: 'Ezek az álmodozók is ugyanúgy megfertőzik a testet, a felsőbbiséget megvetik, a dicsőítendőket pedig káromolják.'; Júd 10: 'Ezek pedig gyalázzák mindazt, amit nem értenek.'; 2Tim 3,2: 'Az emberek önzők lesznek, kapzsiak, kérkedők, kevélyek, káromlók,...'; 2Pét 2,11: 'Jóllehet az angyalok, akik erejüket és hatalmukat tekintve nagyobbak, nem hoznak egymás ellen káromló ítéleteket.' – A görög Szentírásban (*NOVUM TESTAMENTUM GRAECE AT LATINE*, Textum Graecum post Eberhard et Erwin Nestle communiter ediderunt Barbara et Kurt Aland et socii, Deutsch Bibelgesellschaft, Stuttgart 1994³) az idézett helyek mindegyikében a βλασφημ- töből származó igét, illetve melléknevet használja a szentíró az 1Kor 4,13 (δυσφημούμενοι) és az 1Pét 4,14 (ονειδίξεσθε) kivételével. – Érdekesség: egyes szövegtanúk a fentebbi kivételekben: az 1Kor 4,13-ban (p68,8², B, D, F, G, Ψ, 1739., 1881 – Vö. *NOVUM TESTAMENTUM GRAECE AT LATINE*, 446.o.) és az 1Pét 4,14-ben (P, Ψ, it, vg^{ww}, sy^{h**}, sa, (bo^{ms}) vö. *NOVUM TESTAMENTUM GRAECE AT LATINE*, 606.o.) szintén a βλασφημειν igét használják.

⁴³ Vö. *DICTIONARY OF THE BIBLE*, 109.

⁴⁴ Jel 13,6: 'Káromlásra nyitotta száját Isten ellen, hogy káromolja nevét és hajlékát és az ég lakóit.'; Jel 16,11: 'Káromolták az ég Istenét fájdalmaik és sebeik miatt; de nem tartottak bünbánatot tetteik miatt.'; Jel 16,21: 'Hatalmas, mázsányi jégeső hullott le az égből az emberekre, s az emberek káromolták Istent a jégeső csapása miatt, mert az igen nagy volt.'; ApCsel 6,11: 'Erre férfiakat küldtek ki alattomban, akik azt mondták: >Hallottuk őt, amint káromló szavakat mondott Mózesre és Istenre.<

⁴⁵ Róm 2,24: '>Miattatok káromolják Isten nevét a pogányok között<, amint írva van.' ~ Iz 52,5: '... Akik uralkodnak rajta, ordítóznak, - mondja az Úr -, és szüntelenül, egész nap nevemet gyalázzák.'; Jel 16,9: 'És az embereket égette a nagy forróság, s káromolták Isten nevét, akinek hatalma van a csapások fölött,...'; 1Tim 6,1: 'Akik járomba vannak fogva, a rabszolgák, tartásukat minden tiszteletre méltónak, hogy azok ne káromolják az Úr nevét és a tanítást.'; Jak 2,7: 'Nem ők káromolják azt a nagy nevet, amelyről el vagytok nevezve?'

⁴⁶ Tit 2,(4-)5: '(oktassák a fiatal asszonyokat arra, hogy férjüket szeressék, gyermekeiket kedveljék.) Legyenek ezenkívül megfontoltak, tiszták, háziasszonyok, jószagúak, férjük iránt engedelmesek, hogy ne káromolják miattuk Isten igéjét.'

⁴⁷ Júd 8-10: 'Ezek az álmodozók is ugyanúgy megfertőzik a testet, a felsőbbiséget megvetik, a dicsőítendőket pedig káromolják. Pedig Mihály főangyal, amikor az ördöggel vitakozott és viaskodott Mózes teste miatt, nem mert káromló ítéletet kimondani ellene, hanem azt mondta: >Büntessen meg téged az Úr!< Ezek pedig gyalázzák mindazt, amit nem értenek. Amit viszont a természet szerint, mint az oktalan állatok, tudnak, azáltal romlásba jutnak.'; 2Pét 2,(9)10-12: '(Az Úr meg tudja szabadítani a kísértésből az istenfélőket, a gonoszokat pedig az ítélet napjára megőrizni, hogy bűnhődjenek.) Legfőképpen azokat, akik a tisztátalanság kívánságában a test után járnak, s a felsőbbiséget megvetik. Ezek vakmerők, önhitték, nem félnek a dicső dolgokat káromolni, jóllehet az angyalok, akik erejüket és hatalmukat tekintve nagyobbak, nem hoznak egymás ellen káromló ítéleteket. Ezek azonban, mint a természet szerint befogásra és leölésre való oktalan állatok, káromolják mindazt, amit nem értenek. De el fognak veszni saját romlottságukban.'

⁴⁸ ApCsel 6,11: '' – Vö. SCHNACKENBURG, RUDOLF, *God's Rule and Kingdom*, Burns & Oates – Herder and Herder, New York – London 1968² 155-156.

⁴⁹ 1Tim1,(19)-20: '(s tartsd meg a hitet és a jó lelkiismeretet, amelyet egyesek elvetettek, s így hajótörést szenvedtek a hitben.) Ezek közé tartozik Himéneusz és Alexander, akiket átadtam a sátnak, hadd tanulják meg, hogy nem káromkodjanak.'; 2Pét 2,2: 'Sokan fogják követni eltévelyedéseiket, s miattuk becsapni fogják az igazság útját.'

⁵⁰ Vö. *EXEGETICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 220.

jelentést ad: ez a tény világít rá arra, hogy miért volt 'szükséges' Jézus számára, hogy önmagára vegye a blaszfémia vádját.⁵¹

A. Az istenkáromlás vádja Jézus ellen – az Újszövetség drámája

A Jézust körülvevő, számunkra üdvösséget szerző dráma – mely az Ő halálával és feltámadásával túlmutat a földi kereteken, – abban az istenkáromlással való vádban gyökerezik, mellyel a zsidó farizeusok és írástudók támadták Őt, nem ismerve fel benne Isten küldöttét és Fiát.⁵²

1. A bűnök megbocsátása és az istenfiúság kijelentése mint blaszfémia

Jézus működése során számos gyógyító csodát tett: betegeket gyógyított, ördögöket űzött. Ezek szinte általános tetteknek számítottak korában, számos prófétának titulált ember tett hasonló csodákat, akár Jézus nevében is.⁵³ Jézus gyógyító tettei azonban a meggyógyított embernek minőségileg mást, többet adtak a testi gyógyulásnál: ez a 'több' abban állt, hogy Isten Fiaként a személy bűneit is megbocsátotta (Mk 2,5 és párhuzamos helyek: 'A hitüket látva Jézus így szólt a bénához: >Fiam' Bűneid bocsánatot nyertek<')⁵⁴. Ezt hallva az írástudók blaszfémiával vádolták Őt (Mk 2,7 és párhuzamos helyek: 'Hogyan beszélhet ez így? Káromkodik! Ki bocsáthatja meg a bűnöket más, mint egyedül az Isten?')⁵⁵, hiszen Jézus azt az előjogot tulajdonította magának a bűnök megbocsátásával, amely egyedül Istent illette meg, amelyben az Úr kizárólagos hatalma nyilvánult meg az emberek előtt.⁵⁶

⁵¹ Vö. *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 622-623.

⁵² A témáról bővebben ld. SCHNACKENBURG, RUDOLF, *God's Rule and Kingdom*, Chapter III.: God's reign & kingdom in early Christian teaching, 20. From the Gospel of Jesus to the Gospel Concerning Jesus, Messias and Lord, 259. és köv.

⁵³ Mk 9,38: 'Ekkor János azt mondta neki: >Mester! Láttunk valakit, aki a te nevedben ördögöt űz, de nem követ minket. Megtiltottuk neki.<'

⁵⁴ Párhuzamos helyek: Mt 9,2; Lk 5,20

⁵⁵ Párhuzamos helyek: Mt 9,3; Lk 5,27

⁵⁶ Vö. *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 623.

Ennél is súlyosabb istenkáromlásnak bizonyult a zsidók szemében az, hogy Jézus Önmagáról állította: Ő Isten Fia (Jn 8,48-49.59; Jn 10,31-39)⁵⁷. A szentírási idézetekből világosan látható, hogy a zsidók már a templomszentelés ünnepén e kijelentése miatt szándékosan üldözték Jézust és készültek halálára, melynek azonban akkor még nem jött el az ideje.⁵⁸

Zsidó vádlói Jézus legsúlyosabb istenkáromlásának, amelynek vádjával végül a főtanács előtt Jézus halálra ítéletét és kereszthalálát követelték, két kijelentését tartották: önmagáról azt állította, hogy Ő a régen várt Messiás, valamint kijelentette, hogy Őt mint az Emberfiát, látni fogják a Mindenható jobbán ülni (Mk 14,61-64 és Mt 26,63-66, Jn 19,7)⁵⁹.⁶⁰ Amint láthattuk már az előzőekben, Isten nevének felelőtlen használata és a Neki tulajdonított hatalom és előjogok kisajátítása halált érdemlő istenkáromlásnak számított a zsidó nép körében. Jézus esetében, mivel Poncius Pilátus nem talált semmi hivatalosan elítélni valót az Ő tevékenységében (Jn 18,38⁶¹), ez az ősi törvény kellett (Lev 24,16⁶²),

⁵⁷ Jn 8,48-49: 'A zsidók azt felelték: >Vajon nem helyesen mondjuk, hogy szamaritánus vagy és ördögöd van?<'; Jn 8,59: 'Ekkor köveket ragadtak, hogy megkövezzék. De Jézus elrejtőzött, és kiment a templomból.'; Jn 10,31-39: 'Erre a zsidók ismét köveket ragadtak, hogy megkövezzék. Jézus azt mondta nekik: >Sok jótettet mutattam nektek az Atyától, azok közül melyikért köveztetek meg? < A zsidók azt felelték: >Jótettért nem köveztünk meg téged, hanem a káromlásért, mivel ember létedre Istenné teszed magadat.< Jézus azt felelte nekik: >Vajon a ti törvényetekben nincs megírva: 'Én azt mondtam: Ti istenek vagytok?' Ha azokat mondta isteneknek, akikhez az Isten igéje szólt – márpedig az Írás érvényét nem veszti -, miképpen mondhatjátok arról, akit az Atya a megszentelt és a világra küldött: 'Káromkodsz!', mivel azt mondtam: Isten Fia vagyok? Ha nem cselekszem Atyám tetteit, ne higgyetek nekem, de ha cselekszem, akkor, ha nekem nem is hisztek, higgyetek a tetteknek, hogy megtudjátok és belássátok, hogy az Atya énbennem van, és én az Atyában.< Erre ismét el akarták őt fogni, de kisiklott a kezük közül.'

⁵⁸ Vö. *DICTIONARY OF BIBLICAL THEOLOGY*, 47. és Jn 10,39: 'Ismét el akarták fogni, de ő kiszabadult kezeik közül.'

⁵⁹ Mk 14, 61-64: 'Ő (Jézus) csak hallgatott, és semmit sem felelt. A főpap újra megkérdezte őt: >Te vagy-e a Krisztus, az áldott Isten Fia?< Jézus azt felelte neki: >Én vagyok. És látni fogjátok az Emberfiát a Hatalmasnak jobbán ülni, és eljönni az ég felhőiben.< Ekkor a főpap megszaggatta ruháit, és így szólt: >Mi szükségünk van még tanúkra? Hallottátok a káromkodást. Mit gondoltok?< Erre azok mindnyájan halálra méltónak ítélték őt.'; Mt 26,63-66: 'De Jézus csak hallgatott. A főpap erre így szólt hozzá: >Megesketlek téged az élő Istenre: mondd meg nekünk, hogy te vagy-e a Krisztus, az Isten Fia?< Jézus azt felelte neki: >Te mondtad. De mondom nektek: most már látni fogjátok az Emberfiát a Hatalmasnak jobbán ülni, és eljönni az ég felhőin.<' – Vö. SCHNACKENBURG, RUDOLF, *God's Rule and Kingdom*, 172., 174.; Jn 19,7: 'De a zsidók így szóltak: >Nekünk törvényünk van, és a törvény szerint meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát.<' – Érdemes megjegyeznünk: a farizeusok ruhaszaggatása a káromlás tanúságának jeleként történt, mivel nagy szerencsétlenségnek tartották, ha valaki hallotta Istennek vagy nevének gyalázását. – CORSWANT, W., *A Dictionary of Life in Bible Times*, 52.

⁶⁰ Megjegyzés: a zsidó rabbinikus irodalomból úgy tűnik, hogy pusztán a messiási volt kijelentése nem elég az elítélésre, az azonban igen, hogy Jézus Isten ítékezésének eszkatológikus hatalmát tulajdonította magának. – Vö. DALMAN, G., *Die Worte Jesu, I: Enleitung und wichtige Begriffe*, Leipzig 1930 257. és *EXEGETICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 221.; a témához lásd még SCHNACKENBURG, RUDOLF, *God's Rule and Kingdom*, Chapter II.: The reign of God in the preaching of Jesus, 14. God's Future Kingdom and the Son of Man, 160. és köv.

⁶¹ Jn 18,38: 'Pilátus erre így szólt: >Mi az igazság?< Majd e szavak után ismét kiment a zsidókhöz, és azt mondta nekik: >Én semmi vétket sem találok öbenn.<' – Vö. SCHNACKENBURG, RUDOLF, *God's Rule and Kingdom*, 326.

⁶² Ld. 28. lábjegyzet

hogy alapul szolgáljon a nagypénteki történésekhez, azaz Jézus szenvedéséhez és halálához.⁶³

2. A Jézust érő vád mint akarattal elkövetett Isten ellenes bűn

Ha közelebbről megvizsgáljuk a zsidók szerepét a megváltás művének történetében, megállapíthatjuk, hogy azzal az oktan viselkedéssel és vádaskodással, amellyel Jézus igéje és tanítása felé fordultak, azzal, hogy nem ismerték fel Jézusban az Isten Fiát és az Ő Atyával való egységét, minek következtében megbecstelenítették a Fiút (Jn 8,49⁶⁴), valamint azzal, hogy elárasztották Őt istenkáromlással a kereszten (Mk 15,29k.⁶⁵), vakságuk tökéletessé tette bűnüket.

Ha csupán tudatlanságuk lett volna az oka annak, hogy Jézusban nem ismerték fel az Emberfiát, akkor mindez (Jézus blaszfémiával való megvádolása, majd kigúnyolása (Lk 22,63-65⁶⁶) megbocsátható lett volna számukra (Mt 12,32⁶⁷). Azonban az a tény, hogy ők is istenkáromlást követtek el azáltal, hogy szándékosan visszautasították az isteni kinyilatkoztatást és a Sátánnak tulajdonították a jeleket, melyeket Jézus Isten Lelke által vitt végbe, megbocsáthatatlanná tette és véglegesítette bűnüket.⁶⁸

B. Istenkáromlás az ősegyházban

Jézus Krisztus drámája tanítványai és követői közösségében, az Egyházban is folytatódott az Úr halála és feltámadása után. Amint Jézusnak, úgy az Egyház tagjainak is, mint Urakkal egységben levőknek számolniuk kellett a hitük alapját ért rágalmozással és a

⁶³ Vö. *EXEGETICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 221.

⁶⁴ Jn 8,48: 'A zsidók azt felelték: >Vajon nem helyesen mondjuk, hogy szamaritánus vagy és ördögöd van?<'

⁶⁵ Mk 15,29k.: 'Az arra járók pedig fejüket csóválva káromolták őt, s ezt mondták: >Hé! Te, aki lebontod a templomot és három nap alatt felépíted, mentsd meg magadat, szállj le a keresztről!< Ugyanígy a főpapok is az írástudókkal együtt csúfolódva ezt mondogatták egymásnak: >Másokat megmentett, magát meg nem tudja megmenteni! A Krisztus, Izrael királya szálljon le most a keresztről, hogy lássuk és higgyünk!< Gyalázták őt azok is, akik vele együtt voltak felfeszítve.'

⁶⁶ Lk 22,63-65: 'A férfiak pedig, akik őrizték, gúnyolták és verték őt. Bekötötték a szemét, és azt kérdezték tőle: >Találd el, ki ütött meg?< És egyéb szidalmakkal is illették.'

⁶⁷ Mt 12,32: 'Aki az Emberfia ellen szól, bocsánatot nyer, de aki a Szentlélek ellen szól, nem nyer bocsánatot sem ezen a világon, sem a jövőben.'

⁶⁸ Vö. *DICTIONARY OF BIBLICAL THEOLOGY*, 47., *DICTIONARY OF THE BIBLE*, 109. és *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 623.

támadásokkal (Mt 5,11⁶⁹). Az Apostolok Cselekedeteiben több helyen is találkozunk az istenkáromlás vádjával, mellyel Jézus követői közül Pál apostolt és az első vértanút, István diakónust illették. Jóllehet Gerhard Kittel szerint ezeknek az eseményeknek nehéz, szinte lehetetlen a történelmi hitelességét bizonyítani, abban azonban bizonyosak lehetünk: amint Jézus, úgy közvetlen követői és tanítványai is üldözést szenvedtek amiatt, a zsidók szemében újszerű, az Istennel való különleges kapcsolatot megtapasztaló és megvalló hitük miatt, mely Isten egyszülött Fiának szavaiban a tanítványok közvetítésével eljutott az emberek tömegeihez.⁷⁰

1. Istenkáromlás Pál apostol működése során

Az Apostolok cselekedetei 7. és 8. fejezetében Saul, a későbbi Pál apostolt még a Krisztus Egyházát üldöző zsidók között látjuk, aki tevékenyen vesz részt a hívők üldözésében (ApCsel 8,3⁷¹). Jóllehet olyan istenkáromlásról nem tud a Szentírás, amelyet megtérése előtt Saul hitbuzgó zsidóként követett volna el, azonban világosan kiderül egyik későbbi, már apostolként írt, Timóteusnak címzett leveléből, hogy ő maga saját keresztényüldöző cselekedeteit, melyeket megtérése előtt a Jézus-követők felkutatása közben hajtott végre, istenkáromlásnak tartotta (1Tim 1,12-13⁷²)⁷³. Az általa véghezvitt üldözés is világosan mutatja, hogy a blaszfémia miatti szenvedés (1Pét 4,4, Jel 2,9, 1Kor 4,13)⁷⁴ egy volt a krisztusi közösség szenvedései közül, ezeknek később, keresztényként Saul, új nevén Pál is részese lett.⁷⁵

⁶⁹ Mt 5,11-12: 'Boldogok vagytok, amikor gyaláznak és üldöznek titeket, és hazudozva minden rosszat mondanak rátok miattam. Örüljete és ujjongjatek, mert jutalmatok nagy lesz a mennyekben; így üldözték ugyanis a prófétákat is, akik előttek voltak.' – Ezen a helyen a szentíró nem használja a βλασφημειν igét, helyette a koiné, viszonylag késői ονειδιζειν (ονειδιζω, ονειδισω, ονειδισα: gyalázkodó szavakkal támadni valakire) igét alkalmazza, de élesen kifejezett a szó 'gyalázás' jelentése, mely Istent, Izraelt, az igaz embert, vagy a legközelebbi ismerősöket sértette. – In: *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 623., *ANALITICAL GREEK LEXICON*, 289.; az ige további analizálásához ld. *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. V., Edited by Gerhard Kittel, Translator and Editor: Geoffrey W. Bromiley, Wm.B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 1974⁶ 239-242.

⁷⁰ Vö. *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 623.

⁷¹ ApCsel 8,3: 'Saul meg pusztította az egyházat, sorra járva a házakat, elhurcolta a férfiakat és asszonyokat, s őrizetve vetette őket.'

⁷² 1Tim 1,12-13: 'Hálát adok annak, aki erőt adott nekem, Krisztus Jézusnak, a mi Urunknak, hogy megbízhatónak ítélt, és erre a szolgálatra rendelt engem, aki azelőtt káromló, üldöző és gyalázkodó voltam, de irgalmat találtam, mert hitetlenségemben tudatlanul cselekedtem.'

⁷³ Vö. *THE HARPERCOLLINS ENCYCLOPEDIA OF CATHOLICISM*, 185. és *OUR SUNDAY VISITOR'S CATHOLIC ENCYCLOPEDIA*, 142., valamint *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 623.

⁷⁴ 1Pét 4,4: 'Most meg csodálkoznak, hogy nem tartotok velük ugyanezen érzékiség undokságában, és káromolnak titeket.'; Jel 2,9: 'Ismerem szorongatásodat és szegénységedet - noha gazdag vagy -, és

A kereszténnyé lett, Jézus Krisztus nevében prédikáló Pált hittérítő munkája során számos esetben vádolták a zsidók blaszfémiával (ApCsel 13,45 és 18,6⁷⁶). A zsinagógák zsidóságának vádjai hasonló karakterűek voltak a Jézust ért vádehoz (Jézus istenfiúságának és messiási voltának kijelentése)⁷⁷ és ezek – Pál szavait meghazudtolni igyekezve – okai lettek annak, hogy az apostol és Barnabás a pogányok felé fordultak és a továbbiakban nekik hirdették Isten igéjét (ApCsel 13,46⁷⁸). Ebből következően, ha a zsidók vádaskodását teológiailag értelmezzük, az apostol beszédével való ellenkezésük, amelyben az igehirdetés alaptartalmát (Jézus a Messiás, az Atya Fia) támadták, szükségképpen blaszfémia volt Isten eszközeként, az Egyház terjedését szolgálva.⁷⁹

A pogányok közötti igehirdetés sem volt vádaskodásokról mentes Pál számára. Efezus városában a görögök istenkáromlással vádolták meg az aranyművesek zavargása miatt, azonban a város jegyzője kiállt az apostol mellett: ítélete szerint Pál nem káromolta a görög isteneket (ApCsel 19,37⁸⁰).

2. István diakónus és a blaszfémia vádja

Az ősegyház első vértanúja István diakónus volt, akit istenkáromlás miatt köveztek halálra farizeus ellenfelei.⁸¹ Az Apostolok Cselekedeteinek 6. és 7. fejezetéből tudjuk, hogy István a Lélek által bölcsen beszélt a vele vitatkozókkal, s mivel azok 'nem tudtak ellenállni a bölcsességének' (ApCsel 6,10), hamis tanúk 'segítségével' blaszfémiával kellett, hogy megvádolják (ApCsel 6,11.13-14⁸²).

káromolnak azok, akik zsidónak mondják magukat, holott nem azok, hanem a sátán zsinagógája.'; 1Kor 4,13: 'Ha gyaláznak minket, mi jó szóval felelünk; szinte salakja lettünk a világnak, mindennek a söpredékévé mind ez ideig.'

⁷⁵ Vö. *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 623.

⁷⁶ ApCsel 13,45: 'Mikor azonban a zsidók a sokaságot látták, elfogta őket a féltékenység, s káromlások között ellentmondtak annak, amit Pál mondott.'; ApCsel 18,6: 'Mivel azok (ti. a zsidók) káromlások között ellentmondtak neki, lerázta ruháit, és azt mondta nekik: >A fejeteken a véretek! Én tiszta vagyok, és mostantól fogva a pogányokhoz megyek.<'

⁷⁷ Vö. *DICTIONARY OF BIBLICAL THEOLOGY*, 47.o. és *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 624.

⁷⁸ ApCsel 13,46: '(Erre) Pál és Barnabás egész bátran kijelentették: >Először nektek kellett hirdetnünk Isten igéjét, mivel azonban ti visszautasítjátok azt, s nem tartjátok magatokat méltóknak az örök életre, íme, a pogányokhoz fordulunk.<'

⁷⁹ Vö. *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 624.

⁸⁰ ApCsel 19,37: 'Idehoztátok ugyanis ezeket az embereket, akik sem nem szentségtörők, sem a ti istennőtöket nem káromolták.'

⁸¹ Vö. *A CATHOLIC DICTIONARY*, 84.

⁸² ApCsel 6,11: 'Erre férfiakat küldtek ki alattomban, akik azt mondták: >Hallottuk őt, amint káromló szavakat mondott Mózesre és Istenre.<' – Vö. SCHNACKENBURG, RUDOLF, *God's Rule and Kingdom*, 155-156.; ApCsel 6,13-14: 'Sőt hamis tanúkat is állítottak: >Ez az ember minduntalan a szent hely és a törvény

Egyértelműen kitűnik a Szentírás szavaiból, hogy Istvánnak istenkáromlás miatt kellett mártíromságot szenvednie: a Törvény szerint a zsidók halálra kövezték, mivel tanúságot tett Krisztus mellett és megvallotta, hogy látta Jézust mint az Emberfiát az Isten jobbán állni (ApCsel 7,55-58)⁸³.

Pál apostol és István diakónus istenkáromlónak titulált szavai azt a jézusi tanítást adták tovább az embereknek, melyért Jézusnak el kellett szenvednie a kereszthalált, s melyért követői közül is sokan életüket áldozták és áldozzák.⁸⁴ Az, hogy ezt a Pált és Istvánt ért vádaskodást a zsidóknak a Szentlélek megvilágosító kegyelmének és erejének való szándékos ellenállása okozta, ebben az esetben sem kérdéses, csakúgy, mint Jézus elítélése és halála esetén.⁸⁵

C. Veszély az ősegyházban: az istenkáromlás kiprovokálása

Amint az Ószövetségben, úgy az Újszövetségben is találunk olyan kijelentéseket, amelyekben a szentíró arra figyelmezteti a hívőket, hogy óvakodjanak az istenkáromlás kiprovokálásától, vagyis attól, hogy a hívőket megbotránkoztassák, a pogányok támadásait pedig kihívják a hit ellen.⁸⁶

1. A szeretet elleni bűnök mint istenkáromlások

A hagyományból és a Szentírásból tudjuk, hogy az ősegyházban a keresztény hívő általi legsúlyosabb istenkáromlásnak Krisztus megtagadását tartották (főként az üldözések idején). Ezen kívül számos olyan cselekedet is blaszfémianak számított a közösségben,

ellen beszél. Hallottuk ugyanis őt, amikor azt mondta, hogy ez a Názáreti Jézus lerontja majd ezt a helyet, s megmászítja a hagyományokat, amelyeket Mózes hagyott ránk.<’ – Vö. 44. lábjegyzet

⁸³ ApCsel 7,55-58: ’Ő azonban Szentlélekkelelve föltekintett az égre, látta Isten dicsőségét, és Jézust Isten jobbjára felől állni. Megszólalt: >Íme, nyitva látom az eget, és az Emberfiát állni Isten jobbjára felől.<’ Erre ők fennhangon kiáltva befogták fülüket, és egy akarattal rárohantak. Azután kihurcolták őt a városon kívülre, és megkövezték. A tanúk pedig letették ruháikat egy ifjú lábához, akit Saulnak hívtak.’ – Vö. CORSWANT, W., *A Dictionary of Life in Bible Times*, 52.

⁸⁴ Vö. *THE NEW INTERNATIONAL DICTIONARY OF THE CHRISTIAN CHURCH*, 136.

⁸⁵ Vö. *DICTIONARY OF BIBLICAL THEOLOGY*, 47.

⁸⁶ Vö. *THE HARPERCOLLINS ENCYCLOPEDIA OF CATHOLICISM*, 185.

amely a szeretet parancsát sértette meg valamilyen formában, botrányt okozva a keresztények körében (pl. az áldozati hús evése is - 1Kor 10,30 és Róm 14,13)⁸⁷.

A szeretet ellenes cselekedetek a Szentírás tanúsága szerint vagy az isteni akaratnak szegültek ellen a közösségen belül (pl. a szegények lenézése) vagy a keresztények ellenségeinek adtak okot Isten rágalmozásra (pl. a rabszolgatartók megbotránkoztatása engedetlenséggel) (Róm 2,24; 1Tim 6,1; Tit 2,4-5; Jak 2,7)⁸⁸. Szent Pál Tituszhoz írt levelében találkozunk a keresztényeknek szóló általános paranccsal, mely által a szeretetben való életre figyelmezteti a hívőket az apostol: 'senkit se szidalmazzanak, ne veszekedjenek' (Tit 3,2). Az ő jó példájuk kell, hogy Isten felé vezesse a még pogány, de kereső embereket és meg kell, hogy erősítse a már hívőket is, amint ezt Jézus a tanítványoknak adta feladatul a hegyi beszédben (Mt 5,16; Ef 4,31 és 2Pét 2,12)^{89,90}.

2. Istenkáromló hamis tanítások

Az apostolfejedelmek, Szent Péter és Pál óvnak leveleikben a hamis tanításoktól, melyek súlyos veszélyeket jelentettek a keresztény közösség életében. Azok a személyek, akik az igazság útjáról megpróbálták eltéríteni a hívőket esetlegesen azzal, hogy más tanítást adtak az igehirdetők szájába (Róm 3,8⁹¹), súlyosan vétkeztek Isten ellen, számukra 'jobb lett volna az igazság útját meg sem ismerni, mint annak megismerése után eltérni a nekik adott szent parancstól' (2Pét 2,21).

⁸⁷ 1Kor 10,30: 'Ha én hálaadással étkezem, miért káromoljon engem valaki azért, amiért hálát adok?'

⁸⁸ Róm 2,24: 'Miattatok káromolják Isten nevét a pogányok között.'; 1Tim 6,1: 'Akik járomba vannak fogva, a rabszolgák, tartsák urukat minden tiszteletre méltónak, hogy azok ne káromolják az Úr nevét és a tanítást.'; Tit 2,4-5: 'Oktassák a fiatal asszonyokat arra, hogy férjüket szeressék, gyermekeiket kedveljék. Legyenek ezenkívül megfontoltak, tiszták, háziasak, jószágosak, férjük iránt engedelmesek, hogy ne káromolják miattuk Isten igéjét.'; Jak 2,7: 'Nem ők káromolják azt a nagy nevet, amelyről el vagytok nevezve?'

⁸⁹ Mt 5,16: 'Úgy világítson a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák jótetteiteket és dicsőítsék Atyátokat, aki a mennyekben van.'; Ef 4,31: 'Minden keserűség és harag, indulat, szóváltás és szitkozódás legyen távol tőletek minden gonoszsággal együtt.'; 2Pét 2,12: 'Tanúsítsatok jó magatartást a pogányok között, hogy éppen abban, amiben mint gonosztevőket megrágalmaznak, a jócselekedetek láttán, dicsőítsék Istent a látogatás napján.'

⁹⁰ Vö. *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 624.

⁹¹ Róm 3,8: 'És miért ne tennénk rosszat, hogy jó származzék belőle, amivel rágalmoznak is minket egyesek, s ránk fogják, hogy mi így beszélünk? Ezek kárhóztatása igazságos.'

3. A keresztényüldözők istenkáromlása mint a végső idők jele

Az Isten-ellenes emberi káromlások afelé az összecsapás felé mutatnak, amely egybeesik a végső krízissel, az Istennek való végső szembenállással. A Jelenések könyvében a végső jelekről szóló látomásokban a keresztényüldöző Római birodalom új Babilonként vadállatként káromolja Istent, hajlékát és a menny lakóit, harcol a szentek ellen (Jel 13,1.5-7⁹²), ugyanígy babilóniai szajhaként a vadállat, melyen ül, szintén Isten ellen beszél a császárok istenítésével (Jel 17,3⁹³).⁹⁴

A fenti Jelenések könyvebeli szentírási szakaszok egyértelműen azt mutatják, hogy a blaszfémianak a végső küzdelemben, azaz az Isten és a sátán között a világért vívott harcban is jelentős szerepe van. Bizonyos, hogy a megismert Istennek és a felismert, de szándékosan elutasított isteni Igazságnak való szembeszegülés, elutasításuk a megátalkodottság és bűnben való kitartás miatt az elkerülhetetlen és a legnagyobb büntetést érdemli, vagyis magát az örök bukást és halált (Jel 19,1-2⁹⁵).⁹⁶

5. Összegzés

Az istenkáromlás fenti részletes értelmezése alapján megállapíthatjuk, hogy a 'káromlás' mint fogalom és annak hatástörténete fontos szerepet töltött be az ókori világ görög irodalmában csakúgy, mint a zsidó Ószövetségben és a keresztény Újszövetségben.

A bevezető fejezet alapján a blaszfémia ókori értelmezését a következőkben foglalhatjuk össze:

- a görög nyelvben és kultúrkörben hétköznapi, kevésbé vallásos szinten foglalkoztak a blaszfémiával mint inzultáló tettel, alapjában véve pusztán sértésként kezelték,

⁹² Jel 13,1: 'Ekkor láttam, hogy egy fenevad száll föl a tengerből, melynek hét feje és tíz szarva volt, és szarvain tíz királyi korona, fejein pedig a káromlás nevei.'; Jel 13,5-7: 'Nagy dolgokat és káromlásokat beszélő száját adtak neki, és hatalmat kapott a cselekvésre negyvenkét hónapig. Káromlásra nyitotta száját Isten ellen, hogy káromolja nevét és hajlékát és az ég lakóit. Megadatott neki, hogy harcoljon a szentekkel, és legyőzze őket. Hatalmat kapott minden törzs és nép fölött.' – Vö. SCHNACKENBURG, RUDOLF, *God's Rule and Kingdom*, 228.

⁹³ Jel 17,3: 'És lélekben elvitt engem a pusztaságba: egy asszonyt láttam skarlátvörös fenevadon ülni, amely tele volt a káromlás neveivel, és hét feje és tíz szarva volt.'

⁹⁴ *THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., 624.

⁹⁵ Jel 19,1-2: 'Alleluja! Üdv, dicsőség és hatalom a mi Istenünknek, mert igazak és igazságosak az ő ítéletei, mert ítéletet mondott a nagy parázna asszony fölött, aki paráznaságával megrontotta a földet, és számon kérte szolgálóinak vérért a kezéből!'

⁹⁶ Vö. *OUR SUNDAY VISITOR'S CATHOLIC ENCYCLOPEDIA*, 142.

- a blaszfémia istenellenes beállítással a zsidó egyistenhit világában kapott szakrális súlyt olyannyira, hogy a halált érdemlő bűnként tartották számon az egy igaz Istent ért sértés miatt,

- az Ószövetségben nem csak a blaszfémia különböző módozatait (szóban vagy tettben elkövetett), hanem az azt elkövető személy nemzeti-hitbeli hovatartozását (zsidó vagy pogány) is figyelembe vették,

- az újszövetségi blaszfémia-értelmezés a zsidó blaszfémia-magyarázatot tette magáévá, az Isten-elleni káromlást azonban máshonnan szemléli: a jézusi igehirdetés által nyilvánvaló Igazság, Jézus Krisztus istenségének és messiási voltának elutasítása lettek azok az alappillérek, melyekre immáron kiterjedt az istenkáromlás fogalmi köre;

- Jézus pere világosan mutatja, hogy az Őt vádlók csak a szóban elkövetett 'istenkáromlását' tartották blaszfémiának, nem az Általa véghezvitt csodákat,

- az újszövetségi Szentírás nem csak a szavak által elkövetett, hanem a tettek általi istenkáromlást (keresztényüldözés, szeretetlen tettek, botránkoztatás) is elítéli;

- a krisztusi új tanítás, mely a zsidóság hitét mérhetetlenül átformálta, a zsidók számára azt az akadályt jelentette, melyen nagyon sokuknak nem sikerült átjutnia a megismert és nyilvánvaló isteni Igazság akaratlagos elutasítása miatt,

- a végidőről szóló újszövetségi tanítás a világért vívott végső küzdelemben az istenkáromlás mint az egyik legsúlyosabb bűn fölötti isteni győzelmet hirdeti.

Megállapítható, hogy az istenkáromlás, azaz blaszfémia bűne már az ókorban sem volt ismeretlen a különféle társadalmak életében. A fentebbi összefoglalás alapján elmondhatjuk, hogy görög eredetű szó azzal, hogy a köznyelvi értelmezése vallási jelleget öltött, végérvényesen része lett minden vallás fogalomkörének.

II. A Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn értelmezése a szinoptikus evangéliumokban

A Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről szóló jézusi mondás az újszövetségi Szentírás négy evangéliuma közül a Márknak, a Máténak és a Lukácsnak tulajdonítottakban, azaz a szinoptikus evangéliumokban található meg⁹⁷, míg János apostol evangéliumából hiányzik a vizsgált szövegrész.⁹⁸ A szinoptikus evangéliumok közül Márknál a 3,28-29 versekben⁹⁹, Máténál a 12,31-32 versekben¹⁰⁰, Lukácsnál a 12,10-12 versekben¹⁰¹ találkozunk azzal a logionnal, mely igen sok vitát váltott ki a későbbi teológiai értelmezések során.

A logion elemzése előtt bevezetésképpen röviden szólnunk kell az evangéliumok keletkezési időszakának, az ősegyház korának a Szentlélekről szóló tanításáról, valamint a Lélek evangéliumokbeli említéséről és szerepéről. E bevezető után a szinoptikus evangéliumokat vesszük sorra a jelenlegi kutatások szerint elfogadottnak tartott keletkezési sorrend szerint (Márk, Máté és Lukács evangéliuma), részletesen megvizsgálva bennük a jézusi kijelentésnek az evangélista által kialakított sajátos szöveggörnyezetét. Végül

⁹⁷ Jelen dolgozatnak nem témája a 'szinoptikus kérdésként' ismert teológiai nézet elemzése, esetlegesen mélyebb vizsgálata. A témához lásd: BARCLAY, WILLIAM, *The First Three Gospels*, SCM Press Ltd, Bloomsbury Steet, London 1966 116-149., GRANT, ROBERT M., *A Historical Introduction to the New Testament*, Collins, London 1963 105-118., *THE NEW JEROME BIBLICAL COMMENTARY*, Edited by: Raymond E. Brown, S.S., Joseph A. Fitzmyer, S.J., Roland E. Murphy, O.Carm., Geoffrey Chapman, London 1992² 587-588., TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ősegyház Tanítása*, Újszövetségi Alapismeretek II., PPKE Hittudományi Akadémia Levelező Tagozat, Budapest 1996 79-81., WIJNGAARDS, JOHN N. M., *The Gospel Writings*, Scripture Comes Alive Series – Volume 3, Mayhew-McCrimmon, Great Wakering, England 1979

⁹⁸ Erre a tényre magyarázatot adhat számunkra Wilfrid Harrington véleménye. A kutató szerint a logion Márk-evangéliumi szöveggörnyezetének egésze (Jézust családja és népe (az írástudók, a farizeusok) elutasítja) a János-evangélium prologusának 11. versét illusztrálja: 'Tulajdonába jött, de övéi nem fogadták be.' (Jn 1,11) Mindennek fényében méltán vélhetjük, hogy János apostol evangéliuma megírásakor, az első század utolsó éveiben már tényként értelmezi Jézus sajátjai általi elutasíttóságát, és nem tartja szükségesnek annak részletesebb magyarázatát. – HARRINGTON, WILFRID, O.P., *Mark*, New Testament Message, A Biblical-Theological Commentary, Volume 4, Editors: Wilfrid Harrington, O.P. and Donald Senior, C.P., Veritas Publications, Dublin 1984³ 44. – Mindezek mellett az is magyarázatot adhat e szövegrész János általi kihagyására, hogy az író főként a Jézus jeruzsálemi működésével kapcsolatos eseményeket és az ezekhez kapcsolódó tanításait mondja el, és csak röviden szól a 'vidéken' történetekről (Jn 1,19-51). – TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ősegyház Tanítása*, 123.

⁹⁹ Márk 3,28-29: 'Bizony, mondom nektek, hogy minden vétket és káromlást, amellyel káromkodnak, megbocsátanak az emberek fiainak, de aki a Szentlélek ellen káromkodik, az nem nyer bocsánatot soha, hanem örök vétek fogja terhelni.'

¹⁰⁰ Máté 12,31-32: 'Ezért mondom nektek: Minden bűnt és káromlást megbocsátanak az embereknek, de ha valaki a Lelket káromolja, az nem nyer bocsánatot. Ha valaki az Emberfia ellen mond valamit, azt megbocsátják neki, de ha valaki a Szentlélek ellen szól, annak nem bocsátanak meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben.'

¹⁰¹ Lk 12,10-12: 'Ha valaki az Emberfia ellen szól, bocsánatot nyer; de aki a Szentlelket káromolja, annak nincs bocsánat.'

magának a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnnek az értelmezését és elemzését végezzük el, figyelembe véve az aktuális evangéliumi megfogalmazást és teológiai tanítást.

1. A Szentlélek az evangéliumokban – bevezetés a jézusi logion szentírási magyarázatához és értelmezéséhez

Mielőtt részletesen megvizsgáljuk a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről szóló jézusi logion szövegkörnyezetét és e mondás jelentését a szinoptikus evangéliumokban, röviden szót kell ejtenünk az ősegyháznak a Szentlélekről mint isteni Személyről szóló tanításáról, valamint a Léleknek a Jézus Krisztus életében és tanításában való szerepéről, amint azt az evangéliumok tanúsítják.

Jézus halála, feltámadása és mennybemenetele után – amint azt a prófétai ígéretek is tanúsítják (ApCsel 2,16-18; 10,45)¹⁰², – elküldte a Szentlelket, hogy ő készítse fel egyházát a krisztusi második eljövételre és az ítéletre. Noha leginkább János evangéliumában találunk a jövőről, a Szentlélek elküldéséről formális tanítást (Jn 14,16-18.26; 15,26; 16,7-14)¹⁰³, a szinoptikusok is utalnak arra, hogy Jézus tanítványai megerősítésére saját Lelkét küldi el majd nekik (Mk 9,1).¹⁰⁴ Mindezekből egyenesen következik a tény: az

¹⁰² ApCsel 2,16-18: '...hanem csak az történt, amit Joel próféta megmondott: 'És ez lesz az utolsó napokban, – mondja az Úr –, kiárasztom Lelkemet minden emberre; akkor fiaitok és leányaitok prófétálni fognak, ifjaitok látomásokat látnak, öregeiteknek pedig látomásaik lesznek. Szolgáimra és szolgálóimra kiárasztom Lelkemet azokban a napokban, és prófétálni fognak.' ~ Joel 3,1-2; ApCsel 10,45: 'A körülmetéltségből származó hívek, akik Péterrel jöttek oda, elcsodálkoztak, hogy a Szentlélek kegyelme a pogányokra is kiáradt.'

¹⁰³ Jn 14,16-18.26: 'Én pedig kérni fogom az Atyát, és más Vigasztalót ad nektek, hogy veletek legyen mindörökké: az igazság Lelkét, akit a világ nem kaphat meg, mert nem látja és nem ismeri őt. De ti megismeritek őt, mert nálatok marad és bennetek lesz. Nem hagyok árván titeket, eljövök hozzátok.', 'A Vigasztaló pedig, a Szentlélek, akit az Atya küld az én nevemben, megtanít majd titeket mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amint mondtam nektek.'; Jn 15,26: 'Amikor pedig eljön a Vigasztaló, akit elküldök majd nektek az Atyától, az igazság Lelkét, aki az Atyától származik, ő majd tanúságot tesz rólam.'; Jn 16,7-14: 'De én az igazságot mondom nektek: Jobb nektek, ha elmegyek. Mert ha nem megyek el, a Vigasztaló nem jön el hozzátok, ha azonban elmegyek, elküldöm őt hozzátok. Ő, amikor eljön, meggyőzi a világot a bűnről, az igazságról és az ítéletről: vagyis a bűnről, hogy nem hisznek bennem; az igazságról, hogy az Atyához megyek, és többé nem láttok engem; és az ítéletről, hogy ennek a világnak a fejedelme megítéltetett. Még sok mondanivalóm volna számotokra, de most még nem tudjátok elviselni. Amikor pedig eljön az igazság Lelke, ő elvezet majd titeket a teljes igazságra, mert nem magától fog majd szólni, hanem azt fogja mondani, amit hall, és az eljövendő dolgokat hirdeti nektek. Ő majd megdicsőít engem, mert az enyémből vesz, és kijelenti azt nektek.'

¹⁰⁴ Ezt a hitet erősíthette meg bennük Jézus jövendölése is a Mk 9,1-ben: 'Bizony, mondom nektek: vannak egyesek az itt állók közül, akik nem ízelelik meg a halált, amíg meg nem látják, hogy eljön Isten országa hatalommal.' – Figyelembe kell azonban vennünk, hogy Márk szerint Jézus az Isten országának dinamikus eljövételét a Szentlélek elküldésére érthette, ahol így a 'βουσιλεια εν δυναμει' kifejezés Krisztus Lélekkel eltöltött Egyházát jelenti. – Vö. RICHARDSON, ALAN, *An Introduction of the Theology of the New Testament*, SCM Press Ltd, Bloomsbury Street, London 1966³ 107.

őskeresztények abban a meggyőződésben éltek, hogy a végidő már elérkezett a Szentlélek pünkösdi kiadásával (ApCsel 2,1-4¹⁰⁵). Megállapítható tehát, hogy az ősegyház joggal tekinthette saját korát 'a' végidőnek, önmagát pedig a Krisztus második eljövételét váró és reményeik szerint megtapasztaló közösségnek.

Mivel a Szentlelket a maga Isteni Valójában csak Pünkösdkor, az egyház tényleges 'születésekor' tapasztalták meg a krisztuskövetők, értelmezésük szerint Jézus földi életében a Lélek csak mintegy 'inkognitóban' volt jelen, még a tanítványok előtt sem volt nyilvánvaló a működése. E tény alapján nem meglepő tehát, hogy az evangéliumokban kevés a rá való utalás. Jóllehet a Szentlélek nem volt szemmel látható Jézus követői számára, azonban a próféciákkal megegyezően (Iz 11,2-3a; 61,1)¹⁰⁶ nagyon is jelenvaló és aktív volt magában Jézus Krisztusban és életének eseményeiben. Isten Lelke működött Jézus szüzi születésekor (Mt 1,18.20; Lk 1,35.41; 2,25-28)¹⁰⁷, a Jordánban való megkeresztelkedésekor (Lk 3,21-22 és párhuzamos helyek: Mt 3,16 és Mk 1,9-10; Jn 1,32-34)¹⁰⁸, valamint működése kezdetén és annak egész folyamán inspirációt és erőt jelentett számára egyes cselekedeteiben (pl. Mk 1,12 és párhuzamos helyek: Mt 4,1 és Lk 4,1; Lk 4,14; Mt 12,28)¹⁰⁹.

¹⁰⁵ ApCsel 2,1-4: 'Mikor érkezett Pünkösöd napja, mindannyian együtt voltak, ugyanazon a helyen. Hirtelen zaj támadt az égből, olyan, mint a heves szélvész zúgása. Betöltötte az egész házat, ahol ültek. Majd pedig szétszórtó nyelvek jelentek meg nekik, olyanok, mint a tűz, és leereszkedtek mindegyikükre. Ekkor mindnyájan beteltek Szentlélekkel és különféle nyelveken kezdtek beszélni, amint a Szentlélek megadta nekik, hogy szóljanak.'

¹⁰⁶ Iz 11,2-3a: 'Rajta nyugszik az Úr lelke: a bölcsesség és az értelem lelke, a tanács és az erősség lelke, a tudásnak és az Úr félelmének a lelke; és kedve telik az Úr félelmében.'; Iz 61,1: 'Az Úristen lelke van rajtam, mert felkent engem az Úr, elküldött, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek, hogy bekötözöm a megtört szívűeket; hogy hirdessem a foglyoknak a szabadulást, és a megkötözötteknek a börtön megnyitását...'

¹⁰⁷ Mt 1,18.20: 'Anyja, Mária el volt jegyezve Józseffel. Mielőtt egybekeltek volna, kitudódott, hogy méhében fogant a Szentlélektől.', 'Amikor ezeket (József) megforgatta szívében, íme, az Úr angyala álmában megjelent neki és így szólt: >József, Dávid fia, ne félj magadhoz venni feleségedet, Máriát, mert ami öbenedben fogantatott, a Szentlélektől van.<'; Lk 1,35.41: 'Az angyal azt felelte neki: >A Szentlélek száll rád, és a Magasságbeli ereje megárnnyékoz téged; azért a Szentet is, aki tőled születik, Isten Fiának fogják hívni.<', 'És történt, hogy amint Erzsébet meghallotta Mária köszöntését, felujjongott méhében a magzat, és Erzsébet eltelt Szentlélekkel'; Lk 2,25-28: 'Élt pedig Jeruzsálemben egy ember, Simeon volt a neve, igaz és istenfélő férfiú, aki várta Izrael vigasztalását, és a Szentlélek volt benne. A Szentlélek kijelentette neki, hogy halált nem lát, amíg meg nem látja az Úr felkentjét. Ekkor a Lélek ösztönzésére a templomba ment. Amikor szülei bevitték a gyermek Jézust, hogy a törvény szokása szerint cselekedjenek vele, karjaiba vette őt,...'

¹⁰⁸ Lk 3,21-22: 'Történt pedig, hogy amikor már az egész nép megkeresztelkedett, Jézus is megkeresztelkedett. Miközben imádkozott, megnyílt az ég, és mint egy galamb, testi alakban leszállt rá a Szentlélek, s ez a szózat hangzott az égből: >Te vagy az én szeretett fiam, benned telik kedvem.<'; Jn 1,32-34: 'János tanúságot tett és azt mondta: >Láttam, hogy a Lélek, mint galamb leszállt az égből és rajta maradt. Nem ismertem őt, de aki azért küldött, hogy vízzel kereszteljek, azt mondta nekem: 'Akire látod a Lelket leszállni és rajta maradni, ő az, aki Szentlélekkel keresztel.' Én láttam, és tanúságot tettem arról, hogy ő az Isten Fia. <'

¹⁰⁹ Mk 1,12: 'Ezután a Lélek azonnal elragadta őt a pusztába.'; Lk 4,14: 'Jézus pedig a Lélek erejével visszatért Galileába, és a híre elterjedt az egész környéken.'; Mt 12,28: 'De ha én az Isten Lelke által üzöm ki az ördögöket, akkor érkezett hozzátok Isten országa.'

A fentiek alapján megállapítható, hogy az ősegyház a Szentlélek jelenlétét az első Pünkösöd óta mind hitében, mind mindennapi életében közvetlenül tapasztalta meg, mintegy Jézustól kapott vigasztalásként.¹¹⁰ Noha a Jézus életéről és tetteiről szóló tanítások evangéliumokká való összefűzése csak jóval a feltámadás után történt meg,¹¹¹ s ennek fényében a Szentlélek szerepe is csak visszamenőleg 'nyert igazolást' Jézus megváltói életében és működésében, mégis elmondható: a harmadik isteni Személy sajátos isteni hatalmával és erejével az Atya akaratából a kezdetektől fogva jelen volt a megváltás művében. Ezt belátva és ebben hívőként vallhatta az ősegyház Jézus szavaival egyetemben, hogy a Szentléleknek, mint Isten Krisztusban megnyilvánuló Erejének és Lelkének visszautasítása, káromlása magával Isten megsértésével, kegyelmének visszautasításával ér fel és emiatt mint bűn, megbocsáthatatlan.

2. A jézusi logion értelmezése Szent Márk evangéliumában

A. A Márk-evangélium keletkezése, megírásának célja

A szinoptikus evangéliumok közül időben a legrégebbi keletkezésű a Márk-János nevű apostoltanítványnak tulajdonított írásmű, mely a Kr. utáni I. század 60-as éveinek a végén keletkezett, a hagyomány szerint Rómában¹¹², Péter apostol halála (Kr. u. 64. vagy 67.) után, de még Jeruzsálem pusztulása (Kr. u. 70.) előtt.¹¹³ A zsidó származású szerző művét pogánykeresztény olvasóknak szánta¹¹⁴, célja - amellet, hogy maradandóan rögzíteni

¹¹⁰ Vö. Jn 16,7-14 – ld. 103. lábjegyzet

¹¹¹ Ld. GRANT, ROBERT M., *A Historical Introduction to the New Testament*, 105-162., valamint TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ősegyház Tanítása*, 74-90. és 120-125.

¹¹² Eusebius Egyháztörténetében olvashatunk elsőként arról, hogy a II. században Alexandriai Szt. Kelemen, majd Papias említi Márk szerzőségét és az evangélium megírásának helyeként Rómát. – Vö. A *NEW EUSEBIUS – Documents illustrative of the history of the Church to A.D. 337*, Edited by: J. Stevenson, Based upon the collection edited by the late B.J. Kidd, S.P.C.K., London 1968⁴ 50-52., QUASTEN, JOHANNES, *Patrology*, Vol. III, The Golden Age of the Greek Patristic Literature, Spectrum Publishers, Utrecht/Antwerp 1966³ 314-317. (309-345.), valamint GRANT, ROBERT M., *A Historical Introduction to the New Testament*, 119-126.

¹¹³ Vö. TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ősegyház Tanítása*, 74-79.

¹¹⁴ Az evangélista e törekvése írása nyelvezetéből világosan kitűnik: „Hiányoznak belőle az olyan zsidó és zsidókeresztény vonások, amelyeket pl. Máté evangéliumában szép számmal találunk. A zsidó szokásokat megmagyarázza, megjelöli a húsvéti bárány feláldozásának időpontját, az arám szavakat és kifejezéseket következetesen lefordítja”, ugyanakkor „a görög nyelvre átültetett leírások megőrizték az erős szemita színezetet, így nyelvében és stílusában ez az evangélium az Újszövetség legszegényesebb része.” – TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ősegyház Tanítása*, 76. és 78.

szerette volna az apostolok halála után a Jézusra vonatkozó emlékeket,¹¹⁵ - az volt, hogy Jézust egészen eredeti és egyéni módon állítsa olvasói elé: mint Isten Fiát, azaz Messiást és Isten szenvedő Szolgáját.¹¹⁶ A szerző evangéliumában bemutatja: Jézus már működése kezdetétől kereszthaláláig Isten Fia volt, nem csak feltámadása és mennybemenetele pillanatában vált azzá.¹¹⁷

A szerző evangéliuma egészen végigvezeti a jézusi istenfiúság, messiási-mivolt gondolatát, melyet valójában csak a kereszttel, Jézus szenvedését végigkövetve, annak teljességét megértve vallhat meg az olvasó a pogány római századossal (Mk 15,39¹¹⁸). Amint Jézus szenvedése, halála és feltámadása, úgy minden tette ezen Messiás-volta, istenfiúsága igazolásának és bemutatásának sorába illik bele: Jézus nagyságának és hatalmának számos jele és bizonyítéka (a gyógyítások – hatalmat gyakorol a test felett; az ördögűzések – hatalma van a gonosz felett; a tanítások – hatalommal nyilatkoztat ki; a bűnök megbocsátása – Istennek fenntartott hatalommal teszi mindezt) támasztja alá istenségét.¹¹⁹

A fentebbi rövid bevezető világosan rámutat arra, hogy miért fontos Márk számára a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről szóló jézusi logionnak, mint Jézus isteni eredetét, hatalmát és erejét bizonyító mondásnak a beillesztése az evangélium egészébe. Ahhoz, hogy megértsük a márki szövegben e jézusi mondás szerepét és mélyebb értelmét, annak az evangéliumban való helyét és szöveggörnyezetét részletesebben meg kell vizsgálnunk.

¹¹⁵ Vö. BEA, AUGUSTIN, S.J., CARDINAL, *The Study of the Synoptic Gospels*, New approaches and outlooks, English version edited by Joseph A. Fitzmyer, S.J., Geoffrey Chapman, London – Dublin 1965 40-43.

¹¹⁶ Vö. *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, Introduction and Commentary By Gerard S. Sloyan, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 1960 10-11.

¹¹⁷ Az utóbbi vélemény (Jézus feltámadása pillanatában vált Isten Fiává) az őskeresztények között elterjedt korábbi felfogás volt, Márk ezen igyekezett túllépni evangéliumában, „de nem jut el Jézus megelőző létének (praeexistencia) gondolatáig, tanításáig.” – In: TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ősegyház Tanítása*, 78., vö. NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, The Pelican Gospel Commentaries, Penguin Books Ltd, Harmondsworth, Middlesex, England 1969⁴ 43-48. – Ld. még BARCLAY, WILLIAM, *The First Three Gospels*, 150-196.

¹¹⁸ Mk 15,39: 'Amikor a százados, aki szemben állt vele, látta, hogyan lehelte ki a lelkét, kijelentette: >Ez az ember valóban az Isten Fia volt.<'

¹¹⁹ Vö. TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ősegyház Tanítása*, 78-79.

B. A logion helye a Márk-evangéliumban

Több Szentírás-kiadás¹²⁰, azok fejezeteinek és szövegbeosztásainak, valamint Márk-kommentárok¹²¹ és újszövetségi szakkönyvek¹²² szerkezeti felosztásainak összehasonlítása során megállapítható, hogy a szerzők túlnyomó része egyetlen szerkezeti egységnek tekinti Márk 3. fejezetének 20-35 verseit. Ezt a szövegrészt a különböző fordítású és kiadású Szentírások egyöntetűen Jézus kezdeti, galileai működésének keretébe illesztik be: programbeszéde, első tanítványainak meghívása és első csodái után Jézus szinte óhatatlanul szembetalálja magát a vele nem egyetértőkkel és az őt kritizálókkal - saját családtagjaival, valamint az írástudókkal és a farizeusokkal.¹²³

Mk 3,20-35:

²⁰Amint hazaértek, ismét olyan nagy tömeg gyűlt össze, hogy még kenyeret sem ehettek. ²¹Mikor övéi ezt meghallották, elmentek, hogy elvigyék őt, mert azt mondták: >Megháborodott.<

²²Az írástudók, akik Jeruzsálemből jöttek le, azt mondták, hogy Belzebug szállta meg, és az ördögök fejedelme által űzi ki az ördögöket. ²³Ekkor összehívta őket, és példabeszédekben ezt mondta nekik: >Hogyan űzheti ki a sátán a sátánt? ²⁴Ha valamely ország meg hasonlik önmagával, az az ország nem állhat fenn. ²⁵És ha egy ház meg hasonlik önmagával, az a ház nem állhat fenn. ²⁶Ha a sátán önmaga ellen támad és meg hasonlott, nem maradhat fenn, hanem vége van. ²⁷Senki nem mehet be az erősnek a házába és nem ragadhatja el a holmiját, ha előbb meg nem kötözi az erőt, csak akkor tudja kirabolni a házát. ²⁸Bizony, mondom nektek, hogy minden vétket és káromlást,

¹²⁰ Szentírások: *GOOD NEWS BIBLE*, Catholic Edition, The Bible Societies/HarperCollins, Caledonian International Book Manufacturing Ltd, Glasgow 1994²; *THE JERUSALEM BIBLE*, With Abridged Introductions and Notes, Editor: Alexander Jones, Darton, Longman & Todd Ltd, London 1968⁴; *Ó- ÉS ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS – A Neovulgáta alapján; ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS* (Békés - Dalos) 1990¹¹; *HOLY BIBLE*, Placed by the Gideons, Gideons International in the British Isles, Lutterworth, Leicester

¹²¹ Kommentárok: GNILKA, JOACHIM, *Márk*, Ford.: Turay Alfréd, Agapé Kft., Szeged 2000; BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Mark*, The Daily Study Bible, The Saint Andrew Press, Edinburgh 1975²; COLE, R. A., *The Gospel according to St. Mark*, An Introduction and Commentary, The Tyndale Press, London 1969⁵; *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, 1960; NINEHAM, D.E., *Saint Mark*; HARRINGTON, WILFRID, O.P., *Mark*

¹²² Szakkönyvek: *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, Macmillan, London – Melbourne – Toronto / St Martin's Press, New York 1966²

¹²³ JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St. Mark*, A Text and Commentary for Students, Geoffrey Chapman, London 1963 87.

amellyel káromkodnak, megbocsátanak az emberek fiainak; ²⁹de aki a Szentlélek ellen káromkodik, az nem nyer bocsánatot soha, hanem örök vétek fogja terhelni.< ³⁰Mert azt mondták: >Tisztátalan lélek van benne.<

³¹Ekkor az anyja és a testvérei odajöttek, és kint megállva üzentek neki, és hívták őt. ³²A körülötte ülő tömegből szóltak is neki: >Íme, anyád és testvéreid keresnek téged odakinn!< ³³Ő így felelt nekik: >Ki az én anyám, és kik az én testvéreim?< ³⁴Aztán körültekintett azokon, akik körülötte ültek, és ezt mondta: >Íme, az én anyám és testvéreim. ³⁵Mert aki Isten akaratát cselekszi, az az én testvérem, nővérem és anyám.<¹²⁴

A biblikusok és a Szentírások a márkai 3,20-35 verseket a legtöbb esetben két, illetve három kisebb szerkezeti egységre tagolják a szövegben megjelenített eseményektől függően.

Az első szakaszban (3,20-21¹²⁵) a Jézust felkereső családtagok féltelmeivel és vádjával találkozhatunk, miszerint (az általuk másoktól hallottak alapján) Jézusnak megháborodott, megháborodott. A második kisebb szerkezeti egységnek a 22-30 verseket¹²⁶ tartják a tudósok, mely szakaszt különféle összefoglaló címekkel illetik a Szentírások: *Jézus és Belzebub*¹²⁷, *Jézus válaszol a farizeusok vádaskodására*¹²⁸, *Az írástudók vádaskodásai*¹²⁹. Ezen alcímek közös jellemzője, hogy a hangsúlyt a Jézust támadók vádjára és Jézus nekik szóló válaszára helyezik: arra az írástudók által megállapított 'tényre', hogy Jézus magával Belzebubbal, az ördögök fejedelmének erejével űz ördögöt, Jézus példabeszédekben felel meg, s végül, mintegy csúcspontként, a Szentlélek elleni káromlásra mint

¹²⁴ Amint már a blaszfémia fogalmi tisztázása során említettük, a magyar nyelvű szentírási szövegrészeket a Szent Jeromos Bibliatársulat Neovulgátája alapján idézzük. – A perikópa jelen formájában a szövegrészt a versszámok kiírása nélkül ismertetjük, ezzel célunk a nagyobb szerkezeti egység bemutatása. A későbbiekben, a részletes elemzések során az aktuális verseket a dolgozat olvasásának megkönnyítését segítve a lábjegyzetekben közöljük.

¹²⁵ Márk 3,20-21: 'Amint hazaértek, ismét olyan nagy tömeg gyűlt egybe, hogy még kenyeret sem ehettek. Mikor övéi ezt meghallották, elmentek, hogy elvigyék őt, mert azt mondták: >Meháborodott.<'

¹²⁶ Márk 3,22-30: 'Az írástudók, akik Jeruzsálemből jöttek le, azt mondták, hogy Belzebub szállta meg, és az ördögök fejedelme által űzi ki az ördögöket. Ekkor összehívta őket, és példabeszédekben ezt mondta nekik: >Hogyan űzheti ki a sátán a sátánt? Ha valamely ország meghasonlik önmagával, az az ország nem állhat fenn. És ha egy ház meghasonlik önmagával, az a ház nem állhat fenn. Ha a sátán önmaga ellen támad és meghasonlott, nem maradhat fenn, hanem vége van. Senki nem mehet be az erősnek a házába és nem ragadhatja el a holmiját, ha előbb meg nem kötözi ez erőt, csak akkor tudja kirabolni a házát. Bizony, mondom nektek, hogy minden vétket és káromlást, amellyel káromkodnak, megbocsátanak az emberek fiainak; de aki a Szentlélek ellen káromkodik, az nem nyer bocsánatot soha, hanem örök vétek fogja terhelni.< Mert azt mondták: >Tisztátalan lélek van benne.<'

¹²⁷ GOOD NEWS BIBLE, Catholic Edition, 1994²

¹²⁸ ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS (Békés - Dalos) 1990¹¹

¹²⁹ THE JERUSALEM BIBLE, 1968

megbocsáthatatlan bűnre hívja fel a hallgatók figyelmét. A Szentírások a 3,20-35 versek mint egyetlen szerkezeti egység harmadik részének az utolsó öt verset (31-35¹³⁰) tekintik: ebben a szakaszban Jézus a vérségi köteléken túlmutatóan a Benne hívő és ezáltal az Isten akaratát megtevő embereket nevezi családtagjainak, magasabb szintre emelve ezzel a közös hitet a vérségi kapcsolatoknál.

Nineham kommentárjában részletesen kifejti, hogy Márk evangélista azért tulajdonít fontos jelentőséget ennek a résznek, mert benne evangéliuma egész jelentésére világít rá. Véleménye szerint az előző fejezetek után (Mk 1,14-3,19)¹³¹ a szentíró újra hangsúlyozza: az egyszerű emberek, az elfogulatlan tömeg vélhetően felismeri „Jézus erejének jóságát és Isten-adta karakterét”¹³² és ennek 'használata' miatt sereglenek köré, míg „azok, akiktől elvárnánk, hogy teljesen megértsék viselkedését: azaz Jézus családtagjai és a nép vallási vezetői, nem csak hogy elvétik felismerni tettei igaz forrását és karakterét, de ragaszkodnak ahhoz, hogy azt gonosz eredetűnek tartsák.”¹³³ Ezek alapján érthető, hogy az evangélista miért állítja ebben az evangéliumi szakaszban olvasói elé kifejezett módon a Jézust meg nem értők viselkedését, mintegy előrevetítve ezzel mindazokat a tetteket, amelyek végül Jézus elárulásához és halálához vezettek.¹³⁴

A fentiekből kitűnik, hogy Márk evangéliumában Jézus egy sima, absztrakt vita keretében szól a Szentlélek elleni bűnről, nem pedig közvetlenül egy olyan cselekedet (egy ördögűzés) után, mely konkrét vitaalappal szolgálhatna az őt a Sátán erejének használatával vádoló támadásoknak.¹³⁵ Annak pontos megértéséhez, hogy Márk miért is illeszti be két, egymástól teljesen különálló, ám mégis összekapcsolható történet (Jézus családjának félelmei – Jézus valódi családja) közé Jézus szavait a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről és hogy mit is szeretne az evangélium szerzője nyomatékosítani e mondással a hallgatókban és az olvasókban, szükséges, hogy mélyebb részletekbe menően foglalkozzunk az egység egyes szakaszaival.

¹³⁰ Márk 3,31-35: 'Ekkor az anyja és a testvérei odajöttek, és kint megállva üzentek neki, és hívták őt. A körülötte ülő tömegeből szóltak is neki: >Íme, anyád és testvéreid keresnek téged odakinn!< Ő így felelt nekik: >Ki az én anyám, és kik az én testvéreim?< Aztán körültekintett azokon, akik körülötte ültek, és ezt mondta: >Íme, az én anyám és testvéreim. Mert aki Isten akaratát cselekszi, az az én testvérem, nővérem és anyám.<'

¹³¹ A Mk 1,14-3,19 versek fejezetcímei a Szent Jeromos Bibliatársulat Neovulgátája alapján: *Igehirdetés Galileában; Az első tanítványok meghívása; Jézus a kafarnaumi zsinagógában; Péter anyósának meggyógyítása; Megszállottak és betegek gyógyítása; Jézus elhagyja Kafarnaumot; A leprás meggyógyítása; A béna meggyógyítása; Lévi meghívása, lakoma a vámosokkal; A böjt kérdése; Kalászszedés szombaton; A béna meggyógyítása szombaton; Jézus és a tömeg; A tizenkettő kiválasztása*

¹³² NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 119.

¹³³ NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 119.

¹³⁴ Vö. NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 119-120.

¹³⁵ *HARPER'S BIBLICAL COMMENTARY*, General editor: James L. Mays, The Society of Biblical Literature, Harper & Row, Publishers, San Francisco 1988 965. – Máté evangéliumában Jézus egy exorcizmust követően szól a megbocsáthatatlan bűnről, amint ezt majd a későbbiekben látni fogjuk.

C. A logion értelmezése a Márk- evangélium alapján

Miután röviden szót ejtettünk a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről szóló jézusi mondás márki szövegkörnyezetéről, szükséges részletesebb elemzés tárgyává tennünk annak egyes szakaszait, hogy általuk közelebb kerülhessünk a logion értelmezéséhez.

1. Jézus családjának félelmei – Mk 3,20-21

Az evangélista a márki 3,20-35 egység első verseiben (20-21) Jézus családjának félelmeit írja le. Több biblikus (G. S. Sloyan, V. Taylor) egyetért abban, hogy ez az evangéliumi részlet tipikusan márki: a stílus és szóhasználat¹³⁶, valamint a részletek eleven bemutatása mellett a történetben leírtak¹³⁷ is egyértelműen utalnak a történetek hiteles voltára és eredeti karakterére.¹³⁸ Véleményük szerint ezt a kis részletet csakis az a keresztény közösség hozhatta létre, amely az evangélium keletkezési idején, a 60-as évek végén, azaz kellő történeti tradíción alapulva a tény jogosultsága mellett már biztosan merete állítani: Jézus közvetlen hozzátartozói, családtagjai Jézus viselkedése alapján méltán gondolhattak arra, hogy rokonuk nem teljesen beszámítható és emiatt valóban érte mehettek, hogy megfékezzék őt.¹³⁹ Ezt a megállapítást és a márki stílusjegyeket figyelembe véve nem meglepő tehát, hogy sem Máté, sem pedig Lukács evangéliumában nem találkozunk e rövid történet párhuzamaival.¹⁴⁰

¹³⁶ Vö. 114. lábjegyzet

¹³⁷ „Márk számos esetben használ olyan 'primitív' érintéseket, melyek sajátosan az övéi, s melyeket sem Máté, sem Lukács nem említ, talán hogy ne kelljen megmagyarázniuk azokat.” – *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, Introduction and Commentary By Gerard S. Sloyan, 34.

¹³⁸ Vö. *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, Introduction and Commentary By Gerard S. Sloyan, 34. és JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St. Mark*, 87.

¹³⁹ Minden valószínűség szerint ezt a vádat egy korai elbeszélő nem merete volna állítani. – Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 235., JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St. Mark*, 87. és WRIGHT, TOM, *Mark for Everyone*, Society for Promoting Christian Knowledge, London 2001 36.

¹⁴⁰ Gerard S. Sloyan szerint talán azért nem említ sem Máté, sem Lukács e jelenetet evangéliumában, hogy az értelmét ne kelljen kifejteniük. – *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, Introduction and Commentary By Gerard S. Sloyan, 34. – W. Harrington azt állítja, hogy Máté és Lukács azért nem említik ezt a családról szóló bevezető részt, mert evangéliumaik gyermekségtörténeteiben Jézus családja már vélhetőleg ismeri Jézust ilyen oldaláról. Ld. HARRINGTON, WILFRID, O.P., *Mark*, 45. – Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 235-236.: „A késői evangélisták (Máté és Lukács) e részt merész karaktere miatt hagyták ki írásaikból.”

Néhány kutató (R. Bultmann, H. Debelius, D.E. Nineham) állítása szerint a 20-21. verseket a szentíró a 3,30-35 versek bevezetőjéül szánta, hiszen azokban ismét Jézus családjával találkozunk. Ezáltal úgy tűnik, hogy e két rész keretként veszi körül a közé később bekerült, Jézus és az írástudók vitájáról szóló szakaszt. Ezt az állítást azonban a két részt két különálló tradícióhoz soroló kutatók – köztük Schmidt – cáfolják.¹⁴¹

A 20. versben¹⁴² arról olvashatunk, hogy Jézus és tanítványai, miután hazaértek (talán Péter házához?¹⁴³), még enni sem tudtak, mivel ismét hatalmas tömeg gyűlt össze körülöttük. A görög szöveg¹⁴⁴ elemzése alapján megállapítható, hogy Márk szabadon írja le ezt az eseményt, forrás igénybevétele nélkül.¹⁴⁵ A szerző evangéliumában többször is¹⁴⁶ alkalmazza a 'ház' és a 'tömeg összejövetele' fogalmakat a 'gyülekezés' körülírásának eszközeiként – itt is egy ún. 'ideális' jelenet (Jézus – tanítványok – tömeg) bevezetéséül szolgálnak, szerkesztői kapcsolóelemként.¹⁴⁷ Az élelemre való utalás és a tömeg újbóli egybeseregése J. Gnilka szerint figyelemre méltó párhuzamba állítható a Mk 6,31-gyel.¹⁴⁸ A versben szereplő 'ismét' szó az emberek Jézus-követésére utal, aki körül előzőleg vagy Kafarnaumban, vagy a tengerparton gyűltek össze: most ahhoz a házhoz követik őt, melyet talán Jézus szállásként használt (Kafarnaumban?).¹⁴⁹ Amint már fentebb említettük, ez az a tömeg, akik elfogulatlanul felismerik Jézus erejét és jóságát, talán Istentől való küldötti mivoltát is.¹⁵⁰

¹⁴¹ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 235. és NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 123.

¹⁴² Mk 3,20: και ερχεται εις οικον και συνερχεται παλιν ο οχλος ωστε μη δυνασθαι αυτους μηδε αρτον φαγειν

¹⁴³ *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, Introduction and Commentary By Gerard S. Sloyan, 34. és JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St. Mark*, 87.

¹⁴⁴ Az elemzendő szentírási versek görög eredetijének ismertetéséhez a Münsteri Egyetem *New Testament Transcripts* weboldalán (<http://ntrtranscripts.uni-muenster.de/AnaServer?NTtranscripts+0+start.any> [online]) található újszövetségi szövegrészeket használjuk minden módosítás (hangsúlyjelölések, hehezetek) nélkül.

¹⁴⁵ Erre a görög szövegben a történeti jelenidő (Aoristos), az acc. cum inf., valamint a kettős tagadás használata utal. – In: *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 235.

¹⁴⁶ Pl.: Mk 2,1-2: 'Később újra bement Kafarnaumba, és elterjedt a híre, hogy a házban van. Sokan összegyűltek, úgyhogy már az ajtóhoz sem fértek,...'; Mk 7,24: 'Ezután továbbment onnan, és Tírusz és Szidon vidékére ment. Betért egy házba, de nem akarta, hogy valaki is megtudja; mégsem maradhatott titokban.'; etc.

¹⁴⁷ GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 197. és NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 123.

¹⁴⁸ GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 185-186. – Mk 6,31: 'Ő ekkor azt mondta nekik: >Gyertek félre egy magányos helyre, és pihenjete meg egy kicsit.< Olyan sokan jöttek-mentek ugyanis, hogy még enni sem volt idejük.'

¹⁴⁹ Mk 2,1: 'Később újra bement Kafarnaumba, és elterjedt a híre, hogy a házban van.' vagy Mk 3,7: 'Jézus pedig tanítványjaival együtt elment a tengerhez. Nagy sokaság követte őt...' – Vö. NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 123.; Gnilka szerint a ház csupán a „kívül álló rokonok (Mk 3,31-től) miatt megkívánt díszlet, mert a tömeget valószínűleg a harmadik részben is az evangélista szerepeltette a szövegben.” - GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 190.

¹⁵⁰ NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 119.

A 21. versben¹⁵¹ a figyelem a tömegről a másutt található 'övéire' terelődik: megtudjuk, hogy amikor övéi (Jézus családja/barátai) meghallották a történeteket, elmentek Jézusért, hogy hazavigyék, mert szerintük megháborodott. Az 'övéi' kifejezés alatt 'szomszédokat', 'követőket', 'küldötteket', 'rokonokat' értett a korabeli zsidó társadalom, itt azonban biztosan 'családtagokat', 'hozzátartozókat' jelent.¹⁵² Ezek az emberek Jézus testvérei Názáretből – az a tény, hogy 'hallották' a Jézus körül történeteket és céljuk, hogy 'megfogják', arra utal, hogy ők akarják kontrollálni tetteit, mivel nem értették, nem értik azokat. Arról nem történik konkrét említés, mit hallottak róla (híreket gyógyításairól, esetleg ördögűzéseiről) vagy mit hozhattak fel Jézus ellen, de ítéletük kemény: 'megháborodott', 'elment az esze'.¹⁵³ Mivel az akkori zsidók az örületet a személy démon általi megszállottságával azonosították, ez a vád egyenértékű volt azzal, hogy Jézust az ördögtől megszállottnak tekintették.¹⁵⁴

Már fentebb említettük, hogy Jézus rokonai és közeli barátai azok közé az emberek közé tartoztak, akik nem értették meg őt – most eljöttek érte, hogy küldetésétől 'megmentsék' őt.¹⁵⁵ Tömören megfogalmazott vádjuk arra utal, hogy sem Jézust, sem a tetteit nem értik, így – az egyetlen lehetséges magyarázatot adva a Jézusról hallottakra – azt gondolják, hogy Jézus nem normális, megőrült, emiatt pedig szándékuk vakmerő.

¹⁵¹ Mk 3,21: και ακουσαντες οι παρ αυτου εξηλθον κρατησαι αυτον ελεγον γαρ οτι εξεστη

¹⁵² *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, Introduction and Commentary By Gerard S. Sloyan, 34. és *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 236.

¹⁵³ V. Taylor elemzése a következőre hívja fel a figyelmet: a görög szövegben található 'ελεγον' ('mondták') ige alanyának a kutatók egy része (Holtzmann, Klostermann, Swete, etc.) Jézus családtagjait tartja, mások (Turner, Lagrange, Streeter) személytelennek tekintik az igét ('az emberek mondták'). Az utóbbi értelmezés szerint Jézus megháborodása népszerű ítélet volt (ezt jelentették a családjának is), ugyanakkor egészében véve kétségesnek tűnik: 1, jóllehet az imperfectum személytelen használata Márknál természetesnek tekinthető, azonban itt a szöveg sugalmazza az alanyt (Jézus családtagjai); 2, ez az értelmezés nem menti fel e családot, mivel hitelt adtak a hírnék (nehéz elképzelni, hogy Jézus elfogására az egyetlen indítékuk a féltő gondoskodás volt). – *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 236.

¹⁵⁴ HARRINGTON, WILFRID, O.P., *Mark*, 45. - Vö. Jn 10,20: 'Sokan közülük azt mondták ugyanis: >Ördöge van, és megháborodott! Minek hallgatjátok?<'; Jn 7,20: 'A nép azt felelte: >Ördögöd van!<'; Jn 8,48.52: 'A zsidók azt felelték: >Vajon nem helyesen mondjuk, hogy szamaritánus vagy és ördögöd van?<' 'Azt mondták erre a zsidók: >Most ismertük meg, hogy ördögöd van.<' – Vö. NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 123. – A görög szöveg elemzése világosan megmutatja: az 'εξεστη' ('mágn kívül van') igét Aoristos-ban, azaz befejezett, 'időtlen' időben használja a szerző, mely leginkább egy tett lefolyását írja így körül ('misztikus elragadtatás'), nem pedig egy állapotét ('örület'). Jóllehet az 'örült' szót sokan túl erősnek tartják e görög szó visszaadására, mégis megtalálható ez a jelentés is az ige számos fordítási lehetőségei között. V. Taylor szerint az egyetlen kérdés: „vajon Jézus családtagjai többet mondtak-e annál, amit hittek?” In: *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 237. (A későbbiekben ugyanezt a vádat találjuk meg az Apostolok cselekedeteiben is Szent Pál ellen (26,24: 'Mikor ezeket szólva előadta védekezését, Fesztus jó hangosan azt mondta: >Esztelen vagy, Pál, a sok tudomány esztelenségbe kerget téged!<'), majd Pál is ugyanezt használja a 2. Korintusi levélben önmagára (5,13: 'Mert ha magunkon kívül vagyunk, az az Istenért történik; ha eszünknel vagyunk, az pedig értetek van.') – Uo., 237.)

¹⁵⁵ Vö. COLE, R. A., *The Gospel according to St. Mark*, 81-83.

Ugyanakkor ez a gesztusuk mintegy védeni is akarja Jézust: meg akarják fogni, hogy hazavigyék, ilyenformán megkímélve őt nagyobb veszélyektől. E márkai szövegrészből világosan kiderül: nincs valódi kapcsolat, 'együttérzés' Jézus céljai és családja szemléletmódja között.¹⁵⁶ A kutatók többsége megegyezik abban, hogy e vers nem konkrét történeti esemény emlékét őrzi, így tehát teológiai szempontból értékelik azt: „a kinyilatkoztató személy tevékenysége értetlenségbe ütközik, és az értetlenkedők körébe családja is beletartozik.”¹⁵⁷ Jóllehet az Ószövetségben számos helyen olvashatunk hasonló eseményről a prófétákkal kapcsolatban is (Jer 12,6; Zak 13,3)¹⁵⁸, a szentíró ebben az esetben aligha gondolhatott az ószövetségi előképekre: mindegyik evangélium elfogadja azt a történelmileg megkérdőjelezhetetlen hagyományt, mely szerint a közeli rokonság nem érti Jézus földi tevékenységét,¹⁵⁹ Istentől való küldetését.

2. Jézus válaszol az írástudók vádaskodására¹⁶⁰ – Mk 3,22-30

Márk evangéliumában a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről szóló mondást a 3,20-35 egység második részében, közvetlenül a 3,22-30 versek között találjuk. Mint fentebb említettük, néhány biblikus szerint e kilenc vers csupán 'betét' a Jézus családjáról szóló történetben¹⁶¹. Emiatt, valamint eltérő karaktere miatt a továbbiakban különálló,

¹⁵⁶ Vö. *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, Introduction and Commentary By Gerard S. Sloyan, 34. – Érdekes és elgondolkodtató W. Barclay gondolatmenete Jézus családjának viselkedéséről. A kutató kommentárjában felteszi a kérdést: vajon mi tette Jézus családját ilyené? Feltételezéseit három pontban foglalja össze: 1, Jézus otthagya megélhetését biztosító szakmáját, állását és 'csavargó' lett – ezt egyszerűen nem érthették családtagjai; 2, Jézus jó úton halad, hogy összeütközésbe kerüljön az ortodox (zsidó) vallási vezetéssel – ezt épeszű ember sohasem vállalta volna fel; 3, a Jézus köré gyülekezettek különleges 'csapatot' alkottak – szerintük épeszű ember nem vegyülhetett volna ilyenekkel, főként, ha karriert akart volna építeni. Barclay értelmezése szerint Jézus tettei a családja és az őt meg nem értők szemében azt bizonyították, hogy az a három törvény, melyekhez mintegy hozzáigazították életüket, neki semmit sem jelentenek: szemükben Jézus elvetette a biztonságot, a sikertelenségtől való félelmet és nem érdekelte a társadalom véleménye sem – mindezzel olyan 'rizikókat' vállalt fel, melyeket józan ember nem vállalt volna. – Vö. BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Mark*, 75-77.

¹⁵⁷ GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 190.

¹⁵⁸ Jer 12,6: 'Bizony, még testvéreid és atyád háza is, még ők is hűtlenek lettek hozzád, még ők is teli torokkal kiáltoznak mögötted.'; Zak 13,3: 'És ha valaki még ezután is prófétálna, így szól hozzá atyja és anyja, a saját szülei: 'Nem maradsz életben, mert hazugságot mondtál az Úr nevében!' És leszúrnak őt atyja és anyja, a saját szülei, amikor prófétál.'

¹⁵⁹ Vö. GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 190-191., NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 122-123. – Vö. Mt 10,35-36: 'Azért jöttem, hogy szembeállítsam az embert apjával, a lányt anyjával, és a menyert anyósával: saját házanépe lesz az ember ellensége.'; Jn 7,5: 'Mert még testvérei sem hittek benne.'

¹⁶⁰ A Márk 3,22-30 versek elemzése elé fejezetcímül azért erre esett a választás, mivel az illető szakasz részletesebb felosztásában találkozunk a *Belzebub-kontroverzia* alcímmel.

¹⁶¹ Vö. jelen dolgozat *Jézus családjának félelmei – Mk 3,20-21* fejezetében (30-33. oldalak).

független szakasznak tekintve elemezzük az aktuális részt és bontjuk ki annak teológiai jelentését.

A következőkben az említett verseket (3,22-20) három kisebb szakaszra osztva vizsgáljuk meg¹⁶². Elsőként a 22-26 versekkel foglalkozunk, melyekben a Jeruzsálemből Jézushoz jövő írástudók vádjával és erre válaszul Jézus hasonlataival (ország – ház) találkozunk, majd a 27. verset értelmezzük, melyben Jézus az erős emberről szóló példázattal felel az őt ért vádakra, végül a 28-20. versekben olvasható káromlásról mint a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről szóló kijelentéseket elemezzük.

A, Mk 3,22-26: Az írástudók vádja és Jézus válasza

V. Taylor a görög szöveg elemzése során felhívja a figyelmet arra, hogy a szájhagyomány őrizte meg ezt a szövegrészt, hiszen az a Jézust ért vádakra ad választ: Jézus amiatt viselkedik örültként, mert a sátán erejével űz ördögöket. Jóllehet ez a szakasz 'az írástudók vádja – Jézus válasza' párbeszédre épül (mint az a fejezetcímben is olvasható), azonban a biblikusok *Belzebub-kontroverzia* (*Belzebub-ellentmondás*) néven is ismerik. Utóbbi elnevezés talán annak köszönhető, hogy a szövegrész számos hasonló, de mégis különböző hagyományt fűz egybe Jézus megszállottságáról (Mt 12,27k; Lk 11,19k; Jn 7,20; Jn 8,48k.52; Jn 10,20k)¹⁶³. Valószínű, hogy maga a kontroverzia a süket démon kiűzésével kapcsolatban keletkezhetett, mely történet Máténál és Lukácsnál is megtalálható (Mt 12,22k; Lk12,14k.17k)¹⁶⁴. Ezek alapján feltehetően közös forrásukban, a Q-ban¹⁶⁵ is az

¹⁶² Mindezt J. Gnilka és R. A. Cole felosztását követve tesszük. – GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 190-197. és COLE, R. A., *The Gospel according to St. Mark*, 81-83.

¹⁶³ Mt 12,27k: 'Ha én Belzebub által űzöm ki az ördögöket, a ti fiaitok ki által űzik ki? Így ők maguk lesznek a ti bíraitok. De ha én az Isten Lelke által űzöm ki az ördögöket, akkor elérkezett hozzátok Isten országa.'; Lk 11,19k: 'De ha én Belzebub által űzöm ki az ördögöket, a ti fiaitok ki által űzik ki? Ők lesznek tehát a ti bíraitok. De ha én Isten ujjával űzöm ki az ördögöket, bizonyára elérkezett hozzátok az Isten országa.'; Jn 7,20: 'A nép azt felelte: >Ördögöd van! Ki akar téged megölni?<'; Jn 8,48k.52: 'A zsidók azt felelték: >Vajon nem helyesen mondjuk, hogy samaritánus vagy és ördögöd van?< Jézus azt felelte: >Nincs nekem ördögöm, csak tisztelem Atyámat, és ti gyalázattal illettek engem.<'; 'Azt mondták erre a zsidók: >Most ismertük meg, hogy ördögöd van. Ábrahám meghalt, a próféták is, és te azt mondod: 'Ha valaki a tanításomat megtartja, nem ízelem meg a halált sohasem.<'; Jn 10,20k: 'Sokan közülük azt mondták ugyanis: >Ördöge van és megháborodott! Minek hallgatjátok?< Mások azt mondták: >Ezek nem egy ördögösnek a szavai. Vajon az ördög megnyithatja-e a vakok szemeit?<'

¹⁶⁴ Mt 12,22k: 'Akkor odavittek hozzá egy vak és néma megszállottat. Ő meggyógyította, s a néma beszélt és látott. Az egész tömeg csodálkozott és így szólt: >Csak nem ez a Dávid fia?< A farizeusok ennek hallatára azt mondták: >Nem űzheti ki az ördögöket, csak az ördögök fejedelme, Belzebub által.<'; Lk 11,14k.17k: 'Egyszer kiűzött egy ördögöt, amely néma volt. Amikor az ördög kiment, a néma megszólalt, a nép pedig elcsodálkozott. De közülük néhányan így szóltak: >Az ördögök fejedelme, Belzebub által űzi ki az ördögöket.< Mások pedig égi jeleket kértek tőle, hogy kísértsék.'

¹⁶⁵ Q: Q-forrás vagy Logia-forrás (a 'quelle' ('forrás') szóból), egy számunkra ismeretlen „állítólagos mondásgyűjtemény” Jézus mondásaiból, melyet a Máté- és a Lukács-evangéliumok írói ismertek és

ördögűzés kapcsán szerepelhetett ez a rész. Márk az ördögűzés-jelenet mint bevezetés helyett saját rövid bevezetőjében (3,22) az írástudók említésével a mátéi farizeusokra utalhat (Mt 12,24), a hagyományhoz való ragaszkodásképpen. Mindezek a megállapítások a következőt támasztják alá: a történetet nem szemtanú írta le, ugyanakkor a nagyon korai hagyomány maradványa, nem csupán azért, mert számos hasonló mondás alapjaként tartják számon (Mk 3,27; Mt,12, 27-29 = Lk 11,19-21)¹⁶⁶, hanem mivel nagyon éles ellentétet fed fel „Jézus szolgálatának megvilágítása és aközött, hogy Jézus teljes tudatában van a sátánnal és erőivel vívott halálos harcának.”^{167 168}

A 3,22-ben¹⁶⁹ a jeruzsálemi írástudók vádjával találkozhatunk: Jézust Belzebub szállta meg, az ördögök fejedelmének erejével űz ördögöket. Márk evangéliumában ez az első eset, hogy találkozunk az írástudókkal,¹⁷⁰ akik viselkedésében paradoxont találunk: „a vallási megújulás, a Lélek működése idején a vallási vezetők állnak szembe az isteni munkával.”¹⁷¹ Az írástudók a fővárosból jönnek 'le', Jeruzsálemből, mely „Márk szerint a Jézust megölő ellenséges város, amely pusztulásra ítéltetett.”¹⁷² Ezek hivatalosan a zsidó tanítást és népet képviselő tanítók nem tagadják Jézus ördögűzéseit, hiszen az időben az ördögűzés nem volt ismeretlen a zsidó nép körében (amint ezt az Újszövetség is igazolja több helyen: Mk 9,38 és ApCsel 19,14)¹⁷³ – így nem volt új és elszigetelt jelenség az írástudók számára sem –, azokat mégis ördögi hatalomnak tulajdonítják, feltételezve ezzel a gonosz birodalmán belüli önellentmondást is.¹⁷⁴ Valójában az jelenthette Jézus ördögűzéseiben az újdonságot számukra, hogy Jézus sikere ezekben egyetemes volt, ellentétben saját tanítványainak egyedi tapasztalatával is (Mk 9,28-29)^{175 176}.

használtak. – Vö. 'Logia' és 'Szinoptikus kérdés' címszavak – *MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON* [online], <http://lexikon.katolikus.hu/L/logia.html> és <http://lexikon.katolikus.hu/S/szinoptikus%20kérdés.html> [2009. május 6.]

¹⁶⁶ Mk 3,27; Mt 12,27-29 = Lk 11,19-21 – ld. 163. lábjegyzet

¹⁶⁷ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 238.

¹⁶⁸ Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 237-238.

¹⁶⁹ Mk 3,22: και οι γραμματεις οι απο ιεροσολυμων καταβαντες ελεγον οτι βεελζεβουλ εχει και οτι εν τω αρχοντι των δαιμονιων εκβαλλει τα δαιμονια

¹⁷⁰ *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, Introduction and Commentary By Gerard S. Sloyan, 35.; HARRINGTON, WILFRID, O.P., *Mark*, 45.

¹⁷¹ COLE, R. A., *The Gospel according to St. Mark*, 84.

¹⁷² GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 191.

¹⁷³ Mk 9,38: 'Ekkor János azt mondta neki: >Mester! Láttunk valakit, aki a te nevedben ördögöt űz, de nem követ minket. Megtiltottuk neki.<'; ApCsel 19,13-14: 'Egyes kóbor zsidó ördögűzők is megkísérelték, hogy az Úr Jézusnak a nevét hívják segítségül azokra, akikben gonosz lelkek voltak. Azt mondogatták: >Parancsolok nektek Jézus által, akit Pál hirdet!< Egy zsidó főpapnak, Szkévának hét fia tette ezt.'

¹⁷⁴ COLE, R. A., *The Gospel according to St. Mark*, 84. és NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 124.

¹⁷⁵ Mk 9,28-29: 'Mikor aztán bement a házba, külön megkérdezték őt a tanítványai: >Mi miért nem tudtuk kiűzni?< Azt felelte nekik: >Ez a fajzat nem megy ki másképpen, mint imádság és böjtölés által.<'

Az írástudók már nem egyszerűen örültnek tartják Jézust, hanem nyíltan támadják: az első szemrehányás a megszállottság vádja, a második a sátánnak való szövetség – az első szerint Jézus a gonosz eszköze, aki birtokolja őt, a második szerint Jézus a démonok fejedelmének erejével űz ki gonosz lelkeket.¹⁷⁷ Az írástudók első vádjában Márk szerint Beelzebub¹⁷⁸ csak egy a démonok közül, nem a fejedelmük (nem így Máténál és Lukácsnál¹⁷⁹)¹⁸⁰, így a név csak egy konkrét démon neve, azonban az általános vélemény szerint Beelzebub maga az ördögök fejedelme. E vádban, a megszállottság vádjában nem más, mint Jézus isteni mivolta (Emberfia) kérdőjeleződik meg. A ördögűzés vádjában pedig Jézus cselekedeteit éri negatív kritika: az 'ördögök fejedelme' kifejezés egy hierarchikus ördögi világra utal, melynek a vád szerint Jézus alárendeltje. Valószínű, hogy a zsidók által megfogalmazott vád valamiféle mágikus gyakorlatot tartott szem előtt, azonban a továbbiakban Jézus válaszában ezt is cáfolta.¹⁸¹

A 23-26 versekben¹⁸² Jézus példabeszédben¹⁸³ válaszol magához hívott ellenfeleinek az őt ért vádakra. Jézus a példabeszéd által „olyan beszédmódot választ, mely

¹⁷⁶ COLE, R. A., *The Gospel according to St. Mark*, 83.

¹⁷⁷ E két vád Lagrange szerint talán különböző csoportoktól származik. – Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 238.; HARRINGTON, WILFRID, O.P., *Mark*, 45.

¹⁷⁸ A gonoszt megnevező Beelzebub (Βεελζεβουλ) név számos helyen előfordul még az újszövetségi Szentírásban (Mt 10,25: 'Ha a családtyát Beelzebubnak csúfolják, mennyivel inkább a házanépét?'; Mt 12,24,27: 'Ő csak Beelzebubbal, az ördögök fejedelmével űzi ki az ördögöt.', 'Ha én Beelzebubbal űzök ördögöt, fiaitok kinek a segítségével teszik?'; Lk 11,15,18k: 'Beelzebubnak, az ördögök fejedelmének segítségével űzi ki az ördögöket.', 'Azt mondjátok, hogy Beelzebubbal űzök ördögöt?', 'Ha én Beelzebubbal űzök ördögöt, fiaitok kinek a segítségével teszik?') A Beelzebub név (más olvasatban Beelzebub) helyesírása és levezetése bizonytalan, eredete talán a 2 Kir 1,2-ben található ('Ahaszja pedig kiesett Szamáriában levő felső termének rácsán, és megbetegedett. Ekkor elküldte követeit ezekkel a szavakkal: >Menjetek, kérdezzétek meg Beelzebubot, Akkaron istenét, meggyógyulok-e ebből a betegségeből?<') – ennek megfelelően a héber (זבול בצל) név jelentése: 'a legyek ura', 'Ekkron istene'. Számos próbálkozás bizonyítja, hogy máig sem egységes a név értelmezése, hiszen számos olvasata van a MSS és más szövegtanúk alapján: (1) a második elem (זבול) ('trágya, szemét') romlása miatt a név jelentheti a 'trágya/szemét ura' elnevezést; (2) a héber (זבל) 'lakóhely/magasság' görög átírása ('ζεβουλ') alapján jelentése lehet a 'levegő ura' vagy a 'lakóhely/ház ura', azaz 'a megszállott ura', akiben a gonosz lakik kifejezések; (3) az arámmal (בצל-דבבא) 'ellenség' való kapcsolata miatt lehetséges a név 'az ellenség'-ként való értelmezése is. – Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 238-239., NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 124., JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St. Mark*, 89. és GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 191.

¹⁷⁹ Máténál és Lukácsnál azonos Beelzebub a démonok fejedelmével, a két szentíró kombinálja a két vádat. – Mt 12,24: 'A farizeusok ennek hallatára azt mondták: >Nem űzheti ki az ördögöket, csak az ördögök fejedelme, Beelzebub által.<' (= Lk 11,15); Mt 12,27: 'Ha én Beelzebub által űzöm ki az ördögöket, a ti fiaitok ki által űzik ki? Így ők maguk lesznek a ti bírátok.' (= Lk 11,19) – Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 238.

¹⁸⁰ Vö. GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 191-192.

¹⁸¹ Vö. GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 192., BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Mark*, 77. és NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 123.

¹⁸² Mk 3,23: και προσκαλεσαμενος αυτους εν παραβολαις ελεγεν αυτοις πως δυναται σατανας σαταναν εκβαλλειν 3,24: και εαν βασιλεια εφ εαυτην μερισθη ου δυναται σταθηναι η βασιλεια εκεινη 3,25: και εαν οικια εφ εαυτην μερισθη ου δυνησεται η οικια εκεινη σταθηναι 3,26: και ει ο σατανας ανεστη εφ εαυτον και εμερισθη ου δυναται στηναι αλλα τελος εχει

Márk szerint a nép és az ellenfelek számára rendeltetett, akik nem tartoznak tanítványai körébe (4,11-12)¹⁸⁴.¹⁸⁵ Ez magyarázza meg azt a tényt is, hogy a jézusi szavak mélyebb, teljesebb megértésének lehetősége csak azok számára válik realitássá, akik készen állnak arra, hogy a tanítványként kövessék őt. A 23. versben Jézus kérdéssel válaszol a vádban gyökerező abszurdításra: miként űzheti ki a sátán a sátánt?¹⁸⁶ Megfigyelhető, hogy itt Jézus nem használja a Belzebub nevet, csak a sátán megnevezést, mely a korabeli elképzelés szerint nem csak a sátánt magát jelentette, hanem mindazokat is, akik fölött uralmát gyakorolta. Jézus hite a démoni megszállottság valóságában ebben az esetben nem kifejtett, ugyanakkor számos szentírási helyen találkozhatunk vele (Mk 1,12k; Mk 3,27; Lk 10,18; Lk 13,16; Lk 22;31)¹⁸⁷ ¹⁸⁸.

A 24-25. versekben két feltételezett példázattal találkozunk: a megosztott ország és a megosztott ház példáján keresztül Jézus azt a sátán országán belüli meghasonlottságot mutatja be, mely akkor állna fenn, ha ő valóban a sátán erejével űzné ki az ördögöket.¹⁸⁹ Mindkét márki hasonlatban szerepel az εφ εαυτην ('önmagához való viszonyában' vagy 'önmaga ellen') szóösszetétel, mely az írástudói vádra adott jézusi választ alapozza meg. Amíg Márk és Máté (Mt 12,25)¹⁹⁰ két hasonlatot használ (az ország és a ház külön versben, ill. mondatrészben szerepel náluk), addig Lukácsnál a ház sorsa része a királyság pusztulásának: 'ház házra omlik' (Lk 11,17)¹⁹¹.

¹⁸³ A görög παραβολη ('képes beszéd', 'parabola', 'alapelv', 'bölcsmondás') szó csak a szinoptikusoknál található meg a héber 'mashal' (משל) (bölcsmondás, rejtély) terminus visszatükrözéseként (mint 'félig rejtett', 'mondásféle' – W. Harrington), János evangélista a παροιμία szót használja, hasonló jelentéssel. – Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 239. és HARRINGTON, WILFRID, O.P., *Mark*, 45.

¹⁸⁴ Mk 4,11-12: 'Ezt mondta nekik: >Nektek adatott, hogy ismerjétek az Isten országa titkát, szoknak pedig, akik kívül vannak, minden példabeszédekben hangzik el, hogy nézvén nézzenek és ne lássanak, hallván halljanak és ne értsenek; nehogy megtérjenek és bűneik bocsánatot nyerjenek.'

¹⁸⁵ In: GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 192.

¹⁸⁶ R. A. Cole megjegyzi: Márk nem, de „Máté és Lukács hozzáteszik az idevágó kérdést: a zsidó ördögűzők ugyanezt az eredményt elérve milyen erőt használtak?” (Mt 12,27 = Lk 1,19 – ld.179. lábjegyzet) – In: COLE, R. A., *The Gospel according to St. Mark*, 84.

¹⁸⁷ Mk 1,12k.:a Kísértés-történet; Mk 3,27: az erős emberről szóló mondás; Lk 10,18: 'Láttam a Sátánt lezuhanni az égből...'; Lk 13,16: 'Ez az asszony... akit a Sátán megkötözött'; Lk 22;31: 'Simon, Simon, lásd, a Sátán kikért téged...'

¹⁸⁸ Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 239.

¹⁸⁹ Máté és Lukács az ερημουται ('elpusztul' → 'önmagát pusztítja el' (Med.)) igét használja az ου δυναται στηναι ('nem képes fennállni') szó szerkezet helyett. – *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 240.

¹⁹⁰ Mt 12,25: 'Mivel ismerte gondolataikat, így szólott hozzájuk: >Minden ország, amely meghasonlik önmagával, elpusztul, és egyetlen városa vagy ház, amely meghasonlik önmagával, fönn nem maradhat.<'

¹⁹¹ Lk 11,17: 'Ő azonban látta gondolataikat, és ezt mondta nekik: >Minden ország, amely önmagával meghasonlott, elpusztul és ház házra omlik.<'

Jóllehet több vélemény is ismert a hasonlatok keletkezésével kapcsolatosan¹⁹², fontos látni: a legfontosabb szerepe ezen hasonlatoknak az, hogy a mindennapi életből vett példákkal alá képesek támasztani azt a tényt, hogy Jézus ördögűzéseire az erejét nem a sátán hatalmából kapta vagy neki kiszolgáltatóként szerezte.

A 26. vers¹⁹³ Jézus érvének tetőfoka: ha ő a sátán erejével üzne ördögöt, akkor az azt jelentené, hogy a sátán önmagával meghasonlott, így emiatt nem maradhatna fenn, uralmának és neki magának is vége volna. Jézus rámutat: egyrészt, ha cselekedetei a sátán erejéből fogannának, az az abszurd helyzet állna elő, hogy a sátán birodalma egyszerre két egymás ellen harcoló politikát folytatna, mely szakadáshoz és romboláshoz vezetne, másrészt, ha Jézus cselekedeteiért a sátán lenne felelős, akkor valójában egyik alanyát fordítaná a másik ellen – a sátán azonban ennyire nem oktan.¹⁹⁴ Gnilka szerint ez már nem pusztán egy hasonlat, „hanem a Jézus által megtört sátáni hatalom végének meghirdetése”¹⁹⁵. Jóllehet, Márk megőrzi a párhuzamot a 24. verssel, de 26. vers végén Jézus kijelentése határozott: a sátán feletti ítélet végleges (τελος εχει – ’vége van’).¹⁹⁶

Ilyenformán tehát Jézus érve, mely a sátán önmaga hatalmán belüli megosztottságára vonatkozik, mindenképpen előkészítő jellegű. Ha ugyanis a teremtett világot, annak rendjét következetesen megbontani törekvő gonosz erő saját maga ellen fordulna, valójában saját önértelmezését, mint az Istennel való szembenállás és az egység megbontásának egyetlen lehetséges eszközét számolná fel. Ez egyszerre azzal is járna, hogy a belső megosztottság miatt a teremtő Isten művével való szembenállás lehetetlenné válna, így a világ óhatatlanul megszabadulna a gonosz befolyástól. Ugyanakkor ez azt is jelentené, hogy Isten szabadító műve nem valósulhatna meg a világban. Jézus szavaiban tehát Isten szabadító művének és a sátán felett aratott győzelemnek és ítéletnek előkészítése jelenik meg.

¹⁹² Monson, S.J. szerint ez utóbbi az eredeti hasonlat, véleménye szerint Márknál és Máténál a második, a házra, illetve a városra vonatkozó példa az első kiterjesztése. Ezzel szemben állhat az a tény, hogy a hasonlat szemita eredetű, s mint ilyen, terjedelmesebb, így tehát valószínűbbnek tűnik, hogy Lukács evangélista redukálta a két hasonlatot egyre. – Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 240.

¹⁹³ Mk 3,26: και ει ο σατανας ανεστη εφ εαυτον και εμερισθη ου δυναται στηναι αλλα τελος εχει

¹⁹⁴ Vö. NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 120. és WRIGHT, TOM, *Mark for Everyone*, 37.

¹⁹⁵ GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 193.

¹⁹⁶ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 240.

B, Mk 3,27: Példabeszéd az erős emberről

A Márk 3,27¹⁹⁷ a korai időszaktól kezdve a 3,22-26-tal kapcsolatban jelenik meg, valószínűleg egy korai gyűjteményből vette át a szentíró és tette azt a szólások közé.¹⁹⁸ Amennyiben a 22-26 versek egyetlen egységet alkotnak – mint ezt fentebb is állítottuk –, úgy az erős emberről szóló allegorikus mondás szerkesztői tevékenység részeként került jelenlegi helyére.¹⁹⁹ A vers témája ugyanaz (meg hasonlítás – vég), azonban az érv új: amint az erős ember legyőzése és házána kifosztása csak akkor lehetséges, ha megköti őt, ugyanígy a sátán legyőzése is csak megfékezése után teljedhet be.²⁰⁰ Ez a példázat tehát polémia nélkül, egyszerűen utal Jézus ördögűző tevékenységére, mely a lukácsi párhuzamos helyen (11,21-22)²⁰¹ bővebb magyarázatot kap: az erős embernek csak egy nála erősebb általi legyőzése után szerezhető meg a vagyona.²⁰² A Jézust vádló írástudók számára az érv bebizonyítja: a Jézus általi ördögűzések a bizonyítékok arra, hogy Jézus maga kötözte meg a sátánt vagy Isten ereje, mely által fel volt fegyverezve.²⁰³

Bultmann ezt e verset Jézus azon beszédei közé sorolja, melyekben „valami karakterisztikus, újat lát, melyek túl vannak minden emberi bölcsességen és kegyességen, mégis kissé specifikusan írástudói és rabbinikus vagy apokaliptikus karakterrel rendelkeznek”.²⁰⁴ Vele egyetértésben állítható: ez a vers azon jézusi tanítások közé tartozik, melyek által Jézus az Isten Országának megértéséről tanít. Ebből a versből annak az eszkatológikus reménynek az elragadtatása sugárzik, amely támaszt ad a jelen

¹⁹⁷ Mk 3,27: *αλλ ου δυναται ουδεις εις την οικιαν του ισχυρου εισελθων τα σκευη αυτου διαρπασαι εαν μη πρωτον τον ισχυρον δηση και τοτε την οικιαν αυτου διαρπασει*

¹⁹⁸ Ezt W. Harrington azzal magyarázza, hogy mind Lukácsnál, mind Máténál különböző kontextusban található meg ugyanez a vers. – HARRINGTON, WILFRID, O.P., *Mark*, 46.

¹⁹⁹ A 27. vers lazán kötődik a 26. vershez az 'αλλα' által, mely Márk stílusának, karakterisztikumának jó példája. – *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 242.

²⁰⁰ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 240.

²⁰¹ Lk 11,21-22: 'Amikor az erős fegyverrel őrzi a házat, biztonságban van a vagyona. De ha nála erősebb jön, legyőzi őt, elveszi összes fegyverét, amelyben bízott, és elosztja zsákmányát.'

²⁰² GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 193-194. – Az Erős Embert Lukács békében ábrázolja, akit egy idegen támad meg és győz le, elveszi fegyverzetét és elosztja zsákmányát. A mátéi verzió (12,29: 'Vagy hogyan mehet be valaki az erősnek házába, hogy elragadja a holmiját, ha előbb meg nem kötözi az erőset? Csak úgy tudja kirabolni a házat.') hasonlít Márkéra és azon alapul - mindezt azt támasztja alá, hogy ez a rész a Q-ban is megtalálható volt. A kutatók véleménye eltér abban, hogy melyik mondás (a lukácsi vagy a márki) áll közelebb az eredeti kijelentéshez, az azonban tény, hogy mind Márk, mind a Q függetlenül helyezi ezt a mondást szoros kapcsolatba az ördögűzésekkel kapcsolatos vitákról szóló történetbe, valamint rávilágít arra, hogy ez a társítás a nagyon korai időben hagyományon alapuló volt. – Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 241-242.

²⁰³ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 241.

²⁰⁴ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 241.

cselekményeinek, azaz Jézus ördögűző tetteinek és gyógyításainak megértéséhez és ezzel együtt egyike a legfontosabb jézusi mondásoknak, melyek Jézus céljának és gondolkodásának megértését segítik a hallgatók számára.²⁰⁵

A gonosz erők megkötözése eszkatológiai elképzelés (Iz 24,21-22)²⁰⁶, mely a Jelenések könyvében a sátánra vonatkozik (Jel 20,2k)²⁰⁷. Ugyanígy az Erős, Erős Ember (ο ισχυρος) elnevezés a sátán neveként fordul elő Izajás próféta könyvében (49,24k)²⁰⁸ és ez az a név is, mely a sátán bukását is tükrözi (Iz 53,12)²⁰⁹. Ennek alapján elmondható, hogy mindezek mögött tudatosság van: Jézus a győzedelmes Szolga, a várt eszkatológikus szabadító, az Erősebb (ο ισχυροτερος – Mk 1,7)²¹⁰, akinek ördögűzései bizonyítják, hogy Isten erejével behatolt az Erős Ember a sátán házába, hogy megkötözze azt és elrabolta annak javait.²¹¹ E javak, a zsákmány azok az emberek, akik meg fognak szabadulni démonaiktól és betegségeiktől.²¹²

Az exorcizmus lényege, hogy az ördögűző nagyobb erővel rendelkezik a megszálló démonnal, és így képes megtörni annak erejét, ki tudja űzni azt a fogságában levő emberből, szabaddá téve őt. Jézus ördögűzéseiben és gyógyításaiban²¹³ e szabadulások nem más hirdetnek, minthogy Jézus Isten hatalma által valóban meg tudja törni a sátán uralmát a bűn és a halál felett és ezáltal Isten Országja jelenvalóvá vált az emberek között: Isten uralma már megkezdődött, az emberek szívében és elméjében van.²¹⁴ Márk evangéliumában Jézus elfogadja tulajdon életét, cselekedetei nem mások, mint bizonyítékai a Jézusban működő isteni Lélek és az ellenséges erők közötti folytonos harcnak, mely harc Jézus

²⁰⁵ Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 241.

²⁰⁶ Iz 24,21-22: 'Ez történik majd azon a napon: meglátogatja az Úr az ég seregét a magasságban, és a föld királyait a földön; egy csomóba gyűjti őket, mint foglyokat a verembe és börtönbe zárja.'

²⁰⁷ Jel 20,2k: 'Megragadta a sárkányt, az öskígyót, aki az ördög és a sátán, és megkötözte őt ezer esztendőre. Levetette őt a mélységbe, bezárta, és pecsétet tett rá, hogy ne csábítsa el többé a nemzeteket...'

²⁰⁸ Iz 49,24k: 'El lehet-e venni a hőstől a prédát, és az erőszakosnak zsákmánya megszabadulhat-e? Bizony, így szól az Úr: >A hősnek zsákmányát is elveszik, és az erőszakosnak prédája megszabadul.<'

²⁰⁹ Iz 53,12: 'Ezért osztályrészüil adok neki sokakat, és hatalmasokkal osztozik a zsákmányon, amiért halálra adta életét, és a bűnösök közé számították; pedig ő sokak vétkét viselte, és a bűnösökért közbenjár.'

²¹⁰ Mk 1,7: '(János) így prédikált: >Utánam jön, aki erősebb nálam...<' – Vö. HARRINGTON, WILFRID, O.P., *Mark*, 46. és WRIGHT, TOM, *Mark for Everyone*, 37.

²¹¹ Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 241. és *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, Introduction and Commentary By Gerard S. Sloyan, 35. – Ezzel a véleménnyel szemben Gnilka tartózkodik attól, hogy Jézust az erős ember legyőzésében Isten szolgájának tekintse. – Vö. GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 194.

²¹² Vö. GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 193.

²¹³ „A betegség legyőzése része a sátán feletti győzelemnek. Jézus akarta és képes volt rá, hogy megmentse az emberek testét ugyanúgy, mint a lelküket, orvos és igehirdető volt. A test és a lélek feladata így ugyanaz: szövetségesek Isten harcában a sátán ereje ellen.” – In: BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Mark*, 79.

²¹⁴ WRIGHT, TOM, *Mark for Everyone*, 37.

megváltói tettében dől el véglegesen: Krisztus feltámadása által a sátán elveszítette legnagyobb fegyverének, a halálnak élet.²¹⁵

C, Mk 3,28-30: Mondás a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről

A Mk 3,28-30²¹⁶ a befejező szakasza Jézus azon válaszának, amelyet az írástudók vádaskodásaira ad. A befejező kettős mondás alkalmazását, melyben Jézus az emberek fiai és a Szentlélek elleni káromlást állítja párhuzamba és ugyanakkor ellentétbe, valójában a 3,30-ban elhangzottak indokolják: 'Mert azt mondták, tisztátalan lélek van benne.'²¹⁷ Ahhoz, hogy világos képet kapjunk a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn jézusi értelmezéséről, arról, hogy maga Jézus miként érthette saját szavait, a verseket a következőkben vizsgáljuk meg lehetőleg azok minden aspektusára kiterjedő részletességgel.

a, A logiont bevezető 'αμην' értelmezése

A kettős mondást²¹⁸ (3,28-29²¹⁹) bevezető αμην λεγω υμιν ('bizony, mondom nektek') formula itt fordul elő először Márk evangéliumában a közül a 13 hely közül, melyekben a szentíró ezekkel a szavakkal vezeti be Jézus kijelentéseit.²²⁰ A héberből a görögbe került αμην ('úgy legyen') szó kizárólag azon jézusi mondások bevezetőjeként fordul elő az evangéliumokban, melyek a legünnepélyesebb és legkomolyabb kijelentések az Újszövetségben: Jézus következő szavai minden esetben nagyon komolyak és hangsúlyosak.²²¹

²¹⁵ Vö. COLE, R. A., *The Gospel according to St. Mark*, 85., NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 121. és BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Mark*, 78-79.

²¹⁶ Mk 3,28: αμην λεγω υμιν οτι παντα αφεθησεται τοις υιοις των ανθρωπων τα αμαρτηματα και αι βλασφημιαι οσα εαν βλασφημησωσιν 3,29: ος δ αν βλασφημηση εις το πνευματοαγιον ουκ εχει αφεσιν εις τον αιωνα αλλα ενοχος εστιν αιωνιου αμαρτηματος 3,30: οτι ελεγον πνευμα ακαθαρτον εχει

²¹⁷ Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 244. és NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 121.

²¹⁸ A mondás párban jelenik meg az evangéliumban: a nagy ígéretek egyikével szemben egy szigorú figyelmeztetés áll. – Vö. COLE, R. A., *The Gospel according to St. Mark*, 85.

²¹⁹ Márk 3,28-29: 'Bizony mondom nektek, hogy minden vétket és káromlást, amellyel káromkodnak, megbocsátanak az emberek fiainak; de aki a Szentlélek ellen káromkodik, az nem nyer bocsánatot soha, hanem örök véték fogja terhelni.'

²²⁰ *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, Introduction and Commentary By Gerard S. Sloyan, 35.

²²¹ Ilyenek: Mk 8,12; 9,1.41; 10,15.29; 11,23; 12,43; 13,30; 14,9.18.25.30; Mt (30); Lk (6); Jn (25) – Vö. COLE, R. A., *The Gospel according to St. Mark*, 85. – Taylor és Nineham kiemelik, hogy az Ószövetségben az 'ámén' szó nem bevezetesként, hanem ellenkezőleg, mintegy a már kimondottak (imák, kívánságok) megerősítéseként hangzik el ('úgy legyen', 'bizony') értelemben. Pl.1Kir 1,36: 'Így felelt erre Benája, Jójáda fia, a királynak: >Ámen! Így szóljon az Úr, uramnak, a királynak Istene is!<' Ld. még: Jer 11,5; Zsolt 41,17;

Gnilka szerint „az ilyen bevezető a beszélőt az égi dolgokba tekintés adományával megáldott tanúnak minősíti”²²². Ez a kijelentés is bizonyítja – jóllehet kérdéses, hogy Jézus beszédmódjának valóban jellemzője volt-e az ’ámen’ szó alkalmazása²²³ –, hogy az eskünek az apokaliptikus irodalomban való használata a végső dolgokra vonatkozó meghirdetések bizonyosságát szavatolja. Ennek az apokaliptikus horizontnak az ismeretében következtet Gnilka arra, hogy e logion a végső ítéletre vonatkozik.²²⁴

b, A megbocsáthatatlan bűn gondolköre a Szentírásban

Számos szerző szerint e nyílt jézusi kifejezést a rabbinikus tanítás fényében is meg kell vizsgálni, mivel a megbocsáthatatlan bűnök témájával a zsidóság is sokat foglalkozott. A rabbik gyakran nyilvánítottak bizonyos bűnöket olyan szörnyűnek, melyeket ha valaki elkövetett, annak „nem volt helye az eljövendő világban.”²²⁵

Ez a kérdésfeltevés átöröklődött a kereszténységbe is: hol van a határa Isten megbocsátásának? Nehéz azonban biztosan megállapítani, hogy mennyire vették komolyan a ’megbocsáthatatlan bűn’ kifejezést a korai kereszténységben. Lehetséges, hogy csupán figyelmeztetésnek szánták: az ember részéről a legfontosabb az Isten kegyelmébe vetett bizalom, nem pedig az isteni kegyelem lehatárolása vagy korlátozása egy megbocsáthatatlan bűn által.²²⁶ A Márk-kommentárok megegyeznek abban, hogy a 3,28 vers lényege és csúcspontja a bűnök megbocsátásának egyetemessége, eltekintve a következő versben megemlített kivételtől.

A fentebbi rabbinikus gyakorlat fényében érthető meg mindaz, amit az evangélium itt tanít: bármit is vallanak a rabbik a bűnök szörnyű voltáról, a keresztény álláspont szerint az egyedüli abszolút bűn a Szentlélek elleni káromlás.

etc. – Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 242. és NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 125.

²²² GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 194.

²²³ Vö. A Berger és a J. Jeremias közötti vitát: *Zum nicht-responsorischen Amen* (In: Zeitschrift Für Die Neutestamentliche Wissenschaft, 64, Berlin, 1973) – In: GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 194.

²²⁴ Vö. GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 193-194.

²²⁵ Nineham itt a Mishnak Sanh., X,I szavait értelmezi: ilyen szörnyű, azaz megbocsáthatatlan bűnnek számított a zsidó hit szerint az ábrahámí szövetség semmibevétele, a halottak feltámadásának tagadása, valamint annak az állítása, hogy a Törvény nem Istentől való. – Vö. NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 121.

²²⁶ Vö. BRANSCOMB, B. HARVIE, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to St Mark*, The Moffat New Testament Commentary, Hodder and Stoughton, London 1937 73-74.

c, Az 'emberek fiai' kifejezés a logionban

Az eredeti görög szöveget kutató Taylor szerint a görög 'emberek fiainak' (τοις υιοις των ανθρωπων) kifejezés túlzott irodalmisága a kifejezés arám eredetiségére utal. A Q-ban is megemlíthető az 'Emberfia' kifejezést, melyet mind Lukács, mint Máté használ evangéliumában (Lk 12,10 = Mt 12, 32)²²⁷. Jóllehet nagy valószínűség szerint a két verzió (az emberek fiai – az emberfia) ugyanannak az arám szerkezetnek különböző fordításai, a kutatók többsége mégis a márki verziót részesíti előnyben.²²⁸

Az csupán feltevés, hogy Márk megváltoztatta volna a 'megbocsátás' és az 'emberek fiainak' fogalmak összekapcsolásával az eredeti mondást (mely így csak az emberek és a Szentlélek elleni blaszfémia ellentétben állásáról szólna, nem az egyetemes bűnbocsánatról), amint az is, hogy Jézus a magára való utalás miatt egyes számot használt volna, de nem messiási értelemben.²²⁹

Jézus szavai szerint az emberek fiai, azaz az emberek ellen elkövetett minden bűn és káromlás bocsánatot nyer Istennél, egyet, a Szentlélek elleni blaszfémiát kivéve, mely úgy tűnik, hogy a halálos bűnnel egyenlő (erről János beszél nagyon óvatosan az 1Jn 5,16-ban).²³⁰

d, Jézus 'Szentlélek' fogalma

Mielőtt magáról a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnt értelmeznénk, fontos megállapítást kell tennünk: Jézus a 'Szentlélek' terminust nem a teljes keresztény szóhasználat szerint használta, hiszen a Lélek teljességét csak Jézus mennybemenetele után, Pütkösdkor tapasztalták meg a hívők. Jézus zsidó hallgatóinak zsidó értelemben beszélt a Lélekről, akinek abban az időben a zsidóság két 'funkciót' tulajdonított: a Lélek volt az, aki

²²⁷ Lk 12,10: 'Ha valaki az Emberfia ellen szól, bocsánatot nyer; de aki a Szentlelket káromolja, annak nincs bocsánat.' = Mt 12,32: 'Ha valaki az Emberfia ellen mond valamit, azt megbocsátják neki, de ha valaki a Szentlélek ellen szól, annak nem bocsánatát meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben.'

²²⁸ Néhány recenzió egyes számban alkalmazza az 'ember fia' (emberfia) szerkezetet, pusztán egy 'másik emberi lény' értelemben. – Vö. NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 124.

²²⁹ Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 242. és NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 124. – Ezzel szemben egyik forrásunkban G. Sloyan pontosan ennek ellentétjét állítja: Jézus itt önmagára gondolt, saját, a mondás elhangzásakor még rejtett Emberfia voltára. – Vö. *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, Introduction and Commentary By Gerard S. Sloyan, 36.

²³⁰ 1Jn 5,16: 'Ha valaki látja, hogy felebarátja vétkezik, de nem halálos bűnnel, imádkozzon érte, és aki nem halálosan vétkezett, megkapja az életet. Van halált hozó bűn is; nem erről mondom, hogy valaki könyörögjön érte.' – Ehhez ld. *Magyarázat az 1Jn 5,16-hoz*, in: *Ó- ÉS ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS – A Neovulgáta alapján*, 1362.o., valamint WEBER, HELMUT, *Általános erkölcszociológia*, Ford.: Dr. Tuba Iván, Szent István Társulat, Budapest 2001 311-313.

feltárta Isten igazságát az embereknek, és ő volt az is, aki képessé tette az embereket e látott, megtapasztalt igazság felismerésére.²³¹ Ez a korabeli zsidó értelmezés adhatja meg számunkra a kulcsot Jézus szavainak megértéséhez is: a Szentlélek képessé teszi az embereket Isten igazságának felismerésére, amikor belép az ember életébe – az csupán az egyéneken múlik, hogy mennyire enged teret önmagában és életében a Lélek működésének.

e, Örök véték és 'átkozottság'

A görög *αιων* ('kor') szó gyakran szerepel az evangéliumokban a 'jelen időszakot' megkülönböztetve a 'kortól, amely eljön' (*ο νυν αιων*) (pl. Mk 10,30²³²). Ezt a márki szakaszt (3,28: a Szentlélek ellen káromkodó nem nyer bocsánatot soha, hanem örök véték fogja terhelni) a párhuzamos mátéi vers (Mt 12,32) segít megérteni: sem ezen a világon, sem pedig a másik, az eljövendő világban nem nyer bocsánatot soha a Szentlélek elleni blaszfémia. A 3,29-ben szereplő *αιωνιος* megfelel a megelőző vers *αιων*-jának, 'örök, folyamatos' jelentéssel: körülírja, hogy e bűn aktusa olyan maradandó korlát, amelyet a lélek saját akaratával emel önmaga és Isten közé.²³³

A 29. versben szereplő *αμαρτια* ('vétek'), illetve az ebből származó *αμαρτηματος* ('vétkes', 'bűnös') szó Black szerint talán a latin *condemnatio* ('átkozottság') kifejezésnek felel meg. Néhány kommentátor (Luce, Cadoux, McNeile) állítja: Márk nagyon erős, túlzó nyelvet használ e bűn súlyosságának körülírásában. Véleményük szerint Jézus pusztán azt gondolta eme kijelentése alatt, hogy a Szentlélek elleni blaszfémia súlyosabb, mint az emberek elleni káromlás, de nem több, mint szörnyű bűn. Jóllehet egyszerű lenne ezt a véleményt állítani a fentebbi kutatókkal, azonban ez a feltételezés a már említett magyarázatok tükrében nem elégíthet ki bennünket.²³⁴

²³¹ Vö. BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Mark*, 79-80.

²³² Mk 10,30: '... százannyit kap már most, ebben a világban: házakat, testvéreket, nővéreket, anyákat, gyermekeket és földeket, bár üldözések között; az eljövendő világban pedig az örök életet.'

²³³ Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 243-244.

²³⁴ Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 244.

f, A jézusi válasz címzettjei

A 3,30²³⁵ vers mint a Márk 3,22-30 szakasz utolsó verse kifejezett márki kommentár, elliptikus vers. Ez a mondat: 'Mert azt mondták: >Tisztátalan lélek van benne.<' az evangélista szavait tükrözi, amelyekkel a történetet lezárja, mintegy kijelentve: ez a jézusi válasz a vádra.

Az ismét előkerülő ελεγον ('mondták') szó nem személytelen, az 'embereket' mint csoportot jelölő ige, hanem visszautal a 3,22-re: az írástudók voltak a blaszfémiáról szóló mondás címzettjei.²³⁶

g, A Szentlélek elleni blaszfémia

A fentiekben a Szentlélek elleni bűnről szóló mondás történelmi hátterét és a Márk evangélium-beli szöveggörnyezetét vizsgáltuk meg részletesen. Kutatásunk eddigi eredményei és főként a Mk 3,30 tették és teszik számunkra világossá azt, hogy valójában mit is értett az evangélista a Jézus által kijelentett Szentlélek elleni blaszfémia alatt és miért tartotta ezt a szakaszt annyira fontosnak, hogy beépítse azt evangéliumába.

E dolgozat első fejezetében láthattuk, hogy az ókori görög világban a 'káromlás' alatt az istenek vagy az emberek elleni szándékosan sértő tettet vagy szót értettek; az Ószövetségben a blaszfémia Isten szóban vagy tettekben való akaratlagos megsértésére vonatkozott, s mint az egyetlen Isten, az Úr ellen elkövetett súlyos bűn, halálbüntetést vont maga után. Az Újszövetségben Jézus az emberek és a Szentlélek elleni káromlást állítja egymás mellé és ugyanakkor egymással szembe, azonban nem 'konkrét', egy aktusban történő szóban vagy tettek által végbevitt sértésről beszél, hanem egyfajta emberi viselkedésbeli állapotról, amely egyetlen, az emberi lélekben végbemenő folyamat eredménye.

Végigkövetve és megismerve az írástudók vádját és Jézus azokra adott feleleteit, eljutottunk a jézusi válasz csúcsáig és leglényegesebb pontjáig. Az írástudók a néppel együtt mind tanúi voltak Jézus azok tetteinek, amelyeket a Szentlélek erejében vitt véghez, így ők, mint ellenfelei is egyetértettek abban, hogy ördögűzései és gyógyításai természetfeletti karakterrel rendelkeztek. Jézusban maga Isten Lelke működött, hogy

²³⁵ Mk 3,30: οτι ελεγον πνευμα ακαθαρτον εχει

²³⁶ Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 244.

megnyerje az emberek számára a végső üdvösséget. Az írástudók vétke itt válik világossá: pont ezt a Lélek általi isteni Aktivitást tulajdonították a sátánnak.²³⁷

A Szentlélek, Isten lelke – amint azt a zsidó tanítók is vallották, – képessé teszi az embereket Isten igazságának felismerésére az ember mindennapi életébe történő belépése által, amennyiben a személy is úgy akarja. Ha azonban az ember elutasítja az isteni Kegyelmet magát és azt, hogy azáltal gyakoroljon bármilyen Isten-adta képességet, a végén elveszíti mindazt, amit Isten adni szeretne neki. A Szentlélek, azaz a bölcsesség Lelke elleni káromlás az akarattal vakok bűne, azoké, akik kitartóan visszautasítják a Lélek megvilágosítását, ezáltal szembeszegülnek a Lélek munkájával, és tetteikben igazolják is magukat a Lélek szándékos visszautasítása által. Ha ez a visszautasítás gyakran megtörténik, akkor a személy nem engedi meg, hogy Isten Lelke vezesse, tanácsot adjon neki, így a végén képtelenné válik annak az igazságnak a felismerésére, amit lát és ezzel együtt az erkölcsi értékek is megfordulnak előtte: a gonosz jónak, a jó gonosznak tűnik számára. Ennek következtében az ember nincs tudatában a bűnnek sem, ennek következtében azokat megbánni sem tudja és így nem képes bocsánatot sem nyerni.²³⁸

Az írástudókkal is ez történt, általuk a Jézus megsemmisítésére irányuló akarat tört utat: látták Isten jóságát megnyilvánulni Jézus által, ugyanakkor nem átallották azt a sátán gonoszságának hívni. A jézusi hatás, a Szentlélek működése felé való nyitottság, mely a tömeg viselkedésében észrevehető volt (Jézust követték, köré gyűltek, hallgatták tanítását), az egyszerű emberek többségében kiváltotta az értéktelenség és ugyanakkor a megsebzettség, a bűnös volt felismerését. Ennek eredményeként a szívből jövő bűnbánat, amely az egyetlen feltétele a megbocsátásnak, képessé tette őket a változás akarására és magára a változásra is, Isten kegyelmének segítségével. Ezzel szemben az írástudók önmagukat 'helyezték' abba az állapotba, melyben Isten sem tud a segítségükre lenni a megbocsátással: megátalkodottságukban ismételten visszautasították a Szentlélek buzdítását és emiatt nem voltak képesek meglátni a jót még Jézusban sem.²³⁹

Az exegeták számos okot felsorolnak, miért nincs e bűnre bocsánat (Swete: a jó forrásának a gonosz megszemélyesítésével való azonosítása olyan erkölcsi törést foglal magába, melyre a Megtestesülés maga sem nyújt orvosságot; Bengel: minden más bűn

²³⁷ Vö. WRIGHT, TOM, *Mark for Everyone*, 38.

²³⁸ HARRINGTON, WILFRID, O.P., *Mark*, 47. és JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St. Mark*, 89.

²³⁹ Gnılka szerint „kapcsolatot fedezhetünk fel az írástudók ellen felhozott jelenlegi jézusi vád és a Jézus elleni perben a zsinagóga tagjai által előterjesztett vád között. Ha szem előtt tartjuk e kapcsolatot, világosan látjuk, hogy mindkét fél káromlással vádolta a másikat (Mk 14,64 'Hallottátok a káromkodást. Mit gondoltok?< Erre azok mindnyájan halálra méltónak ítélték őt.'), és mindkét esetben megfogalmazódik az ítélet: örökkévaló bűnben vétkes, méltó a halálra (Mk 3,29 – Mk 14,64). A távlatot mindkét esetben az eszkatológikus ítélet nyújtja (Mk 14,62).” – GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 196.

emberi, de ez az egy sátáni)²⁴⁰, abban azonban mindnyájan egyetértenek, hogy a bűnök megbocsátásának általános törvénye alól ez az egyetlen bűn a kivétel: az isteni Világosság és Megvilágosítás tudatos elutasítása ellen Isten bűnbocsánata sem elég, hiszen hiába akar Isten adni az embernek, ha szándékos visszautasításba ütközik, akkor az Ő végtelen irgalma és szeretete is tehetetlen.²⁴¹ Egyedül A. Jones értelmezése nyújthat valamiképpen vigaszt számunkra: „csak abban az esetben megbocsáthatatlan e bűn, ha az ember haláláig kitart tudatosan és szándékosan ezen visszautasításban, azonban ha Isten kegyelme által (amelyért állandóan imádkoznunk kell mind a magunk, mind pedig mások számára,) ez a visszautasítás megszűnik, eltűnik a blaszfémia is és Isten állandóan 'készenlétben álló' kegyelme visszatér.”²⁴²

3. Jézus valódi családja – Mk 3,31-35

Mint fejezetünk elején megállapítást nyert, a márki 3,20-35 versek egyetlen egységet alkotnak, amelynek mintegy záróakkordja a 31-35 verseket magában foglaló rövid szakasz. Ebben az öt versben Jézus valódi családjáról van ismét szó, akikről már említést tett az evangélista a 20-21.²⁴³ versekben.

A kutatók véleménye eltér abban a tekintetben, hogy a 35. vers eredetileg egységet alkotott-e a 31-34 versekkel vagy csak későbbi kiegészítés.²⁴⁴ Az ebben a formájában a szóbeli tradícióban megtalálható és elterjedt szövegrészt²⁴⁵ – mely eredhet szemtanúk visszaemlékezéseiből is, – az evangélista saját szándékának megfelelően építi be írásába. E

²⁴⁰ Vö. BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Mark*, 79-81.

²⁴¹ Vö. BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Mark*, 79-81.; *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 244.; GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 195-196.; NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 122-123.

²⁴² JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St. Mark*, 89.

²⁴³ Márk 3,20-21: 'Amint hazaértek, ismét olyan nagy tömeg gyűlt egybe, hogy még kenyeret sem ehettek. Mikor övéi ezt meghallották, elmentek, hogy elvigyék őt, mert azt mondták: >Meháborodott.<'

²⁴⁴ A 35. vers későbbi betoldása mellett áll ki Dibelius, míg vele szemben Bultmann az 35. verset eredeti elemnek tartja. – *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 245.

²⁴⁵ Az ősegyházbeli, Jézus valódi családját érintő nagy érdeklődés miatt a márki 3,31-35 versek paralell történetének tartják a kutatók a Mária dicséretéről szóló lukácsi 11,27-28 verseket ('Még beszélt, amikor egy asszony így kiáltott a nép közül: >Boldog a méh, mely téged hordozott és az emlő, mely téged szoptatott.< Ő azonban hozzáfűzte: >Boldogabb, aki hallgatja és megőrzi Isten igéjét.<'). A Lk 11,28 és a Mk 3,35 ('Aki teljesíti mennyei Atyám akaratát, az mind testvérem, nővérem és anyám.') megegyezése annyiban tartható, hogy mindkettőben Isten akaratának véghezvitele és az Ő igéjének meghallgatása, megtartása emeli be az embert egy Jézussal való személyes kapcsolatba. Bultmann szerint a két történet mind szókincsileg, mind a részletek, mind pedig a mondanivaló tekintetében különbözik, azonban valószínűsíthető, hogy Jézus különböző alkalmakkor hasonló témákat is kifejthetett új tanítása mellett. – *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 245.

történet nem csak fejleménye a korábban leírtaknak (Jézusért eljönnek családtagjai, hogy hazavigyék, mivel számukra is érthetetlenek a tettei), hanem kitűnően szolgálja Márk evangélista célját is: a Jézussal való személyes kapcsolatban magasabb szinten áll a hiten és az Isten akaratának megtételén alapuló 'anyai' és 'testvéri' viszony, mint a leszármazáson alapuló vérrokonság.

A, A Mk 3,31-35²⁴⁶ versek exegézise

A 31. versben²⁴⁷ Jézus anyjának és testvéreinek megérkezéséről olvasunk. A Márk–evangéliumban csak itt jelenik meg személyesen Jézus anyja, Mária, akinek nevééről itt nem tesz említést a szent szerző.²⁴⁸ A ἐξω στικοντες ('kívül megállókként', 'kívül megállva') kifejezés visszautalhat a 3,20-ra (Jézus bent van a házban), ugyanakkor jelentheti 'a Jézus körüli tömegen kívüli' helyet is. A márki elrendezés a 3,21-et kapcsolópontként használja: rokonai eljöttek, hogy megfékezzenek és magukkal vigyék Jézust, aki nincs magánál.²⁴⁹ Ez a visszatérő motívum megerősíti: Jézus családtagjai, közöttük anyja, Mária is, messze vannak attól, hogy felismerjék Jézus szolgálatában Isten munkáját.²⁵⁰

A 32. versben²⁵¹ a Jézus körül ülő tömeg nincs karakterizálva, valószínű, hogy a többes számú λεγουσιν ('szóltak') ige személytelen. Csak annyi vélhető a Jézust keleti szokás szerint körül ülő és őt hallgató tömegről, hogy nem ellenséges viselkedésű és vannak benne tanítványok, akikhez elérkezett a család továbbadott üzenete és akik azt közlik Jézussal.²⁵² Ebből az üzenetből már kihallatszik a rokonok szemrehányása is, melyben „valamiféle önző érdeklődés mutatkozik meg Jézus iránt”.²⁵³ Mária (és vele együtt most

²⁴⁶ Mk 3,31-35: 'Ekkor az anyja és a testvérei odajöttek, és kint megállva üzentek neki, és hívták őt. A körülötte ülő tömegeből szóltak is neki: >Íme, anyád és testvéreid keresnek téged odakinn!< Ő így felelt nekik: >Ki az én anyám, és kik az én testvéreim?< Azután körültekintett azokon, akik körülötte ültek, és ezt mondta: >Íme, az én anyám és testvéreim. Mert aki Isten akaratát cselekszi, az az én testvérem, nővérem és anyám.<

²⁴⁷ Mk 3,31: και ερχεται η μητηρ αυτου και οι αδελφοι αυτου και εξω στικοντες απεστειλαν προς αυτον καλουντες αυτον

²⁴⁸ A későbbiekben, a Mk 6,3-ban csak utalás történik Máriára, személyesen nincs jelen ('Nem az ács ez, a Mária fia?'). József nem szerepel sem itt, sem a későbbiekben, feltételezhető, hogy ekkorra már halott. A testvérek névszerinti említése szintén a Mk 6,3-ban olvasható ('nem Jakab, József, Júdás és Simon testvére?'). Jézus testvéreivel kapcsolatosan 259. l. lábjegyzetben olvashatunk. – *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 245., GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 196.; *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, Introduction and Commentary By Gerard S. Sloyan, 36. és HARRINGTON, WILFRID, O.P., *Mark*, 48.

²⁴⁹ Vö. WRIGHT, TOM, *Mark for Everyone*, 40.

²⁵⁰ JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St. Mark*, 91.

²⁵¹ Mk 3,32: και εκαθητο περι αυτον οχλος και λεγουσιν αυτω ιδου η μητηρ σου και οι αδελφοι σου και αι αδελφαι σου εξω ζητουσιν σε

²⁵² COLE, R. A., *The Gospel according to St. Mark*, 86.

²⁵³ GNILKA, JOACHIM, *Márk*, 196.

Jézus testvérei is) a vérségi kapcsolatra hivatkozva próbál hatást gyakorolni Jézusra, amint ezt korábban a jeruzsálemi templomban történtek (Lk 2,48²⁵⁴) és a kánai csoda (Jn 2,3²⁵⁵) kapcsán is tette.²⁵⁶ Ebben a cselekedetében Cole szerint Mária és a családtagok a korabeli zsidó nemzet viselkedésformájának 'megszemélyesítői': eljöttek Jézushoz, előjogokat követelve az Isten Országában a testi (a nép viszonylatában ábrahámi) leszármazásra hivatkozva.²⁵⁷

A 33. versben²⁵⁸ elhangzó jézusi kérdés a történet sokszor említett és a későbbiekben sokak által kutatott sarkallatos pontja: „Ki az én anyám és kik az én testvéreim?”²⁵⁹ A kérdésből Jézus csalódottsága szivárog át hallgatósága felé, hiszen realizálódik számára, hogy mit is akar családjá: azok, akik vérségileg a legközelebb állnak hozzá, megszállottnak tartják és haza akarják vinni magukkal.

A 34. vers²⁶⁰ az előző versben elhangzott kérdésre ad választ: Jézus a körülötte ülők felé fordul, őket nevezve anyjának és testvéreinek. Úgy tűnhet, hogy ezzel a mondatával Jézus mintegy megtagadja saját rokonságát, azaz édesanyját és 'testvéreit', azonban ez a feltételezés nem állja meg a helyét. Ezen kijelentésével Jézus teljesen új magasságba emeli a hozzá fűződő viszonyt: a természetes, vérségi kapcsolatnál magasabb szintű a tanítványi kapcsolat, mivel az a közös, Istenben mint Atyában való hit által fűzi össze az embereket. Mindez egy fontos teológiai gondolatot vetít előre, melyet teljességében a Mk 10,29²⁶¹-ben kapja meg kifejtését: ahhoz, hogy teljesen krisztuskövetővé váljon az ember, képesnek kell

²⁵⁴ Lk 2,48: 'Anyja így szólt hozzá: >Fiam, miért tetted ezt velünk? Látod, atyád és én bánkódva kerestünk.<'

²⁵⁵ Jn 2,3: 'Mikor fogytán volt a bor, Jézus anyja megjegyezte: >Nincs már boruk.<'

²⁵⁶ *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, Introduction and Commentary By Gerard S. Sloyan, 36-37.

²⁵⁷ COLE, R. A., *The Gospel according to St. Mark*, 86.

²⁵⁸ Mk 3,33: και αποκριθεις αυτοις λεγει τις εστιν η μητηρ μου και οι αδελφοι μου

²⁵⁹ Dolgozatomban nem kívánok részletesen kitérni a Jézus családjával foglalkozó kutatások és elméletek bemutatására, csupán annyiban említem meg e kérdést, amennyiben az a disszertáció témájához kapcsolódik. – Evangéliumát végigtekintve bizonyos, hogy Márk evangélistának nem volt ismerete Jézus szüzi születéséről, hiszen annak semmiféle kiemelését nem találjuk meg írásában. – A IV századi egyházatyák tanításában a 'Jézus testvérei' kérdésre 3 különböző válasz született: Helvidius szerint az evangélium vértestvérekről beszél, Epiphanius véleménye, hogy József előző házasságából származó gyermekeire utal a 'testvérei' kifejezés, Szent Jeromos Jézus unokatestvéreit tartja Jézus 'testvéreinek'. Mindhárom véleménynek voltak támogatói az egyházatyák korában, később azonban a Római Katolikus Egyház csak a jeromosi értelmezést fogadta el és tette magáévá. – *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 248-249., ld. még *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, Introduction and Commentary By Gerard S. Sloyan, 36-37.

²⁶⁰ Mk 3,34: και περιβλεψαμενος τους περι αυτον κυκλω καθημενουσ λεγει ιδε η μητηρ μου και οι αδελφοι μου

²⁶¹ Mk 10,29: 'Bizony mondom nektek: senki sem hagyja el otthonát, testvéreit, nővéreit, anyját, atyját, gyermekeit, vagy földjét értem és az evangéliumért, hogy százannyit ne kapna...'

lennie adott esetben arra is, hogy akár családtagjai helyett is a jézusi Örömhír követését és hirdetését válassza.²⁶²

Ennek kifejtésével találkozunk a szakasz záróversében, a 3,35-ben²⁶³. A mondat eleji aszindeton²⁶⁴ (ος) Márk stílusának jellegzetessége, ugyanígy a személyes névmás (μου) gyakori használata is a márki eredetiség mellett szól. Ez a vers világít rá a saját családjával elutasítónak tűnő Jézus szavaira: a Vele való különleges, személyes kapcsolatnak csak egyetlen feltétele van - az tartozik bele Jézus új családjába (testvére, nővére, anyja, azaz fiatal és öreg egyaránt)²⁶⁵, aki megteszi Isten akaratát, azaz aki komolyan veszi Jézus szolgálatát és aki így tanítványává válik a hitben. A párhuzamos helyen Lukács evangéliumában (8,21²⁶⁶) magyarázatot kapunk arra is, hogy mit ért ezalatt Jézus: az teszi meg Isten akaratát, aki igéjét meghallgatja és azt teljesíti.²⁶⁷

B, Jézus valódi családja mint az egyház alapja

A Márk 3,31-35 versek magyarázatának összefoglalásául elmondható: Jézus az új, immáron nem természetes kapcsolatokon nyugvó családról szóló kijelentéssel nem csak az Isten akaratát megtevő hívő emberek közösségét mutatja be saját, vérszerinti rokonainak ('ilyenné kell válnotok, azaz Isten akarata szerint kell élnetek, ha hozzám akarok tartozni'), hanem ebből a logionból ismerjük meg az Ő Isten Országáról való elképzelését is. Az Isten Országba eszerint azok az emberek tartoznak, akikben a közös és kölcsönös szolgálat lelke lakik, és akiket ez a közösség formál egy olyan testté, mely etikai minőséggel és egy családi csoport értékével rendelkezik (Branscomb).²⁶⁸ Bultmann ezt a mondást „mintegy a palesztíniai közösség produktumának”²⁶⁹ tartja; azok hite és tettei mondatták ezt Jézussal, akik 'testvéreként' Jézus követésével minden hívő elé példát állítottak, s akik

²⁶² JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St. Mark*, 91.

²⁶³ Mk 3,35: ος γαρ αν ποιηση το θελημα του θεου ουτος αδελφος μου και αδελφη και μητηρ εστιν

²⁶⁴ Aszindeton: (gör., nyelvt.) a kötőszó elhagyása – *IDEGEN SZAVAK ÉS KIFEJEZÉSEK SZÓTÁRA*, Szerk.: Bakos Ferenc, Főmunkatárs: Fábrián Pál, Akadémiai Kiadó, Budapest 1989⁹ 66.

²⁶⁵ Érdekes A. Jones meglátása: Jézus nem csak azért nem használja a 'atyám' szót, mert 'Atyja' nincs jelen e jelenetben, hanem legfőképpen azért, mert a 'atya/Atya' kifejezést mindvégig csak Istennek tartotta fenn. – JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St. Mark*, 91.

²⁶⁶ Lk 8,21: 'Ő azonban így válaszolt: >Anyám és testvéreim azok, akik Isten igéjét hallgatják és teljesítik.<'

²⁶⁷ COLE, R. A., *The Gospel according to St. Mark*, 87.; HARRINGTON, WILFRID, O.P., *Mark*, 48. és WRIGHT, TOM, *Mark for Everyone*, 40.

²⁶⁸ NINEHAM, D.E., *Saint Mark*, 123.

²⁶⁹ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 247.

közösségből később, Jézus halála, mennybemenetele és a Szentlélek elküldése után megszületett a korai egyház.²⁷⁰

D. A Mk 3,20-35 összegzése

A Márk evangélium 3. fejezetében található, a Szentlélek elleni blaszfémiáról szóló jézusi logionnak és tágabb szöveggörnyezetének elemzése alapján megállapítható, hogy a Szentlélek elleni bűnnek a mibenléte – melyre Jézus különösen felhívja az emberek figyelmét annak megbocsáthatatlan volta miatt, – valójában csak bővebb háttérismeretek birtokában érthető meg a hívő ember számára.

Ha röviden össze akarjuk foglalni a Szentlélek elleni blaszfémiát tartalmazó logion (3,28-30) és szöveggörnyezete (3,20-35) márki értelmezését, a következőket állapíthatjuk meg:

- a logiont tartalmazó perikópát a szerző Jézus kezdeti, galileai működésébe helyezi bele, mintegy rámutatva arra, hogy Jézus már működése kezdetén szembetalálja magát az Őt elutasítókkal és meg nem értőkkel (saját családtagjaival, valamint a farizeusokkal és az írástudókkal),

- a logion a Márk-evangéliumban nem egy csoda, hanem egy vita keretében hangzik el Jézus szájából; ez a vita 'betétként' két, Jézus családjáról szóló történet között helyezkedik el (e történetek rámutatnak arra, hogy az Isten népéhez való tartozás értékesebb a vérségi köteléknél),

- a Belzebub-kontroverzia, amely a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn konkrét szöveggörnyezete, több különféle szóbeli hagyományt egyesít magában,

- az írástudók Jézust az Általa véghezvitt csodák miatt támadják, megvádolva őt azzal, hogy a sátán erejéből űz ördögöket,

- Jézus az Őt ért vádakra példabeszédekben válaszol, melyekben az ország és a ház meghasonlása, valamint az erős ember megkötözése által a gonosz benső meghasonlására és legyőzöttségére mutat rá, utalva ezekkel Isten Országának az Ő személye és az Általa tett csodákon keresztüli elérkeztére és megvalósulására,

²⁷⁰ Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, 247., valamint *THE GOSPEL OF SAINT MARK*, New Testament Reading Guide, Introduction and Commentary By Gerard S. Sloyan, 37.

- a Szentlélek elleni bűnről szóló logionban Jézus az emberek fiait és a Szentlélek elleni káromlást állítja párhuzamba és ellentétbe,

- a mondás bevezetése ('ámen': 'bizony', 'úgy legyen') utal arra, hogy ünnepélyes és komoly kijelentésről van szó; ez a bevezető esküként apokaliptikus beállítottságot hordoz, utalva arra, hogy a logion a végítéletre vonatkozik (Gnilka)

- a logion bevezetése (Mk 3,28) alátámasztja a bűnök megbocsátásának egyetemességét, amely alól csak a Szentlélek elleni káromlás a kivétel,

- az Ószövetség kettős Lélek-fogalma nyílik ki Jézus mondásában: maga a Lélek az, aki feltárja Isten igazságát az embereknek és egyben képessé is teszi őket arra, hogy nyitottak legyenek az Igazság befogadására,

- a Szentlélek elleni blaszfémia nem pusztán Jézus személyének és tetteinek az akaratlagos elutasítása, hanem a Benne és Átala megnyilvánuló isteni Kegyelem és az emberhez való isteni odafordulás tudatos visszautasítása és megsértése,

- amennyiben ebben az elutasításban kitart az ember, maradandó, örök korlátot emel önmaga és Isten közé; azáltal, hogy nem engedi meg lelkében Isten kegyelmének működését, erkölcsi ítélőképessége eltorzul, a bűnt nem látja többé bűnnek, emiatt bűnbánatra sem lesz képes és így – bánat híján – bocsánatot sem nyerhet,

- az írástudók azzal, hogy a Jézusban működő Lélek tetteit – noha látták csodáit és hallották szavait – a sátánnak tulajdonították, gögösen bezárták szíveiket Isten elől, kitartva felsőbbtségük és tökéletességük tudatában,

- Jézus hallgatósága, az Őt követő emberek sokasága, akik felismerték és felismerik Benne az őket megszólító Istent és megteszik az Ő akaratát, már itt a földön megkezdik Isten Országának építését.

Megállapíthatjuk, hogy az evangélium szerzője rendkívül fontos szerepet tulajdonít az isteni Lélek Jézus Krisztusban való működésének, amely által nyilvánvalóvá válik Jézus isteni eredete és megváltói küldetése. Azáltal, hogy az ember akarattal és konokul ellenáll az Igazságnak és felismerésének, önmagát zárja ki Isten Országából, amelynek építése már itt a földön megkezdődik a szívüket az Isten Igéje felé kitaró emberek segítségével.

3. A jézusi logion értelmezése Szent Máté evangéliumában

A. A Máté-evangélium keletkezése, megírásának célja

A Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnt értelmezve a szinoptikus evangéliumok közül másodikként a Máté által írottal foglalkozunk behatóbban, mivel mind mondanivalójában, mind pedig szerkezeti felépítése miatt ez áll a közelebb a logion márkai szövegkörnyezetéhez.

Ez, a hagyomány által Máté (más néven Lévi) apostolnak tulajdonított evangélium az első század 70-es vagy 80-as éveiben²⁷¹ keletkezett zsidókeresztény író tollából, aki művét görögül beszélő zsidó származású krisztushívőknek szánta. Ebből kifolyólag az írásmű keletkezési helye nem tehető Palesztina területére, így valószínűsíthetően a Római Birodalom valamely keleti nagyvárosában íródhatott: ott, ahol a célközönség a helyi zsidók támadásainak lehetett kitéve.²⁷² A szerző célja az, hogy bizonyítsa olvasóinak: Jézus az Isten Fia, az Ószövetségben megígért Messiás, akire a zsidók vártak, s Aki Isten küldöttként már a földön megvalósítja Isten uralmát, létrehozva azokból a Benne hívőkből és az Őt követőkből Isten új népét, az egyházat.²⁷³

Az evangélium szerzője a zsidó vallási- és kultúrkörben felnőtt olvasóknak számos ószövetségi, főként prófétai utalás segítségével mutatja be Jézus életén keresztül, hogy Ő valóban az előre megjövendölt Szabadító, aki Isten új népének feje és vezetője. A zsidóság azáltal, hogy Isten hívására nem válaszolt, elutasította küldötteit és Isten tulajdon fiát is megölte, már nem nevezhető választott népnek. Isten új népe azokból az emberekből áll, akik Jézust követve végleges döntésükkel Őt választják.²⁷⁴

A fentebbi rövid bevezető világosan rámutat arra, hogy Máté számára miért fontos a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről szóló mondanak és az azt magában foglaló vitának az evangéliumba való beillesztése. Ahhoz, hogy megértsük a mátéi szövegben e

²⁷¹ Vö. TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ősegyház Tanítása*, 84. – Fenton más véleményével bír: szerinte a Máté-evangélium keletkezése nem tehető Kr. u. 110 utánra, mivel Antióchiai Szt. Ignác leveleiben, melyeket római fogságba való vitele alatt írt több kisázsiai keresztény közösségnek, többször is idézi az evangéliumot. Ugyanígy, az evangélium nem íródhatott Kr. u. 85. előtt sem, mivel abban az évben tiltották ki a zsidókeresztényeket a zsidók zsinagógáiból (ebből a számos helyen használt mátéi 'a zsinagógáik' (4,23; 9,35; 10,17; 12,9; 13,54) kifejezés tanúskodik.). – FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, The Pelican New Testament Commentaries, Penguin Books, Cox & Wyman Ltd, London 1971⁴ 11.

²⁷² Vö. SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, Ford.: Turay Alfréd, Agapé Kft, Szeged 1998 370., SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, Translated by David E. Green, John Knox Press, Atlanta 1977² 288-289.

²⁷³ Vö. TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ősegyház Tanítása*, 84.

²⁷⁴ Vö. TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ősegyház Tanítása*, 85.

jézusi mondás szerepét és mélyebb értelmét, annak az evangéliumban való helyét és szövegkörnyezetét kell részletesebben megvizsgálnunk.

B. A logion elhelyezkedése a Máté-evangéliumban

Máté evangéliumában a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről szóló kijelentést a 12. fejezetben találhatjuk. Ha az evangéliumot 3 szakaszra²⁷⁵ osztjuk Jézus nyilvános működését követve (Jézus működése Galileában (4,12-13,58), Jézus igehirdető körútjai (14,2-20,34), Jézus szenvedése, halála és feltámadása (21,1-28,20))²⁷⁶, akkor látható, hogy csakúgy, mint Márknál, Máté írásában is Jézus galileai működése során hangzik el az általunk vizsgált mondás. Míg Márk esetében az evangélium elején, a 3. fejezetben találkozunk a Szentlélek elleni blaszfémia elítélésével (rögtön az első tanítványok meghívása és az első csodák leírását követően), addig a Máté-evangélium szerzője e számára fontos szakaszt egy, a későbbi jézusi igehirdetés során történő gyógyítás kapcsán kirobbanó, a zsidókkal folytatott vitába helyezi be. Tény, hogy a logion köré a Máté által formált történet a 12. fejezetben 'a messiási tevékenység kríziseit bemutató rész'²⁷⁷ (11-13. fejezet) egyik fontos sarokköve.

Máté 12,22-37

²²Akkor odavittek hozzá egy vak és néma megszállottat. Ő meggyógyította, s a néma beszélt és látott. ²³Az egész tömeg csodálkozott és így szólt: >Csak nem ez a Dávid fia?< ²⁴A farizeusok ennek hallatára azt mondták: >Nem úzheti ez ki az ördögöket, csak az ördögök fejedelme, Belzebub által.<

²⁵Mivel ismerte gondolataikat, így szólt hozzájuk: >Minden ország, amely meghasonlik önmagával, elpusztul, és egyetlen város vagy ház, amely meghasonlik önmagával, fönn nem maradhat. ²⁶Ha a sátán kiűzi a sátánt, meghasonlott önmagával; hogyan maradhatna fenn az ő országa? ²⁷Ha én

²⁷⁵ A bevezető gyermekségtörténetet és a 3,1-4,11 verseket tartalmazó Jánosról, illetve Jézus keresztségéről és megkísértéséről szóló részt nem számítjuk a fentebbi szakaszok közé. – TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ősegyház Tanítása*, 81.

²⁷⁶ Vö. TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ősegyház Tanítása*, 81.

²⁷⁷ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 369.

Belzebub által űzöm ki az ördögöket, a ti fiaitok ki által űzik ki? Így ők maguk lesznek a ti bíráitok. ²⁸De ha én az Isten Lelke által űzöm ki az ördögöket, akkor elérkezett hozzátok Isten országa. ²⁹Vagy hogyan mehet be valaki az erősnek a házába, hogy elragadja a holmiját, ha előbb meg nem kötözi az erőset? Csak úgy tudja kirabolni a házát. ³⁰Aki nincs velem, ellenem van, és aki nem gyűjt velem, szétszór.

³¹Ezért mondom nektek: Minden bűnt és káromlást megbocsátanak az embereknek, de ha valaki a Lelket káromolja, az nem nyer bocsánatot. ³²Ha valaki az Emberfia ellen mond valamit, azt megbocsátják neki, de ha valaki a Szentlélek ellen szól, annak nem bocsátanak meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben.

³³Vagy jó a fa, és a gyümölcsei is jók: vagy rossz a fa, és a gyümölcsei is rosszak. A fát ugyanis a gyümölcseről lehet megismerni. ³⁴Viperák fajzatai! Hogyan tudnátok jó dolgokat mondani, mikor gonoszak vagytok? Hiszen a szív bőségéből szól a száj. ³⁵A jó ember a jó kincséből jó dolgokat ad elő; a gonosz ember pedig gonosz kincséből gonosz dolgokat ad elő. ³⁶Mondom nektek: Minden hiábavaló szóról, amelyet kimondanak az emberek, számot fognak adni az ítélet napján. ³⁷Mert szavaid alapján fognak felmenteni, vagy szavaid alapján fognak elítélni.<

Ahhoz, hogy világosan láthassuk a szentíró szándékát a márki kompozíció megváltoztatásáról, az evangéliumi rész magyarázata előtt fontos kitérnünk az illető perikópa szerkezetének rövid elemzésére.

C. A Mt 12,22-37 egységének kérdése

1. A perikópa tartalmi egysége

A vizsgált szövegrészt számos Szentírásban és Máté-kommentárban elolvasva és azok felosztásait összehasonlítva megállapítható, hogy e perikópa tartalmi egységeinek

megállapítása nem egyszerű feladat. Csakúgy, mint néhány Szentírás²⁷⁸, úgy több kommentár szerzője²⁷⁹ is két külön tartalmi egységre bontja a Máté 12,22-37-et: a 22-32. és a 33-37. verseket külön egységeknek tekintik, különféle címeket adva az egyes szakaszoknak²⁸⁰. Ezen művekben külön hangsúlyt kap a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn, mivel az általuk első résznek tekintett szakasz (12,22-32 versek) ezzel a mondással ér véget. A következő öt versnek (12,33-37) új témája van: a farizeusok elítélésével, a jó és rossz szavak és tettek összehasonlításával a hitetlenség témakörében mondott jézusi mondások részeként értelmeződik.

A Szentírások és a kommentárok másik nagy csoportja²⁸¹ egyetlen történetként kezeli az általunk vizsgált szentírási részt. Ezen művek szerzői és/vagy szerkesztői a 12,33-37 verseket mintegy a 22-32. versek magyarázatának tekintik. Elemzésünkben ez utóbbi felosztást tekintjük iránymutatónak, mert – mint majd látni fogjuk, - az evangélium szerzője konkrét véleményét és célját kihangsúlyozandó került e két szövegrész egymás mellé, tudatos szerkesztői munka eredményeként.

2. A Mt 12,22-37 mint szerkezeti egység

A fentebbiekben láthattuk, hogy a szerzők véleménye nem egyöntetű a vizsgált szentírási szövegrész felosztásában. Ennek oka a kérdéses perikópa szerkezeti egységében keresendő.

²⁷⁸ Szentírások, amelyek két egységre bontják a Mt 12,22-37-et: *GOOD NEWS BIBLE*, 1994², *THE JERUSALEM BIBLE*, 1968⁴, *ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS* (Békés - Dalos) 1990¹¹

²⁷⁹ Kommentárok, melyek két egységre bontják a Mt 12,22-37-et: FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*; JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, A Text and Commentary for Students, Geoffrey Chapman, London 1965; SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, Translated by Robert R. Barr, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan / Cambridge, U.K. 2002; WRIGHT, TOM, *Matthew for Everyone*, Part 1, Chapters 1-15, Society for Promoting Christian Knowledge, London 2002

²⁸⁰ Fenton: *A farizeusok blaszfémiája a Lélek ellen – Jézus elítéli a farizeusokat* (FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, 195-201.); Jones: *A Belzebub-vád – A szavak fedik fel a szívét* (JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 144-150.); Schnackenburg: *Jézus és Belzebub – A fa és gyümölcsei* (SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 114-117.)

²⁸¹ Szentírások és kommentárok, mely egy egységként kezelik a Mt 12,22-37-et: *HOLY BIBLE*, Placed by the Gideons; *NOVUM TESTAMENTUM GRAECE ET LATINE*, 1994³; *Ó- ÉS ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS – A Neovulgáta alapján*, 1997 – BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, The Daily Study Bible, Vol. 2.: CH. 11-28, Revised edition, The Saint Andrew Press, Edinburgh 1986²; MEIER, JOHN P., *Matthew*, New Testament Message, A Biblical-Theological Commentary, Volume 3, Editors: Wilfrid Harrington, O.P. and Donald Senior, C.P., Veritas Publications, Dublin 1984⁴; MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan / Inter-Varsity Press, Leicester, England 1992; SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*; SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*; WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, Basil Blackwell, Oxford 1981

Mint közismert, a Máté-evangélium egyike a szinoptikus evangéliumoknak. Keletkezését tekintve a Lukács-evangéliummal egyidős (Kr.u. 70-80-as évek), s mint ilyen, már forrásként használhatta és bizonyítottan használta is a Márknak tulajdonított evangéliumot (annak 666 verséből több, mint 600-at átvett²⁸²), Lukáccsal közös, valamint saját egyéb forrásai mellett.²⁸³ A következőkben a Mt 12,22-37 szövegrész forrásait ismertetjük röviden, magának a szövegnek az értelmezését és a vele kapcsolatos sajátosságok bemutatását a további fejezetekben fejtjük ki részletesen.

A Máté 12,22-37 részletesebb elemzése során világossá válik, hogy a szöveg nem egységes: számos hagyományegység egybeszerkesztése során született meg a jelenleg előttünk álló perikópa. A nagy kompozíció a Márk-evangélium és a Q mint források felhasználásával keletkezett, azonban azt mondanivalója és a szentíró által szándékol célja miatt egyetlen egységként kell kezelni.²⁸⁴ A 22-24. versek, melyek egy vak és néma gyógyítását, valamint a tömeg és a farizeusok erre adott válaszreakcióját mutatja be, valójában a mátéi 9,32-34²⁸⁵ verseket ismétlik meg mondanivalójukban, mely történet a 9. fejezet utolsó csodája.²⁸⁶ Érdekesség, hogy a *Jézus önigazolása* részben ez a bevezető jelenet Márknál nem található meg²⁸⁷, Lukácsnál pedig csak rövidebb variánsával találkozhatunk (Lk 11,14-15²⁸⁸). Valószínű tehát, hogy a 22-24. verseket a zsidókkal való vita bevezetőjéül maga a szerző szerkesztette.²⁸⁹

A 25-26 versek, melyekben az ország, a város vagy ház és a sátán önmagukkal való meg hasonlottsága a téma, megtalálhatók a Mk 3,24-25.32b versekben.²⁹⁰ Lukács is, csakúgy, mint Máté, a már általa is ismert különböző tradíciókra (a márki iratra és a Q-ra)

²⁸² TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ósegyház Tanítása*, 83.

²⁸³ A Máté-evangélium írásos forrásai: Márk evangéliuma, Beszédeggyűjtemény (Logia-Quelle – Q), valamint ezeken kívül egyéb, szóban terjedő jézusi mondások. – Vö. TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ósegyház Tanítása*, 83-84. és FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, 12-14.

²⁸⁴ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 366., SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 115.

²⁸⁵ Máté 9,32-34: 'Amikor ezek elmentek, íme, odahoztak hozzá egy néma megszállottat. Kiűzte belőle a démont, és a néma megszólalt. A tömeg csodálkozott: >Soha nem történt még ilyen Izraelben!< A farizeusok pedig azt mondták: >Az ördögök fejedelme által űzi ki az ördögöket.<'

²⁸⁶ SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 284., WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 276.

²⁸⁷ Ld. jelen dolgozat *Jézus családjának félelmei – Mk 3,20-21* fejezetében (30-33. oldalak).

²⁸⁸ Lk 11,14-15: 'Egyszer kiűzött egy ördögöt, amely néma volt. Amikor az ördög kiment, a néma megszólalt, a nép pedig elcsodálkozott. De közülük néhányan így szóltak: >Az ördögök fejedelme, Belzebub által űzi ki az ördögöket.<'

²⁸⁹ WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 276.

²⁹⁰ Mk 3,24-25.23b: 'Ha valamely ország meg hasonlik önmagával, az az ország nem állhat fenn. És ha egy ház meg hasonlik, az a ház nem állhat fenn.', 'Hogyan űzheti ki a sátán a sátánt?' – A márki verseket a Máté-evangélium szövegének megfelelően idézzük.

támaszkodhatott, amikor a 11,17b-18a-ban²⁹¹ szinte ugyanazokat a jézusi szavakat idézi. Ez a néhány vers Schweizer szerint kétségtelenül Q-eredetű, Wright Beare azonban a márki versek Máté (mint szerző) általi kibővítéseinek tartja őket.²⁹²

A 27. versben szereplő jézusi érvelés (a jézusi, állítólagosan Belzebub segítségével való ördögűzés és a zsidók általi exorcizmus összehasonlítása) a 24. versben szereplő vádra adott válaszként a Q forrásból ered (Márk meg sem említi e részt²⁹³), Lukács is onnan vehette át és illeszthette be a 11,19-be²⁹⁴.²⁹⁵ Schweizer szerint ehhez a vershez kapcsolódik talán későbbi kiegészítésként a 28. vers is, szintén Q-ból idézve.²⁹⁶

Az erős megkötözéséről és házának kirablásáról szóló 29. vers szinte szóról szóra megegyezik a Mk 3,27-tel²⁹⁷, a mondás legrövidebb formájával. Mivel a Lukács-evangélium más formában idézi ezt a példabeszédet (Lk 11,14-23²⁹⁸), így Schweizer szerint annak egésze már szilárd formában megtalálható volt a Q-ban.²⁹⁹ Ezt alátámaszthatja a Mt 12,30³⁰⁰ (~Lk 11,23) Q-eredete is.³⁰¹

A Mt 12,31-32 versekben (a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn logionjai) az evangélium szerzője mind Márk írására, mind pedig a Q-ra egyaránt támaszkodhatott³⁰². Valószínű, hogy e két vers a márki és a Lukácsnál (12,10³⁰³) használt verziókat kombinálja egybe.³⁰⁴

²⁹¹ Lk 11,17b-18a: 'Minden ország, amely önmagával meghasonlott, elpusztul, és ház házra omlik. Ha tehát a sátán meghasonlott önmagával, hogyan állhat fenn az ő országa?'

²⁹² Vö. SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 284. és WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 277.

²⁹³ Ld. jelen dolgozat *Jézus válaszol az írástudók vádaskodására – Mk 3,22-30* fejezetében (33-47. oldalak) – Vö. WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 278-279.

²⁹⁴ Lk 11,19: 'De ha én Belzebub által üzöm ki az ördögöket, a ti fiaitok ki által üzök ki?'

²⁹⁵ WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 277.

²⁹⁶ SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 284.

²⁹⁷ Mk 3,27: 'Senki nem mehet be az erősnek a házába és nem ragadhatja el a holmiját, ha előbb meg nem kötözi az erőt, csak akkor tudja kirabolni a házát.'

²⁹⁸ Lk 11,14-23: 'Egyszer kiűzött egy ördögöt, amely néma volt. Amikor az ördög kiment, a néma megszólalt, a nép pedig elcsodálkozott. De közülük néhányan így szóltak: >Az ördögök fejedelme, Belzebub által űzi ki az ördögöket.< Mások pedig égi jeleket kértek tőle, hogy kísértsék. Ő azonban látta gondolataikat, és ezt mondta nekik: >Minden ország, amely önmagával meghasonlott, elpusztul, és ház házra omlik. Ha tehát a sátán meghasonlott önmagával, hogyan állhat fenn az ő országa? Azt mondjátok, hogy én Belzebub által üzöm ki az ördögöket. De ha én Belzebub által üzöm ki az ördögöket, a ti fiaitok ki által üzök ki? Ők lesznek tehát a ti bíraitok. De ha én Isten ujjával üzöm ki az ördögöket, bizonyára elérkezett hozzátok az Isten országa. Amikor az erős fegyverrel őrzi a házát, biztonságba van a vagyona. De ha nála erősebb jön, legyőzi őt, elveszi összes fegyverzetét, amelyben bízott, és elosztja zsákmányát. Aki nincs velem, ellenem van, s aki nem gyűjt velem, az szétszór.<'

²⁹⁹ SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 284.

³⁰⁰ Mt 12,30: 'Aki nincs velem, ellenem van, és aki nem gyűjt velem, szétszór.'

³⁰¹ Vö. WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 277.

³⁰² J. P. Meier szerint e két vers egyértelműen a Q-ból származik. – MEIER, JOHN P., *Matthew*, 134.

³⁰³ Lk 12,10: 'Ha valaki az Emberfia ellen szól, bocsánatot nyer; de aki a Szentlelket káromolja, annak nincs bocsánat.'

³⁰⁴ SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 285.

A következő néhány vers (Mt 12,33-35: a jó és gonosz fa és gyümölcsök, az emberi szavak milyensége, a jó és a rossz ember kincsei) paralell megtalálható a Máté-evangélium korábbi szakaszában, a Hegyibeszédben is, azonban ott teljesen eltérő kontextusban, a hamis prófétákra alkalmazva (7,16-20³⁰⁵). Lukács Jézus beszédeinek gyűjteményében hozza ugyanezen verseket a 6,43-45³⁰⁶-ben.³⁰⁷ Wright Beare szerint ez a három vers (melyeket szintén a Q-ból vett át szentíró) és a Mt 12,36 (az ítéletnapon való számonkérés a kimondottakról) nincs kapcsolatban a démoni megszállottság történetével, attól teljesen eltérő eredetű részek.³⁰⁸

Az általunk vizsgált perikópa utolsó két verse (12,36-37) mindegyike egy-egy független, bár hasonló mondás Schweizer szerint³⁰⁹, ugyanakkor tipikusan mátéiak a 35. verssel együtt.³¹⁰

A fentebbi elemzés során láthattuk, hogy a Máté-evangélium szerzője a számos tradícióból merített anyagot saját céljának megfelelően (a zsidók ellenséges voltának és majdani veselkedésük miatti megítélésük bemutatására) rendezte egyetlen szövegrésszé a 12,22-37 egységébe. A különböző forrásokból idézett jézusi mondások rövid, de lényegretörő vizsgálata választ adhat arra a tényre, hogy egyes kutatók és Szentírások miért tekintik két, egymástól teljesen független szakasznak a 12. fejezet 22-32. és 33-37. verseit. Eszerint a már Mt 7,16-ban is olvasható 33-37. versek tekinthetők pusztán a Hegyibeszéd mondásai megismétlésének, függetlenül a 22-32. versekben történetektől, ugyanakkor a 22-32 versekben olvasott megelőző, Jézust sátáni hatalommal meggyanúsító farizeusok viselkedésének magyarázataként és elítéléseként is.

³⁰⁵ Mt 7,16-20: 'A gyümölcsöikről fogjátok megismerni őket (ti. a hamis prófétákat). Vajon szednek-e a tövisről szőlőt, vagy a bogáncsról fügét? Minden jót fa jó gyümölcsöt terem, a rossz fa pedig rossz gyümölcsöt terem. A jó fa nem tud rossz gyümölcsöt teremni, se, a rossz fa jó gyümölcsöt teremni. Minden fát, amely nem terem jó gyümölcsöt, kivágnak és tűzre vetnek. Tehát a gyümölcsöikről fogjátok felismerni őket.'

³⁰⁶ Lk 6, 43-45: 'Nem jó az a fa, amely rossz gyümölcsöt terem; és nem rossz az a fa, amely jó gyümölcsöt terem. Mert minden fát gyümölcséről ismerünk meg. Tövisbokorról nem szednek fügét, sem a csipkebokorról nem szüretelnek szőlőt. A jó ember jót hoz elő szívének jó kincséből, és a gonosz ember a gonoszból gonoszat hoz elő; mert a szív bőségéből szól a száj.'

³⁰⁷ SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 285. és WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 277.

³⁰⁸ WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 277.

³⁰⁹ Ezt talán bizonyítja a címzetek egyes számról többes számra való váltása is (36.vers: 'Mondom nektek...' – 37.vers: 'Mert szavaid...'). – Vö. SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 371. és SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 285.

³¹⁰ WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 277.

D. A logion értelmezése a Máté-evangélium alapján

A következőkben a perikópát a két nagyobb szakaszt különválasztva, de azokat egymáshoz tartozókként elemezzük (Jézus és Belzebub – Jézus elítéli a farizeusok viselkedését és szavait). A felosztásban – a jobb áttekinthetőség érdekében – a görög szöveg analízisét fogjuk követni M’Neile exegetikai műve alapján.³¹¹

1. Jézus és Belzebub – Mt 12,22-32

A Mt 12,22-32 versekben egy csodálatos gyógyításról, majd annak a tömegben és a farizeusokban kiváltott hatásáról ’tudósít’ a szentíró. A farizeusi vád, mely szerint Jézus az ördögök fejedelme, Belzebub által űzi ki a gonosz lelkeket a megszállottakból, válaszra készíti Jézust: az ország és a város vagy ház meghasonlottsága, az erős megkötözése mint a sátán gyengeségének és legyőzésének bizonyítékai, az elértéktelt Isten országának jelei. A Szentlélek elleni káromlás bűnére való figyelmeztetéssel, valamint a jó és a gonosz tettek közötti választással Jézus rá akar döbbsenteni hallgatóit: mindenkinek egyedül és szabadon kell döntést hoznia és elköteleződnie – Isten mellett van Isten ellen.

A, Mt 12,22-24: A vak és néma ember meggyógyítása

A 12,22-24³¹² versek közül a két elsővel (22-23) a szentíró a Márknál található első két verset (Mk 3,20-21: Jézust nagy tömeg veszi körül, övéi is megérkeznek, hogy hazavigyék, hiszen a hírek szerint megháborodott) helyettesíti, azzal a céllal, hogy a Jézust érő, a Belzebubbal való szövetség vádjának alkalmas bevezetést formáljon.³¹³

A bevezetés három versében az evangélista egy megszállott meggyógyítását és a szemtanúk azt követő reakcióit állítja az olvasók elé. A gyógyítás szokatlan rövidegsége arra

³¹¹ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M’Neile, D.D., Macmillan, London – Melbourne – Toronto / St Martin’s Press, New York 1965⁹

³¹² Az aktuális verseket görögül a versek szerinti elemzésnél közöljük, hogy az elemzés során a hivatkozások alá tudják támasztani a szentírásutatók gondolatait.

³¹³ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M’Neile, D.D., 173. – Fenton véleménye szerint talán Máté tiszteletlennek érezte Jézus családjával szemben Márk bevezetését s emiatt helyezett egy másikat a Jézus hatalmáról szóló vita elé. – FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, 197. – Itt kell megemlítenünk Schnackenburg gondolatát is: az a tény, hogy a szövegből kitűnik: az evangélista személyesen érdekelt ebben az összeütközésben, arra enged következtetni, hogy ugyanez a kérdés Jézus hatalmáról jelenvaló lehetett a keresztényeknek a zsidósággal való kapcsolatában az evangélium megírásának idejében is. – SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 115.

enged következtetni, hogy nem a csodás gyógyítás lefolyása áll a versek középpontjában, hanem annak ténye és az általa kiváltott vélemények ismertetése, azaz a Jézus elleni vád bemutatása volt a szentíró szándéka.³¹⁴ Maga a gyógyítás története egy dublett³¹⁵, azaz Máté ezzel a gyógyítástörténettel egy előzőt (Mt 9,32-34³¹⁶) ismétel meg, de azt kiegészíti: amit csak elhintett a 9,43-ban a farizeusok vádjaként, arra most visszatér, immáron Jézusnak a gyógyítást követő válaszára helyezve a hangsúlyt.³¹⁷

A 22. versnek³¹⁸ már az első szava (τοτε – 'akkor') tipikusan mátéi (egyike kedvenc szavainak³¹⁹), valószínűleg az előző történet (Mt 12,15-21: Jézus többeket meggyógyít) után jóval később történt ez a gyógyítás és az azt követő vita.³²⁰ E gyógyítástörténet meglepően rövid, mindössze egy versnyi: Jézushoz viszik a gonosztól megszállott néma és vak beteget³²¹, Aki meggyógyítja³²² őt. Nem tudható meg, hogy kik szállították oda a

³¹⁴ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 173., WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 277., MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 313., FILSON, FLOYD V., T.H.D., *A Commentary on the Gospel according to St. Matthew*, Black's New Testament Commentaries, Adam & Charles Black, London 1971² 149.

³¹⁵ Máté egyik kedvelt irodalmi eszközeként említhető meg a dublett használata, azaz ugyanazon esemény megismétlése eltérő, más kontextusban. (Evangéliumban kb. 16-szor él ezzel az irodalmi formával.) – JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 146. és MEIER, JOHN P., *Matthew*, 134.

³¹⁶ Mt 9,32-34: 'Amikor ezek elmentek, íme, odahoztak hozzá egy néma megszállottat. Kiüzte belőle a démont, és a néma megszólalt. A tömeg elcsodálkozott: >Soha nem történt még ilyen Izraelben!< A farizeusok pedig azt mondták: >Az ördögök fejedelme által űzi ki az ördögöket.<

³¹⁷ A. Jones szerint feltehető a kérdés: a 9,34-ban elhangzott farizeusi vádra Jézus nem válaszolt volna? Ez meglepő lenne. Valószínűleg az evangélista a 9. fejezetben csak egy gyógyítást beszél el a reakciók leírásával, a 12. fejezetben viszont konkrét célja van ezzel a bevezetővel: a Jézus hatalmáról és hatalma eredetéről szóló vita ismertetése. – JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 146.

³¹⁸ Mt 12,22: τοτε προσηνεχθη αυτω δαμονιζομενος τυφλος και κωφος και εθεραπευσεν αυσον ωστε τον κωφον λαλειν και βλεπειν

³¹⁹ SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 286.

³²⁰ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 313.

³²¹ Az ókori keleti világban nem csak mentális és pszichológiai betegségeket írtak le démoni és ördögi hatásúaknak, hanem minden betegség eredetének valamiféle negatív vonzást, erőt tartottak. A többi népéhez hasonlóan zsidó felfogás szerint is a démoni megszállottság jele szintén mindig valamilyen külsőleg is tapasztalható betegség volt. Nem meglepő tehát, hogy az exorcizmus nyilvánosan elfogadott és gyakorlott cselekvés volta zsidóság körében is (Jézus is kitér erre a farizeusoknak adott válaszában a Mt 12,27-ben), mely az esetek többségében ténylegesen hatásos volt (természetesen amint a betegség, és így a megszállottság tényében való hit volt fontos, ugyanígy a gyógyulás tényében való meggyőződés is nagy szerepet játszott az ördögűzés sikerességében és így a teljes gyógyulásban). – Vö. BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, 35. – Az újszövetségi Szentírásban ugyanígy tény az evangéliumok szerzői számára az ördögtől vagy démontól megszállottság (Mt 4,24; 8,28; 9,32; 10,8; Lk 8,26k.; 9,37k.). – SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 366-367. és CORSWANT, W., *A Dictionary of Life in Bible Times*, Translated from the French by Arthur Heathcote, Hodder and Stoughton Ltd., Bungay, Suffolk, Great Britain 1960 112.

³²² A Szentírás számos gyógyítástörténetben arról beszél, hogy a démon elhagyta a beteget. A jelen történetben a beteg meggyógyult. Néhány kutató (L. Morris, E. Schweizer) szerint a 'meggyógyította' kifejezéssel Máté a 12,15-tel kezdődő, Jézust Isten megjövendőlt szolgájaként bemutató versekre utal, bizonyítva, hogy Jézus valóban Isten Szolgája, akinek Istentől kapott hatalma és küldetése van. – SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 286., MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 314. (Mt 12,15-21: 'Jézus tudta ezt, ezért eltávozott onnan. Nagy tömeg követte őt, és ő mindegyiküket meggyógyította, de figyelmeztette őket, hogy nem árulják el őt, hogy beteljesedjék az ige, amit Izajás próféta mondott: >Íme, a szolgám, akit választottam, a kedvencem, akiben lelkem tetszését találta. Rá adom a

beteget, a προσηνεχθη ('odavittek') ige személytelen, de az bizonyos, hogy a vak és néma (és valószínűleg süket) betegnek szüksége volt segítségre, hogy Jézushoz juthasson.³²³ Az a körülmény, hogy a megszállott nem csak néma, hanem vak is (s valószínűleg egyben süket is), egyedül csak Máténál található meg, Lukácsnál nem (Lk 11,14³²⁴).³²⁵ Ezzel a szentíró különleges jelentőséget tulajdonít a jelen gyógyításnak: a betegség teljessége ('magas rangú démoniség' jeleként³²⁶), mely elzárja mindenféle kommunikációtól a beteget, egyben lehetetlenné teszi számára Isten igéjének meghallását, megértését is, bezárva őt a sátán országába³²⁷. A gyógyítás ugyanígy teljes, Jézus szabaddá teszi ismét ezt az embert: Isten országa elérkezett, melynek egyik jele a beteg megszabadulása a démoni megszállottságtól és testi bajaitól.³²⁸ Nem tudjuk, Jézus miként gyógyított (kézrátétellel? szóban?), csak azt, hogy azonnal megtette azt és hogy erő volt a gyógyításában, amelyet egy hatalomtól kapott – a kérdés az, hogy ez a hatalma honnan való.³²⁹ A 23. és a 24. versek adnak erre választ: a tömeg szerint Jézus hatalmának az oka az, hogy ő Dávid fia (azaz a Messiás), a farizeusok ellenben azzal vádolják, hogy Belzebub, az ördögök fejedelme segítségével űz ördögöket.³³⁰

A 23. vers³³¹ görög szövegben a szentíró a παντες οι οχλοι ('az egész tömeg') kifejezést használja, mely egyedi az evangéliumban, ilyen összetételben csak itt fordul elő.³³² Jézus szinte sokkolja a tömeget a gyógyítás tétével: azok 'magukon kívül vannak' (εξισταντο).³³³ Fenton szerint Máté itt tudatosan használja a jelenlevők megjelölésére az οχλος ('tömeg') szót a λαος ('nép') kifejezés helyett, hiszen utóbbi Izraelt, a zsidóságot

Lelkemet, és ő ítéletet hirdet a nemzeteknek. Nem vitázik és nem kiált, senki sem hallja a tereken a hangját. A megroppant nádszálát nem töri össze, a pislákoló mécsbelet nem oltja el, míg győzelemre nem viszi az ítéletet. Az ő nevében reménykednek a nemzetek.<')

³²³ THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 173. és MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 313.

³²⁴ Lk 11,14: 'Egyszer kiűzött egy ördögöt, amely néma volt. Amikor az ördög kiment, a néma megszólalt, a nép pedig elcsodálkozott.'

³²⁵ SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 115.

³²⁶ MEIER, JOHN P., *Matthew*, 134.

³²⁷ A belső vakság és némaság, azaz Istentől való elzárkózás külső jelei a testi betegségek együttes megjelenése. – GUTZWILLER, RICHARD, S.J., *Day by day with Saint Matthew's Gospel*, Part II, Darton, Longman & Todd Ltd., London 1964 145.

³²⁸ Vö. CORSWANT, W., *A Dictionary of Life in Bible Times*, 112.

³²⁹ WRIGHT, TOM, *Matthew for Everyone*, 149., MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 313., SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 366-367.

³³⁰ SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 115.

³³¹ Mt 12,23: και εξισταντο παντες οι οχλοι και ελεγον μητι ουτος εστιν ο υιος Δαυιδ

³³² MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 314. és FILSON, FLOYD V., TH.D., *A Commentary on the Gospel according to St. Matthew*, 149.

³³³ Máté, evangéliumában csak ezen a helyen alkalmazva ezt a kifejezést (εξιστημι), Márktól kölcsönzi a Mk 3,21-ből (εξεστη), amelyben családtagjai hitték Jézusról, hogy 'magán kívül van'. – THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 174., SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 286., MEIER, JOHN P., *Matthew*, 134.

mint népet jelenti evangéliumában, míg a tömeg 'a megtévesztett és nyomorgó, de gyakran Jézusnak kedves' embercsoportot jelzi, melyből a jövő egyháza kifejlődhet, ha nyitott marad az isteni Igékre.³³⁴

Máté itt egy olyan szokatlan történetet ír le, mely reakciót, állásfoglalást követel a szemtanúktól: Jézus mellett állnak vagy vele szemben.³³⁵ A megdöbbsent emberek válasza ebben a kérdésben kristályosodik ki: „Csak nem ez a Dávid fia?”³³⁶ A görög μητι ('csak nem') kérdőszó, mely csak Máténál található meg, a 'nem' választ kívánja meg nyelvtanilag a kérdésre,³³⁷ azonban „az igazság lehetősége ott van a kérdés mögött”³³⁸. „Jézus esetlegesen valóban a Messiás?” – a tömeg tétovázik, előrevetítve végső pálfordulását is.³³⁹ Kihangsúlyozva a görög ουτος ('ez', 'itt ez az ember') szót, kiderül, hogy Jézus csodás ereje ellenére csak kevéssé felel meg a nép messiási elvárásainak, emiatt a kérdés bizonytalan érzetet sugall. Amint a farizeusok, a tömeg sem kereshette a Messiást, a régen várt Szabadítót egy olyan személyben, mint az egyszerű názáreti ács³⁴⁰, azonban eléggé nyitottak voltak arra, hogy e kérdést feltegyék.³⁴¹ Az általuk használt megjelölés (υιος Δαυιδ – 'Dávid fia'³⁴²) a megígért eszkatológikus királyra utal, aki Ezekielnél Isten Szolgájaként (Messiásként) jelenik meg (Ez 34,23; 37,25)³⁴³.³⁴⁴ Tettei által Jézus e régen várt Isten Szolgájaként mutatkozik meg, akinek atyja (2Sám 7,12k. alapján³⁴⁵) maga

³³⁴ Vö. FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, 197.

³³⁵ Vö. GUTZWILLER, RICHARD, S.J., *Day by day with Saint Matthew's Gospel*, 145-146.

³³⁶ Vö. MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 314.o. és MEIER, JOHN P., *Matthew*, 134.

³³⁷ WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 277.

³³⁸ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 174.

³³⁹ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 366. és *THE GOSPEL OF ST. MATTHEW*, Introduction and Commentary by Davis Michael Stanley, S.J., 65.

³⁴⁰ „Jézus nem volt az a személy, akinek királyi Messiásként való várásának hitében a zsidók felnövekedtek: nem dicsőséges herceg volt pompával körülvéve, nem voltak harcosok, fegyverek sem, sem tüzes kereszttel harcba hívó jel – itt egy egyszerű ács állt előttük Galilea Názáretéből, akinek a szavaiban bölcsesség és derű volt, akinek szemeiben szájalom, kezeiben titokzatos erő volt.” – BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, 35.

³⁴¹ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 314.

³⁴² Ez a kifejezés nem először kerül összefüggésbe csodás cselekedettel (9,27: 'Amikor Jézus továbbment onnan, két vak követte őt és így kiáltozott: >könyörülj rajtunk, Dávid fia!<'). – SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 366.o., valamint JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 147.

³⁴³ Ez 34,23: 'Egyetlen pásztort állítok majd följük, szolgámat, Dávidot, hogy legeltesse őket; ő legelteti majd őket, és ő lesz pásztoruk.'; 37,25: 'Azon a földön fognak lakni, amelyet szolgámnak, Jákobnak adtam, amelyen atyáitok laktak; rajta laknak majd ők maguk és fiaik, és fiaiknak fiaik mindörökké; és Dávid, az én szolgám, lesz a fejedelmük mindörökké.'

³⁴⁴ Vö. SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 114.

³⁴⁵ 2Sám 7,12k.: 'Amikor ugyanis letelnek napjaid, s aludni térsz atyáidhoz, felemelem utánad ivadékokat, aki ágyékból származik, s megszilárdítom királyságát. Ő fog házat építeni nevemnek, s én megszilárdítom királyságát mindörökre. Atyja leszek neki és ő fiam lesz nekem:...'

Isten.³⁴⁶ A 'Dávid fia' kifejezés alkalmazása határozottan mátéi karakterisztikum, aki minden lehetőséget felhasznál arra, hogy hangsúlyozza Jézus messiási mivoltát.³⁴⁷

A 24. versben³⁴⁸ a farizeusok állásfoglalásával találkozunk. Azért, hogy eltérítsék a tömeget annak veszélyes álláspontjától („Lehet, hogy Jézus valóban Dávid fia?”), válaszukban alá kell ásniuk válaszukban Jézus tekintélyét.³⁴⁹ Már készen áll a saját megoldásuk arra kérdésre, hogy Jézus miként gyógyíthat: Jézus nem lehet Isten küldötte – az ördögöket csak az ördögök fejedelme, Belzebub által űzheti ki, önmaga erejéből nem³⁵⁰. A fővárosból érkezett hivatalnokok, Izrael hivatalos tanítói, a Törvény tisztelői és betartói (a tömegénél specifikusabb) vádja világos: Jézus szövetséget kötött a gonosszal, így a népet is félrevezeti, tettei a sátáni szövetséget igazolják, Jézus istenkáromló.³⁵¹ A evangélista szerint ez a vád elsősorban nem a Jézus által végbevitt csodás gyógyítást akarja megkérdőjelezni, hanem Jézus megvallott istenfiúsága ellen irányul és egyben a varázslás súlyos vádjával is egyenértékű.³⁵²

A δε ('azonban', 'de') ellentétességet kifejező kötőszó határozottan elkülöníti a farizeusoknak a tömeg véleményével szembenálló ítéletét: őket nem hozta zavarba ez a gyógyítás, mint a tömeget, nekik meggyőződésük, hogy Jézus gonosz.³⁵³ A körülálló tömegnek és a meggyógyított embernek adott válaszukban a farizeusok az ουτος ('ez', 'ez az ember') szó Jézusra utal, a tömeg által használt kifejezést visszahangozzák, de kifejezik

³⁴⁶ SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 286. és BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, 198. és 36.

³⁴⁷ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 174. – Vö. TARIÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ósegyház Tanítása*, 84-85. – Ez a cím először Máté evangéliuma elején található meg Jézus címeként. (1,1: 'Jézus Krisztus nemzetségtáblája, aki Dávidnak, Ábrahám fiának a fia.') – SENIOR, DONALD, *Invitation To Matthew*, A Commentary on the Gospel of Matthew with Complete Text from The Jerusalem Bible, Image Books, A Division of Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York 1977 129. – Máté nyolcszor használja ezt a kifejezést mint címet Jézusra, míg Márknál és Lukácsnál csupán kétszer-kétszer fordul elő, az Újszövetség többi iratában pedig egyszer sem, csupán János említi a jeruzsálemiek egy részének véleményeként, hogy Jézus a Messiás (Jn 7,40-44). – Vö. WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 277.

³⁴⁸ Mt 12,24: οἱ δὲ φαρισαῖοι ἀκούσαντες εἶπον οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια εἰ μὴ ἐν τῷ βεελζεβούλ ἀρχοντὶ τῶν δαιμονίων

³⁴⁹ MEIER, JOHN P., *Matthew*, 134. és JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 147.

³⁵⁰ BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, 26. – A Mt 10,(24.)25-ben ugyanezt a vádat ismétli el Jézus tanítványainak: '(Nem nagyobb a tanítvány mesterénél, sem a szolga uránál.) Elég a tanítványnak, ha olyan lesz, mint a mestere, és a szolgának, mint az ura. De ha a ház urát Belzebubnak nevezték, mennyivel inkább a házanépét?', valamint MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 314. és FILSON, FLOYD V., TH.D., *A Commentary on the Gospel according to St. Matthew*, 149.

³⁵¹ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 367., SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 115., *THE GOSPEL OF ST. MATTHEW*, Introduction and Commentary by Davis Michael Stanley, S.J., 66.o. és WRIGHT, TOM, *Matthew for Everyone*, 146.

³⁵² SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 286. és MEIER, JOHN P., *Matthew*, 134.

³⁵³ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 314.

vele lenézésüket, elhatárolódva ezzel a Jézust követőktől.³⁵⁴ Márknál két váddal találkozunk (Jézust Belzebub szállta meg és az ördögök fejedelme által űzi ki az ördögöket – Mk 3,22), Máténál ezek a vádak eggyé válnak, sugallva, hogy a szentíró magát Belzebubot tartja az ördögök fejedelmének.³⁵⁵ A görög εν τω ('által') prepozíció (ez más szövegekben a 'valamivel felfegyverezve lenni' értelemben fordul elő³⁵⁶) jelen esetben azt jelenti, hogy Jézus az ördögök fejedelmének segítségével hajt végre csodás tetteket, amiatt képes csak ördögöket űzni s olyan tetteket véghezvinni, amelyeket hétköznapi emberek nem tudnak megcsinálni.³⁵⁷ Az αρχον ('fejedelem') szó itt Belzebubra utal, jöllehet a démonok fejedelmének számos neve volt a zsidó tradícióban: Asmodeus, Mastema, Azazel, Samael.³⁵⁸

B, Mt 12,25-30: Jézus válasza a farizeusok vádjára

A következő versekben Jézus válaszának első részével találkozunk, melyben a farizeusok vádaskodására és egyben a tömeg kérdésére ad feleletet arról hatalma eredetéről.

A 25. versből³⁵⁹ megtudjuk, hogy Jézus ismeri vádlói gondolatait, de ebben nincs semmi 'démoni': viselkedésük és szavaik elárulták a farizeusokat.³⁶⁰ Jézus a világból vett hasonlatokkal érvelve bemutatja, hogy a vád maga értelmetlen: ha egy megosztott közösség vagy szervezet (ország, város vagy ház³⁶¹) önmagával kerül ellentétbe, belső harcai vannak, akkor az a megosztott csoport nem maradhat fenn, elpusztul ellenségei támadása nélkül

³⁵⁴ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 174., GUTZWILLER, RICHARD, S.J., *Day by day with Saint Matthew's Gospel*, 145-146.

³⁵⁵ Erről bővebben ld. jelen dolgozat *Márk 3,22-26: Az írástudók vádja és Jézus válasza* fejezetét (34-38. oldalak).

³⁵⁶ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 174.

³⁵⁷ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 314. és SENIOR, DONALD, *Invitation To Matthew*, 129.

³⁵⁸ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 174. – „A görög Διάβολος ('vádoló') szó a διαβάλλω ('vádol') igével van kapcsolatban, ez a görög fordítása a héber sátán szónak, melynek általában az 'ellenfél' vagy 'gátló/akadályozó' a jelentése az emberekre (nem Istenre!) vonatkozva (pl. Jób könyvében ő az, aki Isten elé járul és megkérdőjelezi Jób becsületességét, majd Isten engedélyével gondokat szabadít rá). Az Ószövetségben sehol sem találkozunk azzal az elképzeléssel, hogy a sátán spirituális erőként a sötétség birodalmának a fejedelme és szolgálója, a démonoknak az ura lenne. E későbbi nézet, mely az Újszövetség íróinál már tényként szerepel, a perzsa korban és az azt követő időszakban (Kr. e. V. század vége) fejlődött ki, amikor a zoroasztrianizmus erőteljes ellenistensége, Angra Mainyu, bekerült a héber gondolatvilágba, a Jahve udvartartásának eddig nem fontos lakosa, a sátán új értelmezése által.” – In: WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 277-278. – A Belzebubbal kapcsolatos megjegyzéseket ld. a márki szövegrész elemzésénél a 178. lábjegyzetben.

³⁵⁹ Mt 12,25: εἰδὼς δὲ τὰς ἐνθυμησίας αὐτῶν εἶπεν αὐτοῖς πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς ἐρημύεται καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς οὐ σταθήσεται

³⁶⁰ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 314-315.

³⁶¹ Ez Fenton szerint talán egy játék Belzebub nevével is, mely névnek egyik lehetséges jelentése: 'a ház ura'. – FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, 198.

is.³⁶² Érdekeség, hogy a szinoptikusok közül csak Máté használ hármashasonlatot (Márk (3,24-25) és Lukács (11,17) csak az országot és a házat hozza példaként), valamint hogy a hasonlatban a nagyobb közösségtől közelít a kisebb felé.³⁶³ A βασιλεια ('ország') kifejezés Máté evangéliumában mindig Isten Országára utal, azonban itt egy egyszerű földi birodalomra vonatkozik (utalva a történelem királyságaira is), ugyanakkor ez a szó a sátán birodalmára is emlékeztet, melynek ura a démonok fejedelme, Belzebub (24. vers).³⁶⁴ Máté (csakúgy, mint Lukács) az ερημουται ('elpusztul') igét használja a meghasonlott közösségek bukásának kifejezésére – ez a kifejezés az Újszövetségben csak ebben a szövegkörnyezetben található meg a Jelenések könyvén kívül, – a márki 'nem állhat fenn' (ου δυναται σταθηναι) kifejezés helyett.³⁶⁵ Jézusnak ez a hasonlatokon nyugvó érve világos kellene, hogy legyen mindenki előtt, mivel egyszerű emberi bölcsességen alapszik: a farizeusok naivak, ha a sátánról azt feltételezik, hogy hagyná országában a viszályt.³⁶⁶ Ez a vers kétféleképpen értelmezhető: mint *reductio ad absurdum*³⁶⁷, miszerint a sátán nem engedheti meg, hogy hatalmát megosszák, vagyis Jézus nem az ő ereje által űz ördögöket, valamint mint egy tényre való figyelmeztetés: Jézus személyében és tetteiben olyan megosztottságot hozott a zsidóság közé, mely annak vesztét fogja okozni.³⁶⁸

A 25. vers hasonlatsorából egyenesen következik a 26. vers egyetlen mondata³⁶⁹, mely csupán egy kérdésben kimondott paradoxon: ha a sátán kiűzi a sátánt, akkor országa hogyan maradhat fenn?³⁷⁰ Az előbbi példa alapján Jézus a sátán birodalmáról beszél, megmutatva, hogy valójában miért is inkorrekt mindaz, amit a farizeusok állítanak.³⁷¹ Máté itt Márkot követi, azonban elhagyja a végső megállapítást: '(nem maradhat fenn,) hanem

³⁶² FILSON, FLOYD V., TH.D., *A Commentary on the Gospel according to St. Matthew*, 149., SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 115., WRIGHT, TOM, *Matthew for Everyone*, 147. és JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 147.

³⁶³ SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 286. és MEIER, JOHN P., *Matthew*, 134.

³⁶⁴ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 175. – Eszerint ha a farizeusoknak igazuk lett volna, akkor a sátán napjai meg lettek volna számlálva. – Vö. BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, 36.

³⁶⁵ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 175.

³⁶⁶ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 315., SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 115.

³⁶⁷ Reductio ad absurdum (lat): a vitatott állítás megcáfolása azzal, hogy belőle egy nyilvánvaló lehetetlenséget vezetünk le – In: *IDEGEN SZAVAK ÉS KIFEJEZÉSEK SZÓTÁRA*, 715.

³⁶⁸ FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, 198. és WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 278.

³⁶⁹ Mt 12,26: και ει ο σατανας τον σαταναν εκβαλλει εφ εαυτον εμερισθη πως ουν σταθησεται η βασιλεια αυτου

³⁷⁰ JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 147.

³⁷¹ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 315. és JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 147.

vége van' (Mk 3,26).³⁷² Az előbbi vers első értelmezése (reductio ad absurdum) bontakozik ki ebben a versben: nem a sátán űzi ki a sátánt, hiszen saját bukását nem akarhatja³⁷³ – ez bizonyítja azt, hogy Jézusnak kell a sátán ellenségének lennie, azaz a gonosszal szembenálló erővel kell rendelkeznie ahhoz, hogy azt kiűzhesse a megszállottakból.³⁷⁴

A 27-28. versek³⁷⁵ (ezek a márki szövegből hiányoznak, viszont Lukácsnál megtalálhatóak) már a jézusi védekezés második vonalához tartoznak³⁷⁶. Ezt bizonyítja az is, hogy a szentíró a 27. versben a και ('és') szót használja Jézus második érvének bevezetéséhez.³⁷⁷ Jézus 'ad hominem' érve előítélettel vádolja a farizeusokat³⁷⁸: ha róla, Jézusról azt gondolják, hogy Belzebub segítségével űz ördögöt, akkor saját népük ördögűzői kinek az erejét használják fel szertartásaikhoz?³⁷⁹ Az ördögűzést a zsidók maguk is gyakorolták³⁸⁰, ugyanolyan betegségekkel volt dolguk, mint Jézusnak, jóllehet néha hatástalanok voltak exorcista szertartásaik. Eszerint ha a külső körülmények hasonlóak vagy ugyanolyanok voltak, akkor – amennyiben Jézus a sátán erejével űzött ördögöt, – a zsidóknak is annak segítségével kellett kiűzniük a gonoszt – ezt azonban Jézus bírálói nem

³⁷² *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 175.

³⁷³ SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 115.

³⁷⁴ FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, 198. és FILSON, FLOYD V., TH.D., *A Commentary on the Gospel according to St. Matthew*, 149.

³⁷⁵ Mt 12,27: και ει εγω εν βεελζεβουλ εκβαλλω τα δαιμονια οι υιοι υμων εν τινι εκβαλλουσιν δια τουτο αυτοι κριται εσονται υμων 12,28: ει δε εν πνευματι θεου εγω εκβαλλω τα δαιμονια αρα εφθασεν εφ υμας η βασιλεια του θεου

³⁷⁶ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 175.

³⁷⁷ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 315.

³⁷⁸ JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 147.

³⁷⁹ MEIER, JOHN P., *Matthew*, 134-135.

³⁸⁰ A zsidók által a Palesztinában és a Diaszpórában is gyakorolt ördögűzések nem voltak ismeretlenek a nép körében, bár számos vonásukban eltértek a jézusi tettektől. A zsidó történetíró Josephustól megtudjuk, hogy az ördögűzés Salamon bölcsességének része volt, aki maga után hagyta az exorcizmus módját és számos kántálást is, melyeket maga írt. Az ördögűzés – melynek Josephus szemtanúja volt, – leírása szerint egy bizonyos gyökeret tartalmazó gyűrűt kellett a megszállott orrlukába tenni, mely kiűzte az ördögöt a betegből, közben recitálni kellett a Salamon által komponált ördögűző énekeket. Szintén Josephus ír arról, hogy miként kellett az exorcizmushoz használt gyökeret megszerezni, mely halállal büntette azt, aki megérintette (*The Jewish War*, 7,185). Itt említhető meg még a Tóbiás könyvében olvasható démonűzés is, melyben Tóbiás Ráfael angyal szavai szerint hal máját és szívét helyezi a parázsra és annak füstjével űzi el a démont, akit aztán Ráfael megkötöz (Tób 8,1-4). – Vö. BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, 37-39., FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, 198., valamint MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 316., valamint JOSEPHUS, *The Jewish War*, Translated by G.A. Williamson, Revised with a new introduction, notes and appendixes, by E. Mary Smallwood, Penguin Books, Richard Clay (The Chaucer Press) Ltd, Bungay, Suffolk 1985¹² 388. – Az Újszövetségben is találkozunk zsidó ördögűzőkkel az evangéliumokban (Mk 9,38-40; Lk 9,49-50) és az Apostolok cselekedeteiben (ApCsel 19,13k.), akik Jézus nevére hivatkozva akartak ördögöt űzni. – Vö. WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 279. – Mindezekből a példákból látható, hogy mind eszközeikben, mind 'szertartásaikban' eltértek a zsidó ördögűzései Jézus gyógyításaitól, aki szavával és Istentől kapott erejével számos embert szabadított fel a gonosz fogságából.

merték állítani.³⁸¹ Α οι υιοι υμων ('a ti fiaitok') semitizmus³⁸²: a kifejezés itt nem a farizeusok tanítványaira vagy a zsidó származású apostolokra utal, hanem azokra a zsidókra (a 'ti felebarátaitok' értelemben), akik ördögűzést végeztek a nép körében.³⁸³ Jézus a jelen esetben nem az általuk végrehajtott exorcizmusok realitását tagadja és nem az erejükéről való véleményét fejezi ki, hanem ellenfelei saját érvéből kiindulva felel meg az ellene felhozott vádra.³⁸⁴

A 28. versben található mondás ('De ha én az Isten Lelke által üzöm ki az ördögöket, akkor elérkezett hozzátok Isten országa.') valószínűleg más szövegekörnyezetben hangozhatott el eredetileg, hiszen nem a folytatása az előző versnek³⁸⁵. A mondat eleji ει δε ('ha de', azaz 'de ha') szavak az előző versben mondottakkal ellenkező szövegrészt vezetnek be.³⁸⁶ Jézus azt állítja: Őbenne nem a sátán, hanem Isten Ereje, a Lélek maga működik, azaz Isten aktív a jelen világban Őáltala.³⁸⁷ Α πνευμα ('lélek') szót Máté valószínűleg azért használja a lukácsi δακτυλος ('ujj')³⁸⁸ helyett, mert egyrészt a 12,18-ra ('Rá adom Lelkemet, és ő ítéletet hirdet a nemzeteknek.') és a 12,31-re akar vele utalni ('...ha valaki a Lelket káromolja,...')³⁸⁹, de valószínűleg amiatt is a 'Lélek' szóra esett a szentíró választása, hogy határozottan keresztény jelleget adjon e mondásnak.³⁹⁰ Az αρα εφθασεν ('akkor elérkezett') szóösszetétel második szava, a φθανειν ('valamit felülmúlni,

³⁸¹ FILSON, FLOYD V., TH.D., *A Commentary on the Gospel according to St. Matthew*, 150. és WRIGHT, TOM, *Matthew for Everyone*, 147.

³⁸² JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 147.

³⁸³ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 315. és SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 286.

³⁸⁴ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 175. és SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 367. – Schnackenburg szerint elképzelhető, hogy ez a kijelentés a Máté korabeli zsidókeresztényeknek és zsidó ellenfeleiknek vitájának lényegére mutat rá. – SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 115.

³⁸⁵ Ha a 27. vers („Ha én Belzebub által üzöm ki az ördögöket, a ti fiaitok ki által üzik ki? Így ők maguk lesznek bírátok.”) folytatása lenne a Mt 12,28, akkor abban Jézus azt állítaná, hogy a farizeusok isteni erőt tulajdonítanak saját exorcistáiknak – azonban itt saját tetteit mondja Isten Lelkétől származónak a történelem gyökeres megváltozásának jeleiként. – *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 176.

³⁸⁶ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 316.

³⁸⁷ WRIGHT, TOM, *Matthew for Everyone*, 146., FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, 198., valamint SENIOR, DONALD, *Invitation To Matthew*, 129.

³⁸⁸ Valószínűleg a Lukácsnál olvasható 'Isten ujjával' (εν δακτυλω θεου) kifejezés lehetett a szólásban eredetileg megtalálható kifejezés, hiszen „Lukács, aki evangéliumában nem egy esetben használja a πνευμα ('lélek') szót, ebben az esetben sem vonakodott volna használni azt.” (Maga az 'Isten ujjá' kifejezés ószövegségi eredettel bír (Kiv 31,18: 'Amikor a Sínai hegyen befejezte ezeket a szavakat, az Úr átadta Mózesnek a biznyságnak Isten ujjával megírt két kőtábláját.')). – *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 176.

³⁸⁹ SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 116. és SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 287.

³⁹⁰ WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 279.

előbb jönni valaminél³⁹¹) ige Aoristos-ban egy már érkezett, megkezdett cselekvésre utal³⁹²: Isten uralma, országa (η βασιλεια του θεου³⁹³) már nem csupán 'kéznél van' (ηγικεν), mint Keresztelő János igehirdetésében, hanem teljes egészében testet és erőt öltött Jézus személyében és tetteiben: 'betört' az emberek közé, felváltva a gonosz uralmát.³⁹⁴ Az 'Isten országa' kifejezést Máté saját forrásában találhatta, majd azt változatlanul hagyta, hogy a 26. versben említett 'az ő (sátán) országa' kifejezéssel vonhasson párhuzamot: Vele, Jézussal, az Ő tetteivel a két lelki birodalom közötti harc eldőlt, kezdetét vette a megjövendőlt messiási idő³⁹⁵ – Isten uralma megjelent az emberek között, mely birodalom nem jövőbeli, hanem jelen realitás.³⁹⁶

A 29. versben³⁹⁷ a Márknál már megismert 'erős ember' hasonlattal találkozunk, mellyel Jézus a saját erejének forrására utal: amint az erős embert, úgy a sátánt sem lehet legyőzni, ha előbb meg nem gyengítik erejét azzal, hogy megkötözik, ezt pedig csak egy, a sátánnál erősebb, hatalmasabb Erő tudja végrehajtani, Isten Lelke Jézus által.³⁹⁸ Máté szavai szorosán Márkéit (Mk 3,27³⁹⁹) követik, Lukácsnál más formában jelenik meg a hasonlat (Lk 11,21-22⁴⁰⁰). Máté a η ('vagy') szóval az előzőleg említett tények (Jézus egy, a sátán erejénél nagyobb erő segítségével űz ördögöket és gyógyít) magyarázatának egy másik módját vezeti be.⁴⁰¹ Amint már a márki szövegrész elemzésénél is láthattuk, az 'Erős

³⁹¹ LIDDEL, HENRY GEORGE – SCOTT, ROBERT, *An Intermediate Greek-English Lexicon* [online] <http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0058%3Aentry%3D%2334664> [2007. november 22.]

³⁹² FILSON, FLOYD V., TH.D., *A Commentary on the Gospel according to St. Matthew*, 150.

³⁹³ Meyer szerint ebben a versben az Isten és a sátán közötti szembenállás hangsúlyozásaként hagyja meg Máté a Q primitívebb 'Isten országa' kifejezését az azzal egyenértékű 'mennyeik országa' kifejezés helyett. – MEIER, JOHN P., *Matthew*, 135.

³⁹⁴ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 176., WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 279. és MEIER, JOHN P., *Matthew*, 135.

³⁹⁵ *THE GOSPEL OF ST. MATTHEW*, Introduction and Commentary by Davis Michael Stanley, S.J., 66. és GUTZWILLER, RICHARD, S.J., *Day by day with Saint Matthew's Gospel*, 145.

³⁹⁶ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 317., FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, 198. és SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 368. – Isten uralmának jelenlétét Jézus már a Hegyibeszédben meghirdette (Mt 5,3: 'Boldogok a lélekben szegények, mert övék a mennyeik országa.'). s azt is kijelentette, hogy ellenségeskedés és elnyomás fogja körülvenni azt (Mt 11,12: 'A mennyeik országa Keresztelő János napjaitól mostanáig erőszakot szenved, és az erőszakosok ragadják el azt.'). – SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 287.

³⁹⁷ Mt 12,29: η πως δυναται τις εισελθειν εις την οικιαν του ισχυρου και τα σκευη αυτου αρπασαι εαν μη πρωτον δηση τον ισχυρον και τοτε την οικιαν αυτου διαρπασει

³⁹⁸ Vö. SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 287. és FILSON, FLOYD V., TH.D., *A Commentary on the Gospel according to St. Matthew*, 150.

³⁹⁹ Mk 3, 27: 'Senki sem mehet be az erősnek a házába és nem ragadhatja el a holmiját, ha előbb meg nem kötözi az erőt, csak akkor tudja kirabolni a házát.'

⁴⁰⁰ Lk 11,21-22: 'Amikor az erős fegyverrel őrzi a házát, biztonságban van a vagyona. De ha nála erősebb jön, legyőzi őt, elveszi összes fegyverzetét, amelyben bízott, és elosztja zsákmányát.'

⁴⁰¹ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 317. – Morris megjegyzése: a η mattheanizmus, Máté evangéliumában 67-szer találkozunk vele. – Ld. uo.

Ember' eszkatológiai fogalom, mely a sátánra utal: ő az, akitől csak Isten Szolgája szabadíthatja meg az embereket (Iz 24,21-22; 49,24k; 53,23; Jel 20,2k).⁴⁰² Jézus érve a következőkre világít rá: az a hatalom, amellyel Ő ördögöket űz, semmiképpen sem származhatott magától a gonosztól, hanem más a forrása, és mivel győzedelmeskedik a sátán emberek fölötti uralmán, nagyobb az ereje is annak erejénél – ez pedig egyedül Istentől eredhet.⁴⁰³ A szólás magában foglalhatja azt is, hogy Jézus mint győztes beszél a sátánról: a kísértések során már meggyengítette a 'világ fedelmének' erejét, emiatt képes azt cselekedni 'birodalmában/házában', mit csak akar⁴⁰⁴. A hasonlat 'ház' (οικια) és 'holmi' ('a ház összes java' értelmében – σκευη) szavait allegorikusan értelmezve előbbi a Belzebub ('a ház ura') névvel való szójáték lehet, utóbbi azokra az emberekre utalhat, akiket a sátán fogságában tart vagy tartott és akiket egyedül Jézus képes megszabadítani fogságukból.⁴⁰⁵

A 12. fejezet 30. verse⁴⁰⁶ azonos a Lk 11,23-mal, Márknál azonban nem található meg. Ez (az általunk vizsgált szövegrészben az első)⁴⁰⁷ a szigorú figyelmeztetés – mely egy korábbi tradícióból ered⁴⁰⁸, – több esetben elhangozhatott Jézus szájából, kifejezve, hogy „a semlegesség személye és tettei irányában lehetetlen, a közöny ellenségességet jelent”⁴⁰⁹. Jóllehet e mondás a Q-ban jelen volt, azonban kétséges a kapcsolata a jelen szituációval, hiszen a sátánnal való együttműködéssel vádolni valakit nem közömbösség, hanem keserű ellenségeskedés.⁴¹⁰ Máté talán az 5,23k. versekre vagy a Hegyibeszéd egy szakaszára

⁴⁰² A szentírási verseket és azok elemzését ld. jelen dolgozat *Mk 3,27: Példabeszéd az erős emberről c.* fejezetében (39-41. oldalak).

⁴⁰³ Vö. GUTZWILLER, RICHARD, S.J., *Day by day with Saint Matthew's Gospel*, 145.

⁴⁰⁴ Vö. MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 317., JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 147., WRIGHT, TOM, *Matthew for Everyone*, 148., valamint WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 279. – Utóbbi kutató szerint e vers nincs összhangban a zsidó exorcistákról Jézus által mondottakkal: azt semmiképpen nem szabad kiolvasni belőle, hogy *ők* azok, akik már megtörték az 'erős ember' hatalmát, az általuk véghezvitt, kisebb démonok kiűzése előtt! – Uo. 280. – Vö. SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 368.

⁴⁰⁵ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 176-177. és FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, 198-199.

⁴⁰⁶ Mt 12,30: ο μη ων μετ εμου κατ εμου εστιν και ο μη συναγων μετ εμου σκοπιζει

⁴⁰⁷ MEIER, JOHN P., *Matthew*, 135. – Meier szerint ez az első figyelmeztetés (a szétszóró a gonoszt támogatja Jézus ellenében), a második a megbocsáthatatlan bűn elkövetése ellen int, a harmadik pedig a gonosz tettek véghezvitele ellen szól. – Uo. 135.

⁴⁰⁸ WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 280.

⁴⁰⁹ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 177., vö. MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 318.

⁴¹⁰ Itt jegyezzük meg: W. Barclay szerint a semlegesség teljességgel lehetetlen, miután az ember hallott Jézus Krisztusról. Véleménye egyértelmű, s ez ránk, mai keresztényekre is vonatkozik: ha jelenlétünkkel nem erősítjük az Egyházat, hiányunkkal gyengítjük azt. Három olyan, az emberi természetre vonatkozó vonást sorol fel, amely a semlegesség felé hajtja az embert. Az első az emberi természet teljes tehetetlensége, mely a személlyel elutasítja mindazt, ami zavaró lehet számára; a második az emberi természet gyávasága, mely amiatt utasítja vissza az emberrel a kereszténységet, mert az fél mások véleményétől és tart a krisztusi követelményektől; s végül a harmadik az emberi természet teljes ernyedtsége, mely minden kaland helyett, így a Krisztus által felkínált, kihívással együttjáró kaland helyett is az önző semmittevés kényelmét választja. – BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, 39-41.

(6,24⁴¹¹) gondolat: előbbi szerint az emberek félig hajlanak arra, hogy higgyenek Jézus messiási mivoltában, azonban a farizeusok ahelyett, hogy a tanítványok közé gyűjtötték volna őket, szétszélesztésükkel próbálkoztak; utóbbi döntésre hív: nem lehet egyszerre két úrnak szolgálni, a személynek döntenie kell, de most már végérvényesen⁴¹². A történelemnek ettől a pillanatától kezdve az emberek két táborba tartoznak: Jézuséba vagy a sátánéba.⁴¹³ A 'gyűjtés – szétszórás' metaforák vagy a juhokra utalnak (Jn 10,12; Zak 11,16)⁴¹⁴ vagy a gabonára (Mt 3,12; 13,30)⁴¹⁵, de lényegi pontjuk közös: Jézusnak Isten általi küldetése van Jó Pásztorként és arató-Messiásként egyaránt (Jn 11,52)^{416 417}.

A Márk 9,40-ben a mondás kissé más formába van jelen ('Hiszen aki nincs ellenetek, veletek van. '), ugyanígy Lukácsnál is a 9,50-ben ('Jézus azt felelte neki: >Ne tiltsátok meg (ti. az ördögűzést Jézus nevében); mert aki nincs ellenetek, veletek van.<'), mindkét helyen egy idegen csodatevő ördögűzésével kapcsolatosan – ez nem egy kutató szerint a jelenlegi ökumenikus törekvések egyik kiindulópontjaként értelmezhető jézusi gondolat.⁴¹⁸ Ha ezeket az eseteket és verseket összehasonlítjuk a mátéi mondással és annak körülményeivel, a legszembeszökőbb különbség abban áll, hogy Márknál és Lukácsnál a mondások nem tartalmazzak ellentmondást: más, nem Jézussal tartó embereket nem szabad elítélniük Krisztus követőinek, míg a Máténál olvasható kemény ítélet a mindig aktuális hallgatókat, minket magunkat készítetnek döntésre Jézus mellett vagy ellen.⁴¹⁹

⁴¹¹ Mt 6,24: 'Senki sem szolgálhat két úrnak; mert vagy gyűlöli az egyiket, a másikat pedig szereti, vagy tiszteli az egyiket, a másikat pedig megveti. Nem szolgálhattok Istennek és a mammonnak.'

⁴¹² SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 368.

⁴¹³ *THE GOSPEL OF ST. MATTHEW*, Introduction and Commentary by Davis Michael Stanley, S.J., 66. és JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 147-149.

⁴¹⁴ Jn 10,12: 'A béres azonban, aki nem pásztor, akinek a juhok nem tulajdonai, amikor látja, hogy jön a farkas, elhagyja a juhokat és elfut – a farkas pedig elragadja és szétszéleszti azokat.'; Zak 11,16: 'Mert íme, én olyan pásztort támasztok a földön, aki nem néz az elveszettek után, az elszéledteket meg nem keresi, a megtörtet meg nem gyógyítja, a fáradtnak nem viseli gondját, hanem a kövérek húsát megeszi és körmeiket összetöri.'

⁴¹⁵ Mt 3,12: 'Szórolapátja a kezében van már, és meg fogja tisztítani szérűjét: összegyűjti búzáját a magtárba, a pelyvát pedig olthatatlan tűzzel elégeti.'; 13,30: 'Hagyjátok együtt felnőni mindkettőt az aratásig. Aratáskor majd megmondom az aratóknak: 'Gyűjtsétek először össze a konkolyt és kössétek kékébe, hogy elégessék. A búzát pedig gyűjtsétek össze a magtáramba.''

⁴¹⁶ Jn 11,52: '(...(Kaifás)... főpap lévén abban az esztendőben, megjövendölte, hogy Jézus meg fog halni a nemzetért,) és nemcsak a nemzetért, hanem hogy az Isten szétszórt gyermekeit egybegyűjtse.'

⁴¹⁷ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 177., WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 280., valamint *THE GOSPEL OF ST. MATTHEW*, Introduction and Commentary by Davis Michael Stanley, S.J., 66. és JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 149.

⁴¹⁸ SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 287., SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 116.

⁴¹⁹ M'Neile szerint e mondások (Mk 9,40 és Lk 9,50) a tanítványoknak szánt figyelmeztetésekre adnak választ: 'Önmagatokat vizsgáljátok meg, vajon hitben vagytok-e.' (2Kor 13,5) és 'Ne ítéljétek, hogy el ne ítéljenek titeket.' (Mt 7,1). – *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 177. és BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, 39-41.

Az előző versek (12,25-38) arról beszélnek, hogy az erős sátán és a nála erősebb Jézus harca végeredményben már eldőlt, azonban a küzdelem még folyik; ez a vers ebből az állandó harcból következő gondolatra tér rá: nincs semlegesség, minden embernek szembe kell néznie a döntéssel – Krisztussal cselekszik, Őmellé áll vagy ellene fordulva a gonoszt támogatja.⁴²⁰ Spinetoli e vers lényegére, a figyelmeztetésre mutat rá: a szerző az ezt a verset is tartalmazó nagyobb egységben, „a messiási tevékenység kríziseit bemutató részben (11-13.)” olyan döntéshelyzeteket állít elénk, melyekbe mindenki bekerül előbb vagy utóbb a keresztény üzenetet illetően.⁴²¹ A farizeusok tetteiből és vádjából világosan kiderül, ki mellett foglalnak állást: a gonoszt követik akkor, amikor elutasítják Jézust, jóllehet a jelek világosan bemutatják, hogy kicsoda Jézus és kinek az erejével tesz csodákat. Konokságuk nem terem számukra mást, csak bűnt – azt a bűnt követik el viselkedésük által, melyet Jézus a következő versekben megbocsáthatatlan bűnként mutat be.⁴²²

C, Mt 12,31-32⁴²³: Blaszfémia a Szentlélek ellen

Az előző versek után az ördögűzésből kiinduló vitajelenet leírásába Márkhoz hasonlóan a Máté-evangélium írója is a Szentlélek elleni blaszfémiáról szóló logiont illeszti bele, azonban Márktól eltérő formában. A mátéi két vers dublett: mindkettő a Szentlélek káromlásának bűnéről szól, bennük Máté a Márknál szereplő logiont és a Lukácsnál szereplő verseket kombinálja⁴²⁴ – előbbi (12,31⁴²⁵) a márki 3,28-29⁴²⁶ rövidítése, míg utóbbi (12,32⁴²⁷) a Q-ból származik.⁴²⁸

⁴²⁰ WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 280., SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 287., SENIOR, DONALD, *Invitation To Matthew*, 130. és FILSON, FLOYD V., TH.D., *A Commentary on the Gospel according to St. Matthew*, 150.

⁴²¹ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 369. – Vö. GUTZWILLER, RICHARD, S.J., *Day by day with Saint Matthew's Gospel*, 145-146.

⁴²² FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, 199., JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 149. és WRIGHT, TOM, *Matthew for Everyone*, 147.

⁴²³ Mt 12,31: δια τουτο λεγω υμιν πασα αμαρτια και βλασφημια αφεθησεται τοις ανθρωποις η δε του πνευματος βλασφημια ουκ αφεθησεται 12,32: και ος εαν ειπη λογον κατα του υιου του ανθρωπου αφεθησεται αυτω ος δ αν ειπη κατα του πνευματος του αγιου ουκ αφεθησεται αυτω ουτε εν τουτω τω αιωνι ουτε εν τω μελλοντι

⁴²⁴ Mt 12,31a = Mk 3,28 és Mt 12,32a = Lk 12,10a – SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 285.

⁴²⁵ Mt 12,31: 'Ezért mondom nektek: Minden bűnt és káromlást megbocsátanak az embereknek, de ha valaki a Lelket káromolja, az nem nyer bocsánatot.'

⁴²⁶ Mk 3,28-29: 'Bizony, mondom nektek, hogy minden vétket és káromlást, amellyel káromkodnak, megbocsátanak az emberek fiainak; de aki a Szentlélek ellen káromkodik, az nem nyer bocsánatot soha, hanem örök véték fogja terhelni.'

⁴²⁷ Mt 12,32: 'Ha valaki az Emberfia ellen mond valamit, azt megbocsátják neki, de ha valaki a Szentlélek ellen szól, annak nem bocsátanak meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben.'

a, A Mt 12,31-32 versek elemzése

A 31. verset az evangélista az előtte leírtakhoz a *δια τουτο* ('ezért') kifejezéssel kapcsolja, majd ezt a *λεγω υμιν* ('mondom nektek') szókapcsolattal kiegészítve az azt követő szavak ünnepélyességére hívja fel a figyelmet.⁴²⁹

Máté a márki tautológiát⁴³⁰ (*τα αμαρτηματα και αι βλασφημιαι οσα εαν βλασφημησωσιν* – 'minden vétket és káromlást, amellyel káromkodnak') elkerülve csak az emberfia és a Szentlélek ellen elkövethető vétkeket nevezi néven (*πασα αμαρτια και βλασφημια* – 'minden bűnt és káromlást'). Azáltal, hogy Jézus egyes bűnöket megbocsáthatóaknak nevez, nem azt állítja, hogy ezek a bűnök nem súlyosak, hanem arra utal, hogy amennyiben az elkövető bűnbánatot tart és bocsánatot kér Istentől, Ő megadja neki.⁴³¹ Az általános értelemben vett (az emberek elleni) káromlást Jézus a Szentlélek elleni káromlással állítja ellentétbe, mely utóbbi bűn természete szerint megbocsáthatatlan: az ember e vétekben a megismert jót rosszindulatúan, akarattal mondja gonosznak, erkölcsi látása elhomályosul. Ebben az Isten-ellenes magatartásban makacsul meggyökeresedve, bűnérzékét elveszítve a bűnös nem képes megbánni az elkövetett gonosz tettet, ha pedig nincs bűnbánat, nincs bűnbocsánat sem, így ez a bűn örök.⁴³²

Ebben a versben Máté-evangélium szerzője (és ugyanígy Márk is) bonyolult kérdést tesz fel a hallgatóknak és a későbbi olvasóknak: ha minden bűn és káromlás megbocsátható, és ezek közé akkor nyilvánvalóan beleértendő az Isten elleni blaszfémia is ugyanúgy, mint az emberek elleni káromlás, akkor miként lehet a Szentlélek elleni káromlás súlyosabb (megbocsáthatatlan) bűn, mint az Isten elleni blaszfémia? Az éles szembenállás itt hiányzik, azonban a 32. versben és Lukácsnál megtalálható az 'Emberfia' és a 'Szentlélek' elleni káromlás között. Valószínű, hogy ebben a mátéi esetben (31. vers) is valódi az ellentét az 'emberek' elleni és a 'Szentlélek' elleni bűn között, pusztán hibásan kapcsolták az értelmezések során az *αφεθησεται* ('megbocsáttatik' – 'megbocsáttatnak') igét az 'emberek'-hez azt a benyomást keltve, hogy az összes bűn és káromlás megbocsátható, csak

⁴²⁸ Amint majd látni fogjuk a későbbiekben, a lukácsi verzióknak (Lk 11,10⁴²⁸) is a Q-beli mondás szolgált alapul, de a márki hatást is magán viseli. – *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 177.

⁴²⁹ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 318.

⁴³⁰ Tautológia: (gör.-lat. nyelvt., irod.) szöszaporítás, szófecsérlés; azonos vagy hasonló jelentésű szavak indokolatlan ismétlése – In: *IDEGEN SZAVAK ÉS KIFEJEZÉSEK SZÓTÁRA*, 837.

⁴³¹ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 318.

⁴³² MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 318-319., SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 116., JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 149. és FILSON, FLOYD V., TH.D., *A Commentary on the Gospel according to St. Matthew*, 150.

a Szentlélek elleni blaszfémia nem.⁴³³ Ennek az lehet az oka, hogy míg a Szeptuagintában⁴³⁴ a βλασφημια ('káromlás') szó mindig Isten elleni káromlást jelentett, a klasszikus görög irodalomban általában az ember elleni gyalázkodást értették alatta.⁴³⁵ A Márktól átvett verssel ellentétben Máté nem ennek a versnek, hanem a következőnek (12,23) a végéhez illeszti a Lélek elleni káromlás megbocsáthatatlanságára vonatkozó kitéletet a büntetés hosszát illetően (ουτε εν τω αυτοι ωνι ουτε εν τω μελλοντι – 'sem ezen a világon, sem az eljövendőben').

A 32. vers Schnackenburg szerint a 31. versben mondottak megerősítése.⁴³⁶ A vers mátéi ος εαν ειπη λογον ('mond szót (ti. valamit)', 'ellene szól' értelemben) kifejezése megegyező jelentésű a βλασφημειν⁴³⁷ ('káromkodni') igével, azonban valószínűleg itt amiatt alkalmazza a szentíró az 'ellene szólás' szóösszetételt, mivel az nem általános értelmű, hanem tárgya az isteni.⁴³⁸ Az 'Emberfia'⁴³⁹ kifejezés valószínűleg egyszerűen az 'ember' fogalmának felel meg ('aki ellen a káromlás bűnét elkövetetik' értelemben), jóllehet Máté a 31. versben a τοις ανθρωποις ('embereknek') kifejezést használja (ebben az esetben az emberek bűnösségéről beszél az evangélista).

M'Neile szerint a mátéi 12,32 és a lukácsi 12,10-ben használt egyes számú 'emberfia' kifejezés azt sugallja, hogy a márki verzióban is az egyes számú kifejezés állhatott eredetileg, azonban azt megváltoztatták többes számúra amiatt, hogy elkerüljék a feltételezést: az Emberfiának (= Jézusnak) is szüksége van megbocsátásra, ami azt sugallná, hogy Jézus is követhetett el bűnt.⁴⁴⁰ Eszerint az értelmezés szerint mindhárom szinoptikus

⁴³³ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 178.

⁴³⁴ *Szeptuaginta* (LXX, Hetvenes fordítás): az Ószövetség legrégebbi és legfontosabb görög fordítása. – Ld. 'Szeptuaginta' szócikk – *MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON* [online], <http://lexikon.katolikus.hu/H/Hetvenes%20forditas.html> [2009. május 6.]

⁴³⁵ Bővebben ld. jelen dolgozat az *A Szentlélek elleni konkrét bűn: a blaszfémia* fejezetében (5. oldaltól).

⁴³⁶ SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 117.

⁴³⁷ Máté evangéliumában az ebből az igéből eredő szót itt használja először a négy előfordulási hely közül. – Vö. MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 319.

⁴³⁸ WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 280.

⁴³⁹ Az 'emberfia' (υιος του ανθρωπου) terminussal kapcsolatban számos, egymástól eltérő értelmezéssel találkozhatunk az illető szentírásbeli rész biblikus kommentárjaiban. A kifejezés értelmezése nem csak azért nehéz, mert az akkori zsidó kultúrkörben a mai nyugati kultúrától eltérő fogalomrendszert használtak, hanem mert a görög nyelvű szentírásbeli szövegek sem nyújtanak kellő támpontot a kutatásokhoz az 'emberfia' szó nagy kezdőbetűvel való írásával. A magyar Szentírások mindegyikében a Jézus felségcímeiként használt 'Emberfia' szót mindig megkülönböztetik az 'emberek/ember' kifejezéstől, ugyanakkor a görög kéziratokban ezek között nem találunk különbséget, így többféle értelmezésre nyílik lehetőség. Mivel dolgozatunknak nem célja Jézus messiási és eszkatológikus felségcímeinek vizsgálata, így ezt a témakört csak annyiban érintjük, amennyiben annak szerepe van az általunk elemzett versek értelmezésében. – Vö. BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, 27. és SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 117.

⁴⁴⁰ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 178. – J. Weiss szerint az 'Emberfia' Jézust, mint magánszemélyt jelenti, a 'Szentlélek' pedig azt az isteni Erőt, mely Benne működött. Ugyanezt gondolja L. Morris is, aki szerint az Emberfia elleni

evangéliumban a Szentlélek elleni bűn súlyossága nem az Emberfia (e címet Jézus egyik felségneveként használva, Jézust értve alatta) ellen elkövetett bűn nagyságával hasonlítódik össze, hanem az emberek ellen elkövetett káromlás vétke és annak megbocsáthatósága áll szemben a Jézusban működő Szentlélek elleni, szándékosan elkövetett blaszfémiával és annak megbocsáthatatlan voltával.⁴⁴¹

Itt, a 32. verset elemezve kell szót ejtenünk e bűn megbocsáthatatlan voltáról, illetve a megbocsáthatatlanság időbeli kiterjedéséről. Máténál a következő szerepel: a Szentlélek elleni káromlást nem fogják megbocsátani az embereknek 'sem ezen a világon, sem az eljövendőben' (ουτε εν τωυτο τω αιωνι ουτε εν τω μελλοντι)⁴⁴², Márknál csak a 'soha' (εις τον αιωνα) szót találjuk, míg a lukácsi szövegben nincs időtartamot meghatározó kifejezés.⁴⁴³ Az ószövetségi zsidó írók a Jeruzsálem bukása (Kr.e. 587. – a babiloni fogság kezdete) utáni időszakot gyakran hívták 'e kor'-nak, megkülönböztetve azt az 'eljövendő kor'-tól, azonban ez a kifejezés nem található meg a kereszténység előtti zsidó írók műveiben, valamint az Újszövetségben is csak ritkán fordul elő⁴⁴⁴. A bibliai apokaliptikában és főként a zsidó irodalomban az 'eljövendő világ/élet' kifejezés a messiási korszakot jelölte, így annak említése is inkább figyelemfelkeltés, mintsem meghirdetés.⁴⁴⁵ A kutatók között van, aki kétli, hogy Jézus használta ezt a kifejezést (Dalman), mások szerint Jézus gondolatait csak a 'Mennyek Országá' töltötte be, nem evilági 'kor'-ra gondolt (Bousset, Volz)⁴⁴⁶.

káromlás azért is részesülhet megbocsátásban, mivel az aktuális történetben nem lehetett mindenki számára nyilvánvaló, hogy Jézus Isten Fia, Személyét illetően tévedhettek az emberek. (Vö. MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 319.). – Ez ellen az érv ellene a következőt hozza fel M'Neile: nagy valószínűség szerint pont az 'Emberfia' kifejezés lett volna az utolsó, amellyel Jézus önmagára, mint magánszemélyre gondolt volna. – *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 178.

⁴⁴¹ Morris véleménye szerint nehéz tartani a 'Pünkösöd előtti – Pünkösöd utáni' bűn elképzelést (O. Procksch), amely szerint a Szentlélek elleni bűn a Pünkösödkor elküldött Lélek elleni vétkek, és ekként csak Pünkösöd után adódhatott lehetőség az elkövetésére, míg az Emberfia (= Jézus) elleni káromlás Pünkösöd előtt is volt csak lehetséges, Jézus földi életében. – MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 319-320.

⁴⁴² A jezsuita Stanley semita idiómának tartja ezt a mátéi kifejezést, mely a lehetetlenség egyetemes természetét fejezi ki. – *THE GOSPEL OF ST. MATTHEW*, Introduction and Commentary by Davis Michael Stanley, S.J., 66-67.

⁴⁴³ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 178.

⁴⁴⁴ Mk 10,30: '(az) százannyit kap már most, ebben a világban,...'; Ef 1,21: '(ti. Isten Jézus állította) minden fejedelemség és hatalmasság, erő és uralom, és minden név fölé, amelyet nem csak ezen a világon említenek, hanem a jövendőben is'

⁴⁴⁵ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 370.

⁴⁴⁶ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 178.

b, A Szentlélek elleni bűn értelmezése

Spinetoli véleménye alapján e logion értelmezésénél nem hagyható figyelem nélkül a tény: nem teológiai kijelentéssel, hanem szónoki túlzással áll szemben az olvasó és a kutató egyaránt.⁴⁴⁷ Amint fentebb láthattuk, hogy a Szentlélek elleni bűn értelmezése kapcsán az emberek elleni és az Isten Lelke elleni káromlás összevetése lehet e mondás egyik magyarázata.

A hagyományos teológiai értelmezés⁴⁴⁸ szerint Jézus az emberek, köztük az önmaga ellen elkövetett káromló beszédre, valamint a Benne működő Lélek elutasítására, azaz magának Istennek a visszautasítására mutat rá e logionban.⁴⁴⁹ Az ördögűzésnél jelenlévő tanúk, hallgatók nyíltságára, hitére és viselkedésére utal, amikor a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről beszél az embereknek: csak azok nem ismerik fel Benne, Jézusban az isteni Erőt⁴⁵⁰, akik szántszándékkal visszautasítják a Jézus által véghezvitt tettek megértését, azokat a sátánnak és társainak tulajdonítják.⁴⁵¹ E bűn elkövetése által az ember saját szabad akaratából vágja el magát az isteni megbocsátástól,⁴⁵² s így vétkének nem csak evilági (a gonoszságban való megátalkodottság), de másvilági következményei is vannak: örök és megbocsáthatatlan bűn terheli a lelket.⁴⁵³ Röviden összefoglalva: ebben az esetben az emberek ellen és így a közöttük élő ember Jézus (az Emberfia) ellen elkövetett bűn nagysága áll párhuzamban a Jézusban / Jézus által a szemtanúk előtt cselekvő Szentlélek megsértésével.

Egy másik magyarázat (Schweizer) szerint a megbocsátható bűn eredetileg a földi Jézus (Akit Emberfiának is neveztek) visszautasítását jelentette, míg a Szentlélek (Akit Pünkösdkor küldött el Jézus a tanítványokhoz) akaratlagos megsértése egy, az előbbtől megkülönböztetett bűn. Ebben a magyarázatban a Pünkösöd előtti és utáni időszakok állnak

⁴⁴⁷ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 369. – Indoklása szerint „az evangélium állandóan 'bűnbánatra' szólít, és ez éppen a fenti állítás ellenkezőjét bizonyítja.” – Uo.

⁴⁴⁸ Ezt a véleményt vallja magáénak L. Morris és Spinetoli is: MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 320. és SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 369.

⁴⁴⁹ Vö. SENIOR, DONALD, *Invitation To Matthew*, 130.

⁴⁵⁰ Spinetoli szerint „a Lélek kifejezés itt nem valamiféle 'személyt' jelöl, hanem az Isten tevékenységét, aki az üdvtörténetben és így Krisztus életében is működik.” – SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 369.

⁴⁵¹ Ezt a tudatos félreértést Wright Beare a „lelki perverzitás végső formájának” nevezi, amint azt már Izajás próféta is kijelentette: 'Jaj azoknak, akik a rosszat jónak mondják, és a jót rossznak; akik a sötétséget világossággá teszik, és a világosságot sötétséggé; akik a keserűt édessé teszik, és az édest keserűvé!' (Iz 5,20) – WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 280., vö. JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 149.

⁴⁵² WRIGHT, TOM, *Matthew for Everyone*, 148. és SENIOR, DONALD, *Invitation To Matthew*, 130.

⁴⁵³ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 321. és BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, 43-45.

egymással szemben, a két bűnt egymástól időben is elválasztva.⁴⁵⁴ Ehhez csatolható mintegy magyarázatképpen Meier véleménye, aki szerint a korai zsidókeresztények használták először e két bűn megkülönböztetését a kortárs zsidókhöz szóló prédikációikban. Ezekben kifejtették, hogy az Emberfia elleni bűn azért volt megbocsátható a zsidók számára, mivel az alázatos Jézus viselkedésében nem mindig volt felismerhető a rejtélyes Emberfia mint Messiás tevékenysége, azonban az Emberfiának a halálból való feltámadása és a Szentlélek kiáradása után már nem volt megbocsátás a Szentlélek nyilvánvaló működését visszautasítóknak és káromlóknak. A két bűn közötti különbségtétel annyiban is időszerű lehetett, mivel az őskeresztények még saját életükben bekövetkezőnek várták Jézus második eljövételét és az utolsó ítéletet.⁴⁵⁵

A következőkben egy ennél mérsékeltőbb véleményt ismertetünk (M'Neile), mely valamiképpen magyarázatot próbál adni az 'Isten számára is lehetetlen e bűn megbocsátása' gondolat ellentmondásosságára is. Mivel a vizsgált mondás négy különböző formában áll előttünk (Márk 3,28-29, Lukács 12,10 és Máté 12,31 és 12,32), ezért nagyon nehéz meghatározni Jézusnak a valóságban elhangzott szavait. Az bizonyos, hogy az Úr különbséget tesz az emberek elleni és a Szentlélek elleni káromlás között: míg előbbi megbocsátható, utóbbi nem az. Feltételezhető, hogy a lukácsi verzió (12,10) az, amely – noha a márki és mátéi mondás is befolyásolhatta, – a legközelebb állhat a Jézus által mondottakhoz.⁴⁵⁶

M'Neile szerint e logion szavai sok embernek okozhattak lelkiismeret-furdalást a történelem során (főként az érzékeny lelkiismeretűeknek) annak köszönhetően, hogy a nyugati gondolatvilág nem értelmezte jól a zsidó frazeológiát. A megbocsáthatatlan bűnt a klasszikus értelmezés során az értelem–szív 'megkeményített' állapotával hozzák kapcsolatba, amint az megtagadja a nyilvánvaló jó felismerését és helyette a rosszat választja, a gonoszt teszi, miként ezt a márki párhuzamos rész értelmezésénél láhattuk. A magyarázat szerint ez a 'megkeményített szív/elme' állapot maradandó, mivel kizárja a bűnbánat/megtérés lehetőségét⁴⁵⁷. Azonban felmerül egy kérdés: beleolvasható-e valóban egy ilyen reménytelenül gonosz mélység a 'káromlás' vagy az 'ellene szólás' fogalomkörébe?

⁴⁵⁴ SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 287-288. – Vö. az Emberfia és a Szentlélek idejére vonatkozó megjegyzést a 441. lábjegyzetben, valamint SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 117.

⁴⁵⁵ MEIER, JOHN P., *Matthew*, 136.

⁴⁵⁶ Vö. SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 285.

⁴⁵⁷ Vö. 1Jn 5,16: 'Ha valaki látja, hogy a felebarátja vétkezik, de nem halálos bűnnel, imádkozzon érte, és aki nem halálosan vétkezett, megkapja az életet. Van halált hozó bűn is; nem erről mondom, hogy valaki könyörögjön érte.'

A zsidó frazeológiában számos esetben súlyos bűnről beszéltek megbocsáthatatlanként: M'Neile számos ószövetségi esetet hoz (Szám 15,30-31; 1Sám 3,14; Iz 22,14; Kiv 21,17)⁴⁵⁸, melyekben az a közös, hogy az elkövetett bűnöket megbocsáthatatlanokként olyan halálos bűnöknek tartják, amelyeket semmiféle engesztelő áldozat nem képes eltörölni.⁴⁵⁹ E kiváló kutató – aki nem csak az evangélium görög szövegét elemzi, hanem a szövegrészek zsidó gyökereire is gyakran visszautal, azokat a zsidó kultúrkör szokásaival egybevetve, – megállapítja: amennyiben Jézus az említett fogalmakat saját kultúrköre szokásai szerint használta, azokat az Ószövetségből vezetve le, annyiban nem érthetett többet a Szentlélek elleni blaszfémia alatt, mint egy olyan szörnyűséges bűnt, mely rettenetesebb, mint az emberek elleni káromlás.⁴⁶⁰ Ide kapcsolható Spinetoli véleménye is, mely szerint a farizeusok azáltal, hogy Jézus tetteinek a hitelét akarták lerontani, olyan súlyos, menthetetlen bűnt követtek el, mely ebben az értelemben megbocsáthatatlan, azonban „ez inkább elutasítás és nem büntetés vagy ítélet.”⁴⁶¹

A fentebbi magyarázatokat összefoglalva elmondhatjuk tehát: a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn értelmezése során nem csak az nem mindegy, hogy az 'emberfia' kifejezést miként értelmezzük (Jézusra vagy az 'emberek' összességére vonatkozik a fogalom) és hogy a Szentlélek szerepét a kinyilatkoztatás mely időszakában vizsgáljuk (Pünkösöd előtt, Jézus földi életében vagy Pünkösöd után, az Egyház életében), de az sem lehet közömbös a kutatók számára, hogy milyen szigorúsággal járnak el e vétek súlyosságát illetően, Isten megbocsátó hatalmának dogmatikai kérdéskörét is feszegetve (valóban megbocsáthatatlan-e a Szentlélek elleni káromlás vagy pusztán egy Jézus korabeli zsidó kifejezésbe öltöztetett súlyos bűnről van szó). E bűn lényege a különböző értelmezési lehetőségeken túllátva az a szándékos tett, melyben – Carson megfogalmazása szerint, –

⁴⁵⁸ Szám 15,30-31: 'Aki azonban kevélységből követ el valamit, akár bennszülött, akár idegen (minthogy lázadt az Úr ellen), vesszen el népéből; mivel az Úr szavát megvetette, s parancsát megszegte, azért irtassék ki: viselje gonoszságát.'; 1Sám 3,14: 'Éppen azért, íme, megesküszöm Héli Házának, hogy nem törli el soha háza gonoszságát sem véresáldozat, sem ételáldozat.'; Iz 22,14: 'Kinyilatkoztatást kaptam fülemben a Seregek Urától: >Bizony, nem nyer bocsánatot ez a bűnötök, míg meg nem haltok!< – mondja az Úr, a Seregek Istene.'; Kiv 21,17: 'Aki megátkozza apját vagy anyját, halállal lakoljon.' – Vö. BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, 31-33. – Meier értelmezésében arra mutat rá, hogy ezek a bűnök a rabbinikus teológiában a Törvény elleni vétkekkel voltak kapcsolatban. – MEIER, JOHN P., *Matthew*, 135.

⁴⁵⁹ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 179. – Vö. MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 320.

⁴⁶⁰ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 179.

⁴⁶¹ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 370.

végbemegy a „komolyan, akarattal és magabiztosan történő visszautasítása a Lélek működésének.”⁴⁶²

2. Jézus elítéli a farizeusok viselkedését és szavait – Mt 12,33-37

Miután részletesen foglalkoztunk a Mt 12,22-37 első nagyobb szakaszával (Jézus és Belzebub) és azon belül a Szentlélek elleni káromlásról szóló jézusi logionnal, fontos szót ejtenünk a szövegrész utolsó öt verséről. Mint láthattuk, számos kutató szerint a fentebb vizsgált versekhez szorosan hozzátartozik ez az öt vers, melyekből megismerhetjük a zsidó ellenségeskedés alapján húzódo mélyebb okokat.⁴⁶³ Ez a rész, amely csak igen lazán kapcsolódik az előző ördögűzés- és gyógyítástörténethez, valószínűleg egy másik kontextusban szerepelhetett Jézus mondásai között. A Máté-evangélium szerzője a farizeusok viselkedésének bírálatán kívül abban is kapcsolatot látott e versek és az általunk elemzett történet között, hogy a jó és gonosz fa és gyümölcsök példáját Jézusnak a jó és az ördögök fejedelmének, Belzebubnak a gonosz tetteivel állította párhuzamba.⁴⁶⁴

A 33-35. versek, melyekben Jézus a jó és gonosz fáról és azok gyümölcséről, az emberi szavakról, valamint a jó és gonosz ember kincseiről beszél, már Máténál már a Hegyibeszédben is megtalálhatók (7,16-20⁴⁶⁵), ott kissé eltérő kontextusban: a hamis próféták működését bírálva. Ezekben a versben a szerző visszautal a 30. versre, mely szerint mindenkinek meg kell hoznia saját döntését: Jézus mellé áll vagy szembefordul vele. A következőkből megtudjuk: a farizeusok már döntöttek és ezt a döntést tetteik és szívéből eredő elutasító szavaik egyértelművé teszik.⁴⁶⁶

⁴⁶² MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 320.: „A különbségtétel az Emberfia elleni káromlás és a Lélek elleni káromlás között nem abban áll, hogy az Emberfia nem volna annyira fontos, mint Lélek, vagy hogy az első bűn keresztség előtti és a második keresztség utáni, még kevésbé, hogy az első az Emberfia ellen elkövetett és a második a keresztes próféták tekintélyét utasítja vissza. Ehelyett, egy nagyobb érvelés összefüggésében az első vétek az evangélium igazságának visszautasítása (azonban ebben az esetben emiatt a bűn miatt lehetséges a bűnbánat és a megbocsátás), amíg a második bűn ugyanezen igazság elutasítása annak tudatában, hogy ez pontosan az, amit az ember tesz: komolyan, akarattal és magabiztosan történő visszautasítása a Lélek működésének.”

⁴⁶³ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 370.

⁴⁶⁴ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 179.

⁴⁶⁵ Mt 7,16-20: 'A gyümölcsökről fogjátok megismerni őket (ti. a hamis prófétákat). Vajon szednek-e a tövisről szőlőt, vagy a bogácsról füget? Minden jót fa jó gyümölcsöt terem, a rossz fa pedig rossz gyümölcsöt terem. A jó fa nem tud rossz gyümölcsöt teremni, se, a rossz fa jó gyümölcsöt teremni. Minden fát, amely nem terem jó gyümölcsöt, kivágnak és tüzre vetnek. Tehát a gyümölcsökről fogjátok felismerni őket.' – Vö. JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 149. és MEIER, JOHN P., *Matthew*, 136.

⁴⁶⁶ GUTZWILLER, RICHARD, S.J., *Day by day with Saint Matthew's Gospel*, 146.

A 33. versben⁴⁶⁷ a személyes döntés szükségességére a 'vagy-vagy' (η – η) szópár alkalmazásával hívja fel a figyelmet a szerző.⁴⁶⁸ Nehézséget okozhat a vers megértésében, hogy a logionban Jézus a fákkal kapcsolatban a ποειν ('csinálni') igét használja. Lehetséges, hogy csupán ezzel annyit kért hallgatóitól, hogy 'vegyenek gondolatban egy jó és egy rossz fát',⁴⁶⁹ ugyanakkor valószínűbb, hogy ezzel a szóval felszólítani, provokálni akarta az embereket, hogy végre cselekedjenek.⁴⁷⁰ Ennél a versnél eredetibb lehet a már említett 7,16a-17 versekben található változat, melyben a δεινρον ('fa') a cselekvő alany, mely természete szerint jó vagy rossz gyümölcsöt terem⁴⁷¹, itt azonban Máté megváltoztatja mondanivalóját: a gyümölcsből mint produktumból indul ki, dedukciót alkalmazva. A szentíró a Jézus által véghezvitt ördögűzésre utal vissza, ismét megcáfolva a farizeusok vádját: Jézus tettének sikere és eredményessége bizonyítja, hogy tettének forrása csakis valamiféle hatalmas jó, jóság lehet, nem pedig a gonosz.⁴⁷²

A 34. vers⁴⁷³ első szavai (γεννηματα εχιδων – 'vipérák fajzatai'⁴⁷⁴) Máté stílusára jellemzőek⁴⁷⁵ és valószínűleg nem Jézus szájából hangoztak el. A Mt 3,7-ben⁴⁷⁶ Keresztelő János feddi meg képmutató hallgatóit ezekkel a szavakkal, a 23,33-ban⁴⁷⁷ pedig ismét Jézus szájába adja ezt a 'megszólítást' az evangélista, mind a három helyen a beszélő szigorúságának kifejezésére alkalmazza azt.⁴⁷⁸ Nem kétséges, hogy a gonoszságnak is vannak fokozatai és hogy a jelenlevő hallgatókban lehet jóság, azonban Jézus szavai az alaptermészetből eredő viselkedésre utalnak: a gonoszak nem képesek jó dolgokat mondani,

⁴⁶⁷ Mt 12,33: η ποιησατε το δεινρον καλον και τον καρπον αυτου καλον η ποιησατε το δεινρον σαπρον και τον καρπον αυτου σαπρον εκ γαρ του καρπου το δεινρον γινωσκεται

⁴⁶⁸ SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 288.

⁴⁶⁹ FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, 200.

⁴⁷⁰ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 320. és JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 149-151.

⁴⁷¹ Máté a σαπρος ('rothadt', 'tönkrement') szót ebben a részben ötször használja (az Újszövetségben mindössze nyolcszor fordul elő), ezt a jelzőt halakra vagy fákra vonatkoztatták. Ebben az esetben a fa haszontalan voltára utal. – MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 321.

⁴⁷² BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, 45.

⁴⁷³ Mt 12,34: γεννηματα εχιδων πως δυνασθε αγαθα λαλειν πονηροι οντες εκ γαρ του περισσευματος της καρδιας το στομα λαλει

⁴⁷⁴ Ezzel a kifejezéssel Jézus a zsidóság korábbi nemzedékeire utalhatott vissza, akik az Isten által küldött próféták ellen beszéltek – a jelen szituációban utódaik, a farizeusok és a szadduceusok állnak ugyanígy szemben Vele, Isten tulajdon Fiával. – MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 321. és SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 370., valamint FILSON, FLOYD V., TH.D., *A Commentary on the Gospel according to St. Matthew*, 151.

⁴⁷⁵ Nem kétséges, hogy az evangélista itt elsősorban az apostoli kor zsidóival vitázik, nem pedig Jézus közvetlen ellenségeivel, ugyanakkor kimutatható, hogy a „vita több ponton összekapcsolódik Jézus idejével.” – SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 371.

⁴⁷⁶ Mt 3,7: 'Amikor pedig (János) látta, hogy a farizeusok és a szadduceusok közül sokan jönnek, hogy felvegyél a keresztséget, ezt mondta nekik: >Vipérák fajzata! Ki tanított titeket menekülni a jövődő haragtól?<' – Vö. FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, 200.

⁴⁷⁷ Mt 23,33: 'Kígyók, vipérák fajzatai! Hogyan menekülhetnétek meg a gyehenna ítéletétől?'

⁴⁷⁸ SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 288.

csak rossz születhez tetteikből és szavaikból, hiszen azokkal gonoszul befolyásolhatnak másokat is.⁴⁷⁹ A vers második felében a szívről⁴⁸⁰ beszél Jézus: ami megtölti azt, kicsordul belőle szavak formájában.⁴⁸¹ Ez itt a következőt jelenti: a Szentlélek elleni káromlás, mint pusztán szó, melyeket a beszélő esetlegesen nem gondolt komolyan, amiatt nem bocsátható meg, mivel minden szó a szívből ered, akkor pedig komolyan vett és gondolt vélemény.⁴⁸²

A 35. vers⁴⁸³ egy újabb metafora ugyanazon igazság kifejezésére: az ember csak azt a kincsét tudja előadni, ami az övé, ha jó, akkor jót, ha gonosz, akkor gonoszt. A szentíró háromszor használja mind a 'jó' (αγαθος)⁴⁸⁴, mind a 'rossz', 'gonosz' (πονηρος) kifejezést, kiemelve ezzel a kontrasztot a kétféle emberi viselkedés és következményei között.⁴⁸⁵ Lukács a nála található párhuzamos versben (6,45⁴⁸⁶) a szívnek (της καρδιας) a kincséről⁴⁸⁷ beszél, majd ezután a példa után hozza az előző mátéi vers (12,34) második felét a szívben található, de a száj által kimondott gondolatokról.⁴⁸⁸

A 36-37. versek – melyeket a 'szavak teológiája' névvel is illetnek,⁴⁸⁹ – tartalmukban hasonlóak⁴⁹⁰ és Máté stílusára nagyon jellemzőek⁴⁹¹: az emberi karakternek a

⁴⁷⁹ *THE GOSPEL OF ST. MATTHEW*, Introduction and Commentary by Davis Michael Stanley, S.J., 67.

⁴⁸⁰ A 'szív' fogalom (ἡ καρδιά) az Ószövetségben a mi 'szív' szavunknál sokkal nagyobb jelentéstartalommal bír. Nem csak a teljes értelmi élet székhelye volt, hanem benne lakozott az érzelem és az akarat is. – VON RAD, GERHARD, *Az Ószövetség teológiája I.*, Osiris Kiadó, Budapest 2000 130. – Vö. MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 321., valamint JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 151.

⁴⁸¹ Barclay ezt a verset magyarázva a görög Menandert idézi: „egy ember karaktere megismerhető a szavain keresztül”, majd ez alapján kifejti: az emberi szív (melyet a személy központjának tartottak a zsidóságban) a legbensőbb gondolatait hordozza a személynek, melyeket egyedül csak a beszéd tud feltárni. Amennyiben valakivel beszélgetünk, nem kell sok idő ahhoz, hogy eldöntsük: jó vagy rossz emberrel állunk szemben. – Vö. BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, 46.

⁴⁸² *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 180. – Valószínű, hogy Szent Jakab erre a hasonlatra gondolhatott, amikor levelében a következőket írja: 'Egyazon szájból ered az áldás és az átok. Testvéreim, ennek nem kellene így lennie. Vajon a forrás bocsát-e ki ugyanabból a nyílásból édes és keserű vizet? Vajon teremhet-e, testvéreim, a fügefa szőlőt, vagy a szőlő fűgét? Így a sós forrás sem adhat édes vizet.' – Uo., 180., valamint FILSON, FLOYD V., TH.D., *A Commentary on the Gospel according to St. Matthew*, 150.

⁴⁸³ Mt 12,35: ο αγαθος ανθρωπος εκ του αγαθου θησαυρου εκβαλλει αγαθα και ο πονηρος ανθρωπος εκ του πονηρου θησαυρου εκβαλλει πονηρα

⁴⁸⁴ A 'jó' szó kifejezésére ebben a versben az αγαθος szót használja az író az emberre utalva, míg a 33. versben a fával kapcsolatban a καλος szót alkalmazza; előbbi a belső kitűnőségre utal, utóbbi a külső megjelenésre. – MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 321.

⁴⁸⁵ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 321.

⁴⁸⁶ Lk 6,45: 'A jó ember jót hoz elő szívének jó kincséből, és a gonosz ember a gonoszból gonoszt hoz elő; mert a szív bőségéből szól a száj.'

⁴⁸⁷ Fenton a kincseket az ember motiváló okának és céljának tartja, melyeket a szív és a gondolatok képesek követni. Ezekből kiindulva közlik a szavak a gondolatokat. Ebből következően létezik Fentonnál egy hármas felosztás: kincs, szív, száj – motiváló okok, gondolatok, szavak. – FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, 201.

⁴⁸⁸ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 180.

⁴⁸⁹ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 371.

⁴⁹⁰ Ennek bizonyítéka a címzettek egyes számról többes számra való váltása is (36. vers: 'Mondom nektek...' – 37. vers: 'Mert szavaid...'). – Vö. SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 371. és SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 285.

szavakban való visszatükröződése csak ebben az evangéliumban fordul elő.⁴⁹² Ezek a versek nem csak az ördögűzés történetétől, hanem egymástól is teljesen függetlenek, azonban együtt az ítéletnek egy teljesen új szempontját vezetik be: nem csupán a kimondott 'gonosz', de még a 'hiábavaló' szavak is be fognak számíttatni az utolsó napon az embereknek.⁴⁹³

A 36.versben⁴⁹⁴ ismét előkerül a jézusi λεγω δε υμιν ('mondom pedig nektek') bevezetés, mely az elkövetkező mondanivaló fontosságát hangsúlyozza.⁴⁹⁵ A szentíró itt az 'emberi mondanivaló' kifejezésére a ρημα ('amelyek kimondattak', 'szavak', 'mondások')⁴⁹⁶ szót használja, melyet a 37. versben⁴⁹⁷ λογιοι ('szavak')-ra változtat⁴⁹⁸. Ez a tény, valamint a már említett személycsere (T/2 – E/2) is azt támasztja alá, hogy a versek eredetileg különböző szövegekörnyezetből származtak és csupán a Jézus által mondottak fokozása és hangsúlyozása miatt fűzte őket egybe a Máté evangélium szerzője.⁴⁹⁹ Jézus ezekben a logionokban, hallgatóihoz intézett szavaival az egyes ember felelősségére hívja fel a figyelmet: a felelőtlenül, akaratlanul kimondott szavaktól⁵⁰⁰ óv, melyek befolyásolhatnak, félrevezethetnek másokat,⁵⁰¹ és emiatt fontos szerepük van az ítélet napján: megigazulásra vagy kárhozatra vezethetik az embert (vö. Lk 19,22 és Péld 18,21)^{502, 503}.

Spinetoli szerint a fenti öt versben Jézus a farizeusok viselkedésének gyökereire mutat rá: ők mint zsidó nép vezető rétege, magatartásuk és tetteik által azt igazolják, hogy

⁴⁹¹ WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 277.

⁴⁹² MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 322.

⁴⁹³ FILSON, FLOYD V., TH.D., *A Commentary on the Gospel according to St. Matthew*, 151. és SENIOR, DONALD, *Invitation To Matthew*, 130.

⁴⁹⁴ Mt 12,36: λεγω δε υμιν οτι παν ρημα αργον ο λαλησουσιν οι ανθρωποι αποδωσουσιν περι αυτου λογον εν ημερα κρισεως

⁴⁹⁵ MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, 322.

⁴⁹⁶ LIDDEL, HENRY GEORGE – SCOTT, ROBERT, *An Intermediate Greek-English Lexicon* [online] <http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057%3Aentry%3D%2392330> [2007. december 10.] – Vö. SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 371.

⁴⁹⁷ Mt 12,37: εκ γαρ των λογων σου δικαιοθηση και εκ των λογων σου καταδικασθηση

⁴⁹⁸ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., 180-181.

⁴⁹⁹ SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, 285., SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 117., valamint JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 151.

⁵⁰⁰ A görög αργον jelzőt az εργον ('tett, cselekedett') szóból α- előljárószóval képezték, mely értelemben 'tett/cselekvés nélküli' értelemben megfelel a magyar 'haszontalan', 'hiábavaló' szó által kifejezett fogalomnak. – Vö. BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, 46.

⁵⁰¹ BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, 47.

⁵⁰² Lk 19,22: 'Azt mondta neki (ti. a nemes ember): 'A magad szájából ítélek meg téged, gonosz szolga!''; Péld 18,21: 'A nyelv által jöhet halál is, élet is, ki mit szeret, annak gyümölcsét élvezi.'

⁵⁰³ SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, 117., *THE GOSPEL OF ST. MATTHEW*, Introduction and Commentary by Davis Michael Stanley, S.J., 67. és FILSON, FLOYD V., TH.D., *A Commentary on the Gospel according to St. Matthew*, 151.

„a zsidóság növénye mérgezett gyökerekkel rendelkezik, és ezért gyümölcsei sem jók.”⁵⁰⁴
Ez a gondolat mutathat rá arra, hogy – noha nem tartozik e pár vers az ördögűzési jelenethez, azon belül a Jézus erejének forrását érintő vitához,⁵⁰⁵ – a Máté-evangélium szerzője miért illeszti be írásába ezt a szakaszt a zsidó írástudókkal való összetűzésbe, evangéliuma megírásának körülményeit is figyelembe véve.⁵⁰⁶

E. A Mt 12,22-37 összegzése

A Máté-evangélium Szentlélek elleni blaszfémiával kapcsolatos perikópa-értelmezése számos olyan meglátást tartalmaz, amely a márki szövegrész elemzése során nem került elő. Elemzésünk összefoglalásaként a következőket állapíthatjuk meg a mátéi Szentlélek elleni blaszfémia-értelmezésről (12,31-32):

- a logiont tartalmazó perikópát a szerző evangéliumának a messiási tevékenység kríziseit bemutató részébe (11-13. fejezet) helyezi, alátámasztva azt a tényt, hogy Jézus szavai és tettei a zsidó kortársak szemében sorozatos visszautasításra találtak,

- a mondás egy gyógyító csoda és az ahhoz kapcsolódó, farizeusokkal való vita keretében hangzik el Jézus szájából,

- a néma és vak (és valószínűleg süket), azaz teljesen beteg ember Jézus általi csodálatos meggyógyításában a teljes megtisztulás és meggyógyulás az Isten országa végérvényes elérkezésének a jele, mely minden embertől egzisztenciális döntést vár Isten mellett vagy ellen,

- a farizeusi vádak Máténál eggyé válnak: a farizeusok szerint Jézus Belzebub erejével és erejében gyógyít, aki nem más, mint az ördögök fejedelme, ugyanakkor a vádlók – amint Jézus fel is hívja rá figyelmüket, – a zsidó ördögűzők tetteit nem tekintik ördöginek,

- Jézus az őt ért vádakra, csakúgy, mint a Márk-evangéliumban, példabeszédekben válaszol: az ország, a város vagy ház és a sátán meghasonlottsága, valamint az erős ember

⁵⁰⁴ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, 370. – Vö. JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, 151.

⁵⁰⁵ WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, 281.

⁵⁰⁶ Meier megjegyzi: Máté ebben az esetben is főként saját korának embereihez szól – amint a farizeusoknak mint a zsidóság vezető rétegének figyelnie kellett arra, amit az embereknek mondtak, ugyanígy a korakeresztény közösség vezetőinek is figyelniük kell tanításukra és arra, hogy életükkel példaképek a keresztény hívők számára. – MEIER, JOHN P., *Matthew*, 136.

megköötözése a Jó és Igaz győzelmét gonosz feletti győzelmét, vagyis Isten országának elérkezését hirdetik,

- a szerző a Szentlélek elleni káromlást két hasonló, mégis eltérő mondásban adja Jézus szájába: az első logionban a Lélek elleni blaszfémia ellentéte minden bűn és káromlás (12,31), ennek megerősítése a második, amelyben az Emberfia elleni mondás áll szemben a Szentlélek ellen való szólással (12,32),

- mindkét vers az emberek elleni és az Isten Lelke elleni beszédet, azaz káromlást állítja ellentétbe: az első megbocsátható, a második örök és megbocsáthatatlan bűn – az 'emberfia' kifejezés ebben az esetben nem Jézus felségcíme, hanem általánosan az emberekre, az emberek fiaira vonatkozik,

- Jézus figyelmeztet: a Szentlélek elleni blaszfémia sem ezen a világon, sem az eljövendő világban nem nyer bocsánatot, azaz megbocsáthatatlan bűn – ez felveti a bűnök megbocsáthatóságának és Isten mindenhatóságának kérdését, mely kérdésre többféle magyarázat létezik,

- fontos a Szentlélek elleni bűn magyarázatában az 'emberfia' fogalom értelmezése, a kinyilatkoztatás időszakainak (pünkösdi előtti és utáni) figyelemben vétele, a bűn megítélésének szigorúsága,

- a hagyományos értelmezés szerint ez a mondás szónoki túlzás, Jézus csupán az emberek (közük érti önmagát is) káromlására és a Szentlélek elleni bűnben Isten elutasítására mutat rá, utóbbiban szabad akaratból utasítják el az isteni megbocsátást, így vétkeknek nem csak az evilági megátalkodottság a következménye, hanem a másvilágon is vannak hatásai: megbocsáthatatlanság és örök, vég nélküli bűnös állapot (Spinetoli),

- egy másik értelmezés szerint a pünkösdi esemény a választóvonal e bűn megbocsáthatóság értelmezésében: Jézus megbocsátható bűnnek tartja az Emberfiának is nevezett földi, alázatos Jézus pünkösdi előtti visszautasítását, azonban a pünkösdkor elküldött, megvilágosító Szentlélek megsértését megbocsáthatatlannak és öröknek (Schweizer),

- M'Neile szerint – mivel a Szentlélek elleni blaszfémiáról szóló mondás az evangéliumokban négy különböző formában található meg, ezért – nehéz rekonstruálni Jézus eredeti szavait; klasszikus értelemben az értelem és a szív megkeményített állapota értendő e bűn alatt, ha azonban Jézus szavait a korabeli zsidó értelmezés szerint magyarázzák, akkor olyan szörnyűséges bűn, amely rettenetesebb, mint az emberek elleni káromlás (Spinetoli emiatt tartja a farizeusok vádaskodását pusztán hitelrontásnak, mely megbocsáthatatlansága egyfajta elutasítás, nem ítélet),

- a Szentlélek elleni bűn nem más, mint a Lélek működésének akarattal, kellő magabiztossággal történő komoly visszautasítása (Carson),

- a 12,33-37-ben olvasható, a fa gyümölcséről és az emberi tettekről szóló jézusi hasonlatok felhívják a figyelmet a kimondott szavak jelentőségére: amit kiejt az ember a száján, az a szívéből, a személyisége közepéből jön, azért felelősséggel tartozik, különösen amiatt, mert szavaival másokat is befolyásolhat – Isten felé vezethet vagy Tőle elfordíthat.

Összefoglalva elmondható, hogy a mátéi szövegrész elemzése során a Szentlélek elleni blaszfémia újabb értelmezési lehetőségeit ismerhettük meg. Az Emberfia felségcím különféle magyarázatai és a blaszfémia bűnének megbocsáthatóságára vonatkozó teológiai értelmezések, noha egymástól igen eltérőek, mégis megegyeznek egy lényegi pontban: ha az ember a nyilvánvaló isteni tetteket a sátánnak tulajdonítja és ebben a megátalkodottságban kitart, önmagát zárja el az üdvösségtől és Isten megbocsátó irgalmától.

4. A jézusi logion értelmezése Szent Lukács evangéliumában

A. A Lukács evangélium keletkezése, megírásának célja

A szinoptikus evangéliumok közül harmadikként a Szent Lukácsnak tulajdonított evangéliumban vizsgáljuk meg a Szentlélek elleni blaszfémiát elítélő jézusi logiont.

A Pál apostol tanítványaként és kísérőjeként ismert, eredeti foglalkozására nézve orvos Lukács az antióchiai egyház tagjaként a Máté-evangéliummal egyidőben, a 70-es, 80-as években írhatta meg művét a görögországi Achája tartományban. Kora művelt embereként ajánlással kezdi írását⁵⁰⁷, azonban valódi címzettei a szemita örökség jó részét már levetett és igazi görög nyelven nevelkedett hellenista pogánykeresztények voltak.⁵⁰⁸

Amint a kánoni evangéliumok szerzői, úgy Lukács is elsősorban írásos forrásokat használt munkája során. Neki is fontos volt a Márknak tulajdonított írásmű és a Q beszédgyűjtemény, azonban azok szövegét – Mátééval összehasonlítva, – sokkal szabadabban kezelte és gyakrabban módosította a stílus vagy a teológiai mondanivaló érdekében. Ezeken a forrásokon kívül jelentős mennyiségű Lukács evangéliumában az ún. saját anyag, melyet számos, ma már ismeretlen forrásokból az író maga gyűjthette. Mivel az evangélium bővelkedik időrendi és helyrajzi adatokban, szerzőjét sokan történetíró evangélistának tartják, azonban Lukács a forrásaiból átvett szövegrészekhez hasonlóan ezeket az adatokat is szabadon kezelte, azokat teológiai mondanivalója szolgálatába állítva.⁵⁰⁹

A szerző, csakúgy, mint a többi evangélista, hitéből fakadóan saját, egyéni képet alkot Jézusról. Isten Fiának földi életén végigvezetve az olvasót, Lukács Jézusnak az Atyával és a Szentlélekkel való viszonyát, valamint Jézuson keresztül a Háromságos Istennek az egyes emberrel és az emberekkel mint egyetemes emberiséggel való kapcsolatát állítja evangéliuma középpontjába⁵¹⁰. Nála Jézus Isten Fia, Aki egész földi életében Isten

⁵⁰⁷ Szent Lukács az evangéliumot a valószínűleg gazdag és befolyásos Teofilnak ajánlotta, és amint a korabeli írók, úgy ő is ettől a gesztustól várta, hogy műve pártfogóra és elismerésre találjon, könnyebben ismertté válhasson. Az evangélium szövegezésé tanúja annak, hogy szerzője olvasott és művelt ember volt. – Vö. TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ósegyház Tanítása*, 88.

⁵⁰⁸ TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ósegyház Tanítása*, 88., 92-93.

⁵⁰⁹ Vö. TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ósegyház Tanítása*, 88-89.

⁵¹⁰ Számos elnevezését ismerjük Lukács evangéliumának: az imádság evangéliuma (Jézus élete nagy pillanataiban Atyjához fordul imádságban), a Szentlélek evangéliuma (minden, ami Jézussal történik, a Szentlélek műve, Ő a Szentlélek erejében cselekszik egész földi élete során), Isten emberszeretetének evangéliuma (Jézus tettein, tanításán keresztül Isten segítő szeretete mutatkozik meg az emberek felé), az egyetemes emberiség evangéliuma (a hit és a szeretet példaképei nem a zsidók, a 'választott nép' kifejezés nem kisajátfított, hanem minden emberre vonatkozik), a szegénység evangéliuma (mint azt Spinetoli művének

Országának és Isten szeretetének örömhírét váltotta tettekre és szavakra. Ennek megfelelően az egyetemes térnek és időnek a középpontjában Jézus Krisztus keresztje, azaz keresztthalála és feltámadása, valamint a belőlük fakadó üdvösség áll, az emberiség története lényegének kifejezéseként.

A Lukács-evangélium megírásának és teológiájának fentebbi, rövid ismertetője kapcsán felvetődhet bennünk az a gondolat, hogy ebben az evangéliumban talán más formában vagy szövegekörnyezetben fogunk találkozni a Szentlélek elleni blaszfémiáról szóló jézusi logionnal, mint a másik két szinoptikusnál. A következőkben több Szentíráskiadás és szakkönyv segítségével keresünk választ arra, hogy miként értelmezte az általunk vizsgált, a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről szóló logiont és annak szövegekörnyezetét a Lukács-evangélium szerzője saját teológiai céljának megfelelően.

B. A logion elhelyezkedése a Lukács-evangéliumban

Szent Lukács evangéliumában a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről szóló mondással a 12. fejezet első 12 verse közül a 10. versben találkozunk. Ha az evangéliumot – a bevezetést, a gyermekségtörténetet és Jézus működésének előzményeit nem számítva és Jézus keresztthalálát tekintve az evangélium csúcspontjának, – három nagyobb szakaszra bontjuk (*Jézus működése Galileában* (4,14-9,50), *Jézus útja Jeruzsálem felé* (9,51-19,27))⁵¹¹, *Jézus szenvedése, halála, feltámadása Jeruzsálemben* (19,28-24,53)), akkor feltűnik, hogy Lukács művében a logion nem Jézus galileai működése során hangzik el, a Márk- és a Máté-evangéliumokkal ellentétben. Lukács az illető verset (12,10) a *Jézus útja Jeruzsálem felé* részbe illeszti bele a 12,1-12 versek egységébe, mely egység a 11. fejezetben elkezdődő tanítások sorába illeszkedik bele.

A vizsgálandó vers Márknál és Máténál egy beteggyógyító és egyben ördögűző csodához kapcsolva jelenik meg, ahol a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről szóló logion a farizeusokkal való, Jézus hatalmának és eredetének kérdését feszegető vitában hangzik el, míg a harmadik szinoptikus evangéliumban ennek a történetnek és a hozzá

címe is bizonyítja) – Vö. TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ősegyház Tanítása*, 89-90., SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, Ford.: Turay Alfréd, Agapé Kft, Szeged 1996

⁵¹¹ Vö. TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ősegyház Tanítása*, 85-86., valamint a Szent Jeromos Bibliatársulat Ó- és Újszövetségi Szentírásának felosztása (*Ó- ÉS ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS – A Neovulgáta alapján*, 1997)

kapcsolódó vitának nyomát sem találjuk a logion szövegekörnyezetében.⁵¹² Ez a tény is azt támasztja alá, hogy Lukácsnak sajátos célja lehetett azzal, hogy a már ismert mondást kiragadta annak 'eredeti' márki és mátéi szövegekörnyezetéből és azt tudatosan, céljának megfelelően illesztette be evangéliuma 12. fejezetébe.

Lukács 12,1-12

¹Amikor olyan nagy tömeg gyűlt össze körülötte, hogy csaknem legázolták egymást, először csak a tanítványaihoz kezdett beszélni: >Óvakodjatok a farizeusok kovászatól, vagyis a képmutatástól. ²Semmi sincs elrejtve, ami nyilvánosságra ne jutna, és nincs olyan titok, ami ki ne tudódna. ³Ezért amit sötétben mondtatok, fényes nappal halljátok majd vissza, és amit a belső szobában fülbe súgtatok, a háztetőkről fogják hirdetni.

⁴Nektek, barátaimnak mondom: Ne féljete azoktól, akik megölik a testet, de semmi többet nem tehetnek. ⁵Megmondom én nektek, kitől féljete: Féltete attól, akinek, miután megölt, hatalma van a kárhozatra vetni. Igen, mondom nektek: tőle féljete. ⁶Öt verebet egye két fillérért adnak? Isten mégsem feledkezik meg egyről sem közülük. ⁷Nektek pedig még a fejete hajszájai is mind számon vannak tartva. Ne féljete tehát: sokkal értékesebbek vagytok ti a verebeknél.

⁸Mondom pedig nektek: Aki megvall engem az emberek előtt, azt az Emberfia is megvallja Isten angyalai előtt. ⁹Aki pedig megtagad engem az emberek előtt, azt Isten is megtagadja angyalai előtt.

¹⁰Ha valaki az Emberfia ellen szól, bocsánatot nyer; de aki a Szentleket káromolja, annak nincs bocsánat.

¹¹Mikor pedig a zsinagógába, előljárók és hatóságok elé hurcolnak benneteket, ne aggódjatok azon, hogy hogyan és mivel védekezzetek, vagy mit mondjatok, ¹²mert a Szentlélek megtanít benneteket abban az órában, hogy mit kell mondanotok.<

Ahhoz, hogy világosan láthassuk a szentíró szándékát a mondásnak a márki és a mátéi kompozícióktól egy teljesen eltérő szövegekörnyezetbe való állítását illetően, az

⁵¹² Vö. TIEDE, DAVID L., *Luke*, Augsburg Commentary on the New Testament, Augsburg Publishing House, Minneapolis, Minnesota 1988 231.

evangéliumi rész magyarázata előtt fontos kitérnünk az illető perikópa szerkezetének rövid elemzésére.

C. A Lukács 12,1-12 egységének kérdése

1. A perikópa tartalmi egysége

Számos Szentírásban⁵¹³ és szakkommentárban⁵¹⁴ elolvasva és megvizsgálva a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről szóló logiont, azok összehasonlítása során – egy-két kivételt⁵¹⁵ leszámítva – a lukácsi 12,1-12 verseket egy tartalmi egységként kezelik a szerzők. Vélhetően ezen egység elfogadását az a tény is megkönnyítette számukra, hogy míg ezekben a versekben Jézus a Tizenkettőhöz intézi szavait, a 12,13-tól kezdődően a már tömeghez beszél⁵¹⁶. Noha az adott részt különböző címeken találjuk meg a kommentárokból és a különböző Újszövetség-kiadásokban⁵¹⁷, ezek mindegyikéből kiemelhetők a 'figyelmeztetés', 'óvás', valamint a 'bátorítás' és 'buzdítás' szavak. E kifejezések arra utalnak, hogy a jelen esetben tanítói résszel van dolgunk, nem pedig Jézus valamely figyelmet felkeltő tetteinek elbeszélésével: ebben a perikópában Jézus hallgatóit oktatja.

A lukácsi szövegben, összehasonlítva azt a márki és a mátéi résszel, a tartalmi felosztásokban nem kap külön hangsúlyt a Szentlélek elleni káromlást tartalmazó vers (12,10), egyenértékűnek tűnik a többi óvással és figyelmeztetéssel.

A megvizsgált források szerzői közül csupán ketten (Blanchard és a görög szöveget elemző Creed) tekintik az általunk vizsgált 12 verset egy nagyobb szövegegység egy-egy

⁵¹³ Szentírások: *HOLY BIBLE*, Placed by the Gideons; *NOVUM TESTAMENTUM GRAECE AT LATINE; Ó-ÉS ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS – A Neovulgáta alapján*, *GOOD NEWS BIBLE*, 1994², *THE JERUSALEM BIBLE*, 1968⁴, *ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS* (Békés - Dalos) 1990¹¹

⁵¹⁴ A Lukács-evangélium kommentárjait a későbbiekben a lábjegyzetek során ismertetjük.

⁵¹⁵ Az Ó-ÉS ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS – A Neovulgáta alapján két részre osztja az egységet (12,1-3: Óvás a farizeusok képmutatásától, 12,4-12: Ne féljete), a *GOOD NEWS BIBLE* (12,1-3: Óvás a képmutatástól, 12,4-7: Akit félni kell, 12,8-12: Krisztus megvallása és elutasítása) és Tiede (12,1-3: Az elrejtett és a nyilvánvaló, 12,4-7: Az emberek felett gyakorolt erő, 12,8-12: Nyilvános megvallás) a hármas felosztást alkalmazza. – Vö. TIEDE, DAVID L., *Luke*, 227-232.

⁵¹⁶ Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., Macmillan & Co Ltd, London / St Martin's Press, New York 1965⁷ 170.

⁵¹⁷ *Nyílt és félelemmentes beszéd, Figyelmeztetések és bátorítások, A tanítványokhoz intézett szavak, Bátorítások az üldözötteknek, Üldözés és az Úrtól jövő megerősítés, Buzdítás a félelemmentes beszédre, Jézus különböző tanításai, További figyelmeztetések, A bátorság és a bizalom hitvallása, Félelem és biztonság, Megfélemlített szemtanúk*

kisebb részének, de ezekben az esetekben is a figyelmeztetésen és a buzdításon van a hangsúly a Lk 12,1-12-t illetően.⁵¹⁸

Barclay megállapítja, hogy a Lk 12,1-12 versek között nagyon szoros a kapcsolat. Az evangéliumi szakaszt egy összefűzött gyöngyörhöz hasonlítja, hangsúlyozva, hogy e perikópa számos, korábban egymástól függetlenül álló mondasból összeállított sorozat, mégis egységes egész annak teológiai mondanivalója miatt.⁵¹⁹ Mindezek ismeretében egyértelműnek tűnik, hogy a Lukács-evangéliumban található Szentlélek elleni blaszfémia értelmezéséhez a 12 vers alkotta tartalmi egységet kell kutatásunk alapjának tekintenünk.

2. A Lukács 12,1-12 mint szerkezeti egység

A fentebbiekben láthattuk, hogy a szerzők véleménye (egy-két kivételtől eltekintve) egyöntetű a vizsgált perikópa tartalmi felosztásában. Ahhoz, hogy az elemzés során világosan láthassuk a versek tartalmi összefüggéseit, szükséges, hogy a Lk 12,1-12 verseket megvizsgáljuk szerkezeti felosztás szerint is.

A Lukács-evangélium egy a szinoptikus evangéliumok közül és mit ilyen, számos olyan verset tartalmaz, mely kis eltérésekkel vagy szóról szóra megegyezik egyes mátéi és/vagy márki versekkel.⁵²⁰ Noha – mint már fentebb olvashattuk, – keletkezését a Máté-evangéliummal egy időre, a 70-es vagy 80-as évekre teszik, kitűnik, hogy mind nyelvezetében, mind forráskezelésében különbözi attól és a korábbi keletkezésű márki írásműtől is. Lukács fő támpontjai saját írásos forrásain kívül Mátéhoz hasonlóan a Q és Márk voltak, azonban azokat saját gondolatrendszere szerint építette be írásába és módosította itt-ott, teológiai mondanivalójának megfelelően.

Az általunk vizsgált lukácsi szakasz, noha nem hasonlít sem a logion márki, sem mátéi szöveggörnyezetéhez, mégis megtalálható a Máté-evangélium egy másik

⁵¹⁸ Blanchard a Lk 12,1-12 verseket a 12,1-21 egység, Creed a 12,1-13,9 egység részének tartja. – Vö. BLANCHARD, JOHN, *Look through Luke*, Henry E. Walter Ltd., Worthing, England / Lamb Publications, Inc., Mesquite, Texas U.S.A. 1977 67-68. és *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 169-172.

⁵¹⁹ Vö. BLANCHARD, JOHN, *Look through Luke*, 67. és BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Luke*, The Daily Study Bible, Revised edition, The Saint Andrew Press, Edinburgh 1975² 160. – Utóbbi kutatót a zsidó prédikáció definíciójára emlékezteti ez az evangéliumi rész, melyet a 'charaz' ('felfűzött gyöngyök') névvel illettek.

⁵²⁰ Vö. GRANT, ROBERT M., *A Historical Introduction to the New Testament*, 133-141.

szakaszában, annak 10. fejezetében, a Tizenkettő megbízása kapcsán.⁵²¹ Nem kétséges, hogy mindkét szerző a Q-ban található mondásokat vette alapul, melyeket azonban Lukács saját forrásaiból is kiegészített és más szöveggörnyezetbe helyezett.⁵²²

A Lk 12,1-12 szerkezetét megvizsgálva kitűnik, hogy a tizenkét versből tíz megegyezik a mátéi 10. fejezet egyes verseivel. A Máté 10-ben Jézus bátor hitvallásra buzdítja a frissen kiválasztott Tizenkettőt (Mt 10,1-4⁵²³), de más sorrendet alkalmaz a versek alkalmazásában az apostolokat megerősítő tanítás során.

A lukácsi 12,1 vers párhuzamait a Mk 8,15-ben és a Mt 16,6-ban találjuk, mindkét esetben a farizeusoktól (és Heródestől/a szaddúceusoktól) való óvás keretében.⁵²⁴ Ennek a versnek az alapja a márki logion, de valószínűsíthető, hogy a Márk- evangélium szerzője is a Q-t használta forrásként.⁵²⁵

A 12,2-9 versek – természetesen kisebb változtatásokkal, – ugyanabban a sorrendben találhatók meg Lukácsnál, mint Máté 10. fejezetében, a 26-33-ban⁵²⁶. A szerkezeti felépítéssel foglalkozó kutatók ebben az esetben is a Q-t nevezik meg az evangélisták közös forrásának.⁵²⁷ Érdekesség, hogy ezen versek közül egyedül a Lk 12,8-nak találjuk meg a variánsát Márk evangéliumának a 8,38. versében⁵²⁸, illetve a Lukácsnál

⁵²¹ HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke, A Commentary*, Geoffrey Chapman, London-Dublin-Melbourne 1968 171., *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 169.

⁵²² Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 169., TIEDE, DAVID L., *Luke*, 226.

⁵²³ Mt 10,1-4: 'Ezután magához hívta a tizenkét tanítványát. Hatalmat adott nekik a tisztátalan lelkek felett, hogy kiűzzék azokat, és meggyógyítsanak minden betegséget és minden bajt. A tizenkét apostol nevei pedig ezek: az első Simon, akit Péternek is neveznek, és András, a testvére, Jakab, Zebedeus fia, és a testvére, János, Fülöp és Bertalan, Tamás és a vámos Máté, Jakab, Alfeus fia, Tádé, a kánaáni Simon, és az iskarióti Júdás, aki el is árulta őt.'

⁵²⁴ Mk 8,15: 'Ekkor így intette őket: >Vigyázzatok, óvakodjatok a farizeusok kovászatól és Heródes kovászatól.<'; Mt 16,6: 'Jézus így szólt hozzájuk: >Vigyázzatok, óvakodjatok a farizeusok és a szaddúceusok kovászatól!<'

⁵²⁵ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 169.

⁵²⁶ Mt 10,26-33: 'Ne féljetez tehát tőlük! Mert semmi sincs elrejtve, ami le ne lepleződne, s nincs rejtett dolog, ami ki ne tudódna. Amit sötétben mondok nektek, mondjátok el a világosban, és amit fülbe súgva hallotok, hirdessétek a háztetőkről. Ne féljetez azoktól, akik megölik a testet, de a lelket nem tudják megölni. Féltetez inkább attól, aki a lelket is és a testet is el tudja pusztítani a gyehennában. Két verebet ugye egy fillérért árulnak? És egy sem esik közülük a földre a ti Atyátok tudta nélkül. Nektek azonban még a hajszálaitok is mind meg vannak számlálva a fejetezen. Ne féljetez hát, hisz különbek vagytok ti sok verébnél. Mindazt, aki megvall engem az emberek előtt, én is megvallom Atyám előtt, aki a mennyekben van. De azt, aki megtagad engem az emberek előtt, én is meg fogom tagadni Atyám előtt, aki a mennyekben van.'

⁵²⁷ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 169. és TIEDE, DAVID L., *Luke*, 226.

⁵²⁸ Mk 8,38: 'Mert aki szégyell engem és az én igéimet ebben a parázna, elfajult és bűnös korban, az Emberfia is szégyellni fogja azt, amikor eljön Atyjának dicsőségében a szent angyalokkal.'

egy másik helyen is, a 9,26⁵²⁹-ban, mindkét helyen Jézusnak az önmegtagadásról szóló tanítása alkalmával.⁵³⁰

A 12,10 vers az általunk vizsgált mondás a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről. Ennek párhuzamait a Márk- és Máté-evangéliumok szerzői egy gyógyítás kapcsán kirobbanó, Jézus és a farizeusok közötti vitához kapcsolva hozzák, a Mk 3,28-29-ben, valamint a Mt12,32-ben.⁵³¹

A Lukácsnál található tanítássá összefűzött mondások sorában a 11-12. versek esetében is Máté 10. fejezetének néhány versét, a 17-20⁵³² verseket említhetjük párhuzamokként. Ez a rész szinte szóról szóra megegyezik a Márk 13,9.11⁵³³-ben írottakkal, azonban nem annyira részletes.⁵³⁴

A fentebbi szerkezeti elemzés nyomán megállapítható, hogy a lukácsi sorok szoros mátéi, egyes esetekben márki párhuzammal rendelkeznek, csupán a mondások sorrendjében és egyes szófordulataiban fedezhetünk fel eltéréseket az evangélisták szövegezéseiben. Mindezek alapján bizonyossá válhat, hogy az általunk vizsgált szövegrész kapcsán mindhárom, de főként a Máté és a Lukács evangélium szerzője közös forrásból dolgozhatott, mely minden egyéb lehetőséget kizárva csak a Q forrás lehetett.

A szerkezeti elemzés és a másik két szinoptikus evangéliumokban előforduló párhuzamos részek aránya és sorrendjének szabad kezelése arra enged következtetni, hogy Lukács az előttünk álló 12 vers tudatos szerkesztői tevékenységének terméke. Mivel forrásaink legtöbbje egy egységként kezeli a perikópát, így a következőkben mi is egyetlen egységként elemezzük azt, választ keresve arra is, hogy Lukács milyen értelemben beszélt a Szentlélek elleni káromlásról.

⁵²⁹ Lk 9,26: 'Mert aki szégyell engem és az én igéimet, azt az Emberfia is szégyellni fogja, amikor majd eljön a maga, az Atya és a szent angyalok dicsőségében.'

⁵³⁰ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 171-172.

⁵³¹ A márki és a mátéi verseket a logion Lukácsnál előforduló változatának elemzése kapcsán idézzük majd.

⁵³² Mt 10,17-20: 'De óvakodjatok az emberektől! Mert átadnak benneteket a törvényszékeknek, és zsinagógáikban megkorbácsolnak majd titeket. Helytartókhoz és királyokhoz hurcolnak benneteket miattam, hogy tanúságot tegyetek előttük és a pogányok előtt. Amikor pedig átadnak titeket, ne aggódjatok előre, hogy hogyan vagy mit beszéljete. Mert megadatik nektek abban az órában, hogy mit mondjatok. Hiszen nem ti vagytok, akik beszéltek, hanem Atyátok Lelke az, aki beszél általatok.'

⁵³³ Mk 13,9-11: 'Ti azonban vigyázzatok magatokra. Átadnak majd benneteket a törvényszékeknek, meg fognak verni a zsinagógákban, és királyok elé állítanak benneteket, hogy tanúságot tegyetek előttük. (Előbb azonban minden nemzet számára hirdetni kell az evangéliumot.) Amikor bíróság elé hurcolnak titeket, ne aggódjatok előre, hogy mit beszéljete. Mondjátok azt, ami abban az órában megadatik nektek. Hiszen nem ti vagytok, akik szóltok, hanem a Szentlélek.'

⁵³⁴ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 172.

D. A logion értelmezése a Lukács-evangélium alapján

Noha szerkezeti szempontból egyetlen egység a Lk 12,1-12, tartalmi szempontból kisebb, egységes részekre tagolva értelmezzük a verseket. Ezen munkánkhoz D. L. Tiede kommentárjának⁵³⁵ felosztását vesszük alapul, mely a perikópát három nagyobb egységre bontja (12,1-3: *Az elrejtett és a nyilvánvaló*, 12,4-7: *Az emberek felett gyakorolt erő* és 12,8-12: *Nyilvános megvallás*). Az elemzés során ettől a felosztástól annyiban térünk el, hogy külön kiemelve magyarázzuk az utolsó rész a Szentlélek elleni bűnről szóló mondását, a 12,10-et.

A részletes elemzés előtt feltétlenül szót kell ejtenünk a lukácsi rész evangéliumbeli elhelyezkedéséről. Lukács kompozíciójában ez a tanítássorozat a Jézus elleni támadásokra adott válaszokat és figyelmeztetéseket (11,14-54) követi, melyek között ott van az a gyógyítástörténet is a farizeusokkal való vita kiváltójaként, amelyet Márk és Máté a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan blaszfémia elé illesztett be (Lk 11,14-23 = Mt 12,22-30 és Mk 3,22-27). Mindebből kitűnik, hogy – jóllehet a Lk 12,1-12 versek még mindig felhívó és intő jellegűek, – Lukácsnál nem egy gyógyítás követte vita, hanem más áll a középpontban: az, hogy a Jézushoz hűséges, a hitben állhatatosan kitartó tanítványok számára mit fog jelenteni a jézusi küldetés és küldötti mivoltuk. A következő, általunk vizsgált versekben a jézusi út nehézségének leírása és az állhatatosság hangsúlyozása áll Jézus tanításának középpontjában, melyeknek gyümölcsét és végcélját a 12,32-ben állítja hallgatói elé⁵³⁶: 'Ne félj, te kisdéd nyáj, mert úgy tetszett a ti Atyátoknak, hogy nektek adja az országot.'⁵³⁷

A lukácsi szöveg elemzésénél fontos figyelembe vennünk a tényt, hogy a szerző elsősorban kora zsidókeresztényei számára írta evangéliumát. Amint látni fogjuk, az általunk vizsgált perikópa tanítása különösen aktuális volt Lukács korában az ősegyház tagjainak zsidók és pogányok általi üldöztetése közepette. A szöveg magyarázata során a versek szövegbeli elemzését elvégezve erre a fontos, kiemelkedően lukácsi értelmezésre külön figyelmet fogunk fordítani.⁵³⁸

⁵³⁵ TIEDE, DAVID L., *Luke*, 227.

⁵³⁶ Tiede megjegyzi: egyedül csak Lukácsnál fordul elő, hogy Jézus az Isten Országáról szóló ígéretet a hitbeli kitartásra való buzdítás után említi. – TIEDE, DAVID L., *Luke*, 226.

⁵³⁷ TIEDE, DAVID L., *Luke*, 226.

⁵³⁸ Vö. LA VERDIERE, EUGENE, *Luke*, New Testament Message, Volume 5, Veritas Publications, Dublin 1984³ 170.

1. Az elrejtett és a nyilvánvaló – Lk 12,1-3

A 12. fejezet első verse⁵³⁹ átkötő szerepet tölt be⁵⁴⁰: Jézus a nagy tömeg jelenléte⁵⁴¹ ellenére legközelebbi tanítványaihoz beszél, figyelmeztetve őket arra, hogy óvakodjanak a farizeusok kovászatól, azaz a képmutatástól⁵⁴². Az előző perikópa tartalmából világosan adódik a kapcsolat: Jézus egy farizeusnál elköltött vacsora következményeként elítéli a farizeusok képmutatását, most felhívja erre apostolai figyelmét is.⁵⁴³

A vers kezdeteként olvasható *εν οἰς* ('amikor') frázis – mely egyedül Lukácsnál fordul elő az Újszövetségben: csak ezen a helyen és az ApCsel 26,12⁵⁴⁴-ben találkozunk vele, – arra utal, hogy a jelen esemény egyidőben zajlik a farizeusok Jézus ellenes szervezkedésével.⁵⁴⁵ A nagy tömeg (*η μυριας του οχλου* – 'a tömegnek a sokasága') nyomását annak érzékeltetésére használja a szerző, hogy a feszültség szinte foghatóvá váljék: a farizeusok névtelenül már készen állnak arra, hogy nyilvánosan is Jézus ellen forduljanak.⁵⁴⁶

A *πρωτον* ('először') szóval Lukács hangsúlyozza: most, a tömeg jelenlétében Jézus elsőként⁵⁴⁷ a Tizenkettőhöz intézi szavait⁵⁴⁸, akikről majd csak a 12,13-mal kezdődő részben fordul a sokaság felé (konkrétan a 12,15-től).⁵⁴⁹ A szerző kulcsszava ebben a

⁵³⁹ 12,1: *εν οἰς επισυναχθεισων των μυριαδων του οχλου ωστε καταπατειν αλληλους ηρξατο λεγειν προς τους μαθητας αυτου πρωτον προσεχετε εαυτοις απο της ζυμης ητις εστιν υποκρισις των φαρισαιων*

⁵⁴⁰ A 11. fejezet 37-53. verseiben Jézus a farizeusokról és az írástudókról beszél hallgatóinak (A farizeusokról és az írástudókról). – Vö. TIEDE, DAVID L., *Luke*, 227.0

⁵⁴¹ Tiede szerint ezzel az összefoglaló kijelentéssel érzékeltetni akarja, hogy egy új szakasz kezdődik az evangéliumban. Ez a tömegre vonatkozó nagy szám (*η μυριας του οχλου*) – 'a tömegnek a sokasága' tudatosan paralell az ApCsel 21,20-szal, ahol a zsidókeresztényekre ('sok ezren vannak a zsidók között...') utal a szerző, Lukács. – TIEDE, DAVID L., *Luke*, 227-228.

⁵⁴² A 'képmutatás' (*η υποκρισις*) szó eredetileg a választ jelentette, melyet egy kérdésre adtak. Elsőként a kérdés-válasz felépítésű folyamatos párbeszéd jelölésére alkalmazták, később a színjátszással hozták kapcsolatba a dialógusok miatt. Ebből a színházi használatból nőtte ki magát lassan 'szerepjátzás' fogalommá, melyből átvitt értelemben vezetődik le a szó mai jelentése: szerepjátzó, képmutató, nem őszinte. – BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Luke*, 160. és SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 418-419.

⁵⁴³ Vö. DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, Translated from the German, The Mercier Press, Cork 1958 323.

⁵⁴⁴ ApCsel 26,12: *εν οἰς πορευομενος εις την δαμασκον μετ εξουσιας και επιτροπης της των αρχιερεων* ('Amikor ilyen szándékkal a főpapok felhatalmazásával és engedélyével Damaszkuszba mentem')

⁵⁴⁵ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 170.

⁵⁴⁶ La Verdieré szerint a tömeg nagyságának és nyomásának hangsúlyozása az apostolokat célzó jézusi kihívás sürgetésének érzékeltetésére szánt lukácsi eszköz. – LA VERDIERE, EUGENE, *Luke*, 169.

⁵⁴⁷ HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 171.

⁵⁴⁸ MCBRIDE, DENIS, *The Gospel of Luke*, A Reflective Commentary, Dominican Publications, Dublin 1991 159. és LA VERDIERE, EUGENE, *Luke*, 169.

⁵⁴⁹ Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 170. – Lk 12,(13,14)15: ('Valaki megszólította a tömegeből:... Ő azt felelte neki:...') Aztán így szólt hozzájuk:...

versben a 'kovász' (η ζυμη), mely a zsidó felfogás szerint a tisztátalanságot jelezte (Kiv 12,15)⁵⁵⁰, s mely kifejezés különböző jelentésekkel bír a szinoptikus evangéliumokban. Máté írásában a farizeusok és a szaddúceusokra történő utalás alapján e csoportok tanítását kell a kovászuk alatt értenünk (Mt 16,12⁵⁵¹)⁵⁵², Márk a szív keménységét tartja a farizeusok és Heródes kovászának (Mk 8,15⁵⁵³)⁵⁵⁴, nála a kovász a Jézus adta kenyér ellentétéként szerepel.⁵⁵⁵ Lukács 'a farizeusok kovászával' (η ζυμη... των φαρισαίων) a farizeusok képmutatását azonosítja, mely tulajdonság e zsidó csoport karakterisztikus jelzőjeként és viselkedésformájaként ismert az Újszövetségben⁵⁵⁶. Ez az a képmutatás, amelyben a személy más, mint valójában, ez mindig őszintétlenséget jelent⁵⁵⁷, mely, mint ilyen, mindig hatással van másokra is. Jézus figyelmezteti apostolait: tartsák távol magukat ettől a magatartástól.⁵⁵⁸ Vélhetően Lukács Jézus szavait aktualizálva kora azon keresztényeit inti meg, akik viselkedésében ez a tulajdonság észrevehető volt: az ilyen emberek a kovászhoz hasonlóan belülről képesek megrontani az hittestvéreiket és a közösséget, 'átjárva' azokat.⁵⁵⁹ Rendkívül fontos tény, hogy ezen a belső veszélyen túl a kívülről is leselkedett veszély az őskeresztény egyházakra a képmutatás miatt: amint Jézus halálával lelepleződött a neki hamisan barátságot színlelő, Őt lakomára meghívó farizeusok képmutatása, ugyanígy az ifjú kereszténység üldözői is hasonló: baráti, de valójában ellenséges magatartással árthatnak a hívőknek.⁵⁶⁰

A 12,2-3 versekben⁵⁶¹ Jézus az álszent, képmutató viselkedés következményére figyelmezteti tanítványait, mintegy a 12,1 vers magyarázataként⁵⁶². Az előző versben

⁵⁵⁰ Kiv 12,15: 'Hét napig kovásztalant egyetek! Már az első napon se legyen kovász házatokban! Aki kovászosat eszik, az első naptól kezdve a hetedik napig, azt ki kell irtani Izraelből.' – TIEDE, DAVID L., *Luke*, 228.

⁵⁵¹ Mt 16,12: 'Ekkor felfogták, hogy nem arra gondolt, hogy a kenyér kovászából óvakodjanak, hanem a farizeusok és a szaddúceusok tanításától.'

⁵⁵² HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 171.

⁵⁵³ Mk 8,15: 'Vigyázzatok, óvakodjatok a farizeusok és Heródes kovászából.'

⁵⁵⁴ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 170. és TIEDE, DAVID L., *Luke*, 228.

⁵⁵⁵ HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 171. – Jézus a Mk 8,14-21-ben a farizeusok és Heródes kovászából való óvás után a kenyérszaporítás csodájára emlékezteti tanítványait.

⁵⁵⁶ A 'képmutatás' és 'képmutató' szavak az Újszövetségben összesen 24-szer fordulnak elő, többnyire a farizeusokra való utalással, valamint az efféle viselkedéstől való óvással kapcsolatban. – OPÁLÉNY MIHÁLY – BALÁZS KÁROLY, *Újszövetségi Szövegmutató Szótár – Konkordancia*, Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest 1999² 549.

⁵⁵⁷ BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Luke*, 160.

⁵⁵⁸ MCBRIDE, DENIS, *The Gospel of Luke*, 160.

⁵⁵⁹ LA VERDIERE, EUGENE, *Luke*, 170. és SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 419.

⁵⁶⁰ Vö. DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, 323.

⁵⁶¹ 12,2: ουδεν δε συγκεκριαλυμμενον εστιν ο ουκ αποκαλυφθησεται και κρυπτον ο ου γνωσθησεται 12,3: ανθων οσα εν τη σκοτια ειπατε εν τω φωτι ακουσθησεται και ο προς το ους ελαλησατε εν τοις ταμειοις κηρυχθησεται επι των δωματων

⁵⁶² HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 171.

említett képmutatás az embereket becsaphatja, azonban Istent nem tudja (Zsid 4,13⁵⁶³)⁵⁶⁴: előtte minden titok, hamisság kiderül a maga idejében.⁵⁶⁵ A 12,2-ben található mondás variánsaival még két helyen találkozhatunk a Lukács-evangéliumban (8,17 és 11,33-36⁵⁶⁶: ezeken a helyeken a hallás, valamint a világosság állnak Jézus szavainak középpontjában⁵⁶⁷), a 12,3 versben elhangzó mondást Lukács csak itt említi evangéliumában.

E két, Q-eredetű vers kulcsszava a már az előző versben is nagy hangsúlyt kapott 'képmutatás' (ὑποκρισις) fogalom, mely azonban a párhuzamos mátéi részben (10,26k.⁵⁶⁸) nem jelenik meg – ezáltal a mátéi szövegrész értelmezése is más hangsúlyt kap.⁵⁶⁹ Jézus Máténál parancsot ad a tanítványoknak annak továbbadására és leleplezésére, amit azok Tőle titokban hallottak és tanultak, míg a lukácsi versekből nem derül ki, hogy ki fogja ezt a leleplezést végrehajtani. Vélhetően a Lukács-evangélium szerzője valamiféle isteni ítéletre (talán az ítélet napjára⁵⁷⁰) gondolhatott (erre utalhat a passzív igeidő ismétlődő alkalmazása is⁵⁷¹), melyben majd nyilvánvalóvá válik, megismerhető lesz az ember igazi hajlama, éppen ezért vigyázni kell, hogy ne legyen képmutató.⁵⁷² Valószínűsíthető, hogy a mátéi megfogalmazás áll közelebbi kapcsolatban a további néhány verssel és azok tartalmával ('Ne féljeteK, Atyátok gondot visel rátok minden körülmény között!'), emiatt sokkal eredetibbnek ismerik el egyes kutatók (Harnack, Wellhausen) azt a Lukácsnál olvasottaknál.⁵⁷³

⁵⁶³ Zsid 4,13: 'Semmiféle teremtmény nem láthatatlan a színe előtt, sőt, minden meztelen és nyitott annak a szeme előtt, akinek elszámolással tartozunk.'

⁵⁶⁴ BLANCHARD, JOHN, *Look through Luke*, 67.

⁵⁶⁵ MCBRIDE, DENIS, *The Gospel of Luke*, 160., SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 419. és WRIGHT, TOM, *Luke for Everyone*, Society for Promoting Christian Knowledge, London 2001 148., valamint BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Luke*, 160.

⁵⁶⁶ Lk 8,17: 'Mert semmi sincs elrejtve, ami nyilvánosságra ne jutna, sem eltitkolva, ami ki ne tudódnék és napfényre ne kerülne.', Lk 11,33-36: 'Senki sem gyújt lámpát azért, hogy elrejtse, vagy a véka alá tegye, hanem a tartóra, hogy akik bemennek, lássák a világosságot. Tested világa a szemed: ha a szemed jó, az egész tested világos; ha pedig rossz, a tested is sötét. Vigyázz tehát, hogy a világosság, amely benned van, sötétség ne legyen. Ha tehát tested egészen világos, nincs benne semmi sötétség, egészen világos lesz, mint amikor a villám fénye világít meg téged.'

⁵⁶⁷ Vö. LA VERDIERE, EUGENE, *Luke*, 170.

⁵⁶⁸ Mt 10,26k.: 'Ne féljeteK tehát tőlük! Mert semmi sincs elrejtve, ami le ne lepleződné, s nincs rejtett dolog, ami ki nem tudódná. Amit sötétben mondok nektek, mondjátok el világosban, és amit a fülbe súgva hallotok, hirdesséteK a háztetőkről.'

⁵⁶⁹ Vö. TIEDE, DAVID L., *Luke*, 228.

⁵⁷⁰ BROWNING, W. R. F., *The Gospel according to Saint Luke*, The Torch Bible Commentaries, SCM Press Ltd, London 1960 119. és BLANCHARD, JOHN, *Look through Luke*, 67.

⁵⁷¹ TIEDE, DAVID L., *Luke*, 228. – 'ακουσθησεται', 'κηρυχθησεται'

⁵⁷² Vö. SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 419. és HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 171.

⁵⁷³ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 170.

Fontos megemlíteni a mondásban található szoros párhuzamokat is: a 'sötétség – fényes szoba', valamint a belső 'szoba – háztetők'⁵⁷⁴ kontrasztok Lukácsnál az elrejtettség, a titok nyilvánosságra jutásának szemléletes képei.⁵⁷⁵ A párhuzamok Lukácsnál történő irodalmi és tartalmi alkalmazása Spinetoli szerint háromféleképpen magyarázható: Lukács vagy egy Jézus életében megtörtént valós helyzetre utal, mely majd gyökeresen megváltozik (rejtekhelyen oktatja tanítványait, de tanítása egy napon nyilvánvalóvá válik), vagy a farizeusok magatartására vonatkoztatja e két verset (gonoszán, képmutatóan cselekszenek a 'sötétben', de tetteikre váratlanul fény derül majd)⁵⁷⁶, vagy az apostolok tevékenységére mutat rá (a rejtettség időszakából, az üldözések idejéből a nyilvánosság, a meghirdetés időszakába lép át a krisztusi tanítás⁵⁷⁷).⁵⁷⁸ Mivel Lukács evangéliumának 12. fejezete a tanítványokkal foglalkozik, az utóbbi, már az egyháztörténelem ismeretének fényében született értelmezés tűnik a legvalószínűbbnek. Természetesen nem feledkezhetünk meg arról az alap-megállapításról sem, mely szerint Jézus fő mondanivalója a tanítványok képmutatásból forrasozó szavainak és tetteinek elítélése és az ilyenektől való óvás volt.⁵⁷⁹

Itt szükséges megjegyeznünk, hogy Dillersberger szerint Jézus beszédének első mondatai homályosak, értelmük csupán a negyedik versben válik nyilvánvalóvá: nem kell félni azoktól, akik megölik a testet. Ennek következtében a kutató számára egyértelmű: a tanítványok képmutatástól való óvása csupán háttér, Jézus valójában a farizeusok általi képmutatás és a képmutató emberek elkerülésére figyelmezteti őket, hiszen eljöhét az idő, amikor ilyen, álságosan viselkedő emberek árthatnak a keresztényeknek. Az evangélium

⁵⁷⁴ A hasonlatban a 'háztetők' mint hely alkalmazása idegennek tűnhet a mai olvasó előtt, azonban ismert tény: a legtöbb palesztin ház teteje teraszhoz hasonló, amely a közösségi élet egyik legfőbb helyszíne a mindennapokban (találkozók, beszélgetések helye). Jézus ezzel arra mutat rá, hogy a titokban, személyesen elhangzott szavak egy ilyen helyen könnyen a beszélgetés középpontjába kerülhetnek, és a farizeusok és írástudók szavai minden, álnokságukat rejtteni akaró képmutató igyekezet ellenére is mindenki számára megismerhetővé válhatnak. – *THE NAVARRE BIBLE: THE GOSPEL OF ST LUKE*, Texts and Commentaries, Editorial Committee for this volume: José María Casciaro, Santiago Ausín, Claudio Basevi, Antonio García-Moreno, Gonzalo Aranda, Tomás Belda, For the English edition: James Gavigan, Brian McCarthy, Four Courts Press, Dublin 1998⁶ 155-156.

⁵⁷⁵ Megjegyzendő, hogy Creed szerint ezek a hasonlatok sokkal pontosabban Máténál ('sötétség – világos', 'fülsé sugva – háztetőkről'), köszönhetően a tartalmilag más mondanivalónak is. – *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 171.

⁵⁷⁶ Vö. DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, 324. és MCBRIDE, DENIS, *The Gospel of Luke*, 160.

⁵⁷⁷ Vö. BROWNING, W. R. F., *The Gospel according to Saint Luke*, 119.

⁵⁷⁸ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 419.

⁵⁷⁹ Vö. LA VERDIERE, EUGENE, *Luke*, 170. és MCBRIDE, DENIS, *The Gospel of Luke*, 160.

szerzője az egyháztörténelem ismeretében biztosan állíthatta: amit Jézus övéinek mondott e kis körben, az az ő korában az egész világ előtt az üldözések által bizonyossá vált.⁵⁸⁰

2. Az emberek felett gyakorolt erő – Lk 12,4-7

A 12,4-7 versekben Jézus a tanítványoknak a különös módon egymás mellé szerkesztett istenfélelemről és isteni gondoskodásról beszél. Lukács a Q-t használta forrásként ehhez az egységhez, csakúgy, mint Máté az övéhez (10,28-31⁵⁸¹), valószínűleg utóbbi áll közelebb az eredeti mondáshoz.

A 12,4 versben⁵⁸², amely a 12,5-tel együtt a tanítványi 'félelem' témáját járja körül⁵⁸³, különleges megszólítással találkozunk: Jézus a körülötte levőkhöz, mint barátaihoz (τοις φιλοις μου – 'barátaimnak') intézi szavait. Amikor a halál fenyegeti a tanítványokat, Jézus azt akarja, hogy tudják: ők különleges módon az Ő barátai. A szinoptikusoknál csak ebben a versben fordul elő, hogy Jézus barátainak szólítja közvetlen követőit, Lukácson kívül egyedül János alkalmazza ugyanezt a kifejezést evangéliumában (Jn 15,14-15⁵⁸⁴).⁵⁸⁵ Főként János, de Lukács alkalmazásában is Jézus a 'barátok' megszólítás által Istennel való kapcsolatába emeli be a tanítványait, akik többek személyes barátnál: ők Jézus kollégái az Istentől kapott küldetésben, emiatt tudniuk kell, hogy kitől kell és kitől nem kell félniük.⁵⁸⁶ Ez a Lukács által alkalmazott megszólítás nem csak az apostoloknak, hanem kora keresztényeinek is szól, „azt az aggodást és gyengédséget idézi fel, amellyel Lukács közössége körülveszi legtörekenyebb tagjait.”⁵⁸⁷

A jézusi vigasztalás és egyben bátorítás, melyekkel az evangélista az üldözést szenvedő keresztény kortársait erősíti meg, figyelmeztet: nem a haláltól és azoktól a halandóktól kell félni, akik megölik a testet⁵⁸⁸. A fizikai halál ereje limitált, jóllehet a testet

⁵⁸⁰ DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, 323-324.

⁵⁸¹ A mátéi idézetet (10,28-31) ld. az 526. lábjegyzetben.

⁵⁸² Lk 12,4: λεγω δε υμιν τοις φιλοις μου μη φοβηθητε απο των αποκτεινοντων το σωμα και μετα ταυτα μη εχοντων περισσοτερον τι ποιησαι

⁵⁸³ LA VERDIERE, EUGENE, *Luke*, 170. és TIEDE, DAVID L., *Luke*, 228.

⁵⁸⁴ Jn 15,14-15: 'Ti a barátaim vagytok, ha megteszitek, amiket parancsolok nektek. Már nem mondalak benneteket szolgálknak, mert a szolga nem tudja, mit tesz az ura. Barátaimnak mondalak titeket, mert mindent, amit hallottam Atyámtól, tudtul adtam nektek.'

⁵⁸⁵ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 171.

⁵⁸⁶ TIEDE, DAVID L., *Luke*, 228., HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 172., valamint LA VERDIERE, EUGENE, *Luke*, 170.

⁵⁸⁷ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 420.

⁵⁸⁸ Vö. WRIGHT, TOM, *Luke for Everyone*, 148.

képes megölni⁵⁸⁹, azonban a léleknek, az ember igazi valójának nem árthat.⁵⁹⁰ Ezzel a kijelentéssel Jézus rámutat: az emberi erő és hatalom, noha sokszor rettenetesnek tűnnek a Jézust követők szemében, gyengék: nincs erejük arra, hogy az embert véglegesen elpusztítsák.⁵⁹¹

A 12,5-ben⁵⁹² választ kapnak a tanítványok arra, hogy kitől kell valójában félni: egyedül Istentől, mivel Neki hatalma van kárhozatra vetni a lelket is.⁵⁹³ Jóllehet ez a büntető istenképet sugalmazó tanítás hangsúlyos mind az Ószövetségben, mind az Újszövetségben, azonban nehéz azt összeegyeztetni Jézus igehirdetésével, melyben Isten szerető és irgalmas Atyja mindenkinek: bűnösöknek és igazaknak egyaránt.⁵⁹⁴ Lukács hangsúlyozni akarja: amint egyedül Isten az, Aki előtt nem maradhat titokban semmilyen emberi tett vagy szó, és Aki előtt a végítéletben minden nyilvánvalóvá válik, ugyanúgy Ő az egyetlen, Akinek hatalma van az ember legmélyebb valósága, a lélek felett is, nem csak az ember életében, de annak halála után is.⁵⁹⁵ Tiede szerint ennek a szakasznak az értelme nem az, hogy megfélemlítse az embereket, hanem ellenkezőleg: a megfélemlítéssel való szembenézésre hívja fel a tanítványok figyelmét. Azok az emberek, akik halállal fenyegetnek meg másokat akár vallás-, akár politikai üldözések közepette, a személy méltóságát próbálják lerombolni, azt próbálják meg elvenni az élet utolsó pillanataiban.⁵⁹⁶ Ez a megfélemlítés azonban csak emberi: a halál után is van élet és ítélet, azonban azok már Isten kezében vannak, Aki hatalmasabb minden embernél. Jóllehet Lukács kortársai még nem élhettek át életet is követelő keresztényüldözést, vélhetően a lukácsi közösségen belül számos keresztény generációnak ez a 2. személyhez intézett tanítás nyújthatott vigaszt a későbbi terror elviselésében.⁵⁹⁷

⁵⁸⁹ BLANCHARD, JOHN, *Look through Luke*, 67.

⁵⁹⁰ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 420. és MCBRIDE, DENIS, *The Gospel of Luke*, 160.

⁵⁹¹ Vö. DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, 324.

⁵⁹² Lk 12,5: υποδειξω δε υμιν τινα φοβηθητε φοβηθητε τον μετα το αποκτειναι εχοντα εξουσιαν εμβαλειν εις την γεενναν και λεγω υμιν τουτον φοβηθητε

⁵⁹³ Vö. BLANCHARD, JOHN, *Look through Luke*, 67. – Wright másképpen értelmezi a jelen logiont: szerinte ebben a versben nem az Istentől való félelemről van szó, bár néhány esetben az is jó és helyes dolog. Véleménye szerint az embernek azt kell realizálnia, hogy ki a valódi, végső ellenség. Ebben a részben Isten nem az, Akitől félni kell, ellenkezőleg: Ő az, Akiben az ember megbízhat, hiszen Ő messze többre értékeli gyermekeit a verebékénél és Ő az is, aki számon tartja még a hajszálaikat is. – WRIGHT, TOM, *Luke for Everyone*, 149.

⁵⁹⁴ Vö. SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 420.

⁵⁹⁵ TIEDE, DAVID L., *Luke*, 229., LA VERDIERE, EUGENE, *Luke*, 170., valamint BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Luke*, 161.

⁵⁹⁶ Vö. TIEDE, DAVID L., *Luke*, 229. és SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 420.

⁵⁹⁷ TIEDE, DAVID L., *Luke*, 229.

A 'kárhozatra' (εις την γεενναν), vagyis 'gyehennára' vetés (Lukácsnál egyedül csak itt szerepel ezen a néven a kárhozat⁵⁹⁸) mint isteni büntetés említését óvatosan kell kezelnünk. A 'gyehenna'⁵⁹⁹ mint a kárhozat, azaz olthatatlan tűz „a vég nélküli büntetés szimbólumává vált, jóllehet a kifejezés önmagában véve egyáltalán nem utal ilyesmire.”⁶⁰⁰ Itt nem teológiai meghatározásként értelmezi, hanem a szónoki túlzás eszközeként használja a szerző.⁶⁰¹

A Lukács 12,6-7 versekben⁶⁰² Jézus eddigi kemény hangja megváltozik⁶⁰³. Eddig a büntető, a lelket a kárhozatra vető Istenről adott képpel szembesítette tanítványait: a büntető Istentől való félelem elrettentheti az embereket a kárhozattól. Most hangja megszeli és Isten gyermekeire való gondoskodására utal: az emberek szabadsága teljes, hiszen Isten Atyaként visel gondot mindenkire, még a legkisebb teremtményre is.⁶⁰⁴ Amint nem feledkezik el az Úr a pénzért⁶⁰⁵ árult verebekről⁶⁰⁶, ugyanúgy az emberekről sem, akik sokkal többet érnek azoknál⁶⁰⁷: még a hajszálaikat is számon tartja a Gondviselő.⁶⁰⁸ Ez a lukácsi megfogalmazás irodalmibb és részletesebb a mátéi párhuzamnál (10,29⁶⁰⁹),⁶¹⁰ az

⁵⁹⁸ Vö. HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 172.

⁵⁹⁹ A 'gyehenna' kifejezés a héber 'gehinnon' szó görög megfelelője, amely a 'ge-ben-hinnon' ('Hinnon fiainak völgye' vagy 'Hinnon völgye') rövidítése. Egy olyan, Jeruzsálemtől nem messze, a Kedron-völgyével átellenben fekvő völgy neve volt, ahol emberáldozatokat végeztek, illetve hulladékot és tetemeket égettek, ezért a völgyben állandóan tűz égett. Erre a völgyre a jeremiási átok (Jer 7,32; 19,7) alapján elátkozott helyként tekintettek s így a Kr.e. II. századtól az apokaliptikus irodalomban a bűnösök büntetőhelyének és az örök tűznek mint legsúlyosabb fenytéseknek szimbólumává vált. A kereszténységet közvetlenül megelőző évszázadban a szó az istentelenek halál utáni és a végítélet utáni tartózkodási helyére utalt. A kifejezés ilyen értelemben szerepel az Újszövetségben is (vö. Mk 9,42.45.47; Lk 10,15; 16,23; ApCsel 2,27-31; Mt 5,22.49; 16,28; 18,8; 23,15; Jak 3,6; Jel 1,18; 6,8; 20,13). – Vö. SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 420-421., WRIGHT, TOM, *Luke for Everyone*, 149., *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 171., valamint BROWNING, W. R. F., *The Gospel according to Saint Luke*, 119.

⁶⁰⁰ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 420.

⁶⁰¹ Vö. SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 420. – Spinetolival szemben Harrington teológiai kifejezésnek tekint a 'gyehennát'. – HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 172.

⁶⁰² Lk 12,6: ουχι πεντε στρουθια πωλουνται ασσαριων δυο και εν εξ αυτων ουκ εστιν επιλελησμενον ενωπιον του θεου Lk 12,7: αλλα και αι τριχες της κεφαλης υμων πασαι ηριθμηνται μη φοβεισθε πολλων στρουθιων διαφερετε

⁶⁰³ MCBRIDE, DENIS, *The Gospel of Luke*, 160.

⁶⁰⁴ DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, 324. és BLANCHARD, JOHN, *Look through Luke*, 68.

⁶⁰⁵ Az 'as' (görögül: asszarion) a legkisebb értékű római pénzegység volt, a dénár (denarius) tizenhatodát érte. – SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 421.

⁶⁰⁶ Vö. WRIGHT, TOM, *Luke for Everyone*, 149.

⁶⁰⁷ Érdekesség, hogy a mátéi párhuzamos résszel (10,29: 'Két verebet ugye egy fillérért árulnak? És egy sem esik közülük a földre a ti Atyátok tudta nélkül.') összehasonlítva, Lukácsnál eltérést találunk a verebek árában: nála öt verebet két fillérért, míg Máténál két verebet egy fillérért árulnak. – *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 171.

⁶⁰⁸ WRIGHT, TOM, *Luke for Everyone*, 149.

⁶⁰⁹ Ld. a Lk 10,29-ben, a 607. lábjegyzetben.

⁶¹⁰ Vö. HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 172.

azonban Creed szerint festőibb és kétségtelenül eredetibb.⁶¹¹ Az előző versekkel összehasonlítva e két vers tartalmát, érdekes párhuzamra figyelhetünk fel: amint az emberek nem küldhetnek senkit sem a végleges halálba, ugyanúgy az emberek nem lehetnek egymás valódi támaszai sem. Egyedül a bíró, megítélő Istenhez lehet és kell fordulni, mert Ő nem csak büntetni tud, hanem egyben a kegyelem Istene is, Akinek óvó gondoskodása kiterjed még a legkisebb élőlényre is.⁶¹²

A fejezet 7. versében egy olyan túlzással találkozunk, amely több helyen is előfordul a Szentírásban. A tény, hogy az egyes embernek még a hajszálai is számon vannak tartva, azaz életének legkisebb részletére is figyel Isten⁶¹³, rámutat arra, hogy a személy minden esetben értékes az Úr előtt, nem érheti sem büntetés, sem halál (1Sám 14,45; 2Sám 14,11; 1Kir 1,52; Lk 21,17-18; ApCsel 27,34)⁶¹⁴.⁶¹⁵ A második személyű megszólítás egyértelmű: Jézus nem csupán egy doktrínát fektet le vagy leírást ad Isten emberszeretetről, hanem tanítványaihoz, mint barátaihoz szól ebben a versben is.⁶¹⁶ A vers befejezése megerősíti: Istentől, Aki szeretetével veszi körbe az embert, nem kell félni, az istenfélelemnek nem szolgálai félelemből – ez a büntetéstől való félelmen alapul, – kell táplálkoznia, hanem olyan, szinte gyermeki 'szeretet-félelemből' (ez a személy attól való félelme, hogy a szeretett lényt megbántja), amely az isteni gondviselésbe vetett bizalomban gyökerezik.⁶¹⁷

E fentebbi két vers (12,6-7) visszaidézi az Istenhez való imádságban és kérésben való bizalmat (Lk 11,11-13⁶¹⁸) és megerősíti azt: a képmutatást nem a félelem miatt kell elkerülni, hanem a szerető Isten iránti bizalom miatt, amelyben a keresztyén képes

⁶¹¹ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 171.

⁶¹² Vö. HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 172.

⁶¹³ Vö. BLANCHARD, JOHN, *Look through Luke*, 68.

⁶¹⁴ 1Sám 14,45: 'A nép azonban azt mondta Saulnak: >Tehát meghaljon Jonatán, aki ezt a nagy győzelmet szerezte Izraelnek? Ennek nem szabad megtörténnie! Az Úr életére mondjuk, hogy haja szálának sem szabad lehullani a földről a földre, hiszen ő Isten segítségével szerezte meg a győzelmet a mai napon.< Éppen azért megváltotta a nép Jonatánt, hogy ne kelljen meghalnia.'; 2Sám 14,11: 'Ám ő (az asszony) azt mondta: >Emlékezzék meg a király az Úrról, Istenéről, hogy ne folytathassák a vérrokonok a bosszút és semmiképpen se ölhessek meg a fiamat.< Ő (Dávid) tehát azt mondta: >Az Úr életére mondom, hogy fiad haja szála sem seik a földre.<'; 1Kir 1,52: 'Salamon erre így szólt: >Ha jó ember lesz, akkor egy hajszála sem hullik a földre; de ha gonoszságon kapják, meghal.<'; Lk 21,17-18: 'Gyűlöletesek lesztek mindenki előtt az én nevemért, de egy hajszál sem vész el fejetekről.'; ApCsel 27,34: 'Azért arra kérlek titeket, vegyetek táplálékot magatokhoz, ez a javatokra lesz. Egyikteknek sem vész el egy hajszála sem a fejről.'

⁶¹⁵ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 171. és BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Luke*, 161.

⁶¹⁶ TIEDE, DAVID L., *Luke*, 229.

⁶¹⁷ *THE NAVARRE BIBLE: THE GOSPEL OF ST LUKE*, 156. – Vö. DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, 325.

⁶¹⁸ Lk 11,11-13: 'Melyik az az apa közületek, aki, ha fia halat kér, hal helyett kígyót ad neki? Vagy ha tojást kér, talán skorpiót nyújt neki? Ha tehát ti, bár gonoszak vagytok, tudtok jót adni gyermekeiteknek, mennyivel inkább adja a Szentlelket mennyei Atyátok azoknak, aki kéri tőle!'

megvallani hitét Isten mellett minden körülmény között.⁶¹⁹ Az a tudat, hogy Isten figyel és őrzi teremtményeit, a tanítványnak félelem nélküli örömet hozhat, ez pedig nem más, mint a személyes hit megszületése, mely az egyes ember életében Isten országa valóságának alapja.⁶²⁰

3. Nyilvános megvallás – Lk 12,8-12

Tiede véleménye szerint Lukács mesterien kombinálta össze a Q-ból származó lukácsi 12,8-9. verseket másik két logionnal: a Szentlélek elleni bűnről (12,10), valamint a Szentlélek segítségéről szóló mondásokkal (12,11-12).⁶²¹ E szerkezeti felosztás alapján a perikópa utolsó öt versét mi is három egységre tagolva elemezzük, figyelembe véve a mátéi párhuzamos részeket is. Jóllehet a Lk 12,8-9 és a 12,11-12 versek párhuzamai egyformán Máté evangéliumának 10. fejezetében találhatóak, abban azonban a verspárok sorrendje felcserélődik az író szerkesztői munkájának köszönhetően (Lk 12,8-9 = Mt 10,32-33 és Lk 12,11-12 = Mt 10,19-20). E két, 2-2 logionból álló szakasz közé ékelődik be a kutatásunk fő tárgyát képező mondása Szentlélek elleni bűnről (Lk 12,10), melynek variánsaival mind Máté, mind Márk evangéliumában találkozunk (Mt 12,32 = Mk 3,28-29).

Dillersberger megállapítja, hogy a Lk 12,1-12 perikópa utolsó öt verse nem csak szerkezetileg, hanem tartalmilag is szorosan hozzátartozik a megelőző versekhez. Tartalmilag egy egységként tekintve a vizsgált szövegrészt, a kutató rámutat arra, hogy Jézus ebben a logion-sorban a Szentháromságnak a keresztény hitvallásban és a hit megerősítésében való közreműködését tárja hallgatói elé. A 4-7. versekben az Atya félelmet is kiváltó ítéletével, ugyanakkor gyermekei iránti szerető gondoskodásával szembesül a tanítvány, majd a 8-10. verseken keresztül Krisztusnak a végső ítéletkor kinyilvánuló tanúságát ismeri meg, végül Jézus a Szentlélek segítő tevékenységének ismeretébe vezeti be tanítványait a 11-12. versekben.⁶²²

A következőkben nem csupán a hittagadásról és hitvallásról szóló jézusi mondásokkal találkozunk, hanem annál egy sokkal komplexebb egységgel: a Lk 12,8-12 a jövőbeli ítéletről és a halál utáni életről való keresztény tanítás alapját foglalja magában.⁶²³

⁶¹⁹ Vö. LA VERDIERE, EUGENE, *Luke*, 170.

⁶²⁰ MCBRIDE, DENIS, *The Gospel of Luke*, 160-161.

⁶²¹ TIEDE, DAVID L., *Luke*, 230.

⁶²² DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, 325.

⁶²³ Vö. TIEDE, DAVID L., *Luke*, 229.

A, Lk 12,8-9: az Emberfia megvallása és megtagadása

A 8-9. versekben⁶²⁴ Jézus hangja ismét komollyá válik: állhatatosságra sarkallva őket, arra figyelmezteti tanítványait, hogy milyen későbbi következményekkel jár az Ő megvallása vagy megtagadása az emberek előtt.⁶²⁵ Felhívja figyelmüket arra, hogy a testet megölőknél és a halálnál létezik sokkal rosszabb: a lelket hatalmába kerítő gonosz, a bűn (jelen esetben a képmutatás) képes arra, hogy teljesen tönkregyege az embert.⁶²⁶ Mindennek, ami a földön történik, megvan a mennyei tükörképe⁶²⁷: amint a fizikai szenvedéstől való félelem következtében az ember képes arra, hogy megtagadja Jézust és hűtlen legyen a hit követelményeihez⁶²⁸, úgy azzal is számolnia kell, hogy Krisztus az isteni hatalom teljes birtokában maga sem nem fog mellette kiállni az ítélet napján, hanem az Őt megtagadót el fogja utasítani.⁶²⁹ Ez a szemlélet kétségkívül annak a szemet-szemért törvénynek az újszövetségi megjelenése (itt a legfőbb égi bíróságon találkozunk vele), amely már az Ószövetség értelmezése kapcsán is számos kérdést vetett fel. Spinetoli szerint ennek az a magyarázata, hogy amint Isten a saját képére és hasonlatosságára teremtette az embert, ugyanígy az ember is saját képére formálta Istent, felruházva Őt nem csak saját tulajdonságaival, de emberi ösztönvilágával és reakcióival is.⁶³⁰ Ennek következtében érthető Krisztus végítéletkor tanúsítandó magatartása is: a Hozzá hűségeseket mennyei jutalom, az Őt megtagadókat elvetés várja.⁶³¹

A 8. versben szereplő *ομολογειν* ('megvallani') ige kétségtelenül szemitizmus.⁶³² A mondásnak ez a formája – ugyanúgy, mint Márknál a 8,38-ban⁶³³, – összeegyeztethető azzal a magyarázattal, mely különbséget tesz Jézus és az Emberfia között, vagy legalábbis nem próbálja meg azonosítani a két személyt.⁶³⁴ Azt az embert, aki megvallja Jézust ezen a

⁶²⁴ Lk 12,8: *λεγω δε υμιν πας ος αν ομολογηση εν εμοι εμπροσθεν των ανθρωπων και ο υιος του ανθρωπου ομολογησει εν αυτω εμπροσθεν των αγγελων του θεου* 12,9: *ο δε αρνησαμενος με ενωπιον των ανθρωπων απαρνηθησεται ενωπιον των αγγελων του θεου*

⁶²⁵ Vö. SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 421.

⁶²⁶ *THE NAVARRE BIBLE: THE GOSPEL OF ST LUKE*, 156.

⁶²⁷ WRIGHT, TOM, *Luke for Everyone*, 149.

⁶²⁸ Harrington szerint ezek a következők: Jézust szavai és tettei ellenére nem ismerik fel vagy Őt már követve nem tartanak ki abban, elfordulnak Tőle. – HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 172.

⁶²⁹ Vö. DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, 325. és LA VERDIERE, EUGENE, *Luke*, 171.

⁶³⁰ Vö. SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 422.

⁶³¹ Vö. *THE NAVARRE BIBLE: THE GOSPEL OF ST LUKE*, 157.

⁶³² *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 171.

⁶³³ Mk 8,38: 'Mert aki szégyell engem és az én igéimet ebben a parázna, elfajult és bűnös korban, az Emberfia is szégyellni fogja azt, amikor eljön Atyjának dicsőségében a szent angyalokkal.'

⁶³⁴ MCBRIDE, DENIS, *The Gospel of Luke*, 161.

világon, a jelenben⁶³⁵, hűségéért jutalmat nyer, maga az Emberfia vallja majd meg Isten előtt, azt pedig, aki Jézust elutasítja, az Emberfia is el fogja utasítani.⁶³⁶ Noha Lukács különbséget tesz a személyek (Jézus – Emberfia) között, a mátéi logion mindkét esetben egyes szám első személyben idézi Jézus szavait (Mt 10,32-33⁶³⁷). Lehet, hogy Máté tudatosan élt a szerkesztés adta lehetőségekkel, de az is előfordulhat, hogy a mátéi forma a korábbi és így a lukácsi 'Emberfia' az egyszerűbb 'én'-t helyettesíti.⁶³⁸ Ezt a feltevést támasztja alá az a vélemény is, amely az elnevezést felségcímként alkalmazva Jézust az emberfiával azonosítja: Ő az, Aki az ítéletkor „az Öregkorú mellett ül teljes hatalomban és dicsőségben (vö. Dán 7,13-14⁶³⁹)”.⁶⁴⁰

Mindezzel szemben Tiede szerint az 'Emberfia' kifejezés itteni alkalmazása több, mint az 'én' helyettesítése, mivel az Emberfiának az ítéletkor való szerepe a kulcsa az egész szöveg magyarázatának és megértésének. A Lk 17,24-25-ből⁶⁴¹ világosan kitűnik: a szerző Jézust a dánieli Emberfiával azonosítja. Látnunk kell azonban: noha Lukács nem utasítaná el a jelen perikópában Jézusnak az Emberfiával való azonosítását, itt Jézusnak egy másik, speciális szerepére mutat rá: Ő nem más, mint az „eszkatológikus bíró” (Tiede).⁶⁴²

Az előző mondat fényében érdemes megfigyelni: a mennyei Emberfia ebben a helyzetben, az isteni ítélet ítélőszékénél nem bírói minősítésben jelenik meg, mint a Mk 8,38-ban⁶⁴³ és a Mt 16,27-ben⁶⁴⁴ – Ő ebben a helyzetben az Isten előtt álló hívó ember ügyvédje.⁶⁴⁵ A τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ ('Isten angyalai előtt') kifejezés az utolsó ítéletre

⁶³⁵ Vö. *THE GOSPEL OF SAINT LUKE*, Introduction and Commentary by Carroll Stuhlmueller, C.P., New Testament Reading Guide, The Liturgical Press, The Order of St. Benedict, Inc., Collegeville, Minnesota 1960 63., BLANCHARD, JOHN, *Look through Luke*, 68. és MCBRIDE, DENIS, *The Gospel of Luke*, 161.

⁶³⁶ Vö. BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Luke*, 162.

⁶³⁷ Mt 10,32-33: 'Mindazt, aki megvall engem az emberek előtt, én is megvallom Atyám előtt, aki a mennyekben van. De azt, aki megtagad engem az emberek előtt, én is meg fogom tagadni Atyám előtt, aki a mennyekben van.'

⁶³⁸ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 172. és TIEDE, DAVID L., *Luke*, 230.

⁶³⁹ Dán 7,13-14: 'Majd azt láttam az éjszakai látomásban, hogy íme, az ég felhőiben valaki jött, aki olyan volt, mint az Emberfia, s amikor az Ősöregig eljutott, az ő színe elé vitték, és ő hatalmat, méltóságot és országot adott neki, hogy minden nép, törzs és nyelv neki szolgáljon, és hatalma örök hatalom legyen, amely meg nem szűnik, és országa olyan, amely el nem pusztul.'

⁶⁴⁰ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 421.

⁶⁴¹ Lk 17,24-25: 'Mert mint ahogy a cikázó villám az ég egyik végétől a másikig látszik, olyan lesz az Emberfia is az ő napján. De előbb még sokat kell szenvednie, és el kell, hogy vesse ez a nemzedék.'

⁶⁴² TIEDE, DAVID L., *Luke*, 230.

⁶⁴³ Mk 8,38: 'Mert aki szégyell engem és az én igéimet ebben a parázna, elfajult és bűnös korban, az Emberfia is szégyellni fogja azt, amikor eljön Atyjának dicsőségében a szent angyalokkal.'

⁶⁴⁴ Mt 16,27: 'Mert az Emberfia eljön angyalaival Atyja dicsőségében, és akkor megfizet majd mindenkinek aszerint, amit cselekedett.'

⁶⁴⁵ HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 172. és *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 172.

enged következtetni, melyet egész udvartartása előtt tart Isten.⁶⁴⁶ Noha az 'angyalok' a néphit szerint Isten trónállói⁶⁴⁷, az αγγελων ('angyalai előtt') szót ebben a versben Isten körülírására alkalmazza a szerző, így a θεου (Istennek a) szó talán nem is volt része az eredeti mondásnak (Dalman).⁶⁴⁸

Nem kétséges, hogy mind Lukács korában, mind később a hitehagyás nagy gondot jelentett az Evangélium hirdetőinek és a már hívó keresztényeknek. Ennek igazolásával találkozunk a jelen esetben: Lukács újra és újra felhívja a figyelmet a képmutatásra és Jézus, valamint az Ő isteni tanítása megtagadásának veszélyeire, nem titkolva olvasói elől azok súlyos következményét, az örök elvetettséget sem.⁶⁴⁹

B, Lk 12,10: a Szentlélek elleni bűn

a, A logion szerkezete és szövegkörnyezete

A 10. verset⁶⁵⁰, amelyben az Emberfia és a Szentlélek elleni szólásról beszél Jézus, Lukács az 'emberfia' szóval köti az előző versekhez. Azokkal összevetve úgy tűnik, hogy Jézus mostani szavai mintegy ellentmondanak az előzőeknek: míg eddig Jézus az Emberfia megtagadásának súlyos következményeiről szólt, most megtudják a tanítványok, hogy az Emberfia ellen elkövetett bűn megbocsátható, valójában a Szentlélek elleni való szólás a megbocsáthatatlan véték.⁶⁵¹

A másik két szinoptikus evangéliumi rész elemzése során láttuk, hogy mindkettő ismeri ezt a mondást, így valószínűleg ők és Lukács is a Q-ból idézik e logiont. A korábbi fejezetekben világosan megmutatkozott, hogy Máté és Márk a Belzebub-kontroverzia kapcsán idézi a logiont. Azt mindkét perikópában részletesen megvizsgálva megállapíthattuk, hogy a szólás jézusi értelmezése nagyban függ attól, hogy az 'Emberfia/emberfia' kifejezést miként olvassuk, illetve magyarázzuk. Márk nem említi az

⁶⁴⁶ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 172.

⁶⁴⁷ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 421.

⁶⁴⁸ DALMAN, G., *The Words of Jesus*, Transl. from the German, T. & T. Clark, London 1902 157., HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 172., valamint DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, 325.

⁶⁴⁹ Vö. DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, 325. és SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 422.

⁶⁵⁰ Lk 12,10: και πας ος ερει λογον εις τον υιον του ανθρωπου αφεθησεται αυτω τω δε εις το αγιον πνευμα βλασφημησαντι ουκ αφεθησεται

⁶⁵¹ *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 172.

'emberfia' elleni vétkeket és káromlást, a Máténál található 'emberfia' szó magyarázatában pedig eltérnek a kutatói vélemények.⁶⁵²

Lukács egy, a másik két szinoptikus által használt szövegkörnyezettől minden tekintetben eltérő egységbe állítja bele a Szentlélek elleni szólás bűnét, összevetve azt az Emberfia elleni szólással. Az alábbiakban látni fogjuk, hogy a vers magyarázata ebben az esetben sem egyszerű, a kutatók véleménye pedig a magyarázatot illetően nem egységes.

b, A Szentlélek elleni bűn különféle magyarázatai

Dillersberger a Lk 12,10-et szorosán az előző versekhez csatolja magyarázatilag. Véleménye szerint a tanítványok hitvallásának vagy hittagadásának harmadik aspektusa – az Atya felé való irányulás (félelem és bizalom) és a Fiú, mint Emberfia Isten előtti ítéletének elfogadása után – a Szentlélekkel való kapcsolat. A Krisztusban való hit megtagadásának két formája van: az egyikben az egyén lassan távolodik el tulajdon hitétől és ennek következtében többé nem fogadja el Jézust – az ilyen ember számára létezik megbocsátás. A másik forma az, amikor a hívő saját meggyőződése ellenére tagadja meg a hitet – ez a Szentlélek elleni káromlás. Ebből következően a Szentlélek elleni bűn elsőként mindig az ember saját lelke ellen elkövetett vétek. Természetesen nem minden, a saját meggyőződés ellenére elkövetett hittagadás blaszfémia a Szentlélek ellen, de itt Jézus a legszörnyűbb lehetőségről beszél. A vizsgált perikópán belül harmadszorra találkozunk ebben a versben az örök ítélettel: a testtel együtt a lélek kárhozatra vetése, valamint az Emberfia általi, az Isten előtti megtagadás után most a Lélek elleni bűn súlyossága is az örök büntetést helyezi kilátásba a vétek elkövetője számára. A Szentlélek (egy bizonyos szempontból nézve) maga a megbocsátás, így bárki, aki ellene követ el bűnt, a megbocsátás ellen követi el azt, mivel ezzel szándékosan állítja önmagát a bűnbocsánattal szembe.⁶⁵³

Spinetoli szerint a versben Jézus megnyilvánulásának két időszaka és azt a kétféle emberi magatartás, melyet az emberek e két időszak irányában tanúsítanak, állnak szemben egymással. Véleménye szerint az 'emberfia' kifejezés mindig a transzcendens Messiást jelöli, akinek földi létezése során nem mindenki tudta felismerni annak végső valóságát, Istentől való küldött-voltát, „melyet elrejtett a >szenvedő szolgálóval< való hasonlósága”⁶⁵⁴. Emiatt az elrejtettség miatt azok, akik nem tudták felismerni Őt, felmentést kapnak. Az

⁶⁵² Vö. jelen dolgozat *Mt 12,31-32 – Blaszfémia a Szentlélek ellen* fejezetét (a 72. oldaltól).

⁶⁵³ Vö. DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, 325-326.

⁶⁵⁴ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 422.

evangélium megírásakor azonban már egy másik korban élnek az emberek: pünkösdkor a Szentlélek kiáradt a hívőkre és ezentúl már nincs mentség az értetlenségre és a visszautasításra. A 'nincs bocsánat' kifejezés Spinetoli szerint pasztorális hangsúlyú állítás, ezt a túlzást az ilyen tévedésektől való elrettentésre, az azoktól való visszatartásra alkalmazza a szerző. Isten nem bíróként, hanem szerető Atyaként viszonyul az emberhez, emiatt érthetetlen volna részéről a megbocsátás megtagadása.⁶⁵⁵

Az előbbi véleményhez csak a 'fel nem ismerés – felismerés' fogalmait illetően hasonló La Verdere magyarázata. A vers első része egy 'tudomásul nem vétel'-ről szól, melynek 'elkövetői' Jézusban csupán egy – de igen jelentős – emberi teremtményt ismernek fel; ők azok, akik megbocsátást nyerhetnek. A szólás második fele azt a keresztény tudást állítja elénk, amely Jézust támadja az Ő isteni egzisztenciájában. Amennyiben az utóbbit állító emberek megtagadják saját Istentől eredő létezésüket, annyiban istenkáromlásuk saját keresztény életük gyökeres elutasítása, és emiatt nem nyerhetnek bocsánatot. Az erre a bűnre adott megbocsátás ellentmondás lenne és ennek következtében lehetetlen.⁶⁵⁶

A vélemények következő csoportjába azon szerzők véleményét ismertetjük, akik a Máté- és Márk-evangéliumokban már ismert, a farizeusok és írástudók elutasítása kapcsán magyarázzák a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnt. Ezen szerzők (Barclay, Blanchard, a Navarrai Biblia magyarázó) véleménye szerint a Szentlélek elleni blaszfémia abban áll, amikor az egyes ember, jóllehet felismerte az Isten által kinyilatkoztatott jót, tudatosan mégis a rossz felé fordul, mintegy akaratlagosan elutasítva Isten Lelkének megvilágosító működését. Mivel a jelen helyzetben egy szabadakarati döntéssel találkozunk, Isten sem tehet ezen konok elutasítás ellen semmit: az ember képtelen belátnia azt, hogy bűnt követett el, így képtelen arra, hogy bocsánatot kérjen, aminek következtében önmagát zárja ki döntésével Isten megbocsátásából, azaz nincs számára bocsánat.⁶⁵⁷ Jézus a Lk 12,10 szerint megbocsát annak, aki ellene követ el erkölcsi hibát, annak azonban nem tud, aki behunyja szemeit és szívét azok előtt a csodálatos tettek előtt, amelyeket a Szentlélek visz végbe.⁶⁵⁸ Amint így cselekedtek a farizeusok és az írástudók, akik Belzebub szövetségével vádolták meg Jézust, így tesznek azok a hitetlen emberek is, akik visszautasítják Jézusban Isten jóságának jeleit; ezek az emberek elutasításuk által önmagukat helyezik kívül az üdvösség elérésének Isten által felkínált lehetőségén.⁶⁵⁹

⁶⁵⁵ Vö. SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 422.

⁶⁵⁶ Vö. LA VERDIERE, EUGENE, *Luke*, 171.

⁶⁵⁷ Vö. BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Luke*, 161-162. és BLANCHARD, JOHN, *Look through Luke*, 68.

⁶⁵⁸ Vö. WRIGHT, TOM, *Luke for Everyone*, 149. és *THE NAVARRE BIBLE: THE GOSPEL OF ST LUKE*, 157.

⁶⁵⁹ Vö. *THE NAVARRE BIBLE: THE GOSPEL OF ST LUKE*, 157.

Tiede elemzésében a Lukács-evangéliumnak és a szintén Lukács által írt Apostolok cselekedeteinek Jézust megtagadó, valamint a Szentlélek elleni blaszfémia bűnéhez közel álló vétkeket sorolja fel (Lk 22,32.61: Péter tagadása és annak Jézus általi megjövendölése; ApCsel 5,3.9: Ananiás és Szafira kísértése; ApCsel 8,19-24: Simon mágus története)⁶⁶⁰. Ezek ismeretében kifejti: Lukács művében, melyben teljesen kidolgozott a Szentlélek szerepének dinamikus karaktere, a Szentlélek elleni blaszfémia egyenlő „a Lélek erejével való visszaéléssel vagy a Lélek erejének kihívásával”.⁶⁶¹ Ezek a vétkek nem csupán a saját küldetésükben elbukott tanítványok bűnei, hanem egyben kísérletek a Szentlélek hatalmának és erejének birtoklására. A Lélek jelenléte nem csupán másvilági realitás, hanem Jézus működésének és uralmának evilági megvalósulása, melynek ereje határtalan. Tudatában kell lenni annak, hogy a Szentlélek jelenlétét nem lehet ’természetesnek’ venni és azt gondolni, hogy az emberek, amikor ajándékként megkapják Őt, ’birtokolják’ is egyben. Mindez fordítva működik: nem az emberek birtokolják a Szentlelket, hanem a Lélek birtokolja őket, Aki jelen marad bennük, még a nehézségek közepette is.⁶⁶²

Harrington a Szentlélek elleni bűnről szóló mondásnak a Lk 12,9 verssel való kapcsolatát hangsúlyozza. Véleménye szerint eredetileg két különálló verset az ’Emberfia’ kulcsszóként való megtartásával kapcsolta össze Lukács, de amíg a 9. versben csak a tanítványok a megszólítottak, addig a 10. vers két csoportot állít szembe egymással. A logion első részében azokról van szó, akik nem ismerik Jézust, akik nem tudják, hogy ki Ő – ők önhibájukon kívüli tudatlanságuk miatt nyernek bocsánatot. A második részben a tanítványok a főszereplők, akik elkövetik a Szentlélek elleni blaszfémia bűnét azáltal, hogy megtagadják Krisztust, vétkezve az őket megvilágosító fény ellen.⁶⁶³

Harrington véleményéhez csatlakoztatható Stuhlmüller magyarázata is, aki a Lukács-evangéliumban megjelenő Szentlélek elleni bűnt szintén a hitehagyó tanítványok

⁶⁶⁰ Lk 22,32.61: '(Simon,...) de én könyörögtem érted, hogy meg ne fogyatkozzék a hited, és egykor megtérve, megerősítsd testvéreidet.', 'Akkor az Úr hátrafordult, és rátekintett Péterre. Péter pedig visszaemlékezett az Úr szavára, hogy azt mondta neki: >Mielőtt ma megszólal a kakas, háromszor is megtagadsz engem.<'; ApCsel 5,3.9: 'Péter azonban így szólt: >Ananiás, miért ejtette a sátán kísértésbe a szívedet, hogy hazudj a Szentléleknek, és csalárdul visszatartsd a föld árát?<', 'Erre Péter azt mondta neki (Szafirának): >Mire volt jó megegyeztetek abban, hogy megkísértitek az Úr Lelkét? Íme, akik eltemették férjedet, az ajtónál állnak, s téged is kivisznek.<'; ApCsel 8,19-24: 'Amikor Simon látta, hogy az apostolok kézzel való megadja a Szentlelket, pénzt kínált nekik, és azt mondta: >Adjátok meg nekem is ezt a hatalmat, hogy akire ráteszem a kezemet, megkapja a Szentlelket!< Péter azonban így szólt hozzá: >Vesszen a pénzed veled együtt, mivel azt gondoltad, hogy Isten ajándékát pénzért lehet megszerezni! Sem részed nincs ebben, sem jussod nincs hozzá, mert a szíved nem igaz Isten előtt. Térj meg tehát ebből a gonoszságodból, s kérd Istent, hogy szívednek ez a gondolata bocsánatot nyerjen! Mert azt látom, hogy a keserűség epéjében és a gonoszság kötelékében vagy.< Erre Simon azt felelte: >Könyörögjétek értem az Úrhoz, hogy semmi se érjen engem abból, amit mondtatok!<'

⁶⁶¹ TIEDE, DAVID L., *Luke*, 231.

⁶⁶² Vö. TIEDE, DAVID L., *Luke*, 231.

⁶⁶³ Vö. HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 172.

vétkének tartja és elvonatkoztat annak a másik két szinoptikusnál található farizeusokra és írástudókra való alkalmazásától. Eszerint azoknak, akik még hit nélkül beszélnek a kereszten megalázott Emberfiáról, megbocsátanak, azoknak a keresztényeknek azonban, akik már megkapták a Szentlélek világosságát, hogy Jézusban felismerhessék az isteni Üdvözítőt, de ők elfordulnak, nincs megbocsátás. Amilyen hosszan ők elutasítják a Szentleket, olyan hosszan utasítják el Isten nekik felajánlott megbocsátását is.⁶⁶⁴ Itt kell megemlítenünk Browning magyarázatát is, aki szerint a Szentlélek elleni bűnt azok a hívők követik el, akiket hatóságok elé visznek, hogy tanúságot tegyenek Krisztusról, de megtagadják Őt, visszautasítva a Lélek segítségét. A Szentlélek ilyenforma visszautasítása megbocsáthatatlan bűn, rosszabb, mint a hitetlenek Jézust való káromlása, amire számukra adható bocsánat.⁶⁶⁵

McBride is az előző vershez kapcsolja a Lk 12,10-et, de a Szentlélek elleni blaszfémia lényegét a 'hit' és az 'igazság' fogalmakkal magyarázza. Azoknak a számára, akik hit nélkül tagadják meg Jézus, mindig van megbocsátás. A hit és az igazság a Szentlélek ingyenes ajándékai, ezek a személytől követelnek felismerést és együttműködést. A Szentlélek elleni bűnt azok követik el, akik nem működnek együtt az igazsággal és tagadják azt is, hogy ismerik azt, lehetetlenné téve Isten számára, hogy irgalmat gyakorolhasson irányukban, mivel bűnbánatuknak nincs alapja. A bűnbánat és a megtérés alapkövetelménye annak első feltételeként az igazság felismerése.⁶⁶⁶

A Szentlélek elleni bűn elkövetésével és büntetésével kapcsolatban meg kell jegyeznünk: az évszázadok során sok embernek okozott problémát e bűn lelki kint, mert félreértették annak lényegét. Wright és Blanchard szerint az egyetlen biztosan állítható dolog ezzel a mondással kapcsolatban az, hogy amennyiben valaki amiatt aggódik, hogy elkövette-e a Szentlélek elleni bűnt, akkor az aggodása a biztos jele annak, hogy nem vétett.⁶⁶⁷

Mint láthattuk, nagyon sokféle magyarázatra ad lehetőséget a Szentlélek elleni blaszfémia logionja a Lukács által írtak alapján. Bármelyik véleményt támogatjuk is, fontos tisztán látni: Lukács elsődleges célja kora keresztényeinek megerősítése volt abban az időszakban, amikor pogány és zsidó környezetben kellett kiállniuk hitük mellett. A Szentlélek elleni bűnről szóló mondással Lukács arra figyelmezteti a hívőket, hogy Jézusnak a tanítványokhoz intézett szavai hozzájuk is szólnak: a Szentlélekben megismert

⁶⁶⁴ Vö. *THE GOSPEL OF SAINT LUKE*, Introduction and Commentary by Carroll Stuhlmueller, C.P., 63-64.

⁶⁶⁵ Vö. BROWNING, W. R. F., *The Gospel according to Saint Luke*, 119.

⁶⁶⁶ MCBRIDE, DENIS, *The Gospel of Luke*, 161.

⁶⁶⁷ Vö. WRIGHT, TOM, *Luke for Everyone*, 150. és BLANCHARD, JOHN, *Look through Luke*, 68.

krisztusi igazság melletti tanúságtétel megtagadásával vagy elutasításával a keresztyén önmaga vesztét okozhatja, ám ha kitart hitében, az Emberfia is kiáll mellette Isten előtt az utolsó ítéletkor.

C, Lk 12,11-12: hitvallás a Szentlélek segítségével

A 11-12. versekben⁶⁶⁸ Jézus a tanítványaihoz intézett szavaiban a rájuk váró hatósági kihallgatásokra akarja felkészíteni őket: aggodalomra nincs semmi okuk arra vonatkozóan, hogy mit fognak mondani, amikor majd a zsinagógák, előljárók és hatóságok elé hurcolják őket, mert a Szentlélek a kellő időben megtanítja őket arra, hogy mit kell mondaniuk. A versek minden kétséget kizáróan a másik két szinoptikus által is használt Q forrásból származnak, hiszen a Máté- és Márk-evangéliumokban megtalálhatók a mondások párhuzamai (Mt 10,17-20 = Mk 13,9-11)⁶⁶⁹. Érdekesség, hogy ugyanezen verseket Lukács a későbbiekben is Jézus szájába adja, amikor a végidőről szóló jövendölésekkel találkozunk evangéliuma 21. fejezetében (21,12-15)⁶⁷⁰. Az a leginkább szembeötlő a két lukácsi rész között, hogy az általunk vizsgált perikópa szövege mindössze csak két versnyi és nem beszél olyan súlyos üldözésekről, mint a 21. fejezetben található szövegrész. Lukács a 12. fejezetben nem említi a bebörtönzést (Márknál és Máténál sem fordul elő), ez valószínűleg a későbbi rész írásakor Péternek és más tanítványoknak az Apostolok cselekedeteiben említett bebörtönzése (pl. ApCsel 5,17-18⁶⁷¹) miatt juthatott a szerző eszébe.⁶⁷²

⁶⁶⁸ Lk 12,11: οταν δε εισφερωσιν υμας επι τας συναγωγας και τας αρχας και τας εξουσιας μη μεριμνησητε πως η τι απολογησησθε η τι ειπητε Lk 12,11: το γαρ αγιον πνευμα διδαξει υμας εν αυτη τη ωρα α δει ειπεν

⁶⁶⁹ Mt 10,17-20: 'De óvakodjatok az emberektől! Mert áladnak benneteket a törvénytörzőknek, és zsinagógáikban megkorbácsolnak majd titeket. Helytartókhoz és királyokhoz hurcolnak benneteket miattam, hogy tanúságot tegyetek előttük és a pogányok előtt. Amikor pedig átadnak titeket, ne aggódjatok előre, hogy hogyan vagy mit beszéljétek. Mert megadatik nektek abban az órában, hogy mit mondjátok. Hiszen nem ti vagytok, akik beszéltek, hanem Atyátok Lelke az, aki beszél általatok.'; Mk 13,9-11: 'Ti azonban vigyázzatok magatokra. Átadnak majd benneteket a törvénytörzőknek, meg fognak verni a zsinagógákban, helytartók és királyok elé állítanak benneteket énért, hogy tanúságot tegyetek előttük. Előbb azonban minden nemzet számára hirdetni kell az evangéliumot. Amikor bíróság elé hurcolnak titeket, ne aggódjatok előre, hogy mit beszéljétek. Mondjátok azt, ami abban az órában megadatik nektek. Hiszen nem ti vagytok, akik szóltok, hanem, a Szentlélek.'

⁶⁷⁰ Lk 21,12-15: 'Mindezek előtt pedig kezet emelnek rátok és üldözni fognak titeket. Átadnak benneteket a zsinagógáknak és börtönbe vetnek. Királyok és helytartók elé hurcolnak titeket az én nevéért. Alkalom lesz ez számotokra, hogy tanúságot tegyetek. Vessétek hát szívetekbe: ne gondolkodjatok előre, mi módon védekezzetek. Mert olyan szájat és bölcsességet adok majd nektek, amelynek egyetlen ellenfeletek sem tud ellenállni vagy ellentmondani.'

⁶⁷¹ ApCsel 5,17-19: 'Felállt ekkor a főpap, és mindnyájan, akik vele tartottak – vagyis a szaddúceusok pártja -, eltelték irigységgel. Elfogták az apostolokat, és a nyilvános börtönbe vetették őket.'

⁶⁷² *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 255. – Sajnálatos módon Creed nem magyarázza a Lk 12,11-12 verseket, helyettük a sokkal részletesebben leírt 21,12-15-öt elemzi, melynek exegézise nem nyújt számunkra segítséget az általunk

A két utolsó versben – melyeket Harrington szerint a Szentlélek közreműködése miatt csatolt Lukács az előzőekhez,⁶⁷³ – egyértelmű a szentíró szándéka: az üldözött egyházat, a keresztények hitét kívánja megerősíteni Jézus szavaival.⁶⁷⁴ A Szentlélek elleni büntől való óvás után ismét visszatér a vigasztaló hang. Jézus szavaiban világosan megfogalmazódik, hogy mi vár a tanítványokra: Krisztus ellenségeinek képmutatása miatt vallási és politikai bíróságok előtt fognak állni, ahol számot kell adniuk tetteikről és hitükről, meg kell védeniük a krisztusi tanítást és magukat.⁶⁷⁵ Aggódnuk azonban nem kell, mivel ebben a hitvallásban nem lesznek egyedül: maga a bennük lakó Szentlélek fogja segíteni őket, Jézus ügyét képviselve méltán számíthatnak az Ő Erejére.⁶⁷⁶ Barclay szerint a szerző a Szentlélek segítségével kapcsán a Léleknek a János-evangéliumban gyakran használt megszólítására, a Paraklétoszra, azaz Vigasztalóra utal. A Lélek az, Aki vigasztalóként és segítőként az ember mellett áll mindig és amikor szükséges, támogatja a hívőt. Emiatt a megpróbáltatások közepette sem kell a krisztushívőnek félnie, hiszen maga Isten Lelke fog a segítségére sietni, hogy megerősítse őt.⁶⁷⁷

Érdemes megfigyelni, hogy Jézus a Szentlélekben való bizalmat hangsúlyozva mintegy óv az előzetesen kigondolt válaszoktól, melyek akadályt jelentenének a hitvalló és a Szentlélek működése között. Dillersberger szerint ebben a részben Jézus a farizeusok és írástudók kigondolt és meghatározott tanrendjére utal, akikben pont ez a 'tan-felépítmény' volt a gátja a szabadon áramló léleknek.⁶⁷⁸

Jóllehet az egyház történelme folyamán sokszor nem látszott nyilvánvalóan a Lélek segítsége – Jézus is ott állt bírái előtt és az által elmondottak sem segítettek bírái véleményének megváltoztatásán –, azonban „a Lélek mindenkiben beszél, de senkit sem helyettesít, s még kevésbé hajlítja automatikusan az emberek akaratát.”⁶⁷⁹

vizsgált versek magyarázatában. – Vö. *THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., 172.

⁶⁷³ HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 172.

⁶⁷⁴ Vö. *THE GOSPEL OF SAINT LUKE*, Introduction and Commentary by Carroll Stuhlmueller, C.P., 63.

⁶⁷⁵ Vö. DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, 326. és HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, 172.

⁶⁷⁶ Vö. SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 422-423., TIEDE, DAVID L., *Luke*, 231-232.o. és LA VERDIERE, EUGENE, *Luke*, 171.

⁶⁷⁷ BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Luke*, 162. és MCBRIDE, DENIS, *The Gospel of Luke*, 161.

⁶⁷⁸ Vö. DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, 326. – A kutató itt visszautal a Szentlélek elleni bűnre is: a zsidó vezetők éppen a Lélek segítő és megvilágosító ereje ellen zárták be szíveiket, ezzel elkövették a megbocsáthatatlan vétket. Amint a Szentlélek semmit sem képes annyira megváltoztatni, mint az emberi lelket, úgy semmi sem vét ellene súlyosabban, mint az, aki szándékosan megkeményíti a szívét és a lelkét. – Uo. 326. – Vö. BLANCHARD, JOHN, *Look through Luke*, 68.

⁶⁷⁹ SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, 423. – Vö. uo. 422-423.

E. A Lk 12,1-12 összegzése

Megvizsgálva a Szentlélek elleni blaszfémiát említő logiont és annak közeli szöveggörnyezetét a Lukács-evangéliumban, megállapítható, hogy a kutatásunk tárgyát képző mondás szöveggörnyezete szerves és fontos egysége a 12. fejezetnek.

Lukács ebben a perikópában a krisztushívő spirituális szabadságának útját⁶⁸⁰ vázolja fel, sajátos logikát követve. A mondás-sorozat Jézus szájából hangzik el, Aki tanítványaihoz mint barátaihoz beszél – ugyanígy szólnak szavai Lukács kortársaihoz is, valamint a későbbi korok hívőihez is, akik üldözéseket élnek át

Összefoglalóan a következőket állapíthatjuk meg a lukácsi Szentlélek elleni bűnértelmezésről a Lk 12,1-12 versek elemzése nyomán:

- a Lukács-evangélium szerzője a másik két szinoptikus evangélium írójával ellentétben a Szentlélek elleni blaszfémiáról szóló logiont nem Jézus galileai működése alatt történetekbe helyezi bele, hanem a 12. fejezetben a már Jeruzsálem felé tartó Jézus tanításai között hozza,

- Lukács tudatos szerkesztői tevékenysége a mondást egy tanítás-füzér egyik intéseként adja Jézus szájába – és noha a perikópa versei rendelkeznek márki és mátéi párhuzamokkal –, szöveggörnyezetében nem találkozunk jézusi csodával vagy a Jézust vádló farizeusokkal,

- Lukács teológiai célja az eredetileg különálló intések és buzdítások egybefűzésével az, hogy a legközelebbi jézusi tanítványok bátor hitvallásra való buzdítása által saját kortársai figyelmét felhívja: Jézus hitvallásra és állhatatosságra vonatkozó szavai számukra is irányadóak és rájuk is vonatkoznak, különösen a megpróbáltatások idején,

- a szerző mondanivalójának középpontjába a jézusi küldetés, azaz a Mester követésének útja során előforduló nehézségeket és az állhatatosságot állítja, rámutatva, hogy Isten Lelke a megfelelő időben meg fogja erősíteni az Őt megvallókat (12,11-12),

- Jézus szavai szerint a tanítványoknak és velük együtt a mindenkori hívőknek óvakodniuk kell képmutatástól, amely nem csak belső (személyes), hanem külső (másoktól származó) veszélyként képes ártani a Krisztust követő közösségnek; az álszent, képmutató viselkedés, jóllehet az embereket megtévesztheti, azonban Istent nem tudja becsapni, nyilvánosságra kerül,

⁶⁸⁰ Vö. DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, 326.

- Jézus tanítványait 'barátainak' szólítja, utalva ezzel arra, hogy a nehézségek, a halál fenyegetése közepette Ő különleges módon mellettük áll, valamint bátorítja őket: az Atya gondoskodik róluk, törődik velük, a Szentlélek pedig, Aki maga a Vigasztaló, segít nekik hitük megvallásában az üldözések alatt is (12,4-7.11-12),

- Jézus szavaiban különleges módon áll szemben, ugyanakkor egymás mellett a büntető Isten képe, Akitől félni kell, mert az ember lelkét is képes a kárhozatra vetni, és a jószágos, gondoskodó Atya képe, aki még az ember hajszálait is számon tartja, annyira gondoskodó (12,5.7),

- a 12,8-12 versek kapcsán Lukácsnál is felmerül az 'emberfia' fogalom értelmezésének nehézsége: Jézus a 8. versben elhangzottakban két külön személyről beszél (Jézus és az Emberfia) vagy az egyszerűbb 'én' személyes névmást helyettesíti az 'Emberfia' szóval, a Máté-evangéliumhoz hasonlóan (Tiede) – a kutatók véleménye nem egyöntetű,

- Jézus megvallásának vagy elutasításának nem csak evilági, hanem végítéleti dimenziója is van: a hitvalló tanítvány mellé vagy ellen 'ügyvédként' a maga az Emberfia áll Isten angyalai előtt a végső napon (12,8-9)

- a Lk12,8-9 és a Lk 12,10 versek között látszólagos ellentmondás van (az Emberfia megtagadásának súlyos következménye az általa történő elutasítás – az Emberfia elleni bűn megbocsátható, a Szentlélek ellen való szólás megbocsáthatatlan véték), azonban ez a Szentlélek elleni blaszfémia bűnének következményét hangsúlyozza: erre a bűnre nincs bocsánat (12,10) – utóbbi magyarázatában eltérőek a kutatói vélemények:

- Dillersberger szerint a Szentlélek elleni blaszfémia a hittagadás harmadik aspektusa, ennek két formája van: a lassú Istentől való eltávolodás, illetve a hívő meggyőződés ellenére bekövetkező hittagadás, mely utóbbi megbocsáthatatlan véték,

- Spinetoli (valamint La Verdiere) a Pünkösöd előtti és utáni Jézus-felismerést és emberi magatartást állítja ellentétbe: a földi Jézusban Isten 'szenvedő szolgájának' fel nem ismerése megbocsátható tévedés, azonban Pünkösöd után a Lélek által megvilágosított ember értetlenségére és visszautasító viselkedésére már nincs mentség,

- egy harmadik vélemény a Szentlélek elleni blaszfémiát a Máténál és Márknál megismert, a farizeusi elutasítás alapját képező konok elutasítással magyarázza, amely során az ember szabadakarati döntésével utasítja vissza Isten Jézusban megnyilvánuló Lelkének hatalmát (Barclay, Blanchard, navarraiak) – ez a vélemény a másik két szinoptikus magyarázatát ismétli meg,

- Tiede a lukácsi műben előforduló más, Lélek elleni bűnök (Lk 22,32.61, valamint ApCsel 5,3.9 és 8,19-24) nyomán azt állítja, hogy a Szentlélek elleni blaszfémia nem más, mint a Lélek erejével való visszaélés, amelyben az illető személy kísérletet tesz arra, hogy Isten Szentlelkét, Annak erejét birtokolhassa,

- vannak, akik szerint a Szentlélek elleni káromlás a hitehagyó tanítványok vétke, akiknek nincs meg az a mentségük, hogy nem ismerik Jézust (Harrington és Stuhmueller), más a hatóságok előtt Jézust megtagadó és a Lélek segítségét visszautasító hívők bűnének tartja, amely vétek súlyosabb, mint a hitetlenek Jézus-káromlása (Browning),

- McBride a 'hit' és 'igazság' fogalmakkal operál: azok számára, akiben nincs hit és így tagadják Jézus, van megbocsátás, azoknak azonban, akiket a Szentlélek megajándékozott a felismerést és az együttműködést váró hittel és az igazsággal, nem bocsátható meg a Szentlélek elleni káromlás,

- Wright és Blanchard a Szentlélek elleni bűn lelkiismeretben jelentkező fájdmájára hívja fel a figyelmet: noha az évszázadok során sok embernek okozott nehézséget e bűn elkövetésének gyanúja és büntetésének szigorúsága, véleményük szerint mindenki, aki amiatt aggódik, hogy elkövette-e a Szentlélek elleni bűnt, aggódása miatt biztosra vehetően nem vétett.

A fentebbi vélemények közül bármelyiket is fogadjuk el, látnunk kell, hogy Lukács e mondással nem csak kortársait, hanem minden hívőt figyelmeztet: a Szentlélekben megismert krisztusi tanítás elutasításával a keresztyén szabad döntésével végérvényesen megszakíthatja Istennel való kapcsolatát és önmagát olyan örök, megbocsáthatatlan bűnbe taszíthatja, amelyből Isten irgalmas szeretete sem képes megszabadítani őt az emberi szabad akarat döntése miatt.

5. Az evangéliumok logion-értelmezéseinek összefoglalása

A szinoptikus evangéliumokban megvizsgálva a Szentlélek elleni blaszfémiáról szóló logiont és annak szövegkörnyezetét, megállapíthatjuk, hogy az egyes evangéliumok szerzői eltérő módon, saját teológiai céljuknak megfelelően értelmezték és helyezték írásaikba ezt a jézusi mondást.

A fenti elemzések alapján tehát Márk, Máté és Lukács evangélisták tanítása a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről a következő tételekben foglalható össze:

- a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről szóló mondást mindhárom evangélista közös forrásukból, a Q beszédgyűjteményből helyezte bele írásába, és azt saját teológiai célja szerint rendezte,

- Máté és Márk a logiont egy Galileában történő csodás gyógyítást követő, az írástudókkal, illetve a farizeusokkal folytatott vitába helyezi, amelyben a vádlók Jézus hatalmának eredetét kérdőjelezzik meg, illetve azt a sátánnak tulajdonítják, nem ismerve fel Jézus működésében Isten Szentlelkének erejét,

- a mátéi és márki Belzebub-kontroverzia kapcsán Jézus példabeszédekben válaszol az Őt ért vádakra: ezekben az ország, a város és a ház meghasonlottságának az említett metaforák általi bemutatása, valamint az erős ember – ugyancsak erőteljes képiséggel megfogalmazott – megkötözése és kirablása arra utalnak, hogy a gonosz megkötözése, illetve legyőzése már megtörtént, azaz Jézus működésében Isten országa érkezett el az emberek közé, a sátán már elveszítette az emberek lelke feletti uralmat,

- a Szentlélek elleni bűnről szóló logionban az emberek fiai, illetve az Emberfia elleni és a Szentlélek elleni blaszfémiát állítják párhuzamba: míg az első megbocsátható, addig a Szentlélek elleni szólás megbocsáthatatlan, örök bűn,

- a Jézus által megbocsáthatatlan és/vagy örök bűnnek tartott blaszfémia nem csupán Jézus személyének és tetteinek akaratlagos és szándékos elutasítása, hanem a Benne és Általa megnyilvánuló isteni Lélek és az emberhez való isteni odafordulás tudatos visszautasítása és megsértése – itt Jézus nem csak a farizeusokra és/vagy írástudókra utal, hanem mindenkire, aki az Igazság ismeretében nem követi az Igazságot, hanem ellenáll annak,

- a Szentlélek elleni blaszfémia bűnében a szív megkeményítése és a Szentlélek megvilágosító kegyelmének elutasítása a személyt véglegesen elválasztja Istentől, lelkileg vakká teszi őt olyannyira, hogy többé nem képes felismerni a jó és a rossz közötti különbséget, és így nem veszi észre, hogy Istent és embertársait megbántja – így tehát amennyiben valaki kitart és megmarad ebben a bűnben, azaz Isten és nyilvánvaló műveinek elutasításában, elveszti a jóra való képességét és nem lesz képes őszinte bűnbánatra sem, ami a megbocsátás előfeltétele,

- eltérnek a kutatói vélemények a Márk- és a Máté evangélium logionmagyarázatában annak kapcsán, hogy miként kell az 'emberfia' fogalmát értelmezni, hogyan kell érteni a Szentlélek elleni bűn megbocsáthatatlanságát, valamint szükséges-e az üdvtörténet korszakainak segítségével értelmezni a vizsgált szentírási mondást, abban

mindenképpen megegyeznek, hogy ez a bűn rendkívül súlyos következményekkel jár nem csak az ember jelenét, hanem a másvilági létét illetően is,

- Lukács evangélista Márktól és Mátétól eltérően Jézus Tizenkettőhöz szóló tanításába illeszti a mondást: Jézus Jeruzsálembé vezető útján tanítványait az Ő és az evangéliumi tanítás követésének nehézségeire figyelmezteti,

- Lukács számos intést és figyelmeztetést fűz egybe, melyek célja közös: Jézus szavai megnyugtatók a tanítványokat és a hívőket, hogy Isten gondoskodik övéiről és az Emberfia nem tagadja meg az Őt megvallókat, valamint bátorítja őket, hogy Lelke nem hagyja el a Jézushoz tartozókat a megpróbáltatások idején sem,

- Lukács a Szentlélek elleni káromlás ellenpontjaként nem említi az emberfia elleni káromlást, így egyértelműen az üldözések közepette történő hittagadásra utal Jézus a Tizenkettőnek,

- fontos kiemelni: míg Márk és Máté evangéliumában a Szentlélek elleni bűnt egy könnyen habitussá váló viselkedésformaként értelmezhetjük, amely a Szentlélek káromlásának bűnét újra és újra elkövetve és az emberi szívben meggyökeresedve Isten végleges elutasítására, így az örök kárhozatra vezetheti az embert, addig Lukácsnál egy adott szituációban való magatartásként, az üldözések idején a Szentlelket megtagadó esetlegesen egyszeri tetteként foghatjuk fel,

- a Szentlélek elleni blaszfémia sokféle értelmezésében közös pont a Szentlélek, azaz a Jézusban megnyilvánuló isteni Igazság akaratlagos káromlása és visszautasítása, amely által a hívő ember szabadakaratú döntésében véglegesen elszakíthatja magát Istentől és az Ő megbocsátó szeretetétől.

Nyilvánvaló, hogy a szinoptikus evangéliumok szerzői számára rendkívül fontos volt ennek a versnek a mondanivalója, hiszen mindhárman belefoglalták írásukba, azt a számukra legmegfelelőbb szövegkörnyezetbe helyezve. A Szentlélek elleni káromlás bűne tehát nem más, mint 'tagadás', mégpedig a Szentlélek tagadása. Amennyiben a Szentlelket megtagadja valaki, nem csak az isteni Személyt, hanem Annak minden működését elutasítja. Amennyiben ez a tagadás nem egyszeri, hanem alapmagatartássá, habitussá válik, az ember nem lesz képes az ember kitörni ebből a helyzetből, egyre távolabb kerül Istentől és így az önmaga által 'teremtett' Isten-nélküliségbe, vagyis a pokolba juttatja magát.

III. A Szentlélek elleni bűn értelmezése és rendszerezése Aquinói Szent Tamás teológiájában

A Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn evangéliumi értelmezéseinek áttekintése után a teológiatörténet két nagy korszakába vezet kutatásunk. A bevezetésben feltett kérdéseinkre választ keresve a Szentírás megfelelő részeinek elemzését követően azt vizsgáljuk meg, hogy a teológiatörténet két meghatározó korszakában: a középkori tanfejlődés és –megszilárdulás idején, illetve a II. Vatikáni zsinat utáni jelen korban miként értelmezi az egyház hivatalos tanítása a Szentlélek elleni káromlást.

A középkori Egyház legmeghatározóbb és a későbbi teológiai tanításra talán legnagyobb hatást gyakorló teológusa Aquinói Szent Tamás volt, aki a teológia minden részletére odafigyelve foglalta rendszerbe a katolikus tanítását. Ebből is adódik, hogy a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan káromlással kapcsolatos kutatásunkban nem hagyhatjuk figyelmen kívül tanítását, így a következőkben az általa írt *Summa Theologiae* című művének blaszfémia-értelmezését tesszük vizsgálat tárgyává.

1. Aquinói Szent Tamás legfontosabb patrisztikus forrásai

Mielőtt részletesen ismertetnénk Aquinói Szent Tamás tanítását a Szentlélek elleni blaszfémiáról, fontos röviden áttekintenünk néhány patrisztikus forrást, melyek behatóbban foglalkoznak a Szentlélek elleni bűnnel. Valószínűsíthető, hogy Szent Tamás ismerte ezeket a műveket és a bennük összefoglalt magyarázatokat, azokra – a Szentírás mellett –, mint a teológiai tanfejlődés legfontosabb korszakának, a patrisztikának kiemelkedő tanításaira méltán támaszkodhatott ennek a bűnnek az értelmezése során.

Az ókeresztény egyház irodalmát áttekintve, az évszázadok alatt keletkezett, a katolikus hit tisztázásában és védelmében írt iratok és levelek vizsgálata alapján megállapítható, hogy a Szentlélek elleni bűn fogalma és az erről való teológiai reflexió intenzív és jelentős volt a kereszténység első századaiban. A következőkben azokat a legfontosabb műveket és részleteiket tesszük vizsgálatunk tárgyává, melyek a maguk korában meghatározó jelentőséggel bírtak és amelyek ismerete még ma is elengedhetetlen a patrisztikával komolyan foglalkozók számára.

Noha a vizsgálatunk tárgyát képező iratokon kívül még számos, a Szentlélek elleni bűnt megemlítő ókori tanítás létezik, választásunk azért esett ezekre a művekre, mert bennük a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn különleges, újdonságnak ható magyarázatait ismerhetjük meg. Elsőként a *Didakhé*, majd Órigenész, Szent Ambrus és Aranyszájú Szent János e bűnnel kapcsolatos gondolatait ismertetjük, végül Szent Ágostonnak az Újszövetséghez fűzött, a Mt 12,32 verset magyarázó LXXI. homíliáját elemezzük és értelmezzük.

A. A Szentlélek elleni bűn értelmezése a patrisztikában

1. A Szentlélek elleni bűn a *Didakhé*-ban

Az apostoli atyák igen fontos dokumentumában, a *Didakhé*-ban (*A tizenkét apostol tanítása*) (Kr.u. 100–150k.)⁶⁸¹ találunk elsőként utalást a Szentlélek elleni bűnre, igen különös szituációra alkalmazva azt. Az irat második részébe tartozó fejezetek (11-15.: fegyelmi szabályok) közül a tizenegyedikben olvashatunk bizonyos prófétákról, akik a helyi hierarchia mellett, attól különálló szinten fontos szerepet töltöttek be a helyi egyházak életében.⁶⁸² Őket nevezi az ismeretlen szerző a tizenharmadik fejezetben 'főpapok'-nak, ők azok, akik az Eucharisziát ünnepelhatték és minden terményből, állatból részt kaptak (13,3-7).

Ami témánk szempontjából fontos, az a 11. fejezetben olvasható: ezeket prófétákat magas pozíciójuk miatt semmiféle bíráló nem érheti, nem vonhatók felelősségre bíróság előtt, egyedül Isten joga felettük ítéletet tartani (11,11). A szerző figyelmeztet: kritizálásuk valójában bűn a Szentlélek ellen: „ha valamelyik próféta extázisban beszél, ne vizsgálj őt vagy ne táplálj kételyeket; mivel bármely bűn megbocsátható, de ez a bűn nem bocsátható meg.”(11,7).⁶⁸³

Amennyiben a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnt a próféták esetében is a Szentlélek más embereken keresztül megnyilvánuló, magától Istentől közvetlenül eredő működéseként értelmezzük, akkor méltán tekinthető az Isten által rendelt és az Ő

⁶⁸¹ Vö. VANYÓ LÁSZLÓ, *Az ókeresztény egyház irodalma I., Az első három század*, JEL Kiadó, Budapest 1993³ 90.

⁶⁸² QUASTEN, JOHANNES, *Patrology, Vol. I.: The Beginnings of Patristic Literature*, Spectrumpublishers, Utrecht-Antwerp 1966⁴ 33.

⁶⁸³ QUASTEN, JOHANNES, *Patrology, Vol.I.*, 34.o.

Szentlelkével eltöltött proféták ellen való beszéd és kritika is a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnnek. Esetükben is a Szentlélek elleni káromlás újszövetségi értelmezéséhez juthatunk el: amennyiben valaki az Istentől küldött Lélek általi hatalmat és ezzel a kiválasztott személy Istentől való, a Szentlélek által megvalósuló küldöttségét kérdőjelezi meg, megbocsáthatatlanul a Szentlélek ellen követ el bűnt.

2. A Szentlélek elleni bűn Órigenész tanításában

A Krisztus utáni III. század egyházi irodalmának egyik legjelentősebb tanítója, az alexandriai származású Órigenész (Kr.u. 184–254) a 'később számára 'fatálissá' vált', sokat vitatott művében, a *Peri arkhón*-ban értekezik a Szentháromságról.⁶⁸⁴ Műve harmadik nagy fejezetében a Szentlélekről tanít, ezen belül tér ki a Szentlélek elleni blaszfémiára.

Órigenész a Szentlélek személyét a Szentlélekről szóló fejezet második szakaszában a Szentírásból vett utalásokon keresztül mutatja be. Isten Lelke az, akiről Dávid énekel az 51. zsoltárban (51,13⁶⁸⁵) és Akit bőségesen igazol az Újszövetség: az apostolok Őt kapják meg megerősítésként Krisztus feltámadása után (Jn 20,22⁶⁸⁶), az angyali üdvözetkor Máriát Ő tölti el (Lk 1,35⁶⁸⁷), az apostolokra Ő árad, az Ő erejében keresztelnek és tesznek tanúságot Jézus Krisztusról (ApCsel 2,33⁶⁸⁸). Órigenész rámutat: mindezek a Szentlélek hatalmát és magasztosságát igazolják, amely olyan hatalmas, hogy még a keresztség sem teljes és érvényes, ha nem a legtökéletesebb Szentháromság: az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében szolgáltatják ki azt. Az, hogy a születetlen Atyához és az Ő egyszülött Fiához csatlakozik Isten Szent Lelke, mutatja, hogy milyen hatalmas a szerepe az isteni működésben. Utolsóként Órigenész felteszi a kérdést: ki ne esne ámulatba tehát a Szentlélek felülmúlhatatlan fensége előtt azt hallva, hogy 'ha valaki az Emberfia ellen mond valamit, azt megbocsátják neki, de ha valaki a Szentlélek ellen szól, annak nem bocsátanak meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben' (Mt 12,32)?

⁶⁸⁴ Vö. VANYÓ LÁSZLÓ, *Az ókeresztény egyház irodalma I.*, 349-350. – Valószínűsíthető, hogy ez az órigenészi mű a teológus iskolai előadásainak kézikönyve lehetett, melyet Ambrosziosz adott ki (ezért Órigenész nevezte rá). A IV. század vége felé Rufinus fordította le latinra *De principiis* címmel.

⁶⁸⁵ Zsolt 51,13: '...szent lelkedet ne vond meg tőlem!'

⁶⁸⁶ Jn 20,22: 'Vegyétek a Szentlelket!'

⁶⁸⁷ Lk 1,53: 'A Szentlélek száll rád, és a Magasságbeli ereje megárnnyékoz téged.'

⁶⁸⁸ ApCsel 2,33: 'Miután tehát Isten jobbjára felmagasztalta őt, és elnyerte az Atyától a Szentlélek ígérését, kiárasztotta azt, akit ti láttok és hallotok.'

Az elemzett szövegrészben Órigenész a Szentlélek elleni bűnt nem magyarázza, pusztán tényként, a Szentlélek fenségének igazolására idézi.⁶⁸⁹

Órigenész ugyanezen Szentlélekről szóló fejezetének hetedik szakaszában a Szentháromság külső megnyilvánulása és működése kapcsán ír a Lélek szerepéről és a Szentlélek elleni blaszfémiairól. Amint az özönvíz előtt Isten megvonta lelkét azoktól, akik nem érdemelték meg azt, mert bűnösök voltak (Ter 6,3⁶⁹⁰), úgy ismételtén megvonja a Szentlelket az emberekről, hogy általa megújítsa a föld színét, új embereket teremtsen magának és új életre vezesse őket Lelke kegyelme által (Zsolt 104,29-30⁶⁹¹). Ebből következik, hogy a Lélek a megújult emberekben lakik, nem a hús-vér emberekben. Ez a keresztségben különösen is kinyilvánul, hiszen az apostoli kézzel a Szentlelket és Vele együtt az Ő kegyelmét kapja meg a megkeresztelt (ApCsel 2,1-36⁶⁹²). Az apostolok a Feltámadt Krisztus példája nyomán új emberekké váltak és megújultak a feltámadásba vetett hit és a Szentlélek vétele által. Órigenész ezt a következőképpen értelmezi: a Szentlélek működése csak azokra az emberekre terjed ki, akik Őt megkapták, a többi teremtményben csak az Atya és a Fiú ereje munkálkodik. Ebből vonja le azt a következtetést, hogy az, aki az Emberfia ellen vét, irgalmat érdemel, mert olyan ember, aki Isten erejének részeseként balgaság vagy közömbösség miatt nem tud az isteni tettek szerint élni. Az az ember azonban, aki arra lett méltó, hogy a Szentlélek egy 'részét' hordozza (azaz a megkeresztelt ember), és ebben elbukott, bukásának ténye és munkája által bűnös a Szentlélek elleni káromlás vétkében.

Órigenész a szakasz lezárásaként figyelmezteti tanítványait: logikátlan konklúzió lenne a tárgyaltak alapján azt állítani, hogy a Szentlélek nagyobb vagy különb az Atyánál és a Fiúnál. Miként a Szentháromságon belül nem lehet összehasonlításokat tenni, úgy az ember megszentelésében is megvan mindegyik isteni Személynek a sajátos feladata, amely azonban mégis az egyetlen Szentháromság tette, amint Szent Pál is írja (1 Kor 12,1-31⁶⁹³).⁶⁹⁴

A hetedik szakaszban olvasottak alapján megállapíthatjuk, hogy Órigenész a leírtakból következően nem mást tart a Szentlélek által kiválasztott ember bukása okának,

⁶⁸⁹ ORIGENES, *De principiis (Peri arkhon)* I.3.,2. – NEW ADVENT CATHOLIC WEBSITE [online] <http://www.newadvent.org/fathers/04121.htm> [2009. május 9.]

⁶⁹⁰ Ter 6,3: 'Isten ekkor így szólt: >Ne maradjon lelkem örökké az emberben, mert test.<'

⁶⁹¹ Zsolt 104,29-30: 'De ha elfordítod arcodat, megrémülnek, ha lélegzetüket megvonod, elenyésznek és porrá lesznek ismét. Kiárasztod lelketet s ők életre kelnek, és megújítod a föld színét.'

⁶⁹² ApCsel 2,1-36: Az első Pünkösöd

⁶⁹³ 1Kor 12,1-31: Egy a Lélek – sokféle az adomány

⁶⁹⁴ ORIGENES, *De principiis (Peri arkhon)*, I.3.,7. – NEW ADVENT CATHOLIC WEBSITE [online] <http://www.newadvent.org/fathers/04121.htm> [2009. május 9.]

mint magát a Szentlélek elleni bűnt. Noha a szerző nem részletezi a bukás mibenlétét vagy okait, valószínűsíthető, hogy a Lélekben történt újjászületés utáni 'új emberség' elvesztése, az ahhoz való hűtlenség vagy annak visszautasítása ez a bűn.

Amint láthattuk, Órigenész kétféleképpen: a Szentlélek nagyságának bizonyításaként, valamint a Lélek általi kiválasztottak elbukásának következményeként beszél a Szentlélek elleni blaszfémiáról és annak megbocsáthatatlanságáról. Míg az előbbi értelmezés a Szentlélek hatalmát tagadók vagy az azt kisebbitők ellen használható ellenérvként, addig a második értelmezésben felfedezhetjük a Jézus általi magyarázatot, noha a szerző a 'bukás' mibenlétének ismeretét nem fejt ki vagy természetesnek veszi, hogy tanítványai és olvasói tisztában vannak annak mibenlétével.

3. A Szentlélek elleni bűn Szent Ambrus értelmezésében

A nyugati egyházatyák közül Szent Ambrus (Kr.u. 334k.–397) – aki Milánó püspökeként Szent Ágoston tanítója is volt, – az *A Szent Lélekről* című dogmatikus írásában, melyet Gratianus császár kérésére írt 378-381 között, a niceai dogma (Kr.u. 325) szellemében fejteget szentháromságtani kérdéseket.⁶⁹⁵

Műve első részének 53-54. szakaszaiban a Szentlélek teremtmények közé való besorolásáról ír. Véleménye szerint cáfolni kell azokat, akik a Szentlelket a teremtmények közé sorolják, Őt teremtménynek tekintik. Azokat, akik ezt állítják, nem csak az apostoli tanúságtételek, hanem az Úr Krisztus szavai is véleményük elvetésére kényszeríti állításuk elvetésére, hiszen maga Krisztus is megmondta, hogy a Szentlélek elleni káromlást nem bocsátják meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben (Mt 12,32). Ambrus ezt a következőképpen magyarázza: a zsidók, akik az égi seregeket imádták, meg voltak fosztva az isteni védelemtől, ellenben az Újszövetség népét, akik a Szentlelket imádják és megvallják, Isten elfogadja. Vannak azonban közöttük, akik nem vallják meg Őt, a Szentlelket: ezeket szentségtörésért megbocsátás nélkül ítélik el. Ebből az következik, hogy a Szentlélek nem egy a teremtmények közül, hanem felettük áll, így minden Őt ért sértést örök büntetés bosszulja meg.⁶⁹⁶

⁶⁹⁵ Vö. VANYÓ LÁSZLÓ, *Az ókeresztény egyház irodalma II., A 4-8. század*, JEL Kiadó, Budapest 1999³ 665. és 668.

⁶⁹⁶ AMBROSE, *On the Holy Spirit*, I,53. – *NEW ADVENT CATHOLIC WEBSITE* [online] <http://www.newadvent.org/fathers/34021.htm> [2009. május 9.]

Ambrus felveti: vajon következik-e az a szentírási versből, hogy a Fiú elleni sértés különbözik a Szentlélek elleni sértéstől? E két isteni Személy magasztossága közös és egy – ebből következően a sértésnek is annak kell lennie, noha van olyan rágalom, amely csak Krisztust érinti⁶⁹⁷. A Szentírás szerint az az ember, aki tagadja a Szentlélek magasztosságát, fenségét, örök erejét, és azt gondolja, hogy az ördögöket nem a Szentlélek, hanem Belzebub ereje által úzik ki, nem nyer bocsánatot. Ez a tagadás a szentségtörés legmagasabb foka, hiszen aki tagadja a Lelket, az tagadja az Atyát és a Fiút is, mivel Isten Lelke Krisztus Lelke.

Szent Ambrus tanításában a Szentlélek elleni bűn örök büntetését azok számára helyezi kilátásba, akik kétségbe vonják vagy tagadják a Szentlélek istenségét vagy valamiképpen megsértik azt. Ebből a szövegrészből kitűnik, hogy a szerző nem pusztán a Szentlélekről szóló tanítást foglalja össze, hanem azt részletesen ki is dolgozza, hogy az szilárd cáfolat lehessen az esetleges támadások elleni.

4. A Szentlélek elleni bűn Aranyszájú Szent János Máté-értelmezésében

Aranyszájú Szent János (Kr.u. 354–407), a keleti egyházatyák talán legismertebbje a Konstantinápoly püspökeként számos homíliát mondott, csak Szent Máté evangéliumát kilencven homíliában tárgyalta.⁶⁹⁸ Ezek közül a negyvenegyediket vizsgáljuk meg részletesebben, hiszen ennek az 5. szakaszában foglalta össze a Mt 12,32 alapján a Szentlélek elleni bűnről való tanítását.

A szerző a szentírási versek (Mt 12,32) idézése után Jézus szavait fejti ki.⁶⁹⁹ Jézusról sok mindent mondtak kortársai, többek között azt, hogy csaló és Isten ellensége. Mindezek a rágalmak, ha megbánják őket, bocsánatot nyernek, Isten nem követeli meg büntetésüket. Azok azonban, akik a Szentlelket káromolják, nem nyernek bocsánatot még akkor sem, ha megbánják tettüket. Az igazságosság kérdése méltán vetődik fel e megkülönböztetés kapcsán: régen ezt a bűnt is megbocsátották kellő bűnbánat esetén, és sokan, akik a Szentlelket káromolták, később, amikor hívők lettek, megbocsátást nyertek.

⁶⁹⁷ Például: ha bárki a látható emberi test miatt azt gondolná, hogy az valamiképpen több, mint kizárólag Krisztus teste, bűnt követ el, de a bocsánatot a hit által elnyerheti. – Vö. AMBROSE, *On the Holy Spirit*, I,53. – *NEW ADVENT CATHOLIC WEBSITE* [online] <http://www.newadvent.org/fathers/34021.htm> [2009. május 9.]

⁶⁹⁸ VANYÓ LÁSZLÓ, *Az ókeresztény egyház irodalma II.*, 590. és 597.

⁶⁹⁹ Aranyszájú Szent János Jézus szavait egyes szám első személyben fogalmazza meg művében. Ennek közlésétől jelen esetben eltekintünk és harmadik személyben magyarázzuk a jézusi szavakat. – Vö. CHRYSOSTOM, JOHN, *Homily 41 on Matthew*, 4. (12:25-26) – *NEW ADVENT CATHOLIC WEBSITE* [online] <http://www.newadvent.org/fathers/200141.htm> [2009. május 9.]

Mi az tehát, amit Jézus ebben a mondásban állít? – teszi fel a kérdést Aranyszájú Szent János. Nem más, minthogy ez a bűn minden bűn felett álló megbocsáthatatlan véték, hiszen az emberek Jézusról nem tudták, hogy ki ő, a Szentlélekről azonban bőséges tapasztalatuk volt a prófétai és az Ószövetség tanítása alapján. Jézussal ő is megállapítja: ha az Ő emberi testben való fel nem ismerése miatt az emberek vétkeznek, az megbocsátható, azonban az a tett, amelyben az Ószövetségben már megmutatkozó isteni Lelket és működését nem ismerik fel az Ő, Jézus tettiben, még súlyosabb bűn. Emiatt jár e káromlásért büntetés nem csak itt, hanem a másvilágon is.

A szerző a továbbiakban kifejti: Jézus a kereszten megbocsátott minden ellene elkövetett istenkáromlást, hitetlenséget, még a keresztet magát is – egyedül a hitetlenség miatt tehát nem lesz átkozott az ember. A Jézus által ismert, a Szentlelket érintő káromlásokra azonban nincs bocsánat, hiszen az igazság, amellyel szemben az ember megkeményíti a szívét, nyilvánvaló volt. Mondhatja valaki, hogy nem ismeri Jézust, azonban az Általa végbevitt tettek (ördögűzések, gyógyítások) a Szentlélektől valók. Amikor tehát Jézust éri támadás, Vele együtt a Szentlelket is megsértik, így ennek a bűnnek a büntetését semmiféle könyörgés nem csökkentheti sem ezen a világon, sem a másvilágon.

Záró megjegyzésében Aranyszájú Szent János arra buzdít, amit még ebben az életben megtehet az ember: ismerve az evilági és a másvilági szenvedéseket az evangéliumi példabeszédekből, mindenki készüljön fel az ítéletre, hiszen a számonkérés kérlelhetetlen lesz, a büntetés pedig gyógyíthatatlan.

A keleti egyházatya írásában a Máté-evangélium magyarázata során a Szentlélek elleni bűn szentírási értelmezésével találkozunk. Noha Jézus tetteiben a Szentlélek felismerése mintegy kötelessége lett volna a Jézus korabeli zsidóságnak, hiszen a Lélek működéséről elég tapasztalatot szereztek ószövetségi történelmük folyamán, azt mégsem tették meg, mivel megkeményítették a szívüket és így elutasították a nyilvánvaló igazságot.

5. Összegzés

A fentebbiekben az egyháztörténelem első néhány századát tekintettük át röviden a *Didakhé*-n, valamint Órigenész, Szent Ambrus és Aranyszájú Szent János írásain keresztül. A következő pontokban foglalhatjuk össze tanításukat a Szentlélek elleni káromlásról:

- a *Didakhé* szerint az vétkezik a Szentlélek ellen, aki az általa szent szolgálatra kiválasztott és meghívott emberek küldetésében nem ismeri fel a Szentlelket, az isteni küldötteket elutasítja,

- Órigenész e bűn létét a Szentlélek fensége 'bizonyítékának' tartja, melyet tanítása szerint a megkeresztelt ember követhet el bukása által, illetve azok, akik tagadják vagy kisebbitik a Szentlélek hatalmát,

- Szent Ambrus a Szentlélek istenségét kétségbe vonók örök büntetéseként értelmezi a Szentlélek elleni blaszfémiát, amely egyben az Atya és a Fiú elleni sértés is,

- Aranyzájú Szent János tanításában a konkrét szentírási verset nézi és a jézusi blaszfémia-értelmezést követi, amelyben a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn a Lélek működésének fel nem ismerése és elutasítása,

- a *Didakhé* bűn-értelmezése egy konkrét esetre utal, Órigenész és Szent Ambrus egyes Szentlélek elleni eretnekségeket cáfolnak, Aranyzájú Szent János a Mt 12,32 versben elhangzó logion alapján fejti ki Jézus szavait a Szentlélek elleni káromlásról.

A fentebbi szemelvények elemzéséből megállapítható, hogy a patrisztika korában alapjában véve kétféle Szentlélek elleni bűnértelmezést különböztethetünk meg: az egyik az adott szentírási vers magyarázata kapcsán, a másik az életből vett aktuális szituációk (eretnekségek, az egyház szolgálatra kiválasztott emberek) vonatkozásában értelmezi ezt a bűnt és annak büntetését.

B. A Szentlélek elleni bűn értelmezése Szent Ágoston tanításában

Szent Ágoston (Kr.u. 354–430) életét szinte lépésről lépésre végigkísérhetjük az önmaga írta *Vallomásokban*⁷⁰⁰. Ugyanebből a műből ismerhetjük meg azt a hosszú lelki-szellemi folyamatot is, amely végül elvezetett ahhoz, hogy az Istent kereső Ágostonból a kereszténység egyik legnagyobb tanítója és teológusa legyen.

A következőkben Ágostonnak talán a Szentlélek elleni bűnnel kapcsolatban írt legfontosabb alkotását, egy, csak ezzel a mátéi logionnal (Mt 12,32) és annak szövegkörnyezetével foglalkozó prédikációját fogjuk elemezni, törekedve arra, hogy világosan bemutassuk, miként is gondolkodott a nagy teológus ebben a kérdésben.

⁷⁰⁰ SZENT ÁGOSTON VALLOMÁSAI, Ford.: Dr. Vass József, Szent István Diákkönyvtár, Szent István Társulat, Budapest 1995

1. Szent Ágoston tanítása a Szentlélek elleni bűnről LXXI. prédikációja alapján

A, A LXXI. prédikáció Szent Ágoston életművében

A Szentlélek elleni bűnről szóló prédikáció elemzése előtt érdemes röviden kitérni a prédikációnak mint ókori közlésformának az értelmezésére, hiszen ezt a tanításformát már az ősegyház is alkalmazta.

Szent Ágoston működése és tanítása során gyakran alkalmazta a prédikációt tanítása és gondolatai közlésére, valamint az igehirdetésben. Kutatói szerint a korábban rétor foglalkozású Ágoston papi működése alatt (Kr.u. 391-től haláláig) megközelítően több mint 4000 prédikációt mondhatott el.⁷⁰¹ Minden valószínűség szerint beszédeire a legnagyobb hatással mestere, Szent Ambrus lehetett, aki mind személyesen, mind beszédei által – melyek retorikailag éppúgy, mint tartalmilag – nagy hatást tettek az ifjú Ágostonra.⁷⁰² Tudható, hogy maga Ágoston általában nem írta le prédikációit, hanem – amint első életrajzírója, Possidius (†Kr.u. 440k.) is írja⁷⁰³, – monasztikus közössége ifjú tagjai készítették jegyzeteket beszédei alatt, melyeket később gyűjteményekbe rendeztek.⁷⁰⁴

Érdekes tény, hogy egy nemrégiben (2007) kiadott, Szent Ágoston legfontosabb beszédeit tartalmazó prédikációgyűjtemény⁷⁰⁵ nem tartalmazza az általunk elemzendő LXXI. prédikációt.⁷⁰⁶ Noha az említett kiadvány szerkesztője számára nem volt annyira fontos Ágostonnak ez a prédikációja, hogy azt beillesse az egyházatya leghíresebb és legfontosabb Szentírás-magyarázó és tanító beszédei közé, számunkra mégis felbecsülhetetlen értéke van: Szent Ágoston ebben és csak ebben a szövegben beszél ennyire nyíltan és csak erre a témára koncentráltan a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről úgy, hogy az egész prédikációt ennek az egyetlen versnek (Mt 12,32⁷⁰⁷) szenteli.

⁷⁰¹ SAINT AUGUSTINE, *Essential Sermons*, The Works of Saint Augustine – A Translation for the 21st Century, Translation by Edmund Hill, O.P., Editor: Boniface Ramsey, Augustinian Heritage Institute, Inc., New City Press, Hyde Park, New York 2007 13.

⁷⁰² *SZENT ÁGOSTON VALLOMÁSAI*, 128-129.: V. könyv, 13. fejezet: *Milánóba költözik s megismerkedik Ambrus püspökkel*

⁷⁰³ Műve címe: *Szent Ágoston élete*. – *THE HARPERCOLLINS ENCYCLOPEDIA OF CATHOLICISM*, General Editor: Richard P. McBrien, HarperCollins Publishers, New York 1995 113.

⁷⁰⁴ Erről bővebben a következő könyvek értekeznek: SAINT AUGUSTINE, *Essential Sermons*, valamint DROBNER, HUBERTUS, *Augustinus von Hippo: Sermones ad Populum*, Brill, Leiden-Boston 2000

⁷⁰⁵ SAINT AUGUSTINE, *Essential Sermons*, 107.

⁷⁰⁶ Talán ez is arra enged következtetni, amit biztonsággal csak a XX-XXI. századi teológusok e kérdésben idézett munkáinak vizsgálata után állapíthatunk majd meg: napjainkban nem igazán szentelnek figyelmet a teológusok a Szentlélek elleni bűn kérdéskörének.

⁷⁰⁷ Mt 12,32: 'Ha valaki az Emberfia ellen mond valamit, azt megbocsátják neki, de ha valaki a Szentlélek ellen szól, annak nem bocsátanak meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben.'

A szöveg keletkezésének pontos időpontját az *Essential Sermons* című mű alapján próbáljuk megállapítani. A gyűjtemény válogatott prédikációi arra engednek következtetni, hogy az általunk vizsgált prédikáció (LXXI. számú) a hippói püspök Máté-evangéliumról szóló prédikációsorozatának részeként keletkezett. Az említett prédikációgyűjteményben LXXII.-ként számon tartott, a Mt 12,33-ról szóló homília Kr.u. 379. július 17-e és augusztus 10-e között hangzott el Karthágóban. Ez alapján valószínűsíthető, hogy – amennyiben ugyanazon prédikációsorozat részeiről van szó – a kutatásunk tárgyául szolgáló Mt 12,32 verset – a LXXII. prédikáció szentírási versét megelőző logiont – magyarázó prédikáció szintén ugyanott, azaz Karthágo templomában hangozhatott el Kr.u. 379 nyarán.⁷⁰⁸

Maga Szent Ágoston egy későbbi művében, *A hit, remény és szeretet kézikönyve*⁷⁰⁹ című alkotásban (Kr.u. 421k.) említi ezt a prédikációját, az egyház bűnbocsátó hatalmával kapcsolatban, valószínűleg Novatianus eretnekségére⁷¹⁰ utalva.⁷¹¹

A következőkben ezt, a tudósok által a LXXI.⁷¹² prédikációnak nevezett ágostoni beszédet vesszük tüzetesebben szemügyre. Az elemzés során alapul a R.G. MacMullen-féle fordítást⁷¹³ vesszük alapul, melyhez nem készült még semmilyen kiegészítő apparátus (lábjegyzet, magyarázat). A 38 pont alá rendezett, mintegy 17 oldalnyi szöveg elemzése során végigkísérjük és értelmezzük Ágostonnak a Szentlélek elleni bűnről való elmélkedését, valamint emellett arra a kérdésre is választ keresünk, hogy miért szentelt a szerző e szentírási logionnak külön prédikációs és tanítói alkalmat.

⁷⁰⁸ Vö. SAINT AUGUSTINE, *Essential Sermons*, 107.

⁷⁰⁹ A mű eredeti címét jelentő 'enchrionion' görög szóból ered az ugyanezzel a szóval jelölt, 'kis könyv, kézikönyv' jelentésű irodalmi műfaj elnevezése. – SAINT AUGUSTINE, *On Christian Belief*, Enchrionion The Works of Saint Augustine – A Translation for the 21st Century, The Enchrionion is translated by Bruce Harbert, Editor: Boniface Ramsey, Augustinian Heritage Institute, Inc., New City Press, Hyde Park, New York 2005 265. – Vö. *A SELECT LIBRARY OF THE NICENE AND POST-NICENE FATHERS*, Edited by Philip Schaff, Volume III.: St. Augustin: On The Holy Trinity, Doctrinal Treatises, Moral Treatises, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 1956 264.

⁷¹⁰ Dolgozatom témájához konkrétan nem kapcsolódik a Szent Ágoston által műveiben és prédikációiban bírált és elítélt eretnek tanok részletes ismertetése. Ezeket mindössze annyiban érintjük (esetekben felsorolás jellegűen), amennyiben azok az általam vizsgált szentírási logion ágostoni értelmezéséhez nélkülözhetetlenek.

⁷¹¹ „83: Azonban bárki, aki nem hiszi, hogy az Egyház megbocsáthatja a bűnöket, megvetve ezt a nagy és nagylelkű isteni ajándékot, és ehhez a véleményhez makacsul ragaszkodva hal meg, bűnös a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnben, Akiben Krisztus megbocsátja a bűnöket. Erről a bonyolult kérdésről a tőlem telhető legvilágosabban értekeztem egy kis könyvben, melyet egyedül erre a célra írtam.” – SAINT AUGUSTINE, *On Christian Belief*, Enchrionion, 323.

⁷¹² A New Advent honlapján található, az egyházatyák írásait tartalmazó oldal az 'Újszövetségről szóló 21-es számú prédikáció' (SAINT AUGUSTINE, *Sermon 21 on the New Testament (LXXI. Ben.)*) néven hozza ezt a szentbeszédet. – *NEW ADVENT CATHOLIC WEBSITE* [online] <http://newadvent.org/fathers/160321.htm> [2008. június 12.]

⁷¹³ *NICENE AND POST-NICENE FATHERS*, First Series, Vol. 6., Edited by Philip Schaff, Translated by R.G. Mac Mullen, Christian Literature Publishing Co., Buffalo, N.Y. 1888 – Revised and edited for New Advent by Kevin Knight. – *NEW ADVENT CATHOLIC WEBSITE* [online] <http://newadvent.org/fathers/160321.htm> [2008. június 12.]

Mielőtt a prédikáció elemzésébe fognánk, világosan látnunk kell, hogy Szent Ágoston prédikációi – mint minden szónoké – nem olvasásra, hanem hallgatásra készültek, mintegy a szerző hangos gondolatainak gyűjteményeként. Noha egy prédikáció – lévén, hogy szóbeli közlésforma, és mint ilyen, a prédikáló személy egész személyisége és kifejezőmódja meghatározó benne – egyetlen hatalmas lélegzetvételnél is, jelen vizsgálatunk során annak egyes szakaszait hol csoportosítva, hol külön egységként vesszük szemügyre, azok lényegétől és egymáshoz való kapcsolódásától függően. Ennek eredményeként a fordító felosztását (az egyes pontok alá rendezett kisebb szakaszokat) csupán eligazodási alapként fogjuk tekinteni.

B, Szent Ágoston tanítása a Szentlélek elleni bűnről

a, Bevezető gondolatok

A szerző prédikációja legelején egy előző beszédére utal vissza, melynek során már oly nagy kérdésként vetődött fel a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn kérdése, melyre saját erejéből nem képes megtalálni a választ. E válasz megértésére csak Isten képes alkalmassá tenni az embert, annak személyes befogadó képessége mértékében. Az ókorban ismert retorikai fordulatként Isten segítségül hívása után Ágoston hallgatói imáját kéri munkája sikerességéért.

b, A zsidók viselkedése az evangéliumi történetben

A bevezető gondolatok után az ördögtől megszállott meggyógyításának Máté evangéliumából való idézete következik (Mt 12,22-26⁷¹⁴). Ágoston szerint itt Jézus a farizeusok gondolataira utal: azzal, hogy állításukkal az ördögűzés kapcsán a sátán erejét tulajdonították Jézusnak és nem hittek benne, a sátán birodalmát választották. Az egyházatya felszólít: hagyni kell, hogy a farizeusok azt válasszák, amit akarnak – ha a sátán nem űzheti ki a sátánt, semmit sem szólhatnak Jézus ellen (ez bizonyítaná, hogy Istentől származik az ereje), de ha kiűzheti, akkor nézzenek magukba és hagyják el a sátán országát,

⁷¹⁴ Mt 12,22-26 : 'Akkor odavittek hozzá egy vak és néma megszállottat. Ő meggyógyította, s a néma beszélt és látott. Az egész tömeg csodálkozott és így szólt: >Csak nem ez a Dávid fia?< A farizeusok ennek hallatára azt mondták: >Nem űzheti ez ki az ördögöket, csak az ördögök fejedelme, Belzebub által.< Mivel ismerte gondolataikat, így szólt hozzájuk: >Minden ország, amely meghasonlik önmagával, elpusztul, és egyetlen város vagy ház, amely meghasonlik önmagával, fenn nem maradhat. Ha a sátán kiűzi a sátánt, meghasonlott önmagával; hogyan maradhatna fenn az ő országa?<'

mely önmagával meghasonlítottként nem állhat fenn. Ha azt hiszik, hogy Jézus az ördögök fejedelmének erejével űz ördögöt, akkor a Belzebub nevére és a zsidók saját fiainak ördögűzéseire utaló jézusi szavak, az előbbi mátéi idézet folytatása álljon előttük: 'Ha én Belzebub által űzöm ki az ördögöket, a ti fiaitok ki által űzik ki? Így ők maguk lesznek a ti bíraitok.' (Mt 12,27). Ágoston szerint Jézus ezeken a tanúkon, 'a zsidók fiain' kétségtelenül a saját tanítványait érti, akik Mesterüktől semmi rosszat nem tanultak. Bennük, a világ lenézettjeiben, nincs semmi művi gonoszság, ellenkezőleg: ők Jézus erejének szent egyszerűségét tükrözik, ők Jézus tanúi és egyben a farizeusok bírái.

A szentírási idézetet folytatva (Mt 12,28: 'De ha én az Isten Lelke által űzöm ki az ördögöket, akkor elérkezett hozzátok Isten országa.')

Ágoston állítja: amint Jézus Isten Lelkének erejével űzött ördögöt, akkor a tanítványok, a zsidók gyermekei sem tesznek másként, hiszen hitet kaptak Jézustól, nem sértő és csaló tanítást. A szerző kijelenti: e tettek által kétségtelenül elérkezett Isten országa az emberek közé,⁷¹⁵ a gonosz birodalma pedig ezzel egyidőben összeomlott.

A kérdésre visszautalva ('A ti fiaitok ki által űzik ki (ti. az ördögöket)?') bizonyos: a tanítványok nem saját érdemeik által cselekedtek, bennük Isten kegyelme munkálkodott. Ágoston ezzel kapcsolatban Mátét idézi tovább (12,29): 'Vajon hogyan mehet be valaki az erősnek a házába, hogy elragadja a holmiját, ha előbb meg nem kötözi az erőset? Csak úgy tudja kirabolni a házát.' A zsidók fiai, akik vagy már hittek Jézusban vagy még nem, és ördögöket űztek, azt nem az ördögök fejedelme által, hanem a szentség által tették. A gonosz hatalmából, a bűn kötelékéből csak úgy tudtak megszabadulni, hogy Jézus igazságának láncái megkötözték a gonoszt és elvették tőle eszközeit (azaz a zsidó nép fiait), akik így a harag eszközeiből a kegyelem eszközeivé váltak.⁷¹⁶

Ágoston Szent Pál apostol szavait idézi ezek alátámasztására. Az apostol a korintusi hívekhez írt levelében megdorgálja a büszkéket és a saját érdemeikkel dicsekvőket (1Kor 4,7: 'Mert ki tesz téged különbbé?'), az efezusi hívek elé saját példáját állítja: megvallja, hogy egykoron ő is a gonosz eszköze volt az erősnek a házában, amikor az Egyházat üldözte (Ef 2,3: 'Természetünknel a harag fiai voltunk, akárcsak a többiek.'). azonban az, aki megkötözte az erős embert, elvette tőle őt (Pált) és a kiválasztás eszközévé tette: a népek apostolává. Mindezzel Ágoston arra figyelmezteti hallgatóit, hogy Isten kegyelme nélkül senki sem győzheti le a gonosz erejét.

⁷¹⁵ Mt 12, : 'De ha én az Isten Lelke által űzöm ki az ördögöket, akkor elérkezett hozzátok Isten országa.'

⁷¹⁶ SAINT AUGUSTINE, *Sermon 21 on the New Testament (LXXI. Ben.)*, 3. pont

c, Az ellenség jelenléte és Krisztus országának megosztottsága

A negyedik szakasz egészében a megosztottságról beszél a szerző. A hitetlenek és az istentelenek, a keresztény név ellenségei – akik különféle eretnekségeket vallottak és hitszakadást idéztek elő az Egyházban – nem feltételezhetik azt, hogy megosztottság van Krisztus birodalmában is. Jézus maga mondja: 'Aki nincs velem, ellenem van, aki nem gyűjt velem, szétszór.' (Mt 11,30) Ez a logion nem azokról beszél, akik az Ő nevében cselekszenek vagy a szentségek által tesznek tanúságot róla, hanem egyszerűen azt mondja: aki nincs vele, ellene van; nem azok a bűnösök, akik nem az Ő neve alatt gyűjtenek, hanem a szétszórók. Krisztus birodalma önmagában nem megosztott – azok az emberek próbálják meg megosztani azt, amit Krisztus vére árán váltott meg, akiket az Úr ismer.⁷¹⁷ Ágoston számos példát hoz: amint a nagyravágyás és a gazdagság élvezetének lelke, úgy a bálványimádók isteneinek lelkei, valamint a pogányság és a zsidóság is mint Krisztus ellenségei megosztottak, a gonosz birodalmának részei. Ugyanígy minden megosztó eretnek (Arianus és Photinianus) és eretnekség (donatisták és maximianisták) önmagában is megosztott, minden emberi bűnhöz és vétekhez hasonlóan, melyek önmagukban is megosztottak és a gonosz birodalmához tartoznak.

d, A zsidók, a pogányok és az eretnekek Szentlélek elleni káromlása

A Szentlélek elleni blaszfémiát magyarázva elsőként ismét a Máté-evangéliumot idézi a szerző: 'Ezért mondom nektek: Minden bűnt és káromlást megbocsátanak az embereknek, de ha valaki a Lelket káromolja, az nem nyer bocsánatot. Ha valaki az Emberfia ellen mond valamit, azt megbocsátják neki, de ha valaki a Szentlélek ellen szól, annak nem bocsátanak meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben.' (Mt 12,31-32)

Az idézet kapcsán számos kérdés merülhet fel: vajon hamis-e az Egyházhoz visszatérő elszakadtaknak ígért, a bűnök megbocsátásába vetett remény? Elítélhető-e az, aki akkor szólt a Szentlélek ellen, mielőtt keresztény vagy katolikus lett? Azok a pogányok, akik szerint Krisztus a csodáit mágikus erő segítségével tette, istenkáromlók ugyanúgy, mint azok, akik azt mondták, hogy a démonok fejedelmének erejével űzött ördögöt? A pogányok, amikor nap nap után a keresztények megszentelt voltát káromolják, akkor vajon nem a Szentlelket káromolják-e? A zsidók, – akiknek az Úrról mondott szavai miatt készült

⁷¹⁷ 2Tim 2,3: 'Hagyjon fel a gonoszszággal mindaz, aki az Úr nevét hívja segítségül.'

el ez az értekezés is, – akik tagadják, hogy Krisztus lakik a keresztényekben, nem istenkáromlók, csakúgy, mint azok, akik tagadják, hogy Jézus a Krisztus?

A szerző megdöbbentő gondolatot fűz mindezekhez: a fentebb említett emberek még akkor sem gyalázzák a Szentlelket, amikor azt állítják, hogy nem létezett vagy ha létezett is, nem Isten volt, hanem teremtmény, vagy hogy nem volt ereje, hogy kiűzzön ördögöket. A szaddúceusok valóban tagadták a Szentlelket, míg a farizeusok hittek a létezésében (ők azt tagadták, hogy a Lélek Jézus Krisztusban volt, hiszen szerintük az ördögűzések során a démont az ördögök fejedelmének erejével zavarta ki a megszállott vagy beteg emberből). Ennek alapján tehát a zsidók és más eretnekek is, akik megvallják a Szentlelket, de tagadják, hogy Krisztus testében, azaz az egyetlen katolikus Egyházban él, olyanok, mint a farizeusok.

Szent Ágoston említ más, a Szentlélekkel kapcsolatos eretnokségeket is. Az ariánusok, eunomiánusok, macedoniánusok merészen azt állítják, hogy a Szentlélek nem Teremtő, hanem teremtmény. Vannak, akik teljesen tagadják a Szentlélek létét, amint tagadják azt is, hogy Isten Háromság, ugyanakkor kijelentik, hogy az Atya egyedül az Isten, Őt néha Fiúnak, néha Szentléleknek hívják (szabelliánusok vagy másként patripasszionisták, mivel szerintük az Atya szenvedett, tekintettel arra, hogy tagadják a Fiú és a Szentlélek létezését). Ágoston kitér a photiniánusokra is, akik szintén az Atyát hitték az egyetlen isteni Személynek, a Fiút csupán embernek tartották, a harmadik Személy létezését pedig létezését egyenesen tagadták.

Az egyházatya megállapítja: tény az, hogy a Szentlelket a pogányok, a zsidók és az eretnekek is káromolták. Eszerint nem lenne számukra remény a mátéi szavak szerint ('ha valaki a Szentlélek ellen szól, annak nem bocsátanak meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben')? Csak azok szabadok-e súlyos büntől, akik csecsemőkoruk óta katolikusok? Ágoston erre válaszolva leszögezi: mindazok, akik hittek Isten ígében és katolikusok lettek, biztosan részesei lettek Krisztus kegyelmének és békéjének, akár pogányok, akár zsidók, akár eretnekek voltak előtte. Ha nem lenne megbocsátás azokra a szavaikra, amelyeket a Szentlélek ellen szóltak, akkor hiába ígérné és buzdítaná az Egyház az embereket, hogy térjenek Istenhez, békét és bűneikre bocsánatot nyerve akár a keresztségben, akár az Egyházban. Nem az hangzott el ugyanis, hogy „nem bocsátanak meg, csak a keresztségben”, hanem hogy 'nem bocsátanak meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben'.⁷¹⁸

⁷¹⁸ SAINT AUGUSTINE, *Sermon 21 on the New Testament (LXXI. Ben.)*, 5-6. pontok

e, A blaszfémia és annak megbocsáthatósága a katolikus egyházban

Szent Ágoston szerint sokan azt hiszik, hogy csak azok vétkeznek a Szentlélek ellen, akik – miután megkeresztelkedtek és magkapták a Szentlelket, – hálátlanok a Megváltó e nagy ajándékáért, és keresztényként vagy az Egyház tagjaként belevetik magukat valamelyik halálos bűnbe (házasságtörés, gyilkosság vagy istentagadás⁷¹⁹). Az tény: a bűnökből való megtérés helye az Egyházban van, és amint Szent Pál is mondja: 'hátha egyszer türelmet ad nekik is Isten az igazság megismerésére, és magukhoz térnek az ördög kelepcéjéből, aki fogva tartja őket a maga kedvére' (2Tim 2,25-26).

A szerző leszögezi: Jézus nem azt mondja, hogy „a megkeresztelt katolikusnak, aki a Szentlélek ellen szól, nem bocsátanak meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben”, hanem bárkinek, aki (a Szentlélek ellen) beszél. Így tehát a Szentlélek káromlójának, lehet az pogány, zsidó, keresztény, eretnek a zsidók vagy a keresztények közül, vagy bárki, aki valamiben téved, nem bocsátanak meg bűnéért – hiszen nem azt mondják, hogy ez vagy az az ember, hanem konkrétan 'az', aki a Szentlélek ellen szól, azaz káromolja a Szentlelket, nem nyer megbocsátást. Sőt, mi több: minden tévedés, mely ellentétes az igazsággal és a keresztény békével – amint fentebb bemutatta Szent Ágoston –, a Szentlélek ellen beszél. Mégis, mindezek ellenére az Egyház visszafogadja a hozzá tévedéseikből megtérteket, akik megkapják bűneik bocsánatát, és a Szentlelket magát is, Akit előzőleg káromoltak.⁷²⁰

Ágoston hozzáfűzi az eddig általa mondottakhoz: ennek a nagy kérdésnek a tisztázásában hatalmas titokról került le a lepel. Most már nem maradt számára vissza más, mint a Szentlélek elleni blaszfémia kérdésének kifejtése és magyarázata.

f, A kérdés nehézsége

Szent Ágoston az új téma bevezetőjeként ismét hallgatóit kéri: füleiket hozzá, szíveiket pedig Istenhez emeljék fel, hiszen talán az egész Szentírásban nincs még egy ennél fontosabb vagy bonyolultabb kérdés. Bevallja: eddig minden értekezésében óvakodott ettől a kérdéstől annak nehézsége és zavarossága miatt – nem amiatt, mert nem voltak gondolatai róla, hiszen ez egy fontos kérdés, sem nem azért, mert hanyag volt kutatni ez ügyben, hanem amiatt, mert nem gondolta, hogy meg tudja érteni azt, ami fokozatosan vált

⁷¹⁹ Az ókeresztény korban e három bűn elkövetése számított a legsúlyosabb bűnnek, melyekért a helyi egyház egész közössége előtt kellett vállalni a penitenciát. – Vö. VANYÓ LÁSZLÓ, *Az ókeresztény egyház és irodalma*, Szent István Társulat, Budapest 1980 449.

⁷²⁰ SAINT AUGUSTINE, *Sermon 21 on the New Testament (LXXI. Ben.)*, 7. pont

világossá számára. Azonban amint ezt a szentírási részt meghallotta prédikációja elmondása napján, a szíve megdobbant: Isten akarata az, hogy a templomban jelenlevők halljanak valamit erről a kérdéstről az ő szolgálatán keresztül.

g, A 'blaszfémia' kifejezés értelmezése

Szent Ágoston rámutat: Jézus nem azt mondta, hogy 'semmilyen Lélek elleni blaszfémia nem nyer majd bocsánatot', vagy, hogy 'bárki, aki bármit mond a Szentlélek ellen, nem nyer bocsánatot', hanem azt: 'bárki, aki szót szól', különben senki sem maradhatna az alanya ennek az elmékedésnek. Ha semmilyen blaszfémiát vagy szót, melyet a Szentlélek ellen szólnak, nem bocsátanak meg az embereknek, akkor az Egyház nem fogadhatja vissza senkit sem azok közül a bűnösök (zsidók, pogányok vagy eretnekek) közül, akik valamilyen igazságot tagadnak a katolikus Egyházzal. Isten maga tiltotta meg, hogy Jézus ezt mondja, megtiltotta – vallja Ágoston, – hogy az Igazság ezt a büntetést minden, a Szentlélek ellen elhangzó blaszfémiára vagy szóra kiterjessze.

Isten az embereket próbára akarta tenni e nehéz kérdés által, nehogy valamilyen hamis döntés becsaphassa őket. Nem kell azt hinni, hogy minden blaszfémia vagy minden szó, melyet a Szentlélek ellen szólnak, megbocsáthatatlan, azt azonban hangsúlyozni kell, hogy vannak olyan káromlások és szavak, amelyek, ha a Szentlelket káromolják, soha nem nyernek bocsánatot és megbocsátást. Ágoston felteszi a kérdést: ha úgy értelmeznének minden káromlást, hogy minden, Szentlélek elleni káromlás megbocsáthatatlan, akkor ki lehetne megmenthető? Ha valaki azt gondolja, hogy nincs ilyen kifejezés, akkor a Megváltónak mondana ellent, tehát kétségtelenül kell lenniük olyan káromlásoknak, amelyeket ha a Szentlélek ellen mondanak, azok nem nyernek bocsánatot. Szent Ágoston szerint Jézus amiatt nem fejtette ki jobban e mondást, mert Istennek ezzel különleges célja volt: találják meg az emberek ezeket a káromló szavakat, ahelyett, hogy tagadnák létezésüket.

Indokként és magyarázatként az egyházatya a Szentírás stílusára hivatkozik. A Bibliában gyakran úgy nyer valami kifejezést, hogy nem határolja le semmilyen egyetemes vagy részleges értelmezés; ilyen esetben nem szükséges, hogy a fogalmat egyetemesen vagy részlegesen értelmezzék és értsék. A Szentlélek elleni bűnről szóló mondás egyetemesen értelmezve akkor kapná meg teljes jelentését, ha azt mondanák: 'semmilyen Lélek elleni blaszfémia nem fog bocsánatot nyerni' vagy 'bárki bármit szól a Szentlélek ellen, annak nem bocsátanak meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben'. Ha azonban

részlegesen értelmezik e logiont, akkor azt mondanák: 'bizonyos Lélek-ellenes káromlások nem nyernek bocsánatot'. Ágoston szerint azonban ez a mondás sem egyetemes, sem részleges formában nem hangzott el (nem azt mondja, hogy 'minden blaszfémia' vagy 'bizonyos, a Lélek ellen mondott szavak', vagy csak meghatározatlanul: 'a Szentlélek elleni blaszfémia nem nyer bocsánatot', vagy 'bárki, aki bármit mond' vagy 'bárki, aki bizonyos szavakat szól,' vagy 'bárki egy szót szól'), így nem szükséges, hogy minden blaszfémiát és minden szót ide értsenek. Szükséges azonban, hogy világos legyen: az Úr szándéka szerint számos szó és káromlás idetartozik, jöllehet Ő nem határozta meg ezeket.⁷²¹

h, Jézus isteni megjelenése és a bűn

Szent Ágoston néhány szentírási szakasszal támasztja alá előbbi megállapítását a különféle értelmezési lehetőségekről. Amikor Jézus kijelenti: 'ha nem jöttem volna, és nem beszéltem volna nekik, nem volna vétkük' (Jn 15,22), nem azt mondja, hogy a zsidóknak büntelenek lettek volna, ha Ő nem jött volna el és nem szólt volna hozzájuk, hiszen számtalan bűnük volt. Jézus mindenkit hív: 'jöjjetek hozzám mind, akik fáradtak vagytok és terhet hordoztok' (Mt 11,28) – miféle terheltség lenne ez, ha nem a bűnök terhe és a Törvénynek való engedetlenség? Hiszen 'a törvény azért jött közbe, hogy a bűnözés fokozódjék' (Róm 5,20) Máshol azt mondja: 'nem az igazakat jöttem hívni, hanem a bűnösöket' (Mt 9,13) – ha nem lettek volna bűnösök, Jézus nem jött volna el? Ha határozatlannak tekintjük ezt a feltételt, akkor ebbe minden bűnt bele kell érteni, mivel Jézus nem azt mondta, hogy 'ha nem jöttem volna és nem beszéltem volna hozzájuk, nem lett volna bűn'.

Erre a bűnre különösen igaz: a Szentlélek elleni káromlás Jézus eljövetelével jelent meg a zsidók között, mivel nem hittek Benne és szavainak, hanem hazugnak bélyegezték és megölték. Ez a bűn annyira hatalmas és rettenetes, hogy tényleg nem volna, ha Jézus nem jött volna el és beszélt volna hozzájuk. Amint abból, hogy 'nem lenne bűnük', nem kell minden bűnre gondolni, így a Szentlélek elleni blaszfémia alatt sem minden, hanem egy bizonyos fajta káromlást kell érteni. Jelen esetben a Szentlélek elleni káromlásként kell értelmezni a blaszfémiát, nem 'minden lélek' elleni blaszfémiaként – ezzel a kijelentéssel Ágoston óv Jézus szavainak másként való értelmezéseitől és túlmagyarázásától.

⁷²¹ Vö. SAINT AUGUSTINE, *Sermon 21 on the New Testament (LXXI. Ben.)*, 10. pont

i, A Szentlélek elleni blaszfémia Márknál és Lukácsnál⁷²²

Mielőtt Szent Ágoston kifejténé a blaszfémia jelentését, a másik két evangélium párhuzamos részeit idézi. Márk és Lukács egy bizonyos káromlásról és bizonyos szavakról ír: 'Bizony, mondom nektek, hogy minden vétket és káromlást, amellyel káromkodnak, megbocsátanak az emberek fiainak; de aki a Szentlélek ellen káromkodik, az nem nyer bocsánatot soha, hanem örök vétek fogja terhelni.' (Mk 3,28-29) és 'Ha valaki az Emberfia ellen szól, bocsánatot nyer; de aki a Szentlelket káromolja, annak nincs bocsánat.' (Lk 12,10). Ágoston leszögezi: a szentírók saját szándékuk szerint fogalmazták meg ugyanazt az igazságot, de nem tértek el Jézus szándékának igazságától. Eltérés van a 'lélek káromlása' és az 'annak, aki a Lélek ellen káromol' kifejezések között: az előbbi kifejezés nem egyértelmű, kifejezheti az emberi lélek által végbevitt káromlást,⁷²³ míg a másik egyértelműen a Lélek elleni blaszfémiát jelenti. A Márknál olvasható 'az nem nyer bocsánatot soha, örök vétek fogja terhelni' idézetet a mátéi 'annak nem bocsátanak meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben' rész teszi világossá. Ugyanígy a 'Szentlelket káromolja' kifejezés (Márk, Lukács) világít rá a 'Szentlélek ellen szól' kifejezés (Máté) blaszfémia-tartalmára.

Noha a 'blaszfémia' szó sokféle káromlást jelenthet (általánosan mindet vagy részelegesen néhányat, a zsidók, az eretnekek tévedései is ide sorolhatók), így jelen esetben így értendő az evangéliumi vers (Mt 12,31): az, aki ilyen különleges módon (a Szentlélek elleni) káromol, nem nyer soha megbocsátást bűnére.

Amint Isten nem azért kísérti meg az embert, hogy bűnbe vigye,⁷²⁴ hanem amiatt, hogy meggyőződjön a hitéről, úgy nem minden kísértés hordozza magában a bűnt, és ekképpen a Szentlélek elleni blaszfémia sem foglal magában minden káromlást vagy minden kísértést.

j, A Szentlélek elleni bűn és a szentségek

Szent Ágoston figyelmeztet: amint a hit és a keresztség nem elég minden ember megmentéséhez, hacsak szeretetbeli tettek nem társulnak hozzájuk (Mk 16,16; Gal 5,4 és

⁷²² SAINT AUGUSTINE, *Sermon 21 on the New Testament (LXXI. Ben.)*, 13. pont

⁷²³ Hasonlóan a lélekben való imádsághoz: 'Imádkozzam lélekben, de imádkozzam értelemben is.' (1 Kor 14,15)

⁷²⁴ MTörv 13,4: 'Próbára tesz titeket az Úr (, a ti Istenetek, hogy kiderüljön, szeretitek-e őt teljes szívetekből és teljes lelketekből, vagy sem.)'

Jak 2,12)⁷²⁵, ugyanígy azok az emberek sem mind tartoznak Krisztushoz, akik eszik a Testét és isszák a Vérét (Jn 6,56 és 1Kor 11,29)⁷²⁶. Mindkét hasonlattal arra utal a szerző, hogy a Szentlélek elleni blaszfémia nem mindegyik, hanem csak egy speciális változata az, amelyről Jézus megbocsáthatatlan bűnként beszél.⁷²⁷

k, A Szentháromság belső relációi

A következőkben Szent Ágoston a Szentlélek isteni eredetének bizonyításaként a Szentháromságon belüli relációkat vázolja fel. A Szentháromság egyetlen Istenként három Személy (Atya és Fiú és Szentlélek) közössége, a Szentlélek által az embereknek az egység és a szeretet ajándékait adja, melyeket Önmagában birtokol a Személyek közös tulajdonaként (Róm 5,5)⁷²⁸. Noha Isten ajándékeként az ember bűnbocsánatot kap, mégis mindig marad benne valamiféle ellenségesség Istennel szemben (Iz 59,2⁷²⁹).

Jézus Krisztus a Szentlélek által bocsátja meg a bűnöket (amint az Ő erejével üzte ki az ördögöket is), hiszen a Szentlelket a megbocsátás hatalmával megajándékozott tanítványaira hagyta (Jn 20,22-23⁷³⁰), és minden régi bűn feloldására is egyedül a Szentlélek képes (Jn 3,5⁷³¹). Keresztelő János megtérésre szólított fel (Mt 3,2.11⁷³²), Jézus tüzet hozott a világnak (Lk 12,40⁷³³): a tűz, a forrás a Szentlélek, Aki összegyűjti egy közösségbe a hívőket, kiragadva őket a bűn kötelékéből, a megosztó gonosz hatalmából.

l, A Szentlélek elleni blaszfémia

A nem bűnbánó, megátalkodott szív Isten kegyelme és ajándéka ellen beszél. Ez a megátalkodottság a Szentlélek elleni blaszfémia, amely sem ezen a világon, sem a másikon

⁷²⁵ Mk 16,16: 'Aki hisz és megkeresztelkedik, az üdvözülni.'; Gal 5,4: 'Mert mi a Lélek által, a hitből várjuk a megigazulás reményét.'; Jak 2,12: 'Úgy beszéljete és úgy cselekedjete, hogy titeket a szabadság törvénye átfogja megítélni.'

⁷²⁶ Jn 6,56: 'Aki eszi az én testemet, és issza az én véretem, annak örök élete van, és én feltámasztom őt az utolsó napon.' és 1Kor 11,29: 'Mert aki úgy eszik és iszik, hogy nem különbözteti meg a testet, saját ítéletét eszi és issza.'

⁷²⁷ SAINT AUGUSTINE, *Sermon 21 on the New Testament (LXXI. Ben.)*, 15-16. pontok

⁷²⁸ Róm 5,5: 'Isten szeretete kiáradt szívünkbe a nekünk adott Szentlélek által.'

⁷²⁹ Iz 59,2: 'A ti bűneitek lettek válaszfallá köztetek és Istenetek között.'

⁷³⁰ Jn 20,22-23: 'Amikor ezt mondta, rájuk lehelt, és így szólt hozzájuk: >Vegyétek a Szentlelket! Akiknek megbocsátjátok bűneiket, bocsánatot nyernek; akiknek pedig megtartjátok, azok bűnei megmaradnak.<'

⁷³¹ Jn 3,5: 'Bizony, bizony mondom neked: ha valaki nem születik vízből és Szentlélekből, nem mehet be az Isten országába.'

⁷³² Mt 3,2: 'Térjete meg, mert elközelgett a mennyek országa.'; 3,11: 'Én vízzel keresztellek titeket a megtérésre, de aki utánam jön, erősebb nálam: a saruit sem vagyok méltó hordozni. Ő Szentlélekkel és tüsszel fog megkeresztelni titeket.'

⁷³³ Lk 12,40: 'Ti is legyetek készen, mert amelyik órában nem is gondoljátok, eljön az Emberfia.'

nem nyer bocsánatot – erről ír Pál apostol is a római levélben (Róm 2,3-6⁷³⁴). Ez ellen a megátalkodottság ellen emelte fel hangját Keresztelő Szent János és Jézus is (Mt 3,2; 4,7⁷³⁵) és ennek kapcsán bízta Jézus apostolaira a megtérés meghirdetését (Lk 24,46-47⁷³⁶).

Szent Ágoston hangsúlyozza: a fentebbiek ellenére Isten nem akarja a bűnös halálát (Ez 18,23⁷³⁷). Ezzel arra utal, hogy véleménye szerint, miután már felvázolta a Szentlélek elleni blaszfémia valódi mibenlétét (a megátalkodott szív keménységében való kitartás), ebben a bűnben nem lehet az embert a halála előtt elbírálni (1Kor 4,5⁷³⁸).⁷³⁹

m, A Szentlélek a Szentháromságban

Ágoston leszögezi, hogy a Szentírás és az Egyház tanítása szerint az az ember, aki élete végéig megátalkodott szívvel beszél az Egyház általi bűnbocsánat ellen, a Szentlélek elleni blaszfémia megbocsáthatatlan bűnét követi el. Az Emberfia káromlását és minden más bűnt és káromlást megbocsátanak az embereknek, aki azonban a Szentlélek elleni káromlást elköveti, annak más bűnei sem bocsáttatnak meg, mivel ez kötözi meg a többit. A Fiúisten, noha Őt, az emberré lett Igazságot káromolják, arról beszélt, hogy bűnbánat esetén a bűnöket megbocsátják, köztük még az Óellene mondottakat is, hiszen a tudatlanság vagy a makacsság bűnéhez, illetve bármely blaszfémiához nem tartozik hozzá az Isten elleni megátalkodottság bűne.

Szent Ágoston hangsúlyozza: csak az az Emberfia elleni bűn nyer bocsánatot, amelyet az ember-Jézus ellen követnek el. Ebben kétségtelenül az Atyát is káromolja az ember, azonban a lényeges különbség az, hogy a Szentlélek elleni blaszfémiában a bűnös mindhárom isteni Személyt káromolja.

⁷³⁴ Róm 2,3-6: 'Azt gondolod, te ember, hogy megmenekülsz Isten ítélete elől, amikor azt teszed, amiért elítélsz másokat, akik ilyeneket tesznek? Vagy megveted jóságának, türelmének és hosszantűrésének gazdagságát, s nem fogod fel, hogy Isten jósága bűnbánatra vezet? Pedig konokságod és megátalkodott szíved által haragot halmozol magadra, a harag napjára, amikor Isten igazságos ítélete megnyilvánul, s ő majd megfizet mindkinek tettei szerint.'

⁷³⁵ Mt 3,2: 'Térjete meg, mert elközelgett a mennyek országa.', 4,7: 'Jézus ezt mondta neki: >Az is írva van: 'Ne kísértsd az Urat, Istenedet.<'

⁷³⁶ Lk 24,46-47: 'Úgy van megírva, hogy a Krisztusnak szenvednie kell, és harmadnapon feltámadni halottaiból. A nevében megtérést kell hirdetni a bűnök bocsánatára Jeruzsálemtől kezdve minden népnek.'

⁷³⁷ Ez 18,23: 'Vajon a gonosznak halálát akarom-e, – mondja az Úr Isten, – és nem inkább azt, hogy megtérjen útjairól és éljen?'

⁷³⁸ 1Kor 4,5: 'Tehát nem mondjak ítéletet idő előtt, amíg el nem jön az Úr, aki a sötétség titkait megvilágítja, és a szívek szándékait is nyilvánosságra hozza. Akkor majd mindenki megkapja a dicséretet Istentől.'

⁷³⁹ Vö. SAINT AUGUSTINE, *Sermon 21 on the New Testament (LXXI. Ben.)*, 20-21. pontok

Nem csak a Szentlélek, hanem az Atya és a Fiú is megbocsátja a bűnöket (Mt 6,18 és Mt 9,6⁷⁴⁰), mivel az Atya cselekszik a Fiú által (Jn 14,10⁷⁴¹), tetteiket nem lehet elkülöníteni egymástól – ugyanígy a Szentlélek Jézus által végbevitt tetteit sem (Mt 12,28⁷⁴²). A Szentháromságon belül a Személyek együtt-működnek, mindegyikük sajátos feladatának megfelelően. Az 1Kor 12,11-ben⁷⁴³ tehát, amikor a Lélek munkájáról ír Pál, nem arról van szó, hogy a másik két isteni Személy nem működött együtt vele, hanem arról, hogy minden sajátos működésben az egyetlen Lélek cselekszik, amint minden bűn a Lélekben nyer bocsánatot (Gal 4,6⁷⁴⁴).⁷⁴⁵

n, Egyházi és nem egyházi közösségek

Szent Ágoston a teológiai fejtegetést követően az Egyházon belüli és kívüli közösségekre tér rá. Kijelenti, hogy azok, akik elkülönültek az Egyháztól, nem birtokolják a Lelket (Júd 19⁷⁴⁶). Az első korintusi levélben Pál apostol az Egyház tagjait figyelmezteti a hívő közösség erejére: ha a keresztények megosztottak, ha testi emberek, ha féltékenyek egymásra (1Kor 3,3⁷⁴⁷), nem birtokolják a Szentlélek ajándékait és az egységet. Ez azokra is vonatkozik, akik már Krisztusban vannak, de még kisdedek (azaz még nem lelki emberek), hiszen már a ők is a Lélek templomai (1Kor 3,16⁷⁴⁸).

Az egyházatya kora problémáira vonatkoztatva fejt ki az eddigieket. Azok keresztségét, akik az Egyháztól elszakadt eretnek közösségekhez tartoznak, jóllehet nem születtek újjá a Lélekben, az Egyházhoz való visszatérésükkor nem kell megismételni, mert az Egyházhoz tartozásuk megadja számukra 'a Lélek egységének békés kötelékét'. Ezek az emberek, mielőtt katolikusok lettek volna, noha a vallásosság látszatát viselték, de megtagadták annak erejét (2Tim 3,5⁷⁴⁹). Közösségeik kívülről szemlélve birtokolták az egységet, azonban a Lélek híján bensőjükben nem. Ágoston szerint ebből következik az, hogy az Egyháztól elszakadt közösségekben a bűnök bocsánata sincs meg, azt egyedül a

⁷⁴⁰ Mt 6,18: 'Atyád, aki lát a rejtekben, megfizet majd neked.', Mt 9,6: 'Az Emberfiának hatalma van a földön a bűnöket megbocsátani.'

⁷⁴¹ Jn 14,10: 'Én pedig kérem az Atyát, és más Vigasztalót ad nektek, hogy veletek legyen mindörökké.'

⁷⁴² Mt 12,28: 'De ha én az Isten Lelke által üzöm ki az ördögöket, akkor elérkezett hozzátok Isten országa.'

⁷⁴³ 1Kor 12,11: 'Ezt mind egy és ugyanaz a Lélek műveli, mindenkinek úgy adva részt, ahogy akarja.'

⁷⁴⁴ Gal 4,6: 'Mivel pedig fiak vagytok, Isten elküldte Fiának Lelkét szívéinkbe, aki azt kiáltja: >Abba, Atya!<'

⁷⁴⁵ Vö. SAINT AUGUSTINE, *Sermon 21 on the New Testament (LXXI. Ben.)*, 26-28. pontok

⁷⁴⁶ Júd 19: 'Ezek azok, akik elkülönülnek, érzékiek, a Lélek nélkül valók'

⁷⁴⁷ 1Kor 3,3: 'Mert még testiek vagytok. Mert amikor köztetek féltékenység és viszály van, nem vagytok-e testiek, és nem viselkedtek-e emberi módon?'

⁷⁴⁸ 1Kor 3,16: 'Nem tudjátok, hogy Isten temploma vagytok, és Isten Lelke lakik bennetek?'

⁷⁴⁹ 2Tim 3,5: 'A vallásosság látszatát viselni fogják ugyan magukon, de megtagadják annak erejét.'

katolikus Egyházon belül nyerheti el a bűnös (ApCsel 2,37-38⁷⁵⁰). Az Egyházban a bűnök bocsánata és az egység minden kétséget kizáróan a Szentlélek sajátos munkájának jelei, melyet soha nem végez az Atya és a Fiú közreműködése nélkül, Akik között Ő a különleges kapcsolat.

o, A Szentlélek elleni bűn Jézus értelmezésében⁷⁵¹

Szent Ágoston kifejti: az, aki az Egyházat egybegyűjtő és egységesítő Szentlélek elleni megátalkodottság bűnét követi el, az sohasem nyer bocsánatot, mivel ő maga áll a neki való megbocsátás útjában. Mivel az evangéliumok különböző szituációkba helyezik a Szentlélek elleni blaszfémiáról szóló jézusi mondatot, valószínű, hogy Jézus nem egy esetben mondta ezt el. Lukács evangéliuma szerint Jézus azoknak szánta, akiknek megvallották vagy megtagadták Őt az emberek előtt (Lk 12,8-9⁷⁵²), hozzátéve, hogy a legnagyobb, megbocsáthatatlan bűn a Szentlélek elleni blaszfémia, az abban való megmaradás. A Krisztust megtagadó Péter apostolt saját lelke osztotta meg, aki erre ráeszmélve megbánta tettét (Mt 26,75⁷⁵³), és megkapta a Szentlelket, Akit nem utasított el: a Lélek által nem csak bűnei bocsátattak meg, hanem ő, Péter is hirdethette a bűnbocsánatot és kioszthatta azt.

Márknál és Lukácsnál az önmagában megosztott tisztátalan lélek említése kapcsán beszél Jézus a Szentlélek elleni bűnről. Jézus legyőzte és kiűzte ezt e lelket a betegből, de ez a gonosz lélek beköltözött azokba, akik megátalkodottságukban visszautasítják Jézust és tanítását. Márk a 3,30-ban megismétli, hogy miért is mondta Jézus mindezeket: 'mert azt mondák: >Tisztátalan lélek van benne.<' – ennek a gonosz léleknek az említése a Szentlélek művét Jézusban és az által alapított közösségben, az Egyházban kérdőjelezte meg (ApCsel 4,32⁷⁵⁴).

Szent Ágoston szerint legvilágosabban a mátéi perikópából derül ki, hogy mit is akart mondani Jézus: az, aki a Szentlélek ellen beszél, valójában az Egyház egységét utasítja el. Azok, akik nem tartoznak Krisztus Egyházához (így a Szentlelket sem birtokolják) jóllehet az Ő nevében gyűlnek össze, megosztják Isten országát. Máténál Jézus

⁷⁵⁰ ApCsel 2,37-38: 'Így szóltak (a hallgatóság) Péterhez és a többi apostolhoz: >Mit tegyünk, férfiak, testvérek?< Péter azt felelte nekik: >Tartsatok bűnbánatot, és mindegyiktek keresztkeladjék meg Jézus Krisztus nevében bűneitek bocsánatára; akkor megkapjátok a Szentlélek ajándékát.<'

⁷⁵¹ Vö. SAINT AUGUSTINE, *Sermon 21 on the New Testament (LXXI. Ben.)*, 34-37. pontok

⁷⁵² Lk 12,8-9: 'Mondom pedig nektek: Aki megvall engem az emberek előtt, azt az Emberfia is megvallja Isten angyalai előtt. Aki pedig megtagad engem az emberek előtt, azt Isten is megtagadja angyalai előtt.'

⁷⁵³ Mt 26,75: '(Péter) kiment onnan és keserves sírásra fakadt.'

⁷⁵⁴ ApCsel 4,32: 'A hívek sokaságának pedig egy volt a szíve-lelke.'

rájuk utalva teszi hozzá: 'aki nincs velem, ellenem van, és aki nem gyűjt velem, szétszór.' (Mt 12,30). Ezért, emiatt a megosztás miatt mondja Jézus: 'ha valaki a Szentlélek ellen szól, annak nem bocsátanak meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben.' (Mt 12,32)

Az egyházatya rámutat: meg kell érteni, hogy sem a bűnbánatot, sem a blaszfémiát nem lehet sehol máshol értelmezni, mint az Egyházban. Azok a gyülekezetek tehát, melyek Krisztus egyházainak hívják magukat, mégis önmagukban megosztottak és ellenségesek az Egységgel (az igaz Egyházzal) szemben, nem tartoznak Jézus egyházához. Csak akkor tartoznának hozzá, ha a Szentlélek megosztott lenne, azonban Ő nem az. Minden bűn és blaszfémia megbocsátható az embereknek abban a gyülekezetben (az Egyházban), melyet Krisztus gyűjt egybe a Szentlélekben, de a Szentléleknek magának a káromlása, mely által a megátalkodott szív elutasítja az egység nagy ajándékát, soha nem nyer bocsánatot. Az az ember, aki visszautasítja Isten szavát Fiában, megtérhet és bűnei megbocsátást nyernek, amint Ezekiel prófétánál is olvasható: 'én, az Úr Isten, nem akarom az istentelen halálát, hanem azt, hogy az istentelen megtérjen útvjáról és éljen.' (Ez 33,11). Isten megadta Egyházának a Szentlelkét, Akinek a jelenléte az egységnek és a bűnbocsánatnak az alapja, annak azonban, aki ennek az ajándéknak ellensége és nem keresi a megtérést, ez a bűn megbocsáthatatlan.

p, A prédikáció befejezése: hálaadás

Prédikációja utolsó mondataiban Szent Ágoston kijelenti: Isten kegyelmével és segítségével fejtette ki a Szentlélek elleni blaszfémia nehéz kérdését olyan mértékben, amennyire azt megértette. Azt, hogy nem értett mindent, saját gyengeségének fogja fel: vagy nem tudta észrevenni, amit mások látnak benne, vagy nem tudta kifejezni pontosan mindazt, amit megértett elmélkedése során. Prédikációját hálaadással zárja: a kifejtett gondolatokért Istennek tartozik hálával, Akit keresett, Akitől kérdezett, Akinél kopogtatott, hogy őt elmélkedése során táplálja, és Akit ő, Ágoston ebben a prédikációban is szolgált.⁷⁵⁵

⁷⁵⁵ Vö. SAINT AUGUSTINE, *Sermon 21 on the New Testament (LXXI. Ben.)*, 37. pont

2. A Szentlélek elleni bűn ágostoni értelmezésének összegzése

Szent Ágoston prédikációjának elemzése során világossá vált: ez a prédikáció egyértelműen utal arra, hogy a szerző saját korának a Szentlélekről szóló evangéliumi hagyománytól eltérő eretnekségeivel szemben igyekszik a kérdéssel kapcsolatos katolikus tanítást egyértelművé tenni.

Az ágostoni Szentlélek elleni bűn-értelmezést a következő pontokban foglalhatjuk össze⁷⁵⁶:

- a Mt 12,31-32 verseket tartalmazó perikópából indul ki az ágostoni prédikáció blaszfémia-magyarázata,

- az evangéliumok szerzői saját szándékuk szerint fogalmazták meg ugyanazt az igazságot, de tanításuk egybehangzó a Szentlélek elleni blaszfémia megbocsáthatatlan voltáról,

- a Szentlélek elleni káromlás bűne Jézus eljövételével jelent meg az emberek között: a zsidók nem hittek Isten Fiának szavaiban, hazugnak bélyegezték Őt és keresztre feszítették,

- a Jézust elutasító zsidók viselkedésének elemzése rendkívül fontos viszonyítási pont: elutasító, káromló véleményalkotásuk a 'zsidók fiai', azaz a gonosz hatalmából Jézus által megszabadított tanítványok magatartásával teljesen ellentétes,

- a perikópában olvasható megosztottság kapcsán Szent Ágoston saját kora eretnek közösségeiben az Egyház megosztóit, azaz a gonosz jelenlétét látja,

- a zsidók, az eretnekek vagy a pogányok, Szentlélek elleni káromlásai is megbocsáthatatlan bűnök, ám abban az esetben, ha meg-, ill. visszatérnek az Egyházhoz, e káromlások megbocsáthatóak az Egyház bűnbocsánatot hirdető tanítása szerint,

- Ágoston szerint azzal, hogy nem minden Szentlélek elleni blaszfémia megbocsáthatatlan, Isten próbára teszi az embert,

- Jézus, amikor nem fejt ki e mondást részletesebben, és nem határozza meg e bűn konkrét mibenlétét, kifejezési formáit, Isten szándékát követi: az embereknek kell felismerniük a Szentlélek elleni káromlásokat, nem szabad azzal álltatniuk magukat, hogy ilyen bűnök nem is léteznek,

⁷⁵⁶ Az ágostoni tanítás összefoglaló ismertetésében nem Szent Ágoston prédikációjának felépítését követjük, hanem logikai sorrendben soroljuk fel a lényegi pontokat.

- amint nem mindenki tartozik Krisztushoz, aki Testében és Vérében részesül, úgy a Szentlélek elleni káromlások sem mindegyike megbocsáthatatlan bűn, hanem csak annak egy különleges formája,

- az az ember káromolja a Szentlelket, aki élete végéig megátalkodott szívvel beszél a bűnök megbocsátása ellen, amely tette az Egyház kapott megbízást magától Jézus Krisztustól – ezzel ez a bűn 'megkötözi' a többi bűnt is, így a káromló többi bűne sem nyer bocsánatot,

- a Szentlélek elleni blaszfémiában mindhárom Isteni Személyt káromolja a bűnös, hiszen a Szentlélek általi bűnbocsánat a Szentháromság közös működése,

- Márk és Lukács evangéliumában a Szentlélek elleni bűnre az önmagában megosztott tisztátalan lélek veszi rá a Jézust elutasító megátalkodottakat,

- a mátéi mondásban Ágoston szerint Jézus kijelenti: aki a Szentlélek elleni beszél, valójában az Egyház egységét utasítja el,

- Ágoston ezt saját kortársaira vonatkoztatja mindezt: azok az eretnekek, akik nem tartoznak a katolikus Egyházhoz és nem birtokolják az Egyház tagjainak megerősítésére Jézus által elküldött Szentlelket, noha Jézus nevében gyűlnek össze, megosztják Isten országát,

- sem a bűnbánatot, sem a Szentlélek elleni blaszfémiát nem lehet máshol, csak az Egyházban értelmezni, következésképpen

- minden bűn és káromlás bocsánatot nyer az Egyházban, kivéve a Szentlélek – Akinek az Egyházban való jelenléte az alapja az egységnek és a bűnbocsánatnak – káromlása, amely által a megátalkodott ember elutasítja a Szentlélekben forrásozó egység ajándékát.

Ágoston számára ez a bűn tehát Isten Lelkének és a Lélek nyilvánvaló működésének az elutasítása: annak a Szentléleknek, Aki az Egyház egységét és a bűnök megbocsátását garantálja. Ezzel nem egyebet állít, mint azt, hogy amint a Jézus-korabeli zsidók megkeményítették a szívüket és megátalkodottan elutasították a Jézus Krisztusban megnyilvánuló Szentlelket, úgy azok, akik elutasítják az egyetlen Egyházat, megbocsáthatatlanul káromolják a benne az egységet és a bűnbocsánatot szavatoló Szentlelket.

C. A patrisztika és az ágostoni tanítás összefoglalása

A fentebbiekben a patrisztika néhány neves képviselőjének tekintettük át a Szentlélek elleni blaszfémiáról alkotott tanítását. A *Didakhé*, valamint Órigenész, Szent Ambrus, Aranyszájú Szent János és Szent Ágoston írásai mind-mind a szerzők sajátos teológiai céljai szerint értelmezik ezt a bűnt, bennük a Szentlélek elleni bűnről szóló tanításnak az evangéliumi magyarázattal azonos és attól eltérő értelmezéseivel találkozhattunk.

A keresztény ókor általunk vizsgált patrisztikus forrásaiban a Szentlélek elleni blaszfémia következő értelmezései lehetségeivel találkozunk:

- az Isten által szent szolgálatra kiválasztott meghívottak elutasítása (*Didakhé*),
- a megkeresztelt ember bukása, illetve a Szentlélek hatalmának és működésének tagadása vagy kisebbitése (Órigenész, Aranyszájú Szent János),
- a Szentlélek istenségének kétségbe vonása, amely egyben az Atya és a Fiú elleni sértés is (Szent Ambrus),
- az Egyháznak, valamint Istennek az Egyházban működő, abban az egységet és a bűnbocsánatot biztosító és adó Lelkének és e Lélek működésének az elutasítása (Szent Ágoston),
- ezek az értelmezések alapján véve kétfélek: az egyik csoport az adott szentírási verset értelmezi annak evangéliumi szövegkörnyezetét véve alapul, ebből adódóan a Szentlélek elleni blaszfémiát a Szentlélek istenségének vagy hatalmának és működésének elutasításaként vagy tagadásaként értelmezi
- a magyarázatok másik fajtája az életből vett aktuális helyzetek (az eretnekségek tanítása, az egyház szolgálatra kiválasztott emberek működése, az egyház egységének és bűnbocsánatának gyakorlata) vonatkozásában magyarázza a Szentlélek elleni káromlást, az Egyház vagy az egyházi szolgálattevők elutasításaként fejtve ki azt.

A fentebbi patrisztikus források áttekintése során két különféle értelmezési lehetőség tárul elénk. Ez arra enged következtetni, hogy a patrisztika korába átöröklődött az evangéliumi perikópák magyarázatából már ismert értelmezési kétféleség. Amint a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn Márk és Máté evangéliuma alapján egy konstans elutasító viselkedésformaként, Lukácsnál pedig egy adott szituációban való egyszeri elutasító magatartásként értelmeződik, úgy a patrisztika korában szintén a Szentlelket sértő és ebben meggyökeresedő magatartásforma, valamint az aktuális élethelyzetek egyes

megnyilvánulásai számítanak a Szentlélek elleni blaszfémiának. Az értelmezésekben a közös pont a Szentlélek akaratlagos káromlása és visszautasítása, amely által az ember véglegesen elszakíthatja magát Istentől és megbocsátásától, magát örök bűnbe taszítva.

2. A Szentlélek elleni blaszfémia értelmezése Aquinói Szent Tamás tanításában

Miután a néhány patrisztikus szerző művein keresztül betekintést nyerhettünk a Szentlélek elleni bűn ókori értelmezési lehetőségeibe, a következőkben a virágzó középkori teológia talán legfontosabb évszázadába, a XIII. századba vezet kutatásunk.

Vizsgálódásunk során választ keresünk arra, hogy a középkor nagy teológusa, Aquinói Szent Tamás miként értelmezte a Szentlélek elleni bűnt. Vajon ő is úgy tekintett erre a különleges bűnre, mint Máté és Márk evangéliumok szerzői? Vagy Lukács evangélistához és néhány ókori teológushoz hasonlóan az egyház mindennapi problémáival kapcsolatban magyarázta azt? Egy bizonyos viselkedésformaként magyarázta azt? Jézushoz hasonlóan ő is megbocsáthatatlan bűnnek tekintette? Vajon számára is a Szentlélek elleni bűn volt 'a' blaszfémia vagy a blaszfémia fogalma alatt mást is értett?

Ahhoz, hogy egyrészt ezekre a kérdésekre választ kaphassunk, másrészt, hogy megismerjük azt a hivatalos tanítást, amely a teológiának oly sokat adott, részletesen meg kell vizsgálnunk a Szent Tamásnak a Szentlélek elleni bűnről mint a blaszfémiáról való tanítását.

A. Általános bevezetés Szent Tamás teológiájának megértéséhez

1. A katolikus egyház a virágzó középkorban, ezen belül a XIII. században

Az első ezredfordulót követő évszázadokat áttekintve megállapítható, hogy mind világtörténelmileg, mind egyháztörténetileg jelentős korszakként kell értékelni ezt az időszakot. A népvándorlás utolsó hulláma utáni középkori királyságok megerősödése és fejlődése, az uralkodói hatalom megszilárdulása, a keletre vezető utak felfedezése és ezek

következtében a megerősödő gazdagság, valamint a kereskedelem fejlődése biztos külső alapul szolgáltak a katolikus egyház megerősödéséhez is.

Mindezeknek köszönhetően a középkori egyház szinte az élet minden területén képviseltetni tudta magát és egyre inkább megszilárdult mind tanításában, identitásában, mind pedig a középkori Európa politikai és gazdasági életében betöltött szerepében. A szerzetesrendek alapítása és elterjedése, a teológia művelésében való elmélyedés, az eretnekek elleni harc, a pápaság tekintélyének megnövekedése, a Szentföld visszahódítását célul kitűző kereszteshódorúk, az egyetemes zsinatok mind-mind hozzájárultak ahhoz, hogy a katolikus egyház világi és vallási szempontból is jelentős hatalom birtokosaként kora legszervezettebb, nem emberi alapítású közössége legyen. Ezek tudatában nem véletlen, hogy Hughes egyháztörténelmi könyve alcímének a következőt adta: *Az egyház és a világ, melyet az egyház teremtett.*⁷⁵⁷

A kutatásunk szempontjából fontos XIII. század nem csak zsinatokban (IV. Lateráni zsinat (1215), I. Lyoni zsinat (1245), II. Lyoni zsinat (1274)) volt gazdag, nem csupán néhány rendkívül jelentős pápát (III. Ince (1198–1216), IX. Gergely (1227–1241))⁷⁵⁸ és rendalapítót (Szent Domonkos (1170–1221), Assisi Szent Ferenc (1182–1226)) adott az egyháznak, nem csak az új szerzetesrendeket (domonkos rend (1216), ferences rend (1223),)⁷⁵⁹ indította el újtukra és segítette azokat megerősödni. A felsoroltak mellett teológiailag rendkívüli – mint Hughes könyvének egyik alfejezete is jelöli, – ez a korszak, hiszen „a katolikus intelligencia győzelme”-ként lehet értékelni: Szent Bonaventurát (1217–1274), Nagy Szent Albertet (1200k.–1280) és Aquinói Szent Tamást adta az egyháznak és a történelemnek, az egyházi és a világi oktatásnak.⁷⁶⁰

2. Aquinói Szent Tamás és kora

A virágzó középkor e korszakában élt Aquinói Szent Tamás (1226–1274) méltán nevezhető a teológiatörténet talán legmeghatározóbb és legkiemelkedőbb teológusának, a skolasztika legnagyobb mesterének.

⁷⁵⁷ HUGHES, PHILIP, *History of the Church*, Volume II – The Church in the World the Church Made: Augustine to Aquinas, Sheed & Ward, Ltd., London 1956³

⁷⁵⁸ HUGHES, PHILIP, *History of the Church*, 451.

⁷⁵⁹ HUGHES, PHILIP, *History of the Church*, 352-361.

⁷⁶⁰ HUGHES, PHILIP, *History of the Church*, 412.

A roccaseccai származású Tamás – aki egyébként II. Frigyes német-római császár másod-unokatestvére volt⁷⁶¹, – Monte Cassino kolostorában nevelkedett, majd, miután családja akarata ellenére azt az utat választotta, amelyet Isten kijelölt számára, 1244-ben belépett a domonkos rendbe. Ennek tagjaként a későbbiekben az akkori világ leghíresebb egyetemein (Párizs, Nápoly, Köln)⁷⁶² tanult és tanított filozófiát és teológiát.

A prédikáló rend – talán az alapító Szent Domonkoson kívüli – legismertebb tagja filozófus és teológus volt egy személyben, összesen majdnem száz művet hagyott az utókorra.⁷⁶³ Szerzőként Szent Tamás nem csupán abban alkotott nagyot a katolikus teológiában, hogy értelmezéseivel és kommentárjaival az ókori filozófusok tanítását érthetővé és értelmezhetővé tette a keresztény tanítás számára, hanem kiemelkedően szolgált egyházát azáltal is, hogy olyan, a katolikus egyház tanítását rendszerbe foglaló teológiai műveket (köztük legfontosabbként a *Summa Theologiae*-t) is alkotott, melyek még napjainkban is nagy jelentőséggel bírnak a teológiai kutatásban és oktatásban.⁷⁶⁴

3. Alapelveink a szent tamási tanítás vizsgálatában

E dolgozatban Szent Tamás művei közül a *Summa Theologiae*-nak ismertetjük és értelmezzük a Szentlélek elleni bűnről mint blaszfémiáról szóló tanítását, hiszen ez az írásmű volt az, amely – mint a szerző legfontosabb és legismertebb összefoglaló alkotása, –

⁷⁶¹ HUGHES, PHILIP, *History of the Church*, 422.

⁷⁶² COPLESTON, F.C., *Aquinas*, Penguin Books Ltd, Harmondsworth, Middlesex, England 1975⁸ 9-15.

⁷⁶³ Vö. *ST. THOMAS AQUINAS – PHILOSOPHICAL TEXTS*, Selected and Translated by Thomas Gilby, Oxford University Press, London – Oxford – New York 1967³ v.

⁷⁶⁴ Aquinói Szent Tamás XX. századi rendtársa és magyarázója, Thomas Gilby művében Szent Tamás irodalmi működésének öt korszakát különbözteti meg. Az első korszak az 1257-1261 között keletkezett Boethius- és Pseudo-Dionysius-kommentárokat öleli fel (*Expositio in librum Boethii de Hebdomadibus*, *Expositio super librum Boethii de Trinitate*, *Expositio in Dionysium de Divinis Nominibus*). A második korszakba az 1266 és 1272 között Arisztotelész műveihez írt kommentárok (*in libros de Anima*, *lectura in librum I*, *expositio in libros II et III*; *in XII libros Metaphysicorum expositio*; *in VII libros Physicorum expositio*; *in X libros Ethicorum expositio*; *in libros Peri Hermeneias expositio*; *in libros Posteriorum Analyticorum expositio*; *in libros Politicorum expositio*), valamint egy Proclus-magyarázat sorolódna (*in Librum de Causis expositio*). Szent Tamás harmadik alkotói korszaka a három hatalmas összefoglaló művet eredményezte: *Scriptum in IV libros Sententiarum magistri Petri Lombardi* (1255), *Summa contra Gentes* (1259, 1261–1263), *Summa Theologiae* (1266–1273). A negyedik korszak Szent Tamás disputációit foglalja magában (*de Veritate* (1256–1259), *de Potentia* (1265–1267), *de Malo*, *de Spiritualibus Creaturis*, *de Anima*, *de Vitutibus in communi*, *de Virtutibus cardinalibus* (mind 1266–1272 közé tehető), *Questiones Quodlibetales* (1265–1272)). Az utolsó, ötödik korszak az opuscula összefoglaló névvel jelölhető, mely művek közül 31 szerzőségét általánosan elfogadják a kutatók (pl. *Compendium Theologiae ad fratrem Reginaldum socium suum carissimum*, *de Unitate Intellectus contra Averroistas Parisienses*, *de Perfectione Vitae Spiritualis*, *de Regimine Judaeorum ad ducissam Brabantiae*, *de Aeternitate Mundi contra murmurantes*, *de Ente et Essentia ad fratres socios*). – *ST. THOMAS AQUINAS – PHILOSOPHICAL TEXTS*, v-vi.

a teológiatörténet későbbi korszakaiban kiemelkedő szerepet kapott és töltött be a katolikus teológia művelésében.

A következő fejezetekben e mű általános ismertetése és bemutatása után elsőként az abban található szent tamási erkölcsi tanítás struktúráját tekintjük át, majd azon belül a kutatásunk témájául szolgáló Szentlélek elleni blaszfémia témakörének a műben való elhelyezkedését és annak szerepét vizsgáljuk meg. Mindezek ismeretében legvégül az általánosságban vett blaszfémia és a Szentlélek elleni blaszfémia cikkelyeit elemezzük Szent Tamás eredeti szavai alapján.

Kutatásunk során mindvégig arra kívánunk törekedni, hogy a blaszfémiáról szóló értekezések elemzése során a szerző gondolataira és csakis azokra hagyatkozzunk, azokat közöljük úgy, ahogyan azokat Szent Tamás saját kora és az utókor számára megfogalmazta. A mások által nem érintett vagy értelmezett tamási tanítás vizsgálata nem csak a nagy skolasztikus Szentlélek elleni blaszfémia-magyarázatát mutatja be, hanem abban is segítségünkre lesz, hogy e dolgozat másik nagy elemző részében, a II. Vatikáni zsinat utáni teológusoknak a Szentlélek elleni bűnről és a blaszfémiáról szóló tanítását is segítsen megértenünk. Kutatásunk során arra is választ keresünk majd, hogy századunk teológusai véleményükben mennyiben támaszkodtak az egyházban tekintélyként elfogadott szent tamási alapokra, illetve, hogy attól miben tértek el.

4. Szent Tamás és főműve, a *Summa Theologiae*

A középkori skolasztika kiváló teológusa, Aquinói Szent Tamás összefoglaló művei⁷⁶⁵ közül legkiemelkedőbb és egyben legnagyobb alkotása a *Summa Theologiae*. A szerző ezt a művet – melynek keletkezését 1266 és 1273 közé tehetjük⁷⁶⁶, és amint köztudott, befejezetlen maradt⁷⁶⁷, – mint „a teológia szisztematikus és összegző magyarázatát”, a katolikus teológiával ismerkedő tanítványainak szánta,⁷⁶⁸ azonban a *Summa Theologiae* a teológiatörténet későbbi évszázadaira is nagy hatással bírt: minden teológiával foglalkozó ember számára nélkülözhetetlen alkotás lett.

⁷⁶⁵ *Scriptum in IV libros Sententiarum magistri Petri Lombardi, Summa contra Gentes, Summa Theologiae – ST. THOMAS AQUINAS – PHILOSOPICAL TEXTS*, vi.

⁷⁶⁶ *ST. THOMAS AQUINAS – PHILOSOPICAL TEXTS*, vi.

⁷⁶⁷ HOLMES, J. DEREK – BICKERS, BERNARD W., *A Short History of the Catholic Church*, Burns & Oates, Tunbridge Wells, Kent 1983 95.

⁷⁶⁸ COPLESTON, F.C., *Aquinas*, 12.

Aquinói Szent Tamás ebben a rendszerező írásában Istennel való kapcsolatában vizsgál mindent: magát Isten létét járja körül, azt Istenhez magához való viszonyában és a teremtett művekkel összefüggésben.⁷⁶⁹ E munkájában az alapelvek és alapelemek ismertetésével, az erkölcsi cselekvés tényezőinek elemzésével, valamint hibátlan logikájával a teológia olyan, addig ismeretlen mélységeit tárta fel Szent Tamás, amelyek által műve a későbbiekben a katolikus egyház tanításában és teológiai hagyományában is meghatározó lett. A Trienti Zsinat (1541–1565) befejezésétől kezdve, 1565 után Aquinói Szent Tamás *Summa*-ja váltotta fel az egyetemi teológiaoktatásban az addigi, a teológiai és filozófiai oktatást megalapozó művet, Petrus Lombardus *Szentenciás könyv-ét* (*Liber quattuor sententiarum*).⁷⁷⁰ Amint látni fogjuk a *Summa* általunk elemzett, a blaszfémiáról szóló részeiben, Szent Tamás ezekben a cikkelyekben is számos helyen utal Petrus Lombardus-ra, akit hivatkozásaiban 'mester'-nek szólít.⁷⁷¹

5. Szent Tamás erkölcstana a *Summa Theologiae*-ban

A szerző a *Summa Theologiae* három része közül a középsőben (*Pars Secunda*) foglalta össze konkrét erkölcsi tanítását, melyet azonban nem lehet elválasztani a dogmatikát kifejtő első (*Pars Prima*) és harmadik (*Pars Tertia*) résztől, hiszen a három rész szoros, szétszakíthatatlan egységet alkot.

Utóbbi két rész közül az előbbi (*Pars Prima*) magát Istent vizsgálja, utóbbi (*Pars Tertia*) Jézus Krisztus és megváltói tette köré épül fel. E két könyvben az isteni bölcsesség és tevékenység működését kísérhetjük végig, melyek végső pontja maga az ember: őt akarja Isten az örök boldogsághoz, azaz Önmagához vezetni a megtestesülés és a szentségek révén, Jézus Krisztus által.⁷⁷²

A második rész első felében (*Prima Secundae – Ia Iae*) Szent Tamás az emberi cselekedeteket vizsgálja, azok belső és külső elveit tárgyalva. Itt olvashatunk az emberi értelemről és akaratról, a szabadságról, az erényekről és a bűnökről mint a cselekedetek belső, és a kegyelemről és a törvényről pedig mint a tettek külső elveiről.

⁷⁶⁹ CHENU, M. D., *Aquinói Szent Tamás és a teológia*, Ford.: Odobina László, Szent István Társulat, Budapest 1999 165. és LELOVICS LIPÓT, *Szent Tamás breviáriuma*, Szent István Társulat, Budapest 1968 13.

⁷⁷⁰ PINCKAERS, SERVAIS TH., OP., *A keresztény erkölcssteológia forrásai – Módszere, tartalma, története*, Ford.: Turgonyi Zoltán, Paulus Hungarus/Kairosz, Budapest 2001 240., COPLESTON, F.C., *Aquinas*, 9.

⁷⁷¹ Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Cura et Studio Sac. Petri Caramello, Cum Textu ex Recensione Leonina, Pars IIa Iae, Marietti Editori Ltd., Italia 1962 70-78.

⁷⁷² PINCKAERS, SERVAIS TH., OP., *A keresztény erkölcssteológia forrásai – Módszere, tartalma, története*, 232.

A második rész második fele (*Secunda Secundae* – IIa IIae) Szent Tamás művének speciális erkölcsstanát tartalmazza. Ebben a részben a szerző az egyes erényeket vizsgálja két nagy csoporthoz kapcsolva: előbb a keresztény hagyomány klasszikus nagy erényeivel (hit, remény és szeretet), majd pedig a filozófiai hagyomány erényeivel (okosság, igazságosság, lelkierő és mértékletesség) összefüggésben tárgyalja azokat.⁷⁷³

A fentebbiek alapján látható, hogy Szent Tamás nem egysíkúan értekezett a teológiáról, hanem azt két pillér: a dogmatika és az erkölcsstan szempontjából összegezte művében, amint ezt a következőkben a Szentlélek elleni bűn mint blaszfémia értelmezése kapcsán is látni fogjuk.

6. A blaszfémia kérdésköre a *Summa*-ban – mint a hittel szemben elkövetett bűn

Szent Tamás művében az erényeket tárgyaló részben (IIa IIae) szentel külön figyelmet az istenkáromlás bűnének: két teljes fejezetben (questio) értekezik a blaszfémiáról az első isteni erény, a hit kapcsán, annak négy tárgyalási szakasza közül a harmadikban, amely a hittel szemben elkövetett bűnket foglalja magában.⁷⁷⁴

A hittel szemben elkövetett bűnök közül elsőként a hitetlenséget tárgyalja a szerző, ezen belül az általános értelemben vett hitetlenségnek, az eretnekségnek és a hittagadásnak szentel 1-1 cikkelyt (q.10-12). A hittel szemben elkövetett bűnök között másodikként külön csoportot alkot a blaszfémia bűne, mint a hit megvallása elleni bűn: elsőként az általánosságban vett blaszfémiáról értekezik a q.13-ban, majd a Szentlélek elleni bűnről a q.14-ben.⁷⁷⁵ Végül, a harmadik szakaszban a tudás és a megértés ellen elkövetett vétkeket magyarázza (q.15), ezzel téve teljessé az általa a hittel szemben elkövetett bűnöknek tartott vétkek sorát.⁷⁷⁶

A fentebbi felosztást áttekintve feltűnhet, hogy Szent Tamás az általánosságban vett és a Szentlélek elleni blaszfémiát a hit vonatkozásában értelmezi, sőt, ki is emeli azokat mint a hit megvallásával szemben elkövetett bűnket. Érdeemes megfigyelni, hogy a szerző megkülönbözteti a 'kétféle' istenkáromlást: külön ír a blaszfémiáról általánosságban és

⁷⁷³ Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, V-X., PINCKAERS, SERVAIS TH., OP., *A keresztény erkölcssteológia forrásai – Módszere, tartalma, története*, 232. és *A DOGMATIKA KÉZIKÖNYVE I.*, Szerk.: Theodor Schneider, Ford.: Fila Béla, Lukács László, Orosz László, Várnai Jakab, Vigilia Könyvkiadó, Budapest 1996 384-386. – Vö. KÉK EMERENCIA, *Luther erkölcsi tanítása*, Erkölcssteológiai Könyvtár 2., Sorozatszerkesztő: Tarjányi Zoltán, Jel Kiadó, Budapest 2005 30-32.

⁷⁷⁴ Ld. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, VI.

⁷⁷⁵ S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 70-78.

⁷⁷⁶ Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 52-80.

külön tárgyalja a Szentlélek elleni istenkáromlást. A részletes elemzés után Szent Tamás tanítását összefoglalva külön ki fogunk térni arra, hogy mostani megállapításunk, miszerint a fenti szerkezeti ismertetés alapján a Szentlélek elleni bűn a blaszfémia egy speciális fajtája, vajon helytálló-e.

Az evangéliumoknak a Szentlélek elleni bűn-értelmezéseit áttekintve egységes képet kaptunk a blaszfémiáról: olyan Isten-ellenes, szóban vagy tettben elkövetett vétekként ismertük meg, amely által ez ember szándékosan, önnön konoksága miatt, akarattal sérti meg Istent. Amint már láthattuk, a bűn elkövetésének kétféle állapotáról beszélhettünk már a szentírási elemzések kapcsán is, ezek a magyarázatok (egy konkrét káromlása a Szentléleknek, illetve egy állandósult elutasítása Isten a Lélekben adott ajándékainak) a patrisztika korában is jelentkeztek, mint értelmezési lehetőségek. A következő áttekintés – amelyben részletesen ismertetni fogjuk Szent Tamás tanítását az istenkáromlásról, – utáni összefoglalásban nem csak az angyali doktor tanítását összegezzük majd, választ keresve az általánosságban vett istenkáromlás és a Szentlélek ellen elkövetett blaszfémia közötti összefüggésre, hanem részletesen kitérünk majd az evangéliumoknak, a keresztény ókornak, valamint Szent Tamásnak a Szentlélek elleni blaszfémiáról szóló tanításai és értelmezései közötti kapcsolatra is.

B. A blaszfémia értelmezése a *Summa Theologiae*-ban⁷⁷⁷

A következő fejezetekben az általánosságban vett és a Szentlélek elleni káromlásról szóló tanításokat ismertetése során Szent Tamás gondolatmenetét követjük, bemutatva azt, hogy középkori teológusként minként gondolta át ismereteit a blaszfémiáról, miként foglalta össze annak lényegét és hogyan értelmezte azt. Eközben választ keresünk arra a kérdésre is, hogy vajon miért tartotta annyira fontosnak a blaszfémiát, és azon belül a Szentlélek elleni blaszfémia bűnét, hogy külön szakaszt szentelve nekik kiemelte azokat a hit ellen elkövetett bűnök közül.

⁷⁷⁷ Az elkövetkezendőkben főként a *Summa Theologiae* angol nyelvű fordítását vesszük alapul, az alapján tekintjük át Szent Tamás tanítását az általános értelemben vett, valamint a Szentlélek ellen elkövetett istenkáromlásról. Mindeközben angol nyelvű forrásunk szövegét összevetjük az eredeti latin nyelvű szöveggel, amely kétség esetén végső támpontunkként fog szolgálni. – ST. THOMAS AQUINAS, *Summa Theologica*, First Complete American Edition in three volumes, Literally translated by Fathers of the English Dominican Province, Volume Two Containing Second Part of the Second Part, QQ.1-189 and Third Part, QQ.1-90. with synoptical charts, Benziger Brothers, Inc., New York – Boston – Cincinnati – Chicago – San Francisco 1947 1230-1237.

A tamási tárgyalás nyilvánvalóvá teszi, hogy Szent Tamás megkülönböztette az általános értelemben vett blaszfémiát a Szentlélek elleni blaszfémiától. A következőkben választ keresünk többek között arra is, hogy miért választotta külön a szerző e két bűnt, hiszen látszólag a Szentlélek elleni káromlás nem más, mint a blaszfémia egyik típusa.

A blaszfémia bűnéről szóló szakaszok ismertetésénél és értelmezésénél a *Summa Theologiae*-ban található szerkezeti felépítést fogjuk követni. Ismertetni fogjuk a tárgyra vonatkozó egyes cikkelyeken belül a kérdést, az állítással szembeni ellenvetéseket, majd az ezekre válaszként adott ellenérvet (azaz magát a tételt) és annak kifejtését, illetve a tétellel szemben már felhozott ellenérvek cáfolatát.⁷⁷⁸ Az egyes quaestio-k tárgyalása után összegezzük a vizsgált bűnről (az általános értelemben vett és a Szentlélek elleni blaszfémiáról) megtudott ismereteket, végül általános összefoglalást adunk Szent Tamás blaszfémia-tanáról.

1. Szent Tamás tanítása a blaszfémiáról általánosságban (IIa IIae q.13)⁷⁷⁹

A 13. fejezetben Aquinói Szent Tamás négy cikkelyben tárgyal az általánosságban vett blaszfémiáról. A szerző kijelenti: a blaszfémia mint bűn a hit megvallása ellen elkövetett vétek. Ezt a megállapítását véve alapul a következő négy kérdést teszi fel: 1, vajon a blaszfémia ténylegesen a hit megvallása ellen irányul-e? 2, vajon a blaszfémia mindig halálos bűn-e? 3, vajon a blaszfémia a legfájdalmasabb bűn-e? 4, vajon van-e blaszfémia a kárhozottakban?

A, A blaszfémia és a hit megvallásának kapcsolata (q.13, a.1)

Szent Tamás az általánosságban vett istenkáromlást tárgyalva első fontos tételként leszögezi: az istentagadás a hit megvallásával helyezkedik szembe, azaz a hit megvallásával szemben elkövetett bűn.

⁷⁷⁸ COPLESTON, F.C., *Aquinas*, 13-14.

⁷⁷⁹ ST. THOMAS AQUINAS, *Summa Theologica*, 1230-1232.

a, Ellenvetések

Szent Tamás három ellenvetést hoz az alaptétel ellen. Az első szerint a blaszfémia nem a hit megvallása ellen irányul, mivel az a Teremtő ellen kimondott sértés vagy bántalom. Eszerint ez a bűn az Isten-ellenes gonosz akaratra vonatkozik inkább, arra utal, nem pedig a hit megvallásával áll ellentétben.

A második ellenvetésben a szerző Szent Pálnak az efezusiakhoz írt levelére hivatkozik: 'Minden (keserűség, harag és indulat, szóváltás és) szitkozódás legyen távol tőletek minden gonosszággal együtt.' (Ef 4,31) Ehhez az idézethez Szent Tamás hozzáteszi: a 'szitok (= blaszfémia)' kifejezést az Isten és az ő szentjei (a keresztények) ellen elkövetett blaszfémiával azonosítja az általános magyarázat. Noha az Isten elleni blaszfémiát a konkrét szöveg nem jelzi egyértelműen (Isten neve nem szerepel a szentírási versben, Szent Pál a felebarátokkal szembeni kötelezettségekről ír), a szó első századbeli, és eszerint annak XII. századi használata lehetőséget ad arra, hogy a szitkozódást/káromlást Isten elleni bűnként is értelmezhesse a szerző.

Szent Tamás ebben az ellenérvben kijelenti tehát: jóllehet a blaszfémia Isten és a hívők ellen irányuló bűn, azonban a hit megvallása szigorúan az Istenre vonatkozó dolgokról szól, nem másról, hiszen maga Isten a hit tárgya. Ebből vonja le azt a következtetést, mely szerint a blaszfémia nem mindig a hit megvallásával áll szemben. Ebben az ellenérvben egy fordított tétellel találkozunk az olvasó: amennyiben a hit megvallása minden, Istenre vonatkozó, vele kapcsolatban álló dolgot magában foglal (a katolikus hittestvérek felé tanúsított magatartást is beleértve), úgy annak tagadása, a blaszfémia sem csak Isten és a Belé vetett hit megvallása ellen irányulhat, hanem egyéb dolgokkal is ellentétben állhat.

Harmadik ellenérvében Szent Tamás a blaszfémiát fajtái szerint három csoportba rendezi és azokból indokolja állítását. Az Isten elleni káromlást első csoportjába azok a kifejezések tartoznak, amelyek valami alkalmatlant, nem illőt állítanak Istenről; a második féle blaszfémia valamilyen hozzáillőt, csak rá vonatkoztatható dolgot tagad le Istenről; a blaszfémia harmadik csoportjában sajátos, csak Istennek megfelelő dolognak a teremtményekre való alkalmazásával találkozunk, ami miatt, úgy tűnik, hogy a káromlás nem csak Isten ellen irányuló bűn, hanem az Ő teremtményeit is sérti. Mint már megállapítást nyert: a hit tárgya Isten, ennek következtében a blaszfémia nem a hit megvallásával áll szemben.

b, A tétel kifejtése

Szent Tamás a fentebbi állításokkal ellentétben – amelyek szerint az általános értelemben vett blaszfémia nem a hit megvallásával áll szemben, – Szent Pál szavaira emlékeztet: '(Hálát adok annak, aki erőt adott nekem, Krisztus Jézusnak, a mi Urunknak, hogy megbízhatónak ítélt, és erre a szolgálatra rendelt engem,) aki azelőtt káromló, üldöző és gyalázkodó voltam, (de irgalmat találtam,) mert hitetlenségemben tudatlanul cselekedtem.' (1Tim 1,12-13) Erre a versre támaszkodva állítja: a blaszfémia a hitetlenségre vonatkozik, abból ered, ez pedig arra enged következtetni, hogy így az istenkáromlás a hittel, annak megvallásával áll szemben.

Az indoklás a 'blaszfémia' szó értelmezésével kezdődik. Maga a szó egyfajta, mindent felülmúló jóság leszólását, lealacsonyítását jelenti, különösen Istenét. Amint Dionysius is írja⁷⁸⁰, Isten a jóság valódi lényege, esszenciája, emiatt bármi, ami megfelel Istennek, sajátossága az Ő jóságának is és ugyanígy bármi, ami nem felel meg Neki, távol áll a jóság, azaz Isten lényegének tökéletességétől. Ebből következik tehát az, hogy bárki, aki vagy tagad valamit, ami Istenhez illik, vagy olyasmit állít, ami nem illik Hozzá, lealacsonyítja az isteni Jóságot.

Szent Tamás szerint ez két különböző módon következhet be: az első esetben az értelem véleményére vonatkozóan történhet meg, a második esetben ez a vélemény a szeretet bizonyos megvetésével áll kapcsolatban (a hit megvetése), amint az Istenben való hit az Ő szeretete által tökéletesedik. Eszerint az isteni Jóság lealacsonyítása vagy egyedül az értelemben gyökerezik, vagy a szeretetben. Ha ez a leszólás csak gondolatban valósul meg és van jelen, akkor a szív istenkáromlása, ellenben ha ez külsőleg, a beszédben is megnyilvánul, akkor a nyelv istenkáromlása. Ebben az értelemben a blaszfémia a hit megvallása ellen irányul.

c, Az ellenvetések cáfolatai

Az első ellenvetésre válaszként Szent Tamás a következővel érvel: az az ember, aki a gyalázás szándékával beszél Isten ellen, leszólja az isteni Jóságot; nem csak értelmének hamis volta miatt, hanem akaratának gonoszsága által is, amely által megveti és igyekszik megakadályozni az Istennek járó tiszteletet – ez tökéletes istenkáromlás.

⁷⁸⁰ Ld. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 70.

A második ellenérvre adott válasz Isten és teremtményei kapcsolatára utal: éppen úgy, amint Istent dicsérjük Isten szentjeiben, és mi több, azokban a tettekben is, amelyeket Isten visz végbe teremtményeiben és általuk, ugyanígy a szentek káromlása, azaz az ellenül elkövetett blaszfémia sem más, mint Isten ellen elkövetett káromlás.

A szerző harmadik érvében az istenkáromlás három különféle formában való megjelenésére utal vissza. Valójában a blaszfémiát nem lehet a fentebbi módon három csoportba besorolni, mivel az Istenhez nem illő dolgok állítása vagy az Istenhez méltó dolgok tagadása pusztán abban különböznek egymástól, hogy az egyik állítás, a másik pedig tagadás. Emiatt ez a megkülönböztetés nem okoz eltérést a tulajdonságok fajaiban, mivel az állítások és a tagadások hamisságát ugyanaz az ismeret nyilvánítja ki: ez az a tudatlanság, amely mindkét módon téved, mivel a tagadások az állítások által igazolódnak. Ismételten: azt tulajdonítani a teremtményeknek, ami sajátosan Istent illeti meg, úgy tűnik, hogy megegyezik azzal, hogy valami nem hozzáillőt tulajdonítanak Neki, hiszen ami tökéletesen megfelel Istennek, az egyedül Ő maga. Így pedig annak, ami tökéletesen Istennek felel meg, a teremtményekre való vonatkoztatása azt jelentené, hogy Isten teremtményeivel megegyező.

d, Összegzés

A fenti cikkely szövegéből kitűnik, hogy Szent Tamás a blaszfémián pusztán a szóbeli, illetve a szívbeli istenkáromlást érti, nem beszél másféle tettek által elkövetett istenkáromlásról. Noha a mai kor embere számára kissé nehezebben érthető a nagy teológus filozófiai logikát követő ellenérv-cáfolat-indoklás szerkezetű tanítása, mégis nyilvánvaló: ebben az esetben a blaszfémia olyan, az értelem által vezérelt gondolati vagy szóbeli bűnként jelenik meg a hit megvallása elleni vétökként, amely által az isteni Jóság ellen követnek el bűnt, annak megsértése és lealacsonyítása által.

B, A blaszfémia mint halálos bűn (q.13, a.2)

A második cikkelyben Szent Tamás azt vizsgálja, hogy az általános értelemben vett blaszfémia valóban minden esetben halálos bűn-e.

a, Ellenvetések

Az első ellenvetés szerint a blaszfémia nem tűnik mindig halálos bűnnek, hiszen a Kol 3,8-ban írtakhoz ('Most azonban vessétek el magatoktól mindezeket: a haragot, az indulatosságot, a rosszakaratot, szátokból a káromlást és a rút beszédet.') fűzött magyarázat a következő: 'miután megakadályozza a nagyobb vétkeket (ti. Isten), megtiltja a kisebb bűnöket is'. Eszerint az értelmezés szerint az istenkáromlás az utóbbi, azaz a kisebb bűnök csoportjába tarozik, így jelentéktelen bűn csupán, azaz nem halálos vétek.

Másodikként a szerző leszögezi: a halálos bűnök mindegyike a Tízparancsolat valamelyik előírása ellen vét, azonban a blaszfémia látszólag egyikkel sem áll ellentétben. Eszerint az indoklás szerint sem halálos bűn a blaszfémia.⁷⁸¹

Továbbblépve a harmadik ellenérvre, Szent Tamás kijelenti: a szándék nélkül elkövetett bűnök nem halálos vétkek. Ennélfogva az 'első' tettek sem számítanak halálos bűnöknek, mivel megelőzik az ész szándékosságát (amint azt a Ia Iae q.74-ben tárgyalja Szent Tamás).⁷⁸² Tapasztalat szerint néha az értelem szándékossága nélkül is előfordul az istenkáromlás, így tehát nem állítható, hogy minden esetben halálos bűn.

b, A tétel kifejtése

A tétel állításában, miszerint a blaszfémia minden esetben halálos bűn, Szent Tamás ismét a Szentírást idézi: 'Aki káromolja az Úr nevét, halállal lakoljon.' (Lev 24,16) Mivel a halálbüntetés nem róható ki, hacsak a bűn nem halálos bűn, így a blaszfémia a szentírási szövegrész tanúsága szerint halálos vétek.

A fentebbi állítást (a blaszfémia minden esetben halálos bűn) igazolva Tamás a halálos bűn fogalmát járja körül. A Ia Iae q.72, a.5.⁷⁸³ alapján az a bűn halálos, amely teljesen elszakítja az embert a lelki élet első alapelvétől: Isten szeretetétől. Emiatt a tény miatt neme szerint bármi, ami ellentétben áll a szeretettel, halálos bűnnek minősül. Az istenkáromlás, neme szerint, az isteni Szeretettel áll ellentétben, mivel – mint az már

⁷⁸¹ Ez az ellenérv felveti a kérdést: mit jelenthetett valójában Szent Tamás számára a blaszfémia? Amennyiben csak szóbeli istenkáromlást, annyiban ez az ellenérv nem állja meg helyét a cikkelyben, mivel a szóbeli istenkáromlás már látszólag is a Tízparancsolat második parancsa (Isten nevét hiába ne vedd!) elleni vétek.

⁷⁸² Ia Iae q.74, a.3,10: „Utrum in sensualitate possit esse peccatum, utrum in ratione superiori possit esse peccatum veniale secundum seipsam.” – S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Cura et Studio Sac. Petri Caramello, Cum Textu ex Recensione Leonina, Pars Prima et Prima Secundae (Pars Ia et Ia Iae), Marietti Editori Ltd., Italia 1952 339-340. és 345-346.

⁷⁸³ Ia Iae q.72, a.5: „Utrum divisio peccatorum quae est secundum reatum, diversificet speciem.” – In: S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars Ia et Ia Iae, 325-326.

bizonyítást nyert az első cikkelyben, – lealacsonyítja az isteni Jóságot, amely a szeretet tárgya. Ebből következően a blaszfémia halálos bűn, pusztán neméből kifolyólag is.

c, Az ellenvetések cáfolatai

Az ellenérvek megokolásai között elsőként a Kolosszei levélhez fűzött magyarázatot értelmezi Szent Tamás. Véleménye szerint a 'miután megakadályozza a nagyobb vétkeket (ti. Isten), megtiltja a kisebb bűnöket is' állítás nem úgy értendő, hogy minden itt felsorolt bűn halálos. A logiont megelőző versek szerint az 'előbbi', azaz az előzőleg említettek fájdalmasabbak, azaz nagyobb bűnök, míg az 'utóbbiak', az itt felsoroltak (harag, indulatosság, rosszakarat, káromlás, rút beszéd) kevésbé fájdalmasak – noha még ezek között is több nagyobb bűn található (Kol 3,5-11⁷⁸⁴).

Hogy ezt az érvet megértsük, ismernünk kell az említett szentírási vers szöveggörnyezetét is a Kolosszei levélben. Levelének ebben a szakaszában Szent Pál a megkereszteltek arra figyelmezteti, hogy levetve a régi embert és elhagyva annak bűneit Krisztusba öltözöten új emberré kell válniuk. A Kol 3,5-ben a földi emberhez tartozó gonosz tettekkel való leszámolást kéri az apostol a hívőktől, így a paráznaság, a tisztátalanság és a bujaság, valamint a gonosz kívánság és a kapzsiság mint bálványimádás bűneinek (mint Isten haragja okainak) kiirtását. Szent Pál megkülönbözteti a megkeresztelteknek a keresztség előtti és a keresztség utáni magatartását: az előbb felsorolt bűnök a még keresztleetlen, csupán a testnek élő ember bűnei, a szentség felvétele utáni vétkek azonban mások: lelki vonatkozással rendelkeznek (harag, indulatosság, rosszakarat, káromlás, rút beszéd, hazugság). Valószínűsíthető, hogy érve kifejtése során Szent Tamás ebben az értelemben beszél 'előbbi' és 'utóbbi' bűnökről. Ehhez fűzi magyarázatát is: a keresztség felvétele előtti, az isteni haragot kiváltó testi bűnökről és a már megkeresztelt hívő lelkében előforduló bűnökről nem állítható kizárólagosan, hogy előbbiek halálos bűnök, utóbbiak pedig már nem azok, hanem csak kisebb bűnök –utóbbiak között is található több nagyobb, akár halálos bűnként is értelmezhető vétek (pl. a harag, a káromlás).

⁷⁸⁴ Kol 3,5-11: 'Irtjátok ki tehát tagjaitokból azt, ami földi: a paráznaságot, a tisztátalanságot, a bujaságot, a gonosz kívánságot és a kapzsiságot, ami nem más, mint bálványimádás. Miattuk érkezik el Isten haragja a hitetlenség fiaira. Ti is ezeket műveltétek egykor, amikor köztük éltetek. Most azonban vessétek el magatokból mindezeket: a haragot, az indulatosságot, a rosszakaratot, szátokból a káromlást és a rút beszédet. Ne hazudjatok egymásnak, ti, akik levetettétek a régi embert cselekedeteivel együtt, és magatokra öltöttétek az újat, aki teremtőjének képmására állandóan megújul a teljes megismerésig. Itt nincs már többé görög és zsidó, nincs körülmélettség és körülméletlenség, nincs barbár, szkíta, szolga és szabad, hanem minden és mindenben Krisztus.'

A második magyarázó érvben Szent Tamás visszautal arra, hogy a blaszfémia a hit megvallásával szemben elkövetett bűn, így tilalma a hitetlenség tilalmában foglaltatik benn, amint az a Kivonulás könyvében olvasható: 'Én, az Úr vagyok a te Istened...' (Kiv 20,2k.⁷⁸⁵), illetve ennek folytatásaként: 'Ne vedd hiába az Úr, a te Istened nevét...' (Kiv 20,7). Eszerint az az ember, aki valami hamisat állít Istenről, még inkább hiába veszi az Úr nevét, mint az, aki Isten nevét hamisság megerősítésekor használja.

A harmadik állításra válaszolva Szent Tamás a blaszfémia elkövetésének természetéről beszél. Véleménye szerint két esetben tűnhet az istenkáromlás hiábavalónak és megfontoltság nélkülinek. Ezek közül az első az, amelyben az ember elmulasztja 'felismerni' saját szavainak istenkáromló természetét; ez megtörténhet azért, hogy olyannyira hirtelenül éri egy dühkitörés, hogy a képzelete által sugallt szavak anélkül törnek ki belőle, hogy figyelne szavai értelmére – ebben az esetben bocsánatos bűnről van szó, melyet igazában véve nem lehet istenkáromlásnak nevezni. A második eset az, amikor az ember tudatában van szavai értelmének és azok istenkáromló természetének – ebben az esetben a személy nem menthető fel a halálos bűn elkövetése alól, ugyanúgy, amint az az ember sem, aki haragja hirtelenségében megöli a mellette ülőt.

d, Összegzés

Látható, hogy ebben a cikkelyben Szent Tamás nagy figyelmet fordít a bűnök megkülönböztetésére és a tudatnak a cselekvés közbeni állapotára. A halálos bűn elkövetésének egyik kritériuma a tudatosság, így a tudatosan elkövetett blaszfémia, melyben mind az értelem, mind a szív akaratlagosan vesz részt, valóban halálos bűn. Ezt a tényt még inkább alátámasztja a Tízparancsolat kapcsán elhangzott parancs: Isten neve szent, bűnös és hiábavaló szándékkal való alkalmazása halállal büntetendő.

⁷⁸⁵ Kiv 20,2-7: 'Én, az Úr, vagyok a te Istened, aki kihoztalak téged Egyiptom földjéről, a rabszolgaság házából. Rajtam kívül más istened ne legyen! Ne készíts magadnak faragott képet, és semmiféle képmást arról, ami fenn van az égen, vagy lenn a földön, vagy a föld alatt, a vizekben! Ne imádd ezeket, és ne szolgálj őket, mert én, az Úr, a te Istened erős és féltékeny vagyok, és az atyák vétkeit megtorlom gyermekeiken, és azok harmadik és negyedik nemzedékén, akik gyűlölnék engem! De irgalmasságot gyakorlok ezer nemzedéken át azokkal, akik szeretnek engem, és megtartják parancsaimat. Ne vedd hiába az Úr, a te Istened nevét: mert nem hagyja büntetlenül az Úr azt, aki hiába veszi az Úr, az ő Istene nevét!'

C, A blaszfémia mint a legnagyobb bűn (q.13, a.3)

A harmadik cikkelyben a következő kérdést teszi fel Szent Tamás: vajon az istenkáromlás bűne-e a legnagyobb, legsúlyosabb véték?

a, Ellenvetések

Az első ellenvetésben megállapítja: úgy tűnik, hogy a blaszfémia nem a legnagyobb bűn, hiszen – mint Szent Ágoston is írja az *Enchiridionban* (XII.)⁷⁸⁶ – egy dolog akkor minősül gonosznak, ha árt valakinek vagy valaminek. A gyilkosság bűne, mivel egy ember életét oltja ki, sokkal nagyobb mértékben okoz kárt, mint az istenkáromlás, amely nem árt Istennek. Ebből következően a gyilkosság bűne súlyosabb a blaszfémia bűnénél.

A második ellenvetés a hamis esküre utal, amelyben Isten nevét hívja tanúul az esküt tevő személy valamely hamissághoz. Ebben az esetben úgy tűnik, hogy Istenről azt állítják: hamis. A blaszfémiában azonban nem minden istenkáromló megy el addig, hogy kimondja: 'Isten hamis'. Emiatt kijelenthető, hogy a hamis tanúság súlyosabb bűn a blaszfémiánál.

A harmadik ellenvetésben a szerző a 74. zsoltár szavaihoz (Zsolt 75(74),6)⁷⁸⁷: 'Ne pöffeszkedjete, ne beszéljete Isten ellen gonoszat!') fűzött magyarázatra utal: azáltal, hogy egy bűn miatt felmentés ad önmagának az ember és elnézi azt, elköveti a legnagyobb bűnt. Ebből az értelmezésből szintén az következik, hogy az istenkáromlás nem a legnagyobb bűn.

b, A tétel kifejtése

Az ellenvetések után a 'blaszfémia mint legnagyobb bűn' kijelentést mint alaptételt Szent Tamás egy glosszával igazolja: az Izajás 18,2-ben olvasható 'A rettegett néphez...' témájú logionhoz hozzáfűzött jeromoszi magyarázat leszögezi: a blaszfémiával összehasonlítva minden bűn jelentéktelen, még a gyilkosság is.⁷⁸⁸

⁷⁸⁶ Ld. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 72.

⁷⁸⁷ Érdekeség: a latin nyelvű és az angol nyelvű *Summa Theologiae* nem azonos szentírási verseket hoz ebben az esetben – a latin *Summa* a Zsolt 74,4-5-re, az angol fordítás a Zsolt 74, 6-ra utal. – S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 72. és ST. THOMAS AQUINAS, *Summa Theologica*, 1231.

⁷⁸⁸ Ld. IIa IIae, q.13. a.3 – Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 72.

Itt kell megjegyeznünk, hogy a fentebbi idézet és az istenkáromlás bűnének kapcsolata nem teljesen egyértelmű Szent Tamás szövege alapján. A szentírási rész szöveggörnyezetét tekintve, abban az etióp nép elleni istenítélettel találkozunk (Iz 18,1-7⁷⁸⁹). Egyetlen kapcsolódási pontként – tudva, hogy Szent Tamás a szóban történő, Isten nevét gyalázó blaszfémiaát tartja istenkáromlásnak, – a szakasz utolsó versében (18,7) elhangzó 'Seregek Ura nevének helye' kifejezés szolgálhat: ez az a hely (Sion hegye), ahová az etióp nép ajándékot visz a Seregek Urának. Feltételezhetjük, hogy a hely neve Isten nevének az idegen etiópok általi tiszteletére utalhat, valamint ezzel összefüggően arra, hogy a káromlás olyan nagy bűn, hogy azt még a rettegett nép tagjai sem merik elkövetni.

Szent Tamás, miután kijelentette, hogy a minden bűn jelentéktelen az istenkáromlással összehasonlítva, állítását megokolja. Mint már megállapítást nyert (1. cikkely), a blaszfémia a hit megvallásával szembenálló bűn, így magának a hitetlenségnek a súlyát is hordozza. Ez a bűn még súlyosabb, ha az akaratban gyökerező megvetés is növeli, sőt, mi több, ha szavakban tör ki, éppen úgy, miként a szeretet és a megvallás a hit dicséretének velejárója és kifejezése. Ezért – mint fentebb már kijelentette (q.10, a.3⁷⁹⁰): nemét tekintve a hitetlenség a legnagyobb a bűnök közül, – ebből következően a blaszfémia szintén nagyon nagy bűn, mivel a hitetlenséggel együtt a bűnök ugyanazon neméhez tartozik és annak (ti. a hitetlenségnek) egy súlyosbított formája.

c, Az ellenvetések cáfolatai

Szent Tamás az első ellenvetésre adott válaszában a gyilkosság és az istenkáromlás bűnét hasonlítja össze. A két bűn tárgyait összevetve a blaszfémia súlyosabb bűn, hiszen az egyenesen Isten ellen elkövetett bűn, míg a gyilkosság a felebarát ellen vét. E két bűn okozta károkat összehasonlítva, a gyilkosság a súlyosabb bűn, hiszen az nagyobb kárt okoz a felebarátnak (tulajdon életét veszi el), mint a blaszfémia Istennek. Mivel azonban a bűn

⁷⁸⁹ Iz 18,1-7: 'Jaj a szárnyzúgás földjének, mely Etiópia folyamain túl van! Követeket küld a tengeren, papiruszcsonakokon a vizeken: >Menjetek, gyors követek, a szálas és fényes bőrű nemzethez, a közel és távol rettegett néphez, az erős és eltipró nemzethez, menynek földjét folyamok szelik át!< A földkerekség összes lakói a földnek lakosai, ha fölemelkedik a zászló a hegyeken, lássátok meg, és ha felharsan a kürt, halljátok meg! Mert így szól hozzám az Úr: >Nyugodt vagyok, és széttekintek lakóhelyemen, mint forró hőség fényes nappal, és mint gomolyfelhő a hőségben aratáskor.< Mert még szüret előtt, elvirágzás után, amikor a virágból érett szőlő lesz, levágja a venyigéket szőlőmetsző késsel, s az indákat letépi és leszakítja. Ott marad mind a hegyek falánk madarainak és a föld állatainak; rajta töltik a nyarat a ragadozó madarak, és a föld minden állata rajta telel. Abban az időben ajándékot visz a Seregek Urának a szálas és fényes bőrű nép, a közel és távol rettegett nép, az erős és eltipró nemzet, melynek földjét folyamok szelik át, a Seregek Ura nevének helyére, a Sion hegyére.'

⁷⁹⁰ IIa IIae q.10, a.3: „Utrum infidelitas sit maximum peccatorum.” – S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 55.

súlyossága inkább függ a gonosz akarat szándékától, mint a cselekedet hatásától (mint ezt a Ia Iae q.73, a.8-ban már kifejtette Szent Tamás⁷⁹¹), ebből következően az istenkáromló súlyosabban vétkezik, mint a gyilkos, hiszen az istenkáromló feltétlenül beszélve szándékosan sérti meg Isten tiszteletét, becsületét. Mindazonáltal meg kell jegyezni: a gyilkosságnak van elsőbbsége a büntetést tekintve minden más, a felebarát ellen elkövetett bűnök között.

A második ellenérv cáfolatában az Efezusi levélből már ismert vershez (4,31⁷⁹²) fűzött magyarázatot idézi Szent Tamás: a blaszfémia rosszabb, mint a hamis tanúságtétel. Ezt az állítást úgy igazolja, hogy összeveti a hamisan tanúskodó és az istenkáromló ember szándékait. Véleménye szerint a hamisan tanúskodó nem mond vagy gondol semmi hamisat magáról Istenről, amint azt az istenkáromló teszi, 'csupán' tanúul hívja Őt valamilyen hamis állításához.

A szerző az utolsó ellenérvet a bűn semmibe vétele kapcsán cáfolja meg: ha az ember elnéz önmagának egy bűnt, az olyan körülmény, amely minden bűnt súlyosbít, még az istenkáromlást is, amelyet a legsúlyosabb bűnnek hívnak.

d, Összegzés

Szent Tamás a fentebbi cikkelyben a bűn nagyságát vizsgálva számos erkölcszociológiai szempontra mutat rá. Amint a bűn nagysága függ a bűn tárgyától (aki vagy ami kárt szenved a bűn elkövetése közepette) és a szándékosság is rendkívül lényeges a cselekvés megítélését illetően (szánt szándékkal vagy hirtelen felindulásból követik el az illető bűnt), ugyanígy a bűn alóli önfelmentés, az elkövetett bűn semmibe vétele is (külső körülményként) súlyosbítja a bűn nagyságát. Ezek tükrében a fentebbiek áttekintése után Szent Tamás megállapítja: a szánt szándékkal Isten megsértésére irányuló blaszfémia a legsúlyosabb bűn, amelyet ember elkövethet.

D, A kárhozottak és az istenkáromlás (q.13, a.4)

A blaszfémiát általánosságban vizsgáló cikkelyek közül a negyedikben Szent Tamás azt vizsgálja, hogy a kárhozott lelkek vajon káromolják-e Istent.

⁷⁹¹ Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars Ia et Ia Iae, 335-336.

⁷⁹² Ef 4,31: 'Minden (keserűség, harag és indulat, szóváltás és) szitkozódás legyen távol tőletek minden gonossággal együtt.' – Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars Iia Iae, 70.

a, Ellenvetések

Az első ellenvetés kijelenti: a kárhozottak nem káromolják Istent. A jelen életben számos gonosz embert rettent el a blaszfémia elkövetésétől a jövőbeli büntetéstől való félelem, a kárhozottak pedig, akik már szenvednek a büntetésektől, még inkább gyűlölik a bűnöket, köztük a káromlást, hiszen miattuk gyötrődnek. Ezért sokkal inkább a kárhozottak azok, akik tartózkodnak az istenkáromlástól.

Az is állítható továbbá, hogy mivel a blaszfémia a legsúlyosabb bűn, így egyben ez az a bűn is, mely leginkább megfoszt az érdemektől. Tudjuk, hogy a halál utáni életben megszűnik az érdemszerzés, illetve az érdemek elvesztésének állapota, ezért abban a blaszfémiának sincs többé helye.

A harmadik ellenérvben a szerző a Szentírásból idéz: 'Ha (délnek) dől a fa (vagy akár északnak), azon a helyen marad, ahová ledőlt.' (Préd 11,3) A magyarázat szerint ebből egyenesen következik az, hogy a jelen élet után az ember nem tud sem olyan érdemszerző tetteket végrehajtani, sem olyan bűnöket elkövetni, amelyeket nem tudott ezen életében megtenni vagy birtokolni. Sok olyan ember fog tehát elkárhozni, akik nem istenkáromlók ebben az életben és akik, mivel nem ilyenek, az eljövendő életben sem fognak káromkodni.

b, A tétel kifejtése

Az ellenérvek után Szent Tamás kifejti tételét. Ismét a Szentíráshoz fordul, amelyben a következőt olvashatjuk a Jelenések könyvében (16,9): 'És az embereket égette a nagy forráság, s káromolták Isten nevét, akinek hatalma van a csapások fölött, (s mégsem tartottak bűnbánatot, hogy őt megdicsőítsék)'. Az ehhez a vershez fűzött magyarázat kijelenti: azok, akik a pokolban vannak, jóllehet tisztában vannak azzal, hogy megérdemelt büntetésüket töltik, mégis panaszkodnak, hogy Isten annyira hatalmas, hogy képes ennyire kínozni őket. Ebben a jelen állapotukban ez a panaszuk nem más, mint istenkáromlás és ebből következően blaszfémia lesz jövőbeni állapotukban is.

Amint fentebb már megállapítást nyert (q.13, a.1, 3.), az isteni Jóság megvetése a blaszfémia szükséges feltétele. Azok tehát, akik a pokolban vannak, megőrzik Isten igazságától elfordult gonosz akarataikat, mivel ragaszkodnak azokhoz a dolgokhoz és bűnökhöz, amelyekért büntetésüket szenvedik, és azt kívánják, hogy bárcsak újra élni tudnának velük – ezekkel együtt gyűlölik a büntetést is, amelyet ugyanazon dolgokért róttak ki rájuk. A bűnöket, amelyeket elkövettek, sajnálják, de nem azért, mert gyűlölik azokat,

hanem mert büntetést szenvednek értük. Az isteni Igazságosság megvetése miatt bennük a kárhozatban is jelen van a szív belső blaszfémiája, és így hinni kell azt, hogy a feltámadás után beszédükben Istent fogják káromolni, miközben a szentek az Ő dicséretét fogják zengeni.

c, Az ellenvetések cáfolatai

Az első ellenérvre adott válaszban Szent Tamás kifejti: a jelen életben az emberek a büntetéstől való félelem miatt rettennek el a blaszfémiától. Azt gondolják, hogy ebben az életben el tudnak a büntetés elől menekülni – velük szemben a pokolban a kárhozottaknak nincs reményük a menekülésre. Emiatt kétségbeesésükben azt hordozzák továbbra is, amit gonosz akaratuk sugall nekik.

A második ellenérv cáfolatában az érdemeket és hibákat vizsgálja a szerző. Az érdemek és a hibák a 'még úton levőkhöz' tartoznak a földi életben, ahol a jó cselekedet érdemszerző, míg a gonosz érdemcsökkentő. A túlvilág oldaláról megközelítve ezt, elmondható: az áldottakban a jó nem érdemszerző, hanem része igen boldog jutalmuknak, amint ugyanilyen értelemben a kárhozottakban a gonosz nem érdemcsökkentő, hanem kárhozottságuk büntetésének része.

A harmadik ellenérv cáfolatában Szent Tamás a blaszfémia halálos bűn voltával érvel. Eszerint bárki, aki halálos bűnben hal meg, olyan akaratot hordoz magával, amely megveti az isteni Igazságot, így erre vonatkozóan istenkáromlás van benne.

d, Összegzés

A fenti cikkelyben Szent Tamás a kárhozottak helyzete kapcsán (a pokolban szenvedik tetteikért megérdemelt büntetésüket) az érdemek és a hibák természetét vizsgálja. A halál után az érdemszerzésnek már nem lesz jelentősége, és már senki sem tud megváltozni: a jók elnyerik Isten melletti méltó helyüket Őt dicsőítve, a bűnösök azonban nem tudnak szabadulni bűneiktől, örökre bűnhődnek miattuk. Ebben az értelemben állíthatja Szent Tamás, hogy a pokolban szenvedő kárhozottak amint földi életükben, úgy másvilági büntetésük alatt is káromolják Istent.

E, A blaszfémia általánosságban (q.13) – összegzés

Az előzőekben Aquinói Szent Tamásnak az általánosságban vett blaszfémiáról szóló tanítását tekintettük át. Röviden összefoglalva megállapítható, hogy értelmezése során a szerző a blaszfémiával kapcsolatos legfontosabb kérdéseket gondolta át, melyek annak egy teljesebb definícióját adja: az istenkáromlás a legsúlyosabb halálos bűn, melyet a hit ellen elkövetnek el és még a kárhozott lelkekben is megvan. Magyarázatai mellett Szent Tamás nem csak a 2. parancsolat elleni vétekre, de számos erkölcsi alaptételre is felhívja a figyelmet, így az erkölcsi tett szándékára, a halálos bűnök komolyságára, bármely bűn lekicsinylésének veszélyére, valamint a cselekedetek érdemszerző, illetve érdemcsökkentő voltára.

2. A blaszfémia mint a Szentlélek ellen elkövetett bűn (IIa IIae, q.14)⁷⁹³

Aquinói Szent Tamás az általános értelemben vett blaszfémia tárgyalása után a IIa IIae 14. quaestio-jában a blaszfémia egyik formáját, a Szentlélek elleni káromlás bűnét járja körül. A teológus négy cikkelyben a következő kérdésekre keres választ: 1, vajon a Szentlélek elleni blaszfémia vagy bűn azonos-e a biztos rosszakarat által elkövetett bűnnel? 2, melyek a fajai ennek a bűnnek? 3, vajon ez a bűn megbocsátható-e? 4, vajon lehetséges-e más bűnök elkövetése előtt a Szentlélek elleni bűn elkövetésével vétkezni?

A, A Szentlélek elleni és a biztos rosszakarattal elkövetett bűn (q.14, a.1)

A 14. quaestio első cikkelyében Szent Tamás azt vizsgálja, hogy vajon a Szentlélek elleni blaszfémia ugyanaz-e, mint a biztos rosszakarattal elkövetett bűn.

a, Ellenvetések

Az első ellenvetés a következőt állítja: úgy tűnik, hogy a Szentlélek elleni bűn nem azonos azzal a bűnnel, amelyet biztos rosszakarattal követnek el. Ismert ugyanis, hogy a Szentlélek elleni bűn az istenkáromlás bűne a Mt 12,32 alapján ('Ha valaki az Emberfia

⁷⁹³ ST. THOMAS AQUINAS, *Summa Theologica*, 1233-1237.

ellen mond valamit, azt megbocsátják neki, de ha valaki a Szentlélek ellen mond valamit, annak nem bocsátanak meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben.'). Ugyanakkor az is igaz, hogy nem minden bűn, amelyet biztos rosszakarattal követnek el, blaszfémia, hiszen sok más bűn is elkövethető biztos rosszakarattal. Emiatt állítható tehát, hogy a Szentlélek elleni bűn nem azonos azzal a bűnnel, amelyet biztos rosszakarat által követnek el.

A második ellenvetés azzal érvel, hogy a biztos rosszakarattal elkövetett bűn 'szemben áll' a tudatlanság által elkövetett bűnnel és a gyengeség által elkövetett vétkekkel, míg a Szentlélek elleni bűn az Emberfia ellen elkövetett bűnnel ellentétes (Mt 12,32).⁷⁹⁴ Ez okból kijelenthető tehát, hogy a Szentlélek elleni bűn nem azonos a biztos rosszakarattal elkövetett bűnnel, mivel e bűnök különböznek ellentéteikben, következtetésképpen e két bűn különböző.

A harmadik ellenvetés szerint a Szentlélek elleni bűn jellegzetes bűn, amelynek saját, meghatározott fajai vannak, míg a biztos rosszakarat által elkövetett bűn nem egy speciális bűnfajta, hanem olyan feltétele vagy általános körülménye a bűnnek, amely hatással lehet bármilyen vétkekre. Emiatt nem azonos a Szentlélek elleni bűn a biztos rosszakarat által elkövetett bűnnel.

b, A tétel kifejtése

Szent Tamás a tétel melletti érvelésben 'mesterét'⁷⁹⁵, Petrus Lombardus-t idézi⁷⁹⁶: a Szentlélek elleni bűn elkövetése örömét találja a bűn rosszakaratában, magának a

⁷⁹⁴ Ezen ellenvetés értelmezése több okból sem egyszerű. Egyrészt az összehasonlított bűnök természete nem azonos (az egyik a elkövetésének feltételét (biztos rosszakarat), a másik a tárgyát (Szentlélek) emeli ki), másrészt a mondatban a Szent Tamás által használt ige fordítása sem egyértelmű. A latin szövegben a 'dividitur contra' ((fel)osztódik valamivel (együtt)) szókapcsolat fordul elő, amelyet az angol nyelv 'is convided with' igekötős igével fordít – utóbbi ige a jelenlegi angol nyelvben nem szerepel, már nem ismerik, esetlegesen 'osztható valamivel (együtt)'-ként adható vissza. A latinhoz közelálló olaszban megtalálható a 'condividere con' ige, amely a 'megoszt valamit valamivel' értelemben fordítható le magyarra. Amint látható, igazában mind az ige, mind az igekötő magyar nyelvre való fordítása változtatható az ellenvetés értelmezésén, így kétféle értelmezést látunk elfogadhatónak. 1, Ha a mondat első feléből (a biztos rosszakarat által elkövetett bűnből) kiindulva a 'felosztódik (=felosztható)' jelentést vesszük, akkor a biztos rosszakarattal elkövetett bűnnek a tudatlanság által elkövetett bűn és a gyengeség által elkövetett bűn a két alfaja, míg a Szentlélek elleni bűnnek az Emberfia elleni bűn egyedül kellene, hogy az alfaja legyen. 2, Ha a szentírási szövegből (Mt 12,32), és így a Szentlélek elleni bűnből kiindulva a 'szemben áll valamivel' fordítást és értelmezés választjuk, akkor figyelembe vettük a bűnök következményeit (megbocsátható – örök/halálos bűn), illetve a tárgyaikat is (Emberfia), mind a biztos rosszakarattal elkövetett, mind pedig a Szentlélek ellen elkövetett bűn esetében. – Ez utóbbi értelmezést támasztja alá a 'különböznek ellentéteikben' ('quorum opposita sunt diversa' – 'whose opposites differ') indoklás is a jelen ellenvetés utolsó mondatában.

⁷⁹⁵ ST. THOMAS AQUINAS, *Summa Theologica*, 1233.o. – Mint fentebb már említettük a 2. lábjegyzetben, a XIII. században Petrus Lombardus *Szentenciás könyve (Librum Sententiae – 1545–1551)* volt a teológiai és filozófiai oktatás tankönyve. – Vö. 'Peter Lombard' címszó – *CATHOLIC ENCYCLOPEDIA*, On: *NEW ADVENT*

rosszakaratra a kedvéért. Ez a bűn az a véték, amelyet biztos rosszakarattal követnek el. Ez alapján úgy tűnik tehát, hogy a biztos rosszakarattal elkövetett bűn azonos a Szentlélek elleni bűnnel.

A szerző magyarázatában a Szentlélek elleni bűn különféle értelmezését ismerteti. A korai egyházdoktorok: Athanáz, Hilarius, Ambrus, Jeromos és Aranyszájú Szent János⁷⁹⁷ szerint a Szentlélek elleni bűn szó szerint a Szentlélek elleni káromlás kimondása, akár úgy értjük a 'Szentlélek' nevet, mint az egész Szentháromságra alkalmazható alapvető nevet (hiszen Annak minden Személye lélek és szent), akár úgy, hogy az a Szentháromság egy Személyének személyes neve. Ez utóbbi értelemben a Szentlélek elleni blaszfémia különbözik az Emberfia elleni blaszfémiától (Mt 12,32), mivel Krisztus emberi természete szerint tett bizonyos dolgokat (evés, ivás és más hasonló tettek), míg más tetteket Istensége szerint vitt végbe (ördögök kiűzése, halottak feltámasztása, ...), utóbbiakat saját Istensége ereje vagy a Szentlélek közreműködése által cselekedte, Akivel telve volt. A zsidók elsőként az Emberfia ellen szóltak káromlást, amikor azt mondták (Mt 11,19⁷⁹⁸), hogy falánk, borissza és a bűnösök barátja, azonban később a Szentlelket is káromolták, amikor a Krisztus által végbevitt tetteket – melyeket Isteni Természetének ereje és a Szentlélek közreműködése által cselekedett, – az ördögök fejedelmének tulajdonítottak.

Szent Ágoston⁷⁹⁹ ettől különbözöt állít: véleménye szerint a blaszfémia, azaz a Szentlélek elleni bűn egy végső 'nem-sajnálát'⁸⁰⁰, ez ugyanis az az állapot, amikor valaki haláláig kitart a halálos bűnben. Ugyanakkor kimondja: ez a bűn nem korlátozódik csupán a száj szavai által elkövetett istenkáromlásra, hanem kiterjed a gondolatok és a tettek szavaira is, nem csak egy, hanem sok szóra. Ebben az értelemben ez a szó a Szentlélek ellen kiejtett szó, mivel ellentétben áll a bűnök megbocsátásával, ami a Szentlélek feladata, Aki az Atya szeretete és a Fiú szeretete. Ezt maga az Úr nem mondta a zsidóknak, jóllehet ők vétkeztek a Szentlélek ellen, hiszen akkor még nem voltak vétkesek a végső 'nem-sajnálát' bűnben, azonban figyelmeztette őket, nehogy hasonló sértést kövessenek el a Szentlélek ellen. Ezt

CATHOLIC WEBPAGE [online] <http://www.newadvent.org/cathen/11768d.htm> [2008. április 23.], valamint PINCKAERS, SERVAIS TH., OP., *A keresztény erkölcssteológia forrásai – Módszere, tartalma, története*, 240.

⁷⁹⁶ Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, 73.

⁷⁹⁷ Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 73.

⁷⁹⁸ Mt 11,19: 'Eljött az Emberfia, eszik és iszik és azt mondják: 'Íme, a falánk és borissza ember, a vámosok és bűnösök barátja!''

⁷⁹⁹ Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 74.

⁸⁰⁰ Az 'impoenitentia' (angolul: 'impenitence') kifejezést nehéz visszaadni magyar nyelven, ha hűek akarunk lenni a fogalom tartalmához, akkor 'nem-sajnálát' vagy 'nem-bűnbánat' szóösszetételekkel fordítható. E két fordítás közül a 'nem-sajnálát' kifejezést fogjuk használni, mivel ezáltal jobban érzékelhető az elkövetett bűn feletti átnézés, a konok nemtörődömség.

ebben az értelemben a Mk 3,29-30⁸⁰¹ szerint kell értelmeznünk: 'de aki a Szentlelket káromolja, ...', amelyhez az evangélista kiegészítést fűz: 'tisztátalan lélek volt bennük'.

A Szentlélek elleni bűn értelmezésének van egy harmadik lehetősége is. A Szentlélek elleni káromlás olyan bűn, amelyet az ellen a jó/jóság ellen követnek el, amely a Szentléleké. Ez a jóság sajátosan a Szentléleknek tulajdonítható, mint ahogy az erő az Atya sajátja, a bölcsesség pedig a Fiúé. Ezért mondható, hogy amikor valaki gyengeség miatt követ el bűnt, az az Atya ellen vétkezik, amikor tudatlanság miatt vétkezik, akkor a Fiú ellen követ el bűnt, amikor pedig biztos rosszakarat által követ el bűnt, azáltal, hogy valóban a gonoszat választja (amint fentebb már kifejtette Szent Tamás a Ia IIae q.78, a.1-ben és 3-ban⁸⁰²), akkor a Szentlélek elleni bűnt követi el.

Szent Tamás szerint a rosszakarat által kétféleképpen követhető el bűn. Egyrészt egy gonosz szokás, azaz a rosszakaratra való hajlam miatt vétkezhet valaki – ebben az esetben a rosszakarat miatti bűn nem azonos a Szentlélek elleni bűnnel. A másik esetben a megvetés miatt a bűn elkövetése – amely megvetés esetlegesen meggátolhatja a rossz választását is, – megegyezik az elutasítással vagy eltávolítással: a reményt elüzi a kétségbeesés, a(z) (isten)félelmet pedig a szemtelenség, és így tovább (amint azt a q.20-ban és 21-ben kifejti a szerző⁸⁰³). Mindezek a dolgok, amelyek megakadályozzák a bűn választását, hatást gyakorolnak a bennünk lévő Szentlélekre, ebben az értelemben tehát bűnt elkövetni a biztos rosszakarat által nem más, mint bűnt követni el a Szentlélek ellen.

c, Az ellenvetések cáfolatai

Az első ellenvetésre Szent Tamás a következő választ adja: amint a hitet nem csak szavak által, hanem tettek által is megvallhatják, úgy a Szentlélek elleni blaszfémiát szóban, gondolatban és cselekedetben is kifejeződhet.

A második ellenvetés szerint a Szentlélek elleni bűn az Emberfia elleni bűnnel áll szemben, tekintettel arra, hogy Ő (Krisztus) szintén Isten Fia, Isten ereje és bölcsessége (1Kor 1,24⁸⁰⁴). Eszerint az értelmezés szerint tehát az Emberfia elleni bűn az a bűn, melyet

⁸⁰¹ Mk 3,29-30: '>(…)de aki a Szentlélek ellen káromkodik, az nem nyer bocsánatot soha, hanem örök vétek fogja terhelni.< Mert azt mondták: >Tisztátalan lélek van benne.<'

⁸⁰² Ia IIae, q. 78: „De causa peccati quae est malitia” – Ld. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars Ia et Ia IIae, 361-364.

⁸⁰³ Ia IIae q.20 és q.21: „De desperatione”, „De praesumptione” – Ld. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars Ia IIae, 101-107.

⁸⁰⁴ 1Kor 1,24: 'Krisztus Isten ereje és Isten bölcsessége.'

valaki tudatlanságból és gyengeségből követ el, a Szentlélek elleni bűn pedig az, amelyet biztos rosszakarattal követnek el.

Végül, a harmadik ellenvetés cáfolatában Szent Tamás kifejti: a biztos rosszakarattal elkövetett bűn – ameddig az egy szokás hajlandóságának eredménye, – nem egy különleges bűn, hanem a bűn egy általános feltétele. Ha azonban egy, bennünk a Szentlélek hatása által kiváltott különleges megvetésből ered, sajátos bűn karakterét hordozza magán. Eszerint az értelmezés szerint a Szentlélek elleni bűn egy különleges fajtája a bűnnek, amint az az első értelmezésből kiderül, míg a második értelmezés (Ágoston) szerint nem egy külön fajta, mivel a végső ’nem-sajnálát’ bármilyen bünt eredményezhet.

d, Összegzés

Ebben a cikkelyben Szent Tamás számos Szentlélek elleni bűnértelmezést ismertet a bűn és a biztos rosszakarattal kapcsolatát kutatva. A Szentlélek elleni bűnről három definíciót ismertet: lehet konkrétan a Szentlélek káromlása, ugyanakkor maga a megátalkodottság, azaz a bűnben való kitartás, valamint a Szentlélek jósága ellen elkövethető bűn is. Nem csak szóban, hanem tettek által is elkövethető ez a bűn, amely minden esetben a rosszakarattal gyümölcse.

B, Hat bűn megkülönböztetése a Szentlélek elleni bűnön belül (q.14, a.2)

A Szentlélek elleni bűn tárgyalásának második cikkelyében Szent Tamás azt vizsgálja, hogy vajon valóban megkülönböztethető-e hat másik bűn a Szentlélek elleni bűnön belül.

a, Ellenvetések

Ebben a cikkelyben a szerző a megszokott három helyett négy ellenvetést hoz. Az elsőben kijelenti: úgy tűnhet, hogy nem lehet hat Szentlélek elleni bünt megkülönböztetni, úgymint kétségbeesés, szemtelenség, ’nem-sajnálát’, makacsság, a megismert jó visszautasítása, testvéreink lelki javának irigylése – amint azokat Petrus Lombardus meghatározta.⁸⁰⁵ Mivel Isten igazságosságának vagy kegyelmének tagadása a

⁸⁰⁵ Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 75.

hitetlenséghez tartozik, így ezek közül a bűnök közül mindegyik inkább a hitetlenség egy fajtája, nem a Szentlélek ellen elkövetett bűné.

A második ellenvetés a bűnök időbeli elkövetésével érvel. A 'nem-sajnálát' látszólag a múltban elkövetett bűnökre utal, míg a makacsság a jövőbeni bűnökre. Tudjuk, hogy a múlt és a jövő nem különbözteti meg az erények vagy a vétkek fajtáit, hiszen egy és ugyanaz az a hit, amellyel mi hisszük, hogy Jézus megszületett és az a hit, amely által számos régi hívő hitte, hogy Ő meg fog születni. Emiatt a makacsság és a 'nem-sajnálát' nem tekinthető a Szentlélek elleni bűn két fajtájának.

A harmadik ellenvetés a János-evangélium következő szavaira utal: Jézus Krisztus által jött a világba a kegyelem és az igazság (Jn 1,17⁸⁰⁶) Emiatt úgy tűnhet, hogy a megismert igazság elutasítása és egy felebarát lelki javainak irigylése inkább a Fiú elleni blaszfémiahoz tartozik, mint a Szentlélek ellenihez.

A negyedik ellenvetésben a szerző Szent Bernát tanítására utal⁸⁰⁷: a Szentléleknek való ellenállás az engedelmesség visszautasítása. Mitöbb, a Lev 10,16⁸⁰⁸-hoz fűzött értelmezés szerint a tettett bűnbánat is blaszfémia a Szent Lélek ellen. A hitszakadás, látszólag, egyenesen a Szentlélek ellen irányul, Aki által az Egyház egyetlen egységet alkot. Emiatt tűnhet úgy, hogy a Szentlélek elleni bűnök különböző fajait elégtelenül lehet csak felsorolni.

b, A tétel kifejtése

Szent Tamás az ellenérveket cáfolva Szent Ágostont idézi, aki a következőket írja műveiben: „azok, akik kétségbeesnek a bűneik miatti bűnbocsánat miatt, vagy akik érdemek nélkül élnek vissza Isten kegyelmével, bünt követnek el a Szentlélek ellen” (*De Fide ad Petrum III*); „aki a makacsság állapotában hal meg, az bűnös a Szentlélek ellen elkövetett bűnben” (*Enchirid. LXXXIII*); „a 'nem-sajnálát' bűn a Szentlélek ellen” (*De Verb. Dom.; Sermon LXXI*); „aki visszautasítja az atyai jóságot az irigység parazsával, az a Szentlélek ellen követ el bünt” (*De Serm. Dom. in Monte XXII*); „az az ember, aki elutasítja és megveti az igazságot, az vagy irigy azokra a testvéreire, akik számára az igazság nyilvánvalóvá vált, vagy hálátlan Isten iránt, Akinek a sugalmazása tanítja az Egyházat, az,

⁸⁰⁶ Jn 1,17: '(Mert a törvényt Mózes által kaptuk,) a kegyelem és az igazság pedig Jézus Krisztus által valósult meg.'

⁸⁰⁷ Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa Ilae, 75.

⁸⁰⁸ Lev 10,16: 'Eközben, amikor Mózes a bűnért való áldozatul bemutatott kecskebakot kereste, rájött, hogy elégették.'

látszólag, szintén a Szentlélek ellen követ el bűnt” (*De unico Baptismo, De Bap. contra Donat. VI. 35*)⁸⁰⁹.

Szent Tamás kifejti: a fentebbi bűnfajtákat, amelyek alkalmasak arra, hogy a Szentlélek elleni bűn fajtái legyenek, egy harmadik értelemben kell megvizsgálni. Az ezek közötti különbségtétel azoknak dolgoknak az elutasítása és megvetése alapján történik, amelyek által az ember óvakodni tud a választás által elkövetett bűnöktől. Ezek a dolgok vagy az isteni ítélet vagy az isteni ajándékok vagy a bűn részeiként foghatók fel. Az isteni ítélet megfontolása által, amelyben az igazság együtt jár a kegyelemmel, az embert két dolog akadályozza meg a választás által elkövetett bűn elkövetésében. Az egyik a remény, amely a bűnöket megbocsátó és a jó tetteket megjutalmazó kegyelemnek a megfontolásából ered, és amely reményt egyedül a kétségbeesés képes elpusztítani. A másik a félelem, amely a vétkeket megbüntető isteni ítéletnek a megfontolásából ered, és amely félelmet egyedül a 'nem-sajnálát' képes elpusztítani akkor, amikor látszólag a személy azt feltételezi, hogy el tudja érni a dicsőséget érdemek nélkül, vagy a bocsánatot megtérés nélkül.

Isten ajándékai, amelyek visszahúznak bennünket a bűnből, kétféleképpen lehetnek. Az egyik az igazság elismerése, amellyel a megismert igazságnak való ellenállás áll szemben. Ebben az ellenállásban az ember látszólag visszautasítja a már megtapasztalt igazságot, abból a célból, hogy szabadon vétkezhesen. A másik a belső kegyelem segítségével, ezzel szemben a testvér lelki javainak irigylése áll. Ebben az ember nem csak testvérenek a személyére, hanem az isteni kegyelemnek a világban való növekedésére is irigy.

A bűn részéről két dolog van, ami visszatartja az embert a vétektől: az egyik a cselekvés mértéktelensége és szégyentelensége, a megfontolás, amely sokszor veszi rá az embert, hogy megtérjen a bűnből, melyet elkövetett. Ezzel szemben a 'nem-sajnálát' áll: nem mint a halál pillanatáig tartó bűnben való kitartó állandóság (ebben az értelemben fentebb már szólt róla Szent Tamás: nem egy speciális bűn, hanem a bűn egy körülménye), hanem mint a 'nem-megtérés' szándékában való kitartás. A másik dolog a jónak a kicsisége vagy rövidege, amelyet a bűnben keresnek a Róm 6,21 szerint: 'De milyen gyümölcsét kaptátok akkor ennek? Most szégyenkeztek miattuk, mert halál a végük.' Ennek megfontolása sokszor megóvja az embert attól, hogy akarata megkeményedjen a bűnben, ugyanakkor a makacsság vagy konokság, amely által az ember megkeményedik a bűnhöz való ragaszkodásának szándékában, képes megtörni ezt a kis jót. E kettőről Jeremiás próféta írja (8,6): 'Nincs senki, aki bánná gonoszságát, s azt mondaná: 'Mit tettem?''', amely az

⁸⁰⁹ Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 75.

elsőre, a bűnben való kitartásra és 'Mindenki eltért, a maga útján futva, mint a ló, mely száguld a harcba.', amely a másodikra, a konokságra utal.

c, Az ellenvetések cáfolatai

Az első ellenvetésre választ adva Szent Tamás azt állítja: a kétségbeesés bűne és a szemtelenség bűne nem az Isten igazságában és kegyelmében való 'nem-hitben', hanem azok megvetésében áll.

A második ellenvetésre a következőt válaszolja: a makacsság és a 'nem-sajnálát' nem csak a múlt és jövő idő szerint, hanem formai tekintetben is különböznek. Ez a formai különbség azoknak a dolgoknak az eltérő értelmezése, amelyek a bűnben felismerhetők, amint a tétel igazolásában kifejtette a szerző.

A harmadik ellenvetésre adott válasz rövid, de szabatos: a kegyelem és az igazság Krisztus cselekedetei voltak, a Szentlélek által az embernek ajándékain keresztül.

A negyedik cáfolatban Szent Tamás leszögezi: az engedelmesség elutasítása a makacssághoz tartozik, míg a színlelt megtérés a 'nem-sajnálathoz', a hitszakadás pedig a testvér lelki javainak irigyléséhez.

d, Összegzés

Összefoglalóan elmondható, hogy a Szentlélek elleni bűnhöz fűzött második cikkely nem csak a blaszfémia egy formájaként tárgyal a Szentlélek elleni bűnről, de annak fajait is bemutatja. Szent Tamás igazolja mestere, Petrus Lombardus tanítását a Szentlélek elleni bűn fajairól (mindehhez Szent Ágoston írásait hívja segítségül), fontos szerepet tulajdonítva a választás szabadságának, a reménynek és a félelemnek, valamint Isten ajándékainak, amelyek eltántoríthatnak a bűn elkövetésétől.

C, A Szentlélek elleni bűn megbocsáthatóságáról (q.14, a.3)

A harmadik cikkelyben Szent Tamás azt vizsgálja, hogy vajon megbocsátható-e a Szentlélek elleni bűn.

a, Ellenvetések

Az első ellenvetés szerint úgy tűnik, hogy a Szentlélek elleni bűn megbocsátható. Amint Szent Ágoston mondja: „Nem szabad kétségbeesnünk egy ember miatt sem addig, ameddig a mi Urunk türelme képes visszahozni őt a megtérésre.” (*De Verb. Dom., Serm. LXXI*⁸¹⁰) Azonban ha valamelyik bűn nem lenne megbocsátható, akkor képtelenség volna a néhány bűnös ember miatti kétségbeesés is. Emiatt tehát a Szentlélek elleni bűn megbocsátható kell, hogy legyen.

A második ellenvetés azt állítja, hogy a bűnök nem bocsáthatók meg, hacsak nem az Isten által meggyógyított lelken keresztül. De amint a Zsolt 102,3-hoz fűzött magyarázat mondja: „Nincs olyan betegség, amelyet nem tudna meggyógyítani egy minden erővel rendelkező gyógyító, aki meggyógyít minden betegséget.”⁸¹¹ Emiatt állítható tehát, hogy a Szentlélek elleni bűn megbocsátható.

A harmadik cáfolatban a szabad akaratral való érvet halljuk: a szabad akarat közömbös akár a jó, akár a rossz iránt. Ameddig az ember útonlevő, azaz evilágban él, elpártolhat bármely erénytől, hiszen az angyal is lezuhant a mennyből, amint azt Jób könyvében olvashatjuk (4,18-19⁸¹²): Isten az angyalaiban is gonoszsgot talált, mennyire inkább lehetnek azok (az emberek) gonoszak, akik vályogházakban laknak? Ezért, ebben az értelemben, egy ember bármely bűnből vissza tud térni az igazság állapotába. Ez is azt igazolja, hogy a Szentlélek elleni bűn megbocsátható.

b, A tétel kifejtése

Szent Tamás mindezekkel ellentétben Mátéval együtt állítja (12,32): 'Ha valaki a Szentlélek ellen mond valamit, annak nem bocsátanak meg sem ezen a világon, sem az eljövendőben', és amint Szent Ágoston is mondja: „olyan nagy az ezáltal a bűn által okozott bukás, hogy nem képes alávetni magát a bocsánatot kérő alázatnak sem” (*De Serm. Dom. in Monte I. 22*⁸¹³).

A Szentlélek elleni bűn különböző értelmezései alapján különféle magyarázatok ismertek arra vonatkozóan, hogy e bűn miért nem bocsátható meg. Ha végleges 'nem-

⁸¹⁰ S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa Iae, 76.

⁸¹¹ Zsolt 102,3: 'Uram, hallgasd meg imádságomat, és kiáltásom jusson eléd.' – Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa Iae, 76.

⁸¹² Jób 4,18-19: 'Lám, akik neki szolgálnak, azok sem állhatatosak, még angyalaiban is talál hibát! Most akkor a vályogházak lakói, akiknek homokon van az alapzatuk, elpusztulnak, mint amit a moly emészt.'

⁸¹³ S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa Iae, 76.

sajnálatot' értünk a Szentlélek elleni bűn alatt, akkor elmondható, hogy ez a bűn nem bocsátható meg, mivel nincs mód a megbocsátására: olyan halálos bűn, amelyben az ember haláláig kitart. Azért nem lesz megbocsátva tehát az eljövendő életben, mivel bűnbánat híján nem bocsátották meg ebben az életben sem.

Egy másik értelmezés szerint szintén megbocsáthatatlan ez a bűn, nem azért, mert semmiképpen sem megbocsátható, hanem amiatt, mert önmagában értelmezve a bűnt, megérdemli, hogy ne nyerjen bocsánatot. Ez két módon történhet a büntetést illetően: az, aki tudatlanság és gyengeség miatt követ el bűnt, kisebb büntetést érdemel, míg az, aki biztos rosszakarat által vétkezik, nem találhat mentséget büntetése enyhítésére.

Hasonlóképpen azoknak, akik azelőtt káromolták az Emberfiát, mielőtt Istensége kinyilvánult, némi mentségük van annak a testnek a gyengesége miatt, amelyet megláttak Benne – emiatt kisebb büntetést érdemelnek. Azoknak, akik az Ő kinyilvánult Istenségét káromolták, az ördögnek tulajdonítva a Szentlélek munkáit, nincs ürügyük, amely által a büntetésük csökkenthető lenne. Aranyszájú Szent János kommentárja szerint (*Hom. XLII, in Matth.*⁸¹⁴), a zsidóknak azért mondták, hogy nincs bocsánat erre a bűnre sem ebben a világban, sem az eljövendőben, mivel ők már elszenvedték a büntetést érte, mind ebben a világban a rómaiak által, mind az eljövendő életben a pokol fájdalmaiban. Szent Athanáz Szerapionhoz írt levelében⁸¹⁵ az ósatyák példáját hozza fel: ők először Mózesrel civakodtak a víz és a kenyér hiánya miatt, amit az Úr türelemmel tűrt – a test gyengesége miatt Isten megbocsátott nekik. Később azonban sokkal fájdalmasabban vétkeztek, amikor Isten nekik adott jóindulatát, amellyel kihozta őket Egyiptomból, egy bálványnak tulajdonítva, káromolták Istent és a Szentlélek ellen szóltak: 'ezek a te isteneid, Izrael, aki kihoztak téged Egyiptom földjéről' (Kiv 32,4).⁸¹⁶ Emiatt az istenkáromló tett miatt az Úr ideiglenes büntetést rótt ki rájuk, és '(...) aznap mintegy huszonháromezer ember halt meg.' (Kiv 32,28)⁸¹⁷, valamint megfenyegette őket az eljövendő életben való büntetéssel is: 'a megtorlás napján meg fogom torolni ezt a vétküket is.' (Kiv 32,34)⁸¹⁸

Ezt a bűnösségre is vonatkoztathatjuk: ha egy betegségről azt mondják, hogy az saját természete miatt nem gyógyítható, ez a tény elutasít mindent, ami a gyógyítás eszköze lehet (elveszi a természet erejét vagy kiváltja az étel és a gyógyszer iránti undort), jóllehet Isten képes arra, hogy egy ilyen betegséget meggyógyítson. Ugyanígy, a Szentlélek elleni

⁸¹⁴ Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 76.

⁸¹⁵ Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 76.

⁸¹⁶ Kiv 32,4: 'Ő (ti. Áron) pedig átvette (ti. a fülbevalókat), öntőmesterséggel megformálta, és öntött borjút készített belőlük. Ezek...'

⁸¹⁷ Kiv 32,28: 'Erre Lévi fiai megtették, amit Mózes parancsolt nekik. Aznap...'

⁸¹⁸ Kiv 32,34: 'Te csak menj, és vezesd azt a népet, ahová mondtam neked! Angyalom előtted megy majd,...

bűnről is azt mondják, hogy természete miatt megbocsáthatatlan, azáltal, hogy elpusztítja azokat a dolgokat és eszközöket, amelyek a bűnök megbocsátásához vezetnek, jóllehet ez nincs közel a megbocsátás és a mindenható, irgalmas Istentől jövő gyógyulás útjához, Aki néha egy csodán keresztül állítja vissza az ilyen ember lelki egészségét.

c, Az ellenvetések cáfolatai

Az első ellenvetés cáfolataként Szent Tamás figyelmeztet: senki miatt nem kell ebben az életben kétségbeesnünk, figyelembe véve Isten mindenhatóságát és kegyelmét. Ha azonban figyelembe vesszük a bűn körülményeit, akkor sok embert nevezhető a 'kétségbeesés gyermekeinek'⁸¹⁹ (Ef 2,2)⁸²⁰.

A Szentlélek elleni bűn megbocsáthatóságát állító második ellenvetésre válaszolva Szent Tamás a kérdést Isten mindenhatóságának oldaláról veszi fontolóra, nem pedig a bűn körülményeinek oldaláról.

A harmadik ellenvetés cáfolata szerint ebben az életben a szabad akarat mindig a változás alanya marad, mégis, néha nem fogadja el azt, aminek a segítségével jóvá válhat. Fontolóra véve mindezt, ez a bűnt önmagában megbocsáthatatlan, noha Isten meg tudná bocsátani.

d, Összegzés

Ebben a cikkelyben Szent Tamás megerősíti a Szentlélek elleni bűn megbocsáthatatlanságát. Noha Isten mindenható és képes lenne megbocsátani még ezt a bűnt is, azonban az emberi konokság és visszautasítás, valamint a szabad akarat képes arra, hogy a megbocsátás útjába álljon, a Szentlélek elleni bűnben való kitartást eredményezve.

⁸¹⁹ 'Fili diffidentiae' – ez a *Summa Theologiae* Douay-verziójában 'a hitetlenség fiait'-ként fordítódik le. – Vö. ST. THOMAS AQUINAS, *Summa Theologica*, 1236. és S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 77.

⁸²⁰ Ef 2,(1-2): '(Titeket is életre keltett, akik halottak voltatok vétkeitek és bűneitek miatt,) amelyekben éltetek egykor ennek a világnak szokása szerint, a levegőben uralkodó fejedelemnek engedelmességgel, annak a léleknek, amely most a hitetlenség fiaiban működik'

D, Vajon elsőként a Szentlélek ellen vétkezik az ember? (q.14, a.4)

A negyedik cikkelyben Szent Tamás a következő kérdést járja körül: vajon amikor az ember bűnt követ el, akkor elsőként⁸²¹ a Szentlélek ellen vétkezik-e?

a, Ellenvetések

Az első ellenvetés szerint úgy tűnik, hogy az ember nem tud elsőként a Szentlélek ellen vétkezni anélkül, hogy megelőzően ne követne el más bűnöt, mivel a természetes rend azt követeli meg, hogy az ember a tökéletlen felől haladjon a tökéletes felé. Ez nyilvánvaló a jó dolgok szempontjából a Példabeszédek könyve szerint: 'Az igazak ösvénye pedig olyan, mint a derengő fény, amely mindinkább erősödik, amíg a nappal teljes lesz.' (Péld 4,18) A gonosz dolgokat tekintve maga a legnagyobb gonosz a tökéletes rossz, amint azt a 'Filozófus', Arisztotelész is állítja.⁸²² Mivel a Szentlélek elleni bűn a legsúlyosabb véték, úgy tűnik, hogy az ember kisebb bűnök elkövetésén keresztül jut el e bűn elkövetéséig.

A második ellenérv abból indul ki, hogy a Szentlélek elleni bűn vagy a biztos rosszakarattal elkövetett bűn maga vagy a választás által elkövetett véték. Az ember a Szentlélek elleni bűnt nem képes megtenni addig, amíg nem követ el más bűnöt is megelőzően. Amint Arisztotelész is állítja: „jóllehet az ember képes arra, hogy méltatlan tetteket vigyen végbe, mégsem tudja azokat elsőként megtenni úgy, ahogy egy méltatlan ember teszi”⁸²³ – azaz választásból. Ezért tűnik úgy, hogy a Szentlélek elleni bűnt nem lehet elkövetni, kivéve, ha előtte más bűnöt már elkövetett az ember.

A harmadik érv szerint a bűnbánat és a 'nem-sajnálát' ugyanarról a tárgyról szólnak, bűnbánatról azonban csak abban az esetben beszélhetünk, ha vannak múltbeli bűnök. Emiatt ugyanaz vonatkozik a 'nem-sajnálatra' is, amely a Szentlélek elleni bűn egyik fajtája. Ezek alapján a Szentlélek elleni bűn előfeltételez más bűnöt is.

⁸²¹ A 'primo' kifejezést az 'elsőként' szóval fordítjuk az 'elsőnek', 'először', 'elsősorban', 'elsődlegesen' szavak helyett, amely – noha magyartalannak tűnhet, – lényegretörően adja vissza mindazt, amiről Szent Tamás ebben a cikkelyben értekezik: a Szentlélek elleni bűn megelőz minden más bűnt az elkövetés rendjében.

⁸²² Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 77.

⁸²³ Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 77.

b, A tétel kifejtése

Szent Tamás mindezekkel ellenkezőleg Sirák fiának szavait idézi: 'Mert könnyű Isten szemében a szegényt egy pillanat alatt gazdaggá tenni' (Sir 11,23). A bűnök kapcsán is lehetséges, hogy a kísértő gonosz saját rosszakarata szerint az embert egyenesen a legsúlyosabb bűnre vezesse, ami nem más, mint maga a Szentlélek elleni bűn.

Amint fentebb, az 1. cikkelyben Szent Tamás már tárgyalta, a Szentlélek elleni bűn elkövetésének egyik útja a biztos rosszakarat általi vétkezés. Ennek két formája lehetséges: a szokás hajlandósága által elkövetett bűn, amely azonban nem a Szentlélek ellen elkövetett bűn, és amely egyenesen nem is visz rá senkit sem ennek a bűnnek az elkövetésére, hiszen a szokás által rengeteg bűnös tettek kellene megelőznie. A biztos rosszakarat általi bűnelkövetés másik formája az, amikor valaki folyamatosan visszautasítja azokat a dolgokat, melyek visszatartanak a bűn elkövetésétől. Ez nem más, mint a Szentlélek ellen elkövetett bűn (amint az az első cikkelyben megállapítást nyert), és ez az a bűn, amely legtöbb esetben előfeltétele más bűnöknek, mint azt a Példabeszédekben olvashatjuk: 'Ha az istentelen elér a gonoszság fenekéig, fitymál.' (Péld 18,3)

Mindazonáltal lehetséges az ember számára, hogy első bűnös tetteiben a Szentlélek ellen vétkezzen a megvetés által, mind szabad akarata, mind pedig a megelőző hajlam következtében, vagy a gonosz által erősen megkísértve. Ha a Szentlélek elleni bűnt szó szerint a Szentlélek elleni blaszfémiaának tekintjük, elmondható, hogy az a káromlás, amelyről az Úr beszél, mindig megvető rosszakaratból ered.

c, Az ellenvetések cáfolatai

Az első ellenvetésre adott válaszában Szent Tamás a következőt állítja: legtöbbször mind a jóban, mind a rosszban való elmozdulás a tökéletlentől a tökéletes felé történik aszerint, hogy az ember mennyire fejlődik a jóban vagy a rosszban. Ebből következik, hogy a jó vagy rossz tett azonnal tökéletesen jó vagy rossz lehet, ugyanakkor a jó és rossz cselekedetek sorozatát illetően – amelyek által az ember fejlődik a jóban vagy a rosszban – tökéletlenek is lehetnek.

A második ellenvetés cáfolata kimondja, hogy az érvelés azt a bűnt veszi fontolóra, amelyet biztos rosszakarat által követnek el abban az esetben, ha az a szokás hajlamából ered.

A harmadik ellenvetés cáfolata kettős. Ha Ágostonnal együtt azt értjük a 'nem-sajnálaton', hogy az a bűnben való végsőig való kitartás⁸²⁴, akkor egyértelmű, hogy ez előfeltételezi a bűnöket, ugyanúgy, mint a bűnbánat is. Ha azonban úgy vesszük, mint konok 'nem-sajnálatot', amely esetben ez maga a Szentlélek elleni bűn, egyértelmű, hogy minden más bűnt megelőz. Szent Tamás szerint emiatt lehetséges az, hogy abban az emberben, aki még sohasem követett el bűnt, abban ez esetben, ha mégis vétkezne, természeténél fogva jelen van a szándék a bűnbánatra és a nem-sajnálatra is.

d, Összegzés

Ebben a cikkelyben Szent Tamás kifejti, hogy noha ismert a rosszban való 'fejlődés' fogalma a teológiában, a Szentlélek elleni bűn mégsem feltételezi bűnök sorát maga előtt. A kísértés erőssége vagy akár a rosszakarat is képessé teheti az embert arra, hogy minden más bűnt megelőzően a Szentlélek elleni blaszfémia bűnét kövesse el.

E, A Szentlélek elleni blaszfémia (q.14) – összegzés

Aquinói Szent Tamásnak a Szentlélek elleni blaszfémiáról szóló tanítását összefoglalva megállapítható, hogy a teológus a Szentírásra és a patrisztikus forrásokra támaszkodva számos új, eddig nem ismert szempontból közelíti meg a Szentlélek elleni káromlás bűnét. A szerző kiemeli a szabad akarat fontosságát: belőle ered nem csak a rosszakarat, hanem az a konok magatartás is, amely a Szentlélek elleni blaszfémia bizonyos formáin keresztül nem engedi kitörni az embert a megátalkodottság állapotából.

C. A blaszfémiáról szóló Szent Tamás-i tanítás összefoglalása

1. A *Summa Theologiae* blaszfémiáról szóló tanításának összegzése

A fentebbiekben Aquinói Szent Tamás blaszfémiáról szóló rendszerezett tanítását tekintettük át a *Summa Theologiae* IIa IIae, azaz a speciális erkölcteológiát tárgyaló részének két quaestio-ja alapján. Ezekben a szerző az általánosságban vett blaszfémiát és a

⁸²⁴ Vö. S. THOMAE AQUINATIS Doctoris Angelici, *Summa Theologiae*, Pars IIa IIae, 78.

Szentlélek elleni káromlást a hit megvallása kapcsán, azokat külön-külön magyarázva a velük kapcsolatban felmerülő legfontosabb kérdésekre keresi a válaszokat.

Összeszedett, logikus érvelésében a blaszfémia és a Szentlélek elleni bűn különféle definícióit ötvözi, nem egy alkalommal hivatkozik az evangéliumokra, az egyházatyák tanítására (különösen Szent Ágostonéra), valamint a filozófus Arisztotelészre és 'mesterére', Petrus Lombardusra, akiknek a műveivel tanulmányai vagy tanári évei során találkozhatott. Összegezve a általánosságban vett és a Szentlélek elleni blaszfémiáról szóló addigi ismereteket, Szent Tamás célja az lehetett, hogy meghatározott és egyértelmű tanítást adjon e két, a hit megvallása ellen elkövethető káromlásról. Jóllehet állításai dogmatikai tételeire és azok logikus, érthető magyarázatára nagy hangsúlyt helyez, artikulusaiban számos olyan indoklás található, mely az ezekkel a bűnökkel kapcsolatban felmerülő erkölcszociológiai kérdésekre ad választ. Általánosságban említettük, hogy Szent Tamás a dogmatikát és az erkölcszociológiát ötvözte művében – nem volt ez másként a kétféle blaszfémia kifejtésében sem.

Röviden a következő tételekben foglalható össze Aquinói Szent Tamás blaszfémia-értelmezése és a Szentlélek elleni blaszfémiáról szóló tanításának magyarázata:

- az istenkáromlás a hit megvallása elleni bűn, amely az ember az Istenről való lealacsonyító és sértő beszéd által követ el – amennyiben ez csak gondolatban jelenik meg, úgy a szív blaszfémiájáról beszélhetünk, ha külsőleg, a beszédben is megnyilvánul, akkor a nyelv blaszfémiáját értjük alatta (q.13, a.1),

- a tudatosan elkövetett blaszfémia, amely során az értelem és a szív akaratlagosan tevékeny, halálos bűn (q.13, a.2),

- mivel egy bűn nagysága függ annak tárgyától és szándékától, valamint a bűn súlyának személyes megítélésétől, így az istenkáromlás, amely akaratlagosan sérti az isteni Jóságot, ugyanakkor annak elkövetését semmibe veszi, a legsúlyosabb bűnnek minősül, amelyet ember elkövethet (q.13, a.3),

- a blaszfémia olyan bűn, amellyel nem csak a földi élet során, hanem a másvilágon is meg lehet sérteni Istent: a kárhozottakban az isteni Igazságot megvető akarat örökre megmarad, így annak kifejezéseként az istenkáromlás is (q.13, a.4),

- a Szentlélek elleni káromlás három meghatározásából (1, konkrétan a Szentlélek káromlása; 2, maga a megátalkodottság, azaz a bűnben való kitartás; 3, a Szentlélek jósága elleni bűn, amely tettben is kifejeződik) következően ez a bűn minden esetben biztos rosszakarattal elkövetett véték (q.14, a.1),

- a Szentlélek elleni blaszfémián belül hat bűnt lehet megkülönböztetni: a kétségbeesés, a szemtelenség, a 'nem-sajnálát', a makacosság, a megismert jó

visszautasítása, valamint a testvérek lelki javainak irigylése mind jelen vannak a Szentlélek elleni káromlásban – ezek ellen csak a választás szabadsága, a remény és a félelem, valamint Isten ajándékai adhatnak segítséget az embernek (q.14, a.2),

- a Szentlélek elleni káromlás természete miatt megbocsáthatatlan, mivel maga ez a bűn pusztítja el a bűn megbocsátásához vezető eszközöket: az isteni megbocsátásának útjában az ember szabad akaratból újból és újból feltörő konoksága és visszautasítása áll (q.14, a.3),

- a Szentlélek elleni blaszfémia bűne természetéből kifolyólag nem kívánja meg, hogy előzménye legyen bármiféle bűn: a kísértés ereje vagy a rosszra hajló akarat képessé teszi az embert arra, hogy a Szentlélek elleni káromlást bármikor, minden más bűnt megelőzően is elkövetesse (q.14, a.4).

A fentebbi megállapítások alapján elmondható, hogy Aquinói Szent Tamás rendszerező tanítása világos képet ad a korabeli blaszfémia-értelmezéséről. Azáltal, hogy művében összegezte teológus elődei véleményeit és azokat rendszerébe foglalta, mintegy irányt adott a későbbi káromlás-értelmezésekhez is.

2. Következtetések Aquinói Szent Tamás blaszfémia-értelmezésével kapcsolatosan

Aquinói Szent Tamás művében nem találunk utalás arra, hogy miért tárgyalja külön cikkelyekben az általános értelemben vett, illetve a Szentlélek elleni blaszfémiát. Feltételezhető, hogy Szent Tamás mindent, amit az általánosságban vett blaszfémiáról tanít, a Szentlélek elleni blaszfémiáról is igaznak tart, így csak a két bűn közötti alapvető különbségekre hívja fel a figyelmet a Szentlélek káromlása kapcsán.

Az evangéliumi gyökerekből és a már azokra épülő patrisztikus forrásokból kiindulva Szent Tamás magyarázatában a jézusi szavak már említett, ún. kettős értelmezésének mindegyike megjelenik. A lukácsi és patrisztikus Szentlélek elleni blaszfémia-értelmezések és a tamási általános értelemben vett blaszfémia-értelmezés között a következő összefüggéseket ismerhetők fel:

- Aquinói Szent Tamás az általános értelemben vett blaszfémiát tárgyalva, azt csak a szóban vagy gondolatban elkövetett istenkáromlással azonosítja – vélhető, hogy a Lukács evangéliumában olvasható Szentlélek elleni istenkáromlást, Isten szóbeli megsértését tartja szem előtt,

- a lukácsi szöveget elemezve megállapítást nyert, hogy az evangélium szerzője a keresztényeket egy bizonyos helyzetben történő istenkáromlás (Jézus megtagadása és a Szentlélek segítségének elutasítása) elkövetésétől óvja, ugyanígy a patrisztika korában is visszaköszön a szóbeli blaszfémia az életből vett aktuális helyzetekre (az Egyház, az egyházi tanítás és az egyházi szolgálattevők elutasítása) vonatkozóan: az elutasítások, illetve káromlások és sértések szintén egyszeri vagy időleges tettekben öltenek formát,

- a tamási általános értelemben vett blaszfémia a legsúlyosabb, a pokolban sem szűnő, a hit megvallása elleni halálos bűn,

- mindebből következik, hogy nem csak a blaszfémia szóban való elkövetése, hanem a tamási értelmezés szerinti a hitvallás-jelleg is közös pontnak tekinthető az 'általános értelemben vett blaszfémia' fogalom és a lukácsi, valamint egyes patrisztikusok (a *Didakhé* szerzője, Órigenész, Szent Ambrus) Szentlélek elleni blaszfémia-magyarázatai között,

- ez arra enged következtetni, hogy nem a Szentlélek elleni káromlás az általános értelemben vett káromlás egyik formája, hanem éppen ellenkezőleg: az általános értelemben vett káromlás nem más, mint a Szentlélek elleni bűnből eredő, egyetlen aktusban történő elkövetése, amely által Istent és az Ő jóságát és igazságát éri szóbeli inzultus.

A tamási Szentlélek elleni blaszfémia-értelmezés a Márk és a Máté evangéliumokbeli magyarázataival, valamint az ezen evangéliumi logionokat kifejtő patrisztikus atyák (Aranyszájú Szent János, Szent Ágoston) írásaival van szoros kapcsolatban:

- Szent Tamás Szentlélek elleni blaszfémia-értelmezéséből megállapítható, hogy ez a bűn nem pusztán egyetlen szóbeli tett (sértés, megtagadás vagy elutasítás), hanem egy hosszabb folyamat eredménye, amelyben konoksága és bűnben való megmaradása által az ember elzárja magát Isten megbocsátásától és az üdvösségtől,

- ebből következik, hogy a Szentlélek elleni blaszfémia nem más, mint egy megszilárdult viselkedésforma, amely az isteni Jóság folyamatos visszautasítása által és a szabad akarat beleegyezésével képes elpusztítani mindazokat az eszközöket, amelyek nélkülözhetetlenek az igaz bűnbánathoz, Isten ajándékainak felismeréséhez és a Hozzá való újbóli megtéréshez.

Mindezekből kitűnik, hogy Aquinói Szent Tamás tanításában a két, már a szentírási értelmezések során elkülönülő magyarázatot foglalja össze és értelmezi, nem kíván újat mondani, csak rendszerezi tudását e témában. Fontos kiemelni, hogy nem csak világos tanítást ad a blaszfémia és a Szentlélek elleni blaszfémia vonatkozásában, hanem egyszer és

mindenkorra különválasztja e két erkölcsi tettet és értelmezésüket: míg az általános értelemben vett blaszfémia egy bizonyos helyzetben elkövetett bűnként az erkölcssteológia tárgya marad, addig a Szentlélek elleni bűn már nem csak egy erkölcsstani kázusként értékelődik, hanem kihatása van ez ember egész földi és másvilági életére is.

Megállapítható tehát, hogy az evangéliumok, a keresztény ókor nagy tanítói és Szent Tamás blaszfémia-értelmezései között folytonosság áll fenn, hiszen az ókori művek ismerete nélkül a tamási értekezések vagy nem születtek volna meg, vagy nem lettek volna ilyen mélységűek. Azt a kérdést, hogy nyomon követhető-e ugyanez a folyamat a teológiatörténet későbbi korszakaiban, kutatásunk során mindvégig szem előtt fogjuk tartani és igyekszünk majd megválaszolni a későbbi szerzők blaszfémiáról szóló tanításainak ismertetése során.

IV. A Szentlélek elleni bűn értelmezése a II. Vatikáni zsinat (1962–1965) utáni teológiában

1. A II. Vatikáni zsinat jelentősége teológiai és erkölcszociológiai szempontból

A II. Vatikáni zsinat nem csak a XX. századi egyháztörténelem, hanem a katolikus Egyház egész történetének egyik legmeghatározóbb eseményének tekinthető. Az egyetemes Zsinat, amelynek összehívását 1959. januárjában jelentett be XXIII. János pápa, legfőbb céljaként az Egyház önértelmezésének átgondolását tűzte ki.⁸²⁵ A Zsinat nem csupán az I. Vatikáni zsinatot kívánta lezárni, hanem pótolni akarta mindazt, amire nem került sor a megelőző zsinaton, legfőképpen az Egyházzal szülő témakör kapcsán.

A II. Vatikáni zsinat XXIII. János pápa szándékai szerint ökumenikus zsinatként került meghirdetésre 1959. januárjában.⁸²⁶ Az 'ökumenikus' jelző nem csak az Egyháztól elszakadtakhoz szóló egységre való felhívást, hanem az Egyház világban betöltött hivatásának újbóli felismerését és a krisztusi üzenet minden ember számára való hirdetésének feladatát is jelentette. Mindezek fényében számos, az Egyház jelenlegi életét és feladatait meghatározó zsinati dokumentum született, amelyek a kinyilatkoztatás hűség megőrzésén és továbbadásán túl az Egyház sajátos küldetését: a kereszténység és az egész emberiség egységének előmozdítását is célul tűzték és elősegítették, valamint megalapozták az azóta megjelent hivatalos egyházi megnyilatkozások legtöbbszörét is.⁸²⁷

Teológiai szempontból tekintve a Zsinat működését megállapítható: az új látásmód a katolikus teológusokat arra ösztönözte, hogy a világ felé nyitó Egyház évszázadokon át őrzött tanítását átgondolják és azt a ma emberének nyelvére lefordítsák. Maga a Zsinat nem sokat beszélt az erkölcszociológiáról, azonban számos olyan zsinati dokumentum született, amelyekben – tüzetesebben megvizsgálva azokat, – morális vonatkozások is találhatóak, és amelyek az elkövetkező évtizedek teológiai kutatásait is a helyes mederben tartották.⁸²⁸

⁸²⁵ Vö. JEDIN, HUBERT, *A zsinatok története*, Ford.: Viz László, Ecclesia, Budapest 1998 152-155.

⁸²⁶ TÖRÖK JÓZSEF, *Egyetemes egyháztörténelem II.*, Szent István Társulat, Budapest 1999 309.

⁸²⁷ Vö. JEDIN, HUBERT, *A zsinatok története*, 150-209. és TÖRÖK JÓZSEF, *Egyetemes egyháztörténelem II.*, 309-312. és 324-326., valamint *A II. Vatikáni Zsinat Dokumentumai*, Szerk.: Dr. Diós István, Szent István Kézírókönyvek 2, Szent István Társulat, Budapest 2000

⁸²⁸ Nem célunk a szükségesnél részletesebb ismertetése a II. Vatikáni zsinat erkölcszociológiai vonatkozású dokumentumait, ezekről Pinckaers művében részletes ismertetést találunk. – Ld. PINCKAERS, SERVAIS, *A keresztény erkölcszociológia forrásai*, Ford.: Turgonyi Zoltán, Paulus Hungarus / Kairosz, Akadémiai Nyomda Kft., Martonvásár 2001 311-312.

A II. Vatikáni zsinat után kibontakozó erkölcszociológia rendkívül változatos és összetett képet rajzol elénk, amely a jelenlegi helyzetben sem veszítette színességét. Ennek oka abban kereshető, hogy a Zsinatot jellemző „mindenirányú nyitás a modern világ felé – a vallásszabadság elismerése, az ökumenizmus és a más vallásokkal való párbeszéd szorgalmazása, odafigyelés a tudományokra és a politikai dimenzióra stb. – sok keresztény hívőnél és teológusnál erős hatást váltott ki, amely gyakran az egyik szélsőségből a másikba sodorta őket, olyannyira, hogy egyenesen allergiásokká váltak a hagyományos álláspontokra.”⁸²⁹ A túl hirtelen világ felé való nyitás a teológia és a keresztény élet minden területét érintette, különösképpen az erkölcsi tanítást, amelynek az elvilágiasodás veszélyével számolva újra ki kellett mondania az örökérvényű krisztusi igazságokat a tudományoknak és a vallási viselkedéseknek az emberi értékek fényében történő újraértelmezéseiben. Ez ma is a katolikus erkölcszociológia sürgető kötelessége és feladata, különösképpen a jelenlegi világunk sokak szerint minden erkölcsöt nélkülöző politikai és gazdasági életében, valamint a személyes kapcsolatok rendszerében.⁸³⁰

2. A Szentlélek elleni bűn értelmezése a II. Vatikáni zsinat előtt

Az elkövetkező fejezet során a II. Vatikáni zsinatot követő évtizedek és napjaink erkölcszociológiájába tekintünk bele, a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn kérdését vizsgálva. Ahhoz, hogy kutatásunk során reflektálni tudjunk a szemléletmódbeli változásokra és megértsük azok miértjét is, először a II. Vatikáni zsinat előtti, ún. 'trienti korszak' és az I. és a II. Vatikáni zsinat közötti évtizedek blaszfémia-értelmezéseit vizsgáljuk meg részletesebben az általunk kiválasztott forrásokon keresztül, majd a II. Vatikáni zsinat utáni erkölcszociológusok munkáit vesszük szemügyre a blaszfémia bűnének és a Szentlélek elleni blaszfémia bűnének magyarázatait és összefüggéseit kutatva.

Ha a Trienti zsinat (1545–1563) és a II. Vatikáni zsinat közötti korszakot vizsgáljuk, azt, az I. Vatikáni zsinatot (1869–1870) használva határvonalként, két fontos időszakra lehet osztani. Az első korszak évszázadait (XVI–XIX. század) a katolikus teológia a hitvédelem idejének tekintette, amely időszaknak a Trienti zsinaton hozott dekrétumok tanításának megőrzése és megtartása, valamint a modern világ forradalmainak és új ideológiai áramlatainak (liberális és marxista gondolkodás) való ellenállás volt az

⁸²⁹ PINCKAERS, SERVAIS, *A keresztény erkölcszociológia forrásai*, 313.

⁸³⁰ Részletesebben ld. PINCKAERS, SERVAIS, *A keresztény erkölcszociológia forrásai*, 313-332.

elsődleges célja.⁸³¹ Ebből a védekező állásból lassan kimozdulva, az I. Vatikáni zsinat utáni évtizedek Egyháza és teológiája a katolikus Egyháznak a világban betöltendő szerepét igyekezett körvonalazni és a mindennapok problémáira és az új ideológiák és társadalmi viszonyok kapcsán felmerülő szociális, gazdasági és politikai kérdésekre válaszolva lassan afelé a világ felé kezdett nyitni, amelyben hívei éltek, és amelynek változásaira az Egyháznak is reagálnia kellett a rábízott krisztusi tanítás fényében.⁸³²

E két korszak teológiáját megvizsgálva és abban a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn értelmezési lehetőségei után kutatva elsőként a Trienti zsinatnak, valamint a trienti korszak egyik legnevesebb teológusának, Suareznek a tanításában vizsgáljuk meg a blaszfémiáról és a Szentlélek elleni bűnről szóló katolikus tanítást. Ezek után az I. és a II. Vatikáni zsinat közötti évtizedek neves erkölcteológusainak (Noldin, Tanquerey, Piscetta és Gennaro, Slater, valamint Prümmer) műveiben értelmezzük a blaszfémiával és a Szentlélek elleni bűnnel kapcsolatos véleményeket, rámutatva azoknak a teológiai hagyományban betöltött szerepére.

A. A Szentlélek elleni bűn értelmezése a Trienti zsinat (1545–1563) tanításában és Suarez műveiben

A II. Vatikáni zsinat előtti korszakban kutatásunk során elsőként a XVI., majd a XVII. századba tekintünk vissza. Elsőként a Trienti zsinat tanítását vizsgáljuk meg, arra a kérdésre keresve a választ, hogy a zsinat foglalkozott-e a Szentlélek elleni bűnnel a hitvédelem kapcsán, majd a zsinat utáni, ún. trienti korszak egyik legnagyobb teológusa, Francisco Suarez teológiáját tesszük vizsgálatunk tárgyává ugyanebben a témában.

1. A Szentlélek elleni bűn a Trienti zsinaton

A XVI. századi egyetemes zsinat fő célja a katolikus tanítás olyan egyértelmű és szabatos megfogalmazása volt, amely az egyházi alkotmány és a lelkipásztorkodás modernizálásával nem csak a protestáns reformációra tudott hivatalos választ adni, hanem

⁸³¹ Vö. PINCKAERS, SERVAIS, *A keresztény erkölcteológia forrásai*, 313.

⁸³² Vö. JEDIN, HUBERT, *A zsinatok története*, 92-118. és 119-149., valamint TÖRÖK JÓZSEF, *Egyetemes egyháztörténelem II.*, 176-179. és 228-229.

tanítása újbóli megfogalmazásával, alaposabb definiálásával és megszilárdításával képes volt az egyház belső megújulásának alapjait is lerakni.⁸³³

Megalapozatlan lenne az általunk vizsgált Szentlélek elleni bűnről hosszabb értekezést várnunk a zsinat dokumentumai között, hiszen ez a bűn nem játszott jelentős szerepet a reformátorok egyházújító tanításában.⁸³⁴ Mégis, két helyen találunk utalást rá, ha nem is az általunk értelmezett szentírási helyekkel kapcsolatban.

A Trienti zsinat VI. ülésén, az 1547. január 13-án született, a megigazulásról szóló határozat 14. fejezetében az elbukottak megtéréséről és a bűnbánatról írt szövegrészben említik a zsinati atyák a „Szentlélek megszorítását”. Az elbukott, bűnös keresztény ember bűnbánatát és a keresztre való felkészülés bűnbánatát tárgyalja a szakasz, melyben az időleges büntetés kapcsán olvashatjuk a következőket: a bűnök szentségi megvallásában az időleges büntetés „nem mindig teljesen – amint a keresztségben történik – engedtetik el azoknak, akik – Isten elnyert kegyelme iránt hálátlanul – megszorították a Szentlelket (vö. Ef 4,30⁸³⁵).⁸³⁶ Noha a zsinat nem fejt ki, hogy mit ért a „Szentlélek megszorítása” alatt, a szövegkörnyezet arra enged következtetni, hogy – mivel e bűn elkövetőinek nincs bocsánat, – a Szentlélek elleni bünt jelentheti ez a megfogalmazás.

A zsinat egy másik, szintén a bűnbánattal kapcsolatos tanításában (XIV. ülés, 1551. november 25.)⁸³⁷, *Az elégtétel szükségessége és gyümölcse* című fejezetben ugyanerre a bűnre hivatkozik. Ezen a helyen⁸³⁸ kiemeli a szöveg, hogy a Szentlélek megszorítása a már megkeresztelt és a Szentlélek ajándékaival megajándékozott ember részéről tudatos tett. Egy mondattal később a bűn lekicsinylésének veszélyére felhívó figyelmeztetést találunk, amely a hívők elé példaként azokat a kisebb bűnökből a súlyosabbakba csúszott embereket állítja, „akik a Szentlélek ellen igazságtalanok és rágalmazók (Zsid 10,29⁸³⁹)”. Mint a szentírási idézetből is kiderül, ez a bűn a Lélek gúnyolása, rágalmazása, amelyet súlyos bűnnek tartanak és amelytől óvnak a zsinati szöveg megfogalmazói. Ebben az esetben sem említődik meg a 'Szentlélek elleni bűn' kifejezés, azonban valószínűsíthető,

⁸³³ Vö. KÉK EMERENCIA, *Luther erkölcsi tanítása*, 108-111.

⁸³⁴ DS 1500-1870 – *AZ EGYHÁZI TANÍTÓHIVATAL MEGNYILATKOZÁSAI*, Fordította és összeállította: Fila Béla és Jug László, Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest 1997, valamint KÉK EMERENCIA, *Luther erkölcsi tanítása*, 112-124.

⁸³⁵ Ef 4,30: 'Ne szomorítsátok meg Isten Szentlelkét, aki által meg vagytok pecsételve a megváltás napjára.'

⁸³⁶ DS 1543

⁸³⁷ *AZ EGYHÁZI TANÍTÓHIVATAL MEGNYILATKOZÁSAI*, 345. (DS 1667-1693)

⁸³⁸ DS 1690

⁸³⁹ Zsid 10,29: 'Mennyivel súlyosabb büntetésre tartjátok méltónak azt, aki Isten Fiát megtapossa, és a szövetség vérért megszentelteleníti, s a kegyelem Lelkét, amely által megszentelődött, kigúnyolja?'

hogy a megbocsátás és a bűnbánat kapcsán említve a fentebb kifejtett gondolatokat, a zsinati határozat erre a vétetekre utal.

Jóllehet a Szentlélek elleni bűnt egyértelműen nem említi a Trienti zsinat egyik dokumentuma sem, mégis vannak olyan szövegrészek a zsinat egyes irataiban, melyek az erre a bűnre való utalásoknak tekinthetők. Előzetes várokozásunknak megfelelően erről a bűnről külön értekezés nem található sem a dokumentumok között, sem azok részeiben, azonban ez a zsinat konkrét célját ismerve nem meglepő.

2. A Szentlélek elleni bűn Suarez tanításában

Francisco Suarez S.J. (1548–1617), spanyol skolasztikus teológus és filozófus műveinek gyűjteményében, annak szám szerint a tizenharmadik, a *De Virtute et Statu Religionis I.* című kötetében értekezik a blaszfémiáról. Kutatásunk tárgyának elhelyezése a tizenharmadik, a vallásosság erényéről írt kötetben, valamint a megelőző, tizenkettedik kötet címe (*De Fide, de Spe, de Charitate*) arra enged következtetni, hogy Suarez e bűnt merőben új szemszögből vizsgálja: nem a hittal kapcsolatban értekezik a blaszfémiáról, mint Aquinói Szent Tamás, hanem a vallásosság szemszögéből értelmezi azt.

A következőkben Suarez értekezését elemezve nem csak a szerző blaszfémiáról szóló tanítását tekintjük át, hanem választ keresünk arra is, hogy a teológus miért a vallásosság erényéből kiindulva ismerteti e tárgyban tanítását. Méltán merülhet fel bennünk a következő kérdés: új megközelítésből tárgyalva a blaszfémia bűnét, Suarez értekezik-e külön a Szentlélek elleni blaszfémiáról vagy a blaszfémia tárgykörén belül említi-e meg azt? Kérdéseinkre a blaszfémia bűnéről szóló tanításban minden bizonnyal megeljük a választ.

A, A blaszfémia definíciója

Suarez elsőként a blaszfémia meghatározását tárgyalja. Számos szerzőre⁸⁴⁰ utalva, összefoglalóan a káromlás Istent gyalázó, sértő vagy szidalmazó beszédnek tartja, olyan, a nyelv által elkövetett bűnnek, amely a beszéd által nyer külső formát. Ebből kiindulva a

⁸⁴⁰ E szerzők: Aquinói Szent Tamás, Szent Ágoston, Szent Athanáz és Szentviktori Hugó. – Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius, De Virtute et Statu Religionis I.*, Editio Nova, A Carolo Barton, Apud Ludovicum Vivès, Bibliopolam Editorem, Parisiis MDCCCLIX 452.

vallásossággal hozza párhuzamba: amint Isten dicsérete és tisztelete, ugyanígy Isten káromlása is szóbeli tett. Kétféle formáját különbözteti meg: a külső és a belső káromlást. Előbbi a beszéd által nyilvánul meg, utóbbi a gondolatokban jelenik meg. Mivel a beszéd az intellektus aktusa, a gondolatok és vágyak - csakúgy, mint a gyilkosság vágya az emberölés tette által, - csak akkor realizálódnak, amikor külső formát kapnak. Ekként Suarez valódi blaszfémianak csak a külsőleg is megnyilvánuló istenkáromlást tartja.

Felvetődik a kérdés: jelek vagy tettek minősülhetnek-e blaszfémianak? Szent Tamás a hit elleni bűnként értelmezi a blaszfémiát, amely hit megvallásához tetteik is tartozhatnak, nem csak szavak. Mivel ezeket a tetteket (rózsafüzér elmondása, kereszt előtti hódolat, stb.) a vallásosság szertartásaiban gyakorolják vagy a vallásosság egyéb jeleiként alkalmazzák, így az is képes istenkáromlást elkövetni, aki nem csak szóban káromkodik, hanem bizonyos jelek által is. Ebből az következik Suarez szerint, hogy a káromlás ilyen módon a vallásosság elleni bűn: olyan nyelvi istenkáromlás, amelyet tett is megerősít, amint azt Jézusnak a zsidók általi megalázása is mutatja (Mt 27,29)⁸⁴¹.

Jóllehet a tettek is lényegesek, mégis: amint az isteni dicsérethez jellemzően a szavak illenek (Zsolt 34(33),2⁸⁴²), a tisztelethez pedig a tettek (itt Suarez Szent Tamást követve különbséget tesz a dicséret és a tisztelet között)⁸⁴³, úgy a káromlás, amely a dicséret ellentéte, csak külsőleg, szavakban állhat fenn tökéletesen. Mivel a blaszfémia Isten gyalázásában és sértésében áll, és önmagában nem a hit megvallása elleni, hanem Isten dicsérete elleni bűn, ezért nem minden, a hit megvallását támadó tett vagy külső jel – melyek a szóbeli közléstől használatuk közben elválaszthatók, – számít blaszfémianak. Amint az emberek közötti szidalmazás is szavakban fejeződik ki, úgy az istenkáromlás is mindig nyilvánvaló szavak által sérti meg Istent.⁸⁴⁴

Suarez konkretizálja a definícióból adódóan a blaszfémia egyes formáit: amikor az ember lenézi az isteni hatalmat vagy dicsőséget, amikor Istenről valótlanul állít vagy valósat tagad, amikor Isten tökéletességét kiterjeszti a teremtményre, istenkáromlást követ el. Noha – mint már említette Suarez, – Szent Tamás szerint a káromlás a hit megvallása elleni bűn, a hitvallás maga nem a szidalom és a gyalázás ellentéte, hanem a hamis megnyilvánulásé. A hamisság a blaszfémia sajátossága: vagy állít, vagy tagad, mindenképpen hamis dolgot mond Istenről, Őt gyalázva és szidalmazva.

⁸⁴¹ Mt 27,29: 'Így gúnyolták őt: >Üdvözlégy, zsidók királya!<'

⁸⁴² Zsolt 34(33),3: 'Áldom az Urat minden időben, ajkamon van dicsérete szüntelen.'

⁸⁴³ Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius*, 453.

⁸⁴⁴ Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius*, 454.

A blaszfémia mint káromlás egyenesen Isten magát gyalázza, még ha szentjei megsértésén keresztül is. Minden, Istenről és tökéletességéről kimondott vagy óhajtott, állító vagy tagadó negatív kijelentés a Teremtőt sérti. A hamisságot kijelentő módban közlő istenkáromlást Suarez megkülönbözteti az 'óhajtó' blaszfémiától: utóbbi az Isten iránti gyűlöletből vagy haragból táplálkozik, Istennek kíván rosszat. Az istenkáromlást Suarez megkülönbözteti attól az átkozódástól és gyalázattól, amelyek az embereket érik s ekként a szeretet és az igazságosság ellen elkövetett bűnök: amint a dicséret csak Istenről szólhat, ugyanígy ellentéte, a káromlás tárgya is csak az egyetlen Isten lehet.⁸⁴⁵

B, A blaszfémia fajtái

Suarez külön fejezetet szentel a szentek elleni káromlás magyarázatának, mely a blaszfémia egyik fajtája. Az általános értelmezés szerint⁸⁴⁶ minden Isten és az Ő szentjei elleni blaszfémia istenkáromlás, azonban ha ez így lenne, akkor a már megfogalmazott definíció hamis lenne, hiszen ennek a bűnnek a tárgya maga Isten. Mégis, miként Szent Tamás is állítja, a szentjein keresztül is lehet káromolni Istent: gyalázásukban a Teremtőt éri sértés. Azonban amint a szentek iránti tisztelet nem azonos az Isten iránti tisztelettel – noha a szentek elleni tiszteletlenségben Isten elleni tiszteletlenség is kifejeződik –, úgy a szentek elleni és az Isten elleni káromlás is különböznek. Az emberek részéről a szenteknek tisztelet, Istennek imádat jár, tehát amikor a szenteket káromolja valaki – hacsak ebben a tettben nincs speciálisan Isten sértésére irányuló szándék –, csak az irántuk való tiszteletlenségnek ad hangot. Ebből az is következik Suarez szerint, hogy nem minden szenteket gyalázó blaszfémiát lehet egyértelműen szigorú káromlásnak venni.

A szentek elleni sértésnek három fajtáját sorolja fel a szerző: vagy a nekik járó tiszteletet vonja meg tőlük a káromló beszéd, vagy csakis az Istent megillető tulajdonságokat állítanak róluk, vagy a szentség tökéletességét tagadják róluk – mindháromban a tiszteletüket akarattal csökkentő gonoszság fogalmazódik meg.⁸⁴⁷

Egy másik kategóriát alkalmazva Suarez eretnekséget hordozó és eretnekséget nem hordozó káromlást is megkülönböztet. Előbbi formálisan és virtuálisan is önmagában hordoz olyan, a hit elleni eretnek vagy hamis tartalmat, amely valamit kijelent, megerősít vagy tagad Istenről, vagy a teremtménynek tulajdonít valamit, ami a hit szerint egyedül

⁸⁴⁵ Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius*, 455.

⁸⁴⁶ Itt Suarez Aquinói Szent Tamásra és Cajetanus-ra hivatkozik. – Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius*, 456.

⁸⁴⁷ Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius*, 456.

Istent illeti meg, vagy valamiféle kételyt fejez ki. A másik csoportba, az eretnekséget nem hordozó káromlások közé olyan szóbeli kijelentések tartoznak, amelyek formálisan vagy virtuálisan hordoznak óhajtó, kijelentő vagy átkozódó módon hittell ellentétes feltételezéseket, Istent gúnyoló vagy gyalázó célzattal.

Ehhez kapcsolódóan a szerző röviden kitér egyéb, vulgáris kifejezésekre is. Véleménye szerint számos vulgáris szó noha nem hordoz magában hitetlenséget, azonban Istennel szembeni megvetést igen, míg sok kifejezés átkozódó és gúnyoros hangnemben beszél Istenről – ezek mind a tiszteletlenség és a közöny jelei. Amennyiben nem tartalmaznak hitről szóló hamis feltételezéseket vagy hitetlenséget, Isten súlyos megsértésének minősülnek, de nem eretnekséget tartalmazó istenkáromlások.⁸⁴⁸

C, A blaszfémia bűnének súlya

A blaszfémiáról szóló leghosszabb fejezetében az istenkáromlás bűnét taglalja Suarez. Az istenkáromlás saját természete miatt a legsúlyosabb halálos bűn (mint már Szent Tamás is állította), hiszen nem csak tiszteletlenség, Isten nevének hiába vétele, hanem Isten akaratlagos gyalázása és megsértése. Nem tekinthető bocsánatos bűnnek még akkor sem, ha valaki hirtelen felindulásból követi el, hiszen Istent gyalázó beszéd és mint ilyenek, kiinduló oka az Isten iránti gyűlölet. A legsúlyosabb tiszteletlenség és igazságtalanság szóbeli kifejeződéseként a vallásosság elleni bűnök közül a legsúlyosabb.⁸⁴⁹

A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy a blaszfémiát és a hitetlenséget meg kell különböztetni egymástól. Aquinói Szent Tamásnál a blaszfémia a hit megvallása elleni bűn, nem a vallásosság tette, tehát úgy tűnhet, hogy a blaszfémia maga is egyfajta hitetlenség, amely az isteni jóságot csökkenti. Azonban ebben a gondolatmenetben a következő a nehézség: a hitetlenségben benne van az a gondolat, hogy Istenben valamiféle hamisság vagy hiány van, míg a blaszfémiában, annak külső megnyilvánulásában nincs. A blaszfémia Istent gyalázó beszéd, a vallásosság elleni bűn, míg a hitetlenség és az eretnekség gondolati állítások, amelyek az azt állító akarat közös műveiként a hitet támadják.⁸⁵⁰

Ehhez kapcsolódóan kijelenthető, hogy az eretnekséget nem tartalmazó blaszfémia nem a hitet támadja (ez elnevezéséből is következik), hanem Istent gyalázza és gúnyolja. Ebből a tényből is következik a már ismert megállapítás: a blaszfémia nem a hit megvallása

⁸⁴⁸ Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius*, 457-458.

⁸⁴⁹ Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius*, 459-460.

⁸⁵⁰ Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius*, 459-460.

elleni bűn. Az eretnekséget magában hordozó istenkáromlást is meg kell különböztetni a hitetlenségtől, hiszen ez a fajta blaszfémia sem mindig ered belső hitetlenségből. Noha nem minden blaszfémia tartalmaz eretnek megállapításokat, az eretnekségek minden formája káromló, mert Istenről szóló igazságot, hittitkot kérdőjeleznek vagy támadnak meg.⁸⁵¹

Suarez tanítása szerint a blaszfémia nem azonos sem Isten gyűlöletével, sem a kétségbeeséssel. Jóllehet a blaszfémia eredhet Isten gyűlöletéből, ez a motívum azonban nem található meg minden istenkáromlásban, hiszen akarat nélkül és Isten formális gyűlölete nélkül, keserű haragból vagy gögből is elkövethető a káromlás bűne. Maga a gyűlölet még nem blaszfémia, egyrészt amiatt, mert Isten szeretete elleni és nem a vallásosság elleni véték, másrészt azért, mert az érzés és az érzelem gonoszsága, legtöbbször szóbeli megnyilvánulás nélkül. A kétségbeesés sem minősül formálisan istenkáromlásnak, mivel ez is érzésbeli tett, amely nem a vallásosságot, hanem minden alkalommal az isteni jóságot, igazságot és képességet gyengíti vagy rombolja le.⁸⁵²

A szerző kiemeli a blaszfémia eskütől való megkülönböztetését. Jóllehet az Istenre vagy nevére tett hamis eskü vagy a hamis istenekre/teremtményekre tett eskü első pillantásra blaszfémiának tűnhet, azonban definíciója szerint az istenkáromlás nem tartalmaz konkrét esküt. Előfordulnak esetek, amelyekben túlzások miatt eskü is kapcsolódhat az istenkáromláshoz, azonban annak lényegi részévé sohasem válik. Az Úr testére és vérére esküt tevő emberek tette Suarez szerint nem káromlás, hiszen ebben az esküben Isten egyik legnagyobb titkára, a megtestesülésére történő megemlékezés történik. Az eskü lényegéből adódó igazságot illetően az emberi igazságot az isteni igazsággal azonosítani istenkáromlás, hiszen Isten igazsága és jósága mindig tévedhetetlen és biztos, míg az emberi gyakran hordoz magában tévedést és bizonytalanságot.⁸⁵³

A hamis istenekre való esküvést blaszfémiaként értelmezi Suarez. Sotus és Szent Ágoston véleményét ütközteti⁸⁵⁴, majd megállapítja: a hamis istenekre tett eskü és az Istenre tett hamis eskü között bizonytalan, hogy melyik minősül súlyosabbnak: a hamis eskü méltatlanul hívja Istent segítségül és ekként súlyos sértés, a hamis istenek esküben való említése pedig bálványimádás (nem blaszfémia) és Istent gyalázza.⁸⁵⁵

⁸⁵¹ Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius*, 460-461.

⁸⁵² Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius*, 461.

⁸⁵³ Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius*, 461-463.

⁸⁵⁴ Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius*, 463.

⁸⁵⁵ Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius*, 463-464.

Az Isten dicséretére elkövetett erkölcsi rossz, csakúgy, mint a Szentírás szavaival, valamint a szentek neveivel való visszaélés, súlyos blaszfémia – ezeket a tiszteletlenség, a vakmerőség és a megvetés kíséri minden esetben.⁸⁵⁶

D, A blaszfémia bűnének súlya a bíróságok előtt

A blaszfémiáról szóló tanítása utolsó fejezetében Suarez a blaszfémia isteni jogi, kánonjogi és civiljogi következményeit sorolja fel. Az isteni ítélet egyértelmű: a blaszfémia a legnagyobb bűn, amely a Szent Tamás által értelmezett Szentlélek elleni blaszfémia miatt örök bűn. A kánoni jog a különböző egyházi hivatali betöltő személyek istenkáromlásának megítélését és a büntetését a zsinatok rendelkezései és a kánonjogi kódex előírásai szerint ítéli meg, a világi bírások a blaszfémiát súlyosan bünteti, különös tekintettel az eretnekségekre.⁸⁵⁷

E, Összegzés

Suarez blaszfémiáról szóló tanítását összegezve megállapítható, hogy magyarázata során célja egy összefoglaló, a már korábbi teológiai véleményeket alapul vevő és értékelő ismertetés megírása volt. Definíciójából kiindulva a blaszfémiát a vallásosság elleni bűnként értékeli, Istent megbántó sértésként, rágalomként az istendicséret mint a vallásosság egyik megnyilvánulása ellenpontjának tartja. Jóllehet mesterére, Szent Tamásra sokszor hivatkozik művében, azonban kellő kritikával kezeli a nagy skolasztikus véleményét és nem mindig ért egyet vele, mint ahogyan az a blaszfémia magyarázatában is látható.

Aquinói Szent Tamástól eltérően Suarez nem tárgyalja a Szentlélek elleni bűnt, csupán egyetlen helyen utal rá a blaszfémia örökké tartó isteni büntetését magyarázva. Feltételezhető, hogy azért nem foglalkozik külön a Szentlélek elleni káromlással, mert az istendicséret (vallásosság) elleni vétékként értelmezve a blaszfémiát, ezt a bűnt pusztán az istenkáromlás egyik megnyilvánulásának tartja, amelyben Szentháromság egyik Személyét éri sértés, nem pedig külön kategóriának, mint Szent Tamás.

⁸⁵⁶ Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius*, 464.

⁸⁵⁷ Vö. SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius*, 465-466.

3. A Trienti zsinat és Suarez blaszfémia-tanításának összefoglalása

Jóllehet a Szentlélek elleni blaszfémiáról nem található külön értekezés sem a Trienti zsinat határozatai között, sem pedig Suarez műveinek gyűjteményében, mégis felfedezhető írásaikban néhány, erre a bűnre vonatkozó utalás, amelyeket a következőkben foglalhatunk össze:

- a Trienti zsinat egyrészt az elbukottak megtérésével és bűnbánatával kapcsolatban beszél a „Szentlélek megszorításáról”, amelyet az elnyert isteni kegyelem iránti hálátlansággal hoz összefüggésbe (DS 1543), másrészt a súlyosabb bűnöket elkövető emberekre utal, akik „a Szentlélek elleni igazságtalanok és rágalmazók” (DS 1690),

- a Trienti zsinat utalásaiban felfedezhető a Szentlélek elleni blaszfémia bűnének két lényegi eleme: az isteni kegyelem iránti hálátlanság, valamint a Lélek rágalmazásának mint nagyon súlyos bűnnek a ténye,

- Suarez nem a hit, hanem a vallásosság erényével kapcsolatban értekezik a blaszfémiáról, aminek oka a blaszfémia általa adott definíciójában keresendő: olyan bűn, amely a beszéd által nyer külső formát, csak a beszédben valósulhat meg tökéletesen – ekként nem a hit ellen vét, hanem Isten káromlásaként Isten dicséretének, azaz a vallásosság középpontjának az ellentéte,

- Aquinói Szent Tamás tanítására utalva megkülönbözteti a blaszfémia formáit (Istenről valótlán állítása, valós tagadás, tökéletességének a teremtményekre való kiterjesztése), valamint azok alfajait (a szentek elleni káromlás, eretnekséget tartalmazó és nem tartalmazó káromlás),

- Suarez a blaszfémiát, Szent Tamáshoz hasonlóan, a legsúlyosabb halálos bűnnek tartja, amely semmilyen körülmények között nem lehet bocsánatos véték, hiszen a vallásosság elleni bűnök legsúlyosabbika,

- Aquinói Szent Tamást kritizálva a vallásosság elleni bűnként értékeli a káromlást, mivel ha a hittal állna szemben, akkor a blaszfémia is egyfajta hitetlenség lenne és tartalmazná azt a gondolatot, hogy Istenben valamiféle hamisság vagy hiány van – ez azonban a káromló szavakban nincs meg,

- a blaszfémia – definíciója miatt – nem azonos sem Isten gyűlöletével, sem a kétségbeeséssel, sem pedig a hamis esküvel, ellenben a hamis istenekre tett eskü, az Isten dicséretére elkövetett erkölcsi rossz cselekedet, valamint a Szentírás szavaival és a szentek neveivel való visszaélés súlyos istenkáromlás,

- Suarez összefoglalja a blaszfémia isteni jogi, kánonjogi és civiljogi következményeit is: a blaszfémia a legsúlyosabb bűn és a Szent Tamás-i Szentlélek elleni bűn-értelmezés miatt örök, az egyházi hivatalt viselő személyek által elkövetett blaszfémiát a kánonjogi előírások szerint kell megítélni, a világi bíróságok a blaszfémiát súlyosan büntetik, különösen az eretnekségeket,

- Suarez csak megemlíti a Szentlélek elleni bűnt a blaszfémia örök, megbocsáthatatlan bűnként való értelmezésének alátámasztására, külön nem tér ki a Szentlélek elleni bűnre, valószínűleg amiatt, mivel azt a 'blaszfémia mint a vallásosság elleni bűn' alapgondolatból kiindulva csak a Szentháromság egyik Személyét sértő kijelentésnek tartja, valamint vélhetően amiatt, mert azt a legnagyobb tekintély, Aquinói Szent Tamás már részletesen kidolgozta.

Összefoglalóan megállapítható tehát, hogy a Szentlélek elleni bűn Szent Tamási kidolgozását úgy tekinti mind a Trienti zsinat (amely egyébként Aquinói Szent Tamás *Summa*-ját tette meg a teológiai oktatás alapművévé), mint pedig Suarez, mint szilárd, a Szentírásból levezetett megkérdőjelezhetetlen tanítást, amelyben a nagy skolasztikus minden oldalról körüljárta és magyarázta a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn lényegét.

B. A Szentlélek elleni blaszfémia megjelenése és értelmezése a XIX–XX. század fordulóján

Mielőtt áttekintjük, hogy a II. Vatikáni zsinat (1962–1965) utáni időszak erkölcszológusai mit értenek a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn alatt, fontos látnunk ennek a bűnnek a Zsinat előtti évtizedekben született értelmezési lehetőségei közül néhányat. Mindezt a teljesség igénye nélkül tesszük, célunk, hogy olyan rövid, átfogó ismertetést adjunk a blaszfémia és amennyiben külön írnak róla, a Szentlélek elleni bűn Zsinat előtti definiálásáról. Ezek által megismerhetjük azokat az alapokat, amelyek a XX. század második felének erkölcszológusai rendelkezésére álltak, amikor a Lélek elleni káromlás bűnét magyarázták és magyarázzák a katolikus egyház tanítása szerint.

A XIX–XX. század fordulójának, valamint a XX. század első évtizedeinek erkölcszológusai közül Noldin, valamint Tanquerey tanítását, majd Piscetta és Gennaro közös művének blaszfémiáról szóló magyarázatát, végül Slater és Prümmer blaszfémia-

értelmezéseit vizsgáljuk meg, az egyes teológusok tárgyalási szempontjaira, valamint a blaszfémia bűnének egyes formáira és azok csoportosítására helyezve a hangsúlyt.

1. Noldin tanítása a blaszfémiáról

A, A blaszfémiáról szóló értekezés elhelyezkedése Noldin művében

Hieronymus Noldin (1838–1922) a XIX–XX. század fordulóján teológushallgatóknak írt összefoglaló erkölcszociológiai művében, a *Summa Theologiae Moralis*⁸⁵⁸-ban (1902²) foglalta össze a katolikus erkölcszociológiát. A jezsuita szerző latin nyelvű kézikönyvének második kötetében (*Pars Secunda*) tanít Istenről és az Egyházzal a Tízparancsolat alapján (*De praeceptis decalogi*), ezen belül a blaszfémiáról a második parancsolattal kapcsolatosan. Nem meglepő, hogy Noldin művében sem találkozunk külön témaként a Szentlélek elleni bűnnel, vélhetően a mindent kimerítő és további magyarázatot nem igénylő Szent Tamás-i magyarázat elfogadása miatt.

B, A blaszfémia értelmezése Noldin szerint

a, A blaszfémia erkölcszociológiai besorolása és definíciója

A szerző a második parancsolatról szóló magyarázatában (Kiv 20,8: 'Ne vedd hiába az Úr, a te Istened nevét.') második fő kérdésként, az *Isten nevének hiába vétele* és a *Fogadalom* című szakaszok tárgyalása között fejti ki az istenkáromlás bűnének mibenlétét. Látható, hogy Noldin nem a vallásosság vagy a hit ellen elkövetett bűnként, hanem az Isten tiszteletéről szóló parancsolat megsértéseként értelmezi az istenkáromlást.

A blaszfémiát kétféleképpen határozza meg Noldin: etimológiailag gyalázkodó beszédet, az általános használat szerint Istent gyalázó beszédet ért alatta. Utóbbi definíciót részletesen megmagyarázza: beszéd, mert elsősorban szóban követik el az istenkáromlást, a gondolati és a tettekben elkövetett blaszfémia mintegy másodlagos formája ennek a bűnnek; gyalázkodó, mert Isten fenségét és méltóságát sértő szavak által követhető el a blaszfémia

⁸⁵⁸ NOLDIN, H., S.J., *Summa Theologiae Moralis, II. De Praeceptis Dei et Ecclesiae Oeniponte*, Scholarum usui, Typis et Sumtibus Fel., Rauch, C. Pustet 1902²

bűne; valamint Isten elleni, mivel közvetlenül vagy közvetetten Istent vagy a Vele különleges kapcsolatban álló szenteket vagy szent dolgokat sérti meg.⁸⁵⁹

b, A blaszfémia egyes formái és azok besorolásai

Noldin négy kategóriába sorolja az istenkáromlásokat. A szavak jelentése szerint a blaszfémia lehet eretnekséget, átkozódást vagy gyalázást tartalmazó, tárgya szerint közvetlen (Istenre magára vonatkozó) vagy közvetett (szenteket vagy szent dolgokat sértő), szándéka szerint direkt (egyenesen Istent sértő) vagy indirekt (Istent átvitt értelemben gyalázó), módja szerint szóban vagy tett által elkövetett istenkáromlás.

Mint Isten ellen elkövetett bűn, a blaszfémia saját természetéből adódóan súlyos bűn (peccatum grave), hiszen Ő fenségét és hatalmasságát sérti, amint ezt az Ószövetségben olvasottakkal (Lev 24,15-16⁸⁶⁰) is alátámasztja Noldin.

A szerző szerint a szavak jelentése szerinti istenkáromlások (eretnekség, átkozódás vagy gyalázás) abban különböznek, hogy nem ugyanazon erényeket sértenek meg: utóbbi két fajtája 'egyszerű' káromkodásként 'csupán' a vallásosság elleni véték, míg az eretnekség a hit és a szeretet erényeit támadja. Valójában minden blaszfémia a vallásosság ellen elkövetett véték, mivel – noha eltérő módon gyalázzák Istent, – lényegük azonos: Istennek, az Ő fenségének és hatalmának megsértése.

Noldin hangsúlyozza: a káromló szó és az Isten meggyalázására való irányultság elengedhetetlen feltétele az istenkáromlásnak mint bűnnek az elkövetéséhez. Amennyiben ezek közül valamelyik hiányzik vagy nem teljes (a szavak tökéletlen volta vagy az ember hirtelen felindulása/haragja miatt), abban az esetben nem minősül istenkáromlásnak az isteni név említése.⁸⁶¹

A blaszfémia kapcsán, azzal egy quaestio-ban tárgyalja Noldin az átkozódást, azt a blaszfémia egy formájaként. Ez a bűn a másnak való rossz kívánásában áll, és csak akkor számít istenkáromlásnak, ha az ember közvetlenül Istent vagy a Vele kapcsolatban álló szenteket, vagy szent dolgokat átkozza meg. Az értelem nélküli teremtmények megátkozása a harag és a türelmetlenség egyszerű bűne, az értelemmel bírók átkozása, azok Istennel való

⁸⁵⁹ NOLDIN, H., S.J., *Summa Theologiae Moralis, II. De Praeceptis Dei et Ecclesiae Oeniponte*, 189-190.

⁸⁶⁰ Lev 24,15-16: 'Aki átkozza Istent, viselje bűnét, s aki káromolja az Úr nevét, halállal lakoljon: kövekkel verje agyon az egész közösség, akár bennszülött, akár jövevény, mert aki az Úr nevét káromolja, annak halállal kell lakolnia.'

⁸⁶¹ Noldin itt jegyzi meg, számos példával alátámasztva: számos nép általános megítélése alapján egyes, Isten nevét tartalmazó kifejezések nem számítanak istenkáromlásnak. – NOLDIN, H., S.J., *Summa Theologiae Moralis, II. De Praeceptis Dei et Ecclesiae Oeniponte*, 192-193.

kapcsolata miatt súlyos bűn. Utolsóként a szerző kitér az ördögre vonatkozó átkozódásra, amely véleménye szerint nem számít bűnnek.

Noldin kézikönyvének blaszfémiáról szóló tanítását az istenkáromlás elkövetésének módjainak felsorolásával zárja. Eszerint blaszfémiának számít Istenről olyat állítani, ami Vele nem összeegyeztethető, vagy olyat tagadni Róla, ami Őt megilleti; teremtményről állítani azt, ami csak Istent illeti meg; Istenről igazat lenézéssel vagy közömbösséggel állítani; Isten ellen vagy szent dolgok ellen haraggal beszélni; valamint Isten barátairól: Szűz Máriáról és a szentekről gyalázkodva beszélni.⁸⁶²

Megállapítható, hogy Noldin a második parancsolathoz kötődően rendkívüli összeszedettséggel és részletességgel fejti ki az istenkáromlás bűnét és ahhoz kapcsolódóan az átkozódást, mindkét bűn fajtáit kategorizálva, azokat részletesen ismertetve. Noha a Szentlélek elleni káromlást a szerző külön nem értelmezi, és a blaszfémia egyik fajtájaként sem említi meg, az kitűnik az által írt szövegrészből, hogy elsődlegesen valóban a műve tankönyv-voltára helyezi a hangsúlyt: kézikönyvének nyelvezete és felosztása, példái mind-mind ezen szerzői célját támasztják alá.

2. Tanquerey blaszfémia-értelmezése

Elengedhetetlen kutatásunk szempontjából a XIX–XX. század fordulója morálteológiájának egyik legfontosabb képviselőjének, Adolphe Tanquerey (1854–1932) munkásságának megvizsgálása. Az erkölcssteológiát és a pasztorálist összegző kézikönyvében, a *Synopsis Theologiae Moralis et Pastoralis*⁸⁶³-ban (1908³) Aquinói Szent Tamás és Ligouri Szent Alfonz művei alapján úgy vázolja fel az Egyház erkölcsi tanítását, hogy közben mindvégig kitér annak a lelkipásztori vonatkozásaira is. A blaszfémiát részletesen értelmezi, azonban Noldinhoz hasonlóan ő sem magyarázza a Szentlélek elleni káromlást.

⁸⁶² NOLDIN, H., S.J., *Summa Theologiae Moralis, II. De Praeceptis Dei et Ecclesiae Oeniponte*, 193-194.o.

⁸⁶³ TANQUEREY, AD., *Synopsis Theologiae Moralis et Pastoralis, Ad mentem S. Thomae et St. Alphonsi, Tomus Secundus: Theol. Moralis Fundamentalis, De virtutibus et praeceptis*, Typis Societatis Sancti Joannis Evangelistae, Desclée & Socii (Olim Desclée, Lefebvre et Soc.), Romae – Tornaci (Belg.) – Parisiis 1908³

A, A blaszfémia Tanquerey értelmezésében

A főként a 'theologia spiritualis'-szal foglalkozó teológus az istenkáromlás szinopszisának második kötetében, a vallásosság erényével szemben elkövetett bűnök között ismerteti, közvetlenül a babonáság bűnei utáni részben. A vallástalanság bűnei Isten személye elleni vétkek, közéjük elsődlegesen a blaszfémia és az istenkísértés tartozik, másodlagosan a szentségtörés és a simónia.

Tanquerey definiálja a blaszfémiát: az általánosságban véve Isten gyalázása, mely a legtöbb esetben észlelhető jelként fejeződik ki szóban vagy tettben. A szerző a lábjegyzetben Aquinói Szent Tamás hatására röviden megemlíti a szívbeli istenkáromlást is, amely külső (szóbeli vagy tettbeli) kifejezést nem kap.⁸⁶⁴

Összefoglalja: blaszfémiát az követ el, aki tagadja az, ami Istent megilleti, vagy nem illőt állít Istenről, aki a teremtményeknek tulajdonítja azt, ami egyedül Istent illeti meg, vagy aki tagadja Isten végtelen tökéletességét. Idekapcsolja azt a magatartást is, amikor valaki ironikusan vagy lenézően beszél Szűz Máriáról vagy a szentekről, szent dolgokról.

A szerző felhívja a figyelmet: a megátkozás vagy átkozódás, amelyet az értelemmel rendelkező vagy nem rendelkező teremtmények ellen követnek el, nincs kapcsolatban Istennel, így nem számít istenkáromlásnak, ebből következően blaszfémiának sem. Amennyiben azonban az átok tartalmazza Isten nevét, akkor az a szent Név hiábavaló vétele miatt istenkáromlásnak minősül. Ez alól csak az az eset kivétel, amikor Isten nevét hirtelen haragban, meggondolatlanul ejti ki az ember, vagy ha kitalált isteneket emleget fel: ekkor nem lehet blaszfémiáról beszélni. A beszéd szándéka és hatása elsődleges: ha a szándékosság és az Isten elleni tiszteletlenség akaratlagos kifejezése társul hozzá, súlyos bűnről van szó.⁸⁶⁵

⁸⁶⁴ TANQUEREY, AD., *Synopsis Theologiai Moralis et Pastoralis, Tomus Secundus: Theol. Moralis Fundamentalis*, 542.

⁸⁶⁵ Vö. TANQUEREY, AD., *Synopsis Theologiai Moralis et Pastoralis, Tomus Secundus: Theol. Moralis Fundamentalis*, 542-543.

B, A blaszfémia mint a vallásosság ellen elkövetett bűn

Tanquerey véleménye szerint az istenkáromlás halálos bűn (*peccatum mortale*) mind az ószövetségi, mind az újszövetségi törvény szerint (Lev 24,15-16 és Kol 3,8)⁸⁶⁶. Az egyenes, direkt istenkáromlás a vallásosság elleni bűn, mivel a tiszteletet és a megbecsülést vonja meg Istentől akkor, amikor teljes és szabad akarattal nem adja meg Istennek még a legkisebb tiszteletet sem.

Az ún. egyszerű blaszfémia mellett speciális istenkáromlásokként az eretnekségre és az átkozódásra is kitér a szerző. Mindkettő közös jellemzője, hogy nem csak a vallásosság erényét sértik meg: az eretnokség a hit ellen is, az átkozódás a szeretet erénye ellen is vét. Ami közös minden istenkáromlásban, az az, hogy kellő értelmi beleegyezéssel és konkrét irányultsággal önmagában ez a legsúlyosabb bűn, amelyet ember elkövethet.⁸⁶⁷

Tanquerey megjegyzi: az istenkáromlás bűnétől csak abban az esetben menekül meg az ember, ha azt haragjában, meggondolatlanul követi el vagy ha nem oda illő szavakat pusztán felindulásból használ. Amennyiben ezek a haragban vagy a hirtelen felindulásban kiejtett szavak szokássá, habitussá válnak, ezeket súlyos bűnként kell megítélni és törekedni kell a rossz szokás mielőbbi elhagyására.

A részletes ismertetés alapján megállapítható, hogy Tanquerey kellő részletességgel, de nagyon lényegretörően ismerteti az istenkáromlás bűnét, mint a vallástalanság bűnei közül az elsőt, amely nála már nem csupán súlyos, hanem halálos bűnként szerepel. Noldin kézikönyvére is támaszkodva⁸⁶⁸, az erények kapcsán tárgyalja az egyház erkölcsi tanítását, azt kiegészítve a lelkipásztorkodás számára fontos szempontokkal.

3. Összegzés

Noldin és Tanquerey teológiájában ismételten a vallásosságból kiindulva találkozunk a blaszfémia értelmezésével. Tanításuk a következő pontokban foglalható össze:

⁸⁶⁶ Ld. a Lev 24,15-16-et a 860. lábjegyzetben, Kol 3,8: 'Most azonban vessétek el magatoktól mindezeket: a haragot, az indulatosságot, a rosszakaratot, szátokból a káromlást és a rút beszédet.'

⁸⁶⁷ Vö. TANQUEREY, AD., *Synopsis Theologiai Moralis et Pastoralis, Tomus Secundus: Theol. Moralis Fundamentalís*, 544.

⁸⁶⁸ Ld. Tanquerey könyvének 1. lábjegyzetét. – Vö. TANQUEREY, AD., *Synopsis Theologiai Moralis et Pastoralis, Tomus Secundus: Theol. Moralis Fundamentalís*, 542.

- Noldin a blaszfémia a Tízparancsolat második, az Isten tiszteletéről szóló parancsolatának szóbeli megsértése – a gondolati és a tettekben elkövetett istenkáromlás ennek a bűnnek a másodlagos formái,

- a blaszfémiát négy kategóriába sorolja (jelentés, tárgy, szándék és mód szerint), a vallásosság elleni és saját természetéből adódóan súlyos bűnnek (peccatum grave) tekinti, melynek minden esetben alapfeltétele a káromló szó és az Isten meggyalázására való irányultság,

- a blaszfémiával kapcsolatban, annak egyik formájaként tárgyalja az átkozódást, amely csak abban az esetben istenkáromlás, ha azokban elhangzik Isten vagy a Vele kapcsolatos dolgok (szentségek, szentek stb.) neve,

- Noldinnál is a Szent Tamás-i hármass felosztásra ismerünk az istenkáromlás módjait illetően,

- a Szentlélek elleni blaszfémiát meg sem említi a blaszfémia értelmezése kapcsán, ami arra utal, hogy nem tartja konkrétan istenkáromlásnak,

- Tanquerey művének a vallásosság erényéről szóló részében tárgyalja a blaszfémiát, azt a vallásosság elleni szóban elkövetett bűnnek tekinti, azonban az ő tanítása szerint tettben is megvalósulhat Isten gyalázása,

- Aquinói Szent Tamásra utalva külön említi a szívbeli istenkáromlást, amely nem kap külső (szóbeli vagy tettbeli) kifejezést: vélhetően – noha kifejezetten nem mondja, – ezt tarthatja a Szentlélek elleni bűnnek,

- a blaszfémia módjait Noldinhoz hasonlóan a szent tamási felosztás szerint ismerteti, az átkozódást és az átkot a szent nevek kimondása esetén tartja blaszfémiának,

- az istenkáromlás Tanquerey tanításában a vallásosság ellen elkövetett halálos bűn (peccatum mortale), amely csak akkor számíthat enyhébb büntetésre, ha azt valaki haragjában vagy hirtelen felindultságban követi el.

Összefoglalóan megállapítható, hogy Tanquerey Noldinnál rövidebben és tömörebben értekezik a blaszfémiáról, amelyet nem csupán súlyos, hanem halálos bűnnek tart. Noldin egyáltalán nem említi a Szentlélek elleni bünt, Tanquerey értekezéséből is csak a szívbeli istenkáromlás említését emelhetjük ki ezzel a bűnnel kapcsolatban. Arra a kérdésre, hogy Tanquerey – noha ismerte a *Summa Theologiae*-t, – miért nem fejtette ki részletesen a szívbeli blaszfémia mibenlétét, az eddigiek ismeretében a következő válasz fogalmazódhat meg: a félreértések elkerülése miatt (a kétféle, az általános értelemben vett blaszfémia és a Szentlélek elleni blaszfémia összekeverése), valamint a Szentlélek elleni

bűnt a teológia egy másik területére átutalva, Tanquerey valószínűleg nem gondolta azt, hogy a Szentlélek elleni bűnnel az erkölcsstan keretein belül kell foglalkoznia.

C. A blaszfémia egyéb értelmezési lehetőségei közvetlenül a II. Vatikáni zsinat előtt

A II. Vatikáni zsinat előtti korszakból, immáron a századforduló utáni harmadik évtizedből részletesebben Piscetta és Gennaro szalézi szerzetesek közös írásának, valamint Slater és Prümmer műveinek a blaszfémia bűnét értelmező részleteit tesszük vizsgálatunk tárgyává. Választásunk azért esett ezen szerzők munkáira, mivel mindhárom mű sajátos, egymástól eltérő szempontból vizsgálja a blaszfémia művét.

1. A blaszfémia értelmezése Piscetta és Gennaro művében

Az A. Luigi Piscetta (1858–1925) és Andrea Gennaro (1878–1961) szerzőpáros latin nyelvű *Elementa Theologiae Moralis*⁸⁶⁹ című műve 1922-ben jelent meg. E mű különlegessége az, hogy az egyházi törvénykönyvhöz kapcsolódva, annak mintegy kiegészítéseként tárgyalja az alapvető erkölcsi tanítást. A blaszfémia értelmezését ennek a kézikönyvnek az első kötetében, a fundamentális morálteológián belül a vallásossággal szemben elkövetett bűnök között, a babona tárgyalása után találjuk.⁸⁷⁰

A blaszfémia fogalmi magyarázatában annak definiálása (Istent gyalázó és sértő beszéd) után a szerzők a 'beszédet' értelmezik: ez kimondott szavakból áll, amelyek az ember szívének szándékát fejezik ki, ezt azonban nem fejezik ki minden esetben világosan. Aquinói Szent Tamás⁸⁷¹, valamint Nehemiás könyvének két verse (9,18.26)⁸⁷² alapján úgy tűnhet, hogy az istenkáromlás a hit elleni bűn, amely nem csak szóban követhető el, és nem

⁸⁶⁹ PISSETTA, A. S.S. – GENNARO, A., *Elementa Theologiae Moralis, Ad Codicem Iuris Canonici Exacta, Volumen I.: De Theologiai Moralis Fundamentis*, Societá Editrice Internazionale, Torino 1922

⁸⁷⁰ PISSETTA, A. S.S. – GENNARO, A., *Elementa Theologiae Moralis, Volumen I.: De Theologiai Moralis Fundamentis*, 395.

⁸⁷¹ Vö. IIa IIae, q.103, a.1,3. – Vö. PISSETTA, A. S.S. – GENNARO, A., *Elementa Theologiae Moralis, Volumen I.: De Theologiai Moralis Fundamentis*, 396.

⁸⁷² Neh 9,18.26: 'Amikor öntött borjút készítettek maguknak és azt mondogatták: 'Ez a te Istened, aki kivezetett téged Egyiptomból.' Pedig ezzel szörnyű istenkáromlást követtek el.', 'Mégis haragra ingereltek téged, elfordultak tőled, törvényedet hátuk mögé hajították, prófétáidat pedig, akik arra intették őket, hogy térjenek vissza hozzád, megölték: rettenetes istenkáromlásokat vittek végbe.'

sérti a vallásosságot. Válaszukban a szerzők kifejtik: noha látszólag az Isten igazságtalansága elleni tettekkel való lázadás még nem istenkáromlás, azonnal azzá válik, ha Istent gyalázó beszéd kapcsolódik hozzá. Ennek alapján állítja Piscetta és Gennaro, hogy a blaszfémia bűne a szó általi istenkáromlásban, szavakban áll.⁸⁷³

A blaszfémia egy formájának tartják a gyalázást, amely Isten tökéletessége és tisztelete elleni beszéd. Isten gyalázása blaszfémia, ha sértő szándék és Istenre-irányultság társul hozzá, az emberek gyalázása pedig a szeretet elleni bűn, hiszen általa a másik ember tisztelete sérül.

Az istenkáromlást a szerzők külső (beszéd általi) és belső (szívben elkövetett), eretnek és egyszerű blaszfémiaként kategorizálják. Eretnek blaszfémiáról beszélnek akkor, amikor az úgy beszél Istenről, hogy a hitet sérti: Istenről tagad valamit, ami Őt megilleti; állít valamit, ami Vele ellentmondásban van; teremtménynek tulajdonít valamit, ami egyedül Istené. Az egyszerű istenkáromlás nem más, mint hamis állítás: tagadja Isten tökéletességét. Ennek formái az átkozódás és a csúfolódás, amikor Istenről vagy övéiről igazságtalanul és megvetően beszélnek. Fontosnak tartják a szerzők a közvetlen és a közvetett istenkáromlás kifejtését is, náluk azonban nem a szentek vagy szent dolgok káromlása tartozik a közvetett istenkáromlás fogalomkörébe, hanem azt a szándékkal magyarázzák: közvetlen az istenkáromlás akkor, ha az nem Isten sértésének szándékával hangzik el (pl. harag miatt), közvetett, ha tartalmazza a sértés intencióját.⁸⁷⁴

A második nagy szakasz, a blaszfémia bűnének magyarázata első mondatában a szerzők leszögezik: az istenkáromlás halálos bűn, súlyossága miatt halál a büntetése. A tény alapján, hogy kizárja és elutasítja az isteni szeretetet, szintén a halálos bűnök közé sorolható, csakúgy, mint tárgya (Isten megsértése) kapcsán. Az istenkáromlás megítélésekor azonban fontos különbséget tenni: ha az értelem beleegyezésével és megfontoltan követik el, nem megbocsátható halálos bűnről van szó, ha azonban nem megfontolt, azaz harag, felindultság következtében követik el, még kijavítható, rossz szokásnak tekinthető.⁸⁷⁵

⁸⁷³ PISSETTA, A. S.S. – GENNARO, A., *Elementa Theologia Moralis, Volumen I.: De Theologiai Moralis Fundamentis*, 395-396.

⁸⁷⁴ PISSETTA, A. S.S. – GENNARO, A., *Elementa Theologia Moralis, Volumen I.: De Theologiai Moralis Fundamentis*, 398.

⁸⁷⁵ Vö. PISSETTA, A. S.S. – GENNARO, A., *Elementa Theologia Moralis, Volumen I.: De Theologiai Moralis Fundamentis*, 399.

Piscetta és Gennaro értelmezésében a blaszfémia a vallásosság elleni bűn, amely lerombolja az Istennek kijáró tiszteletet és a vallásgyakorlat tekintélyét, ugyanakkor az eretnekséget tartalmazó blaszfémia a hit elleni bűnök egyikének tekinthető.⁸⁷⁶

Noha Piscetta és Gennaro jóval tömörebben írnak a blaszfémiáról, mint Noldin vagy Tanquerey, mégis található műyükben néhány eredeti gondolat. Amint véleményük eltér az istenkáromlás mibenlétével kapcsolatban (a szóban elkövetett istenkáromlás tekinthető csak blaszfémiának, tettekről nem beszélnek), ugyanígy mást tanítanak a közvetett-közvetlen káromlással kapcsolatban is (a szándék határozza meg, nem az irányultság). Értelmezésük különlegessége az, hogy a blaszfémia halálos bűnként való magyarázatában megemlítik az isteni szeretetet, annak kizárását és elutasítását. Noha konkrétan nem beszélnek a Szentlélek elleni bűnről, mégis, a blaszfémiának ebben a vonatkozásában (az isteni szeretet, ezáltal Isten elutasítása) felismerhető az értelmezés, amely hasonlít a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn jézusi magyarázatához.

2. Slater blaszfémia-értelmezése

Thomas Slater S.J. (1855–1928) angol nyelvű erkölcssteológiai kézikönyvében, az *A Manual of Moral Theology for English-speaking Countries*⁸⁷⁷-ban (1925⁵) – melyet angol anyanyelvű országok oktatói és tanulói számára írt –, a Tízparancsolat alapján tárgyalja az erkölcssteológiát.

A blaszfémia bűnét Slater csakúgy, mint Noldin, a második parancsolathoz kapcsolódóan értelmezi. Ez a parancsolat Isten nevének tiszteletlen említését, a káromlást, a törvénytelen esküt és a fogadalmak megsértését tiltja, pozitívan értelmezve megparancsolja az Istenről való tiszteletteljes beszédet.

Blaszfémiával kapcsolatos magyarázatát három pontban fejt ki a szerző. Elsőként a blaszfémia fogalmát tisztázza: az istenkáromlás Isten-ellenes átkozódás vagy sértő beszéd. Hozzáteszi: amint a szavak, ugyanúgy azok a tettek is istenkáromló cselekedetek, melyek megvetést, sértést, csúfolást vagy átkozódást fejeznek ki. A blaszfémia maga lehet direkt vagy indirekt, függően attól, hogy az Isten elleni tiszteletlenség szándékolt-e vagy csak előre nem látható következménye a szavaknak vagy a tetteknek. A közvetlen istenkáromlás

⁸⁷⁶ Utalva Aquinói Szent Tamásra (IIa IIae, q.13). – Vö. PISSETTA, A. S.S. – GENNARO, A., *Elementa Theologiae Moralis, Volumen I.: De Theologiai Moralis Fundamentis*, 400.

⁸⁷⁷ SLATER, REV. THOMAS, S.J., *A Manual of Moral Theology for English-speaking Countries*, Vol.1., Burns Oates & Washbourne Ltd., London 1925⁵

egyenesen Istenre irányul, Őt személyesen káromolja, a közvetett istenkáromlás valamely, Istennel különleges kapcsolatban levő teremtmény gyalázásában áll.⁸⁷⁸

A második pontban Slater a blaszfémia bűnének súlyosságáról értekezik. Magát az istenkáromlást a mindenható Isten elleni súlyos támadásként értékeli, amely mindig súlyos halálos bűn, ha teljes tudattal és beleegyezéssel történik az elkövetése. Isten létének tagadás, a gondviselése elleni panasz, annak állítása, hogy Isten igazságtalan, Szűz Mária örök szüzességének tagadása mind eretnek istenkáromlások és így súlyos bűnök.

A szerző állást foglal abban a kérdésben is, amelyen számos teológus vitázik. Véleménye szerint a szentek elleni blaszfémia – noha közvetett istenkáromlásként szerepel a fogalomtisztázás során is, – azáltal, hogy a szentek Istenhez fűződő különleges kapcsolata miatt magát Isten személyét sérti, ugyanúgy ítélandó meg, mint a közvetlenül Isten ellen irányuló istenkáromlás.⁸⁷⁹

Az utolsó, harmadik szakaszban az átkozódás és a sértő beszéd értelmezését olvassuk. Amint a teremtmények ilyenfajta megsértése blaszfémia az Istennel való speciális kapcsolatuk miatt, úgy az embertárs megátkozása is súlyosan bűnös tett. Az ilyen tettek mind a szeretet, mind pedig a vallásosság elleni bűnök közé tartoznak. A vad vagy kitalált teremtményekkel kapcsolatos átkozódások az Istenhez fűződő különleges kapcsolat hiánya miatt nem tekinthetők istenkáromlásnak, a profán szavak és vulgáris kifejezések – noha általánosan használtak konkrét jelentés nélkül, – bocsánatos bűnök, mert másokat megbánthatnak, és mert haragot és türelmetlenséget fejeznek ki.⁸⁸⁰

Slater rövid blaszfémia-értelmezése szerint az istenkáromlás nem csak az Istent sértő beszédet vagy tetteket, hanem az átkozódást is magában foglalja. A rövid, tömör összefoglalás csak a blaszfémia tárgykörének legszükségesebb felosztásait ismerteti, a blaszfémiában való, a skolasztikából jól ismert Istenről szóló állításokat és tagadásokat nem említi, ugyanakkor részletesen ír a káromlásokról. A blaszfémia kapcsán a Szentlélek elleni bűnt ebben az erkölcszociológiai műben sem tárgyalja a szerző.

⁸⁷⁸ Vö. SLATER, REV. THOMAS, S.J., *A Manual of Moral Theology for English-speaking Countries*, 155.

⁸⁷⁹ Vö. SLATER, REV. THOMAS, S.J., *A Manual of Moral Theology for English-speaking Countries*, 155.

⁸⁸⁰ SLATER, REV. THOMAS, S.J., *A Manual of Moral Theology for English-speaking Countries*, 156.

3. A blaszfémia Prümmer értelmezésében

Dominikus M. Prümmer O.Pr. (1866–1931) tomista erkölcszótanész iskolai használatra írta erkölcszótanész kézikönyvét, a *Manuale Theologiae Moralis*⁸⁸¹-t. E mű második kötetében az első három parancsolat alapján tárgyalja a vallásosság erényét, annak természetét, megnyilvánulásait, valamint az az ellen elkövetett bűnöket, mely utóbbiak között találjuk a blaszfémiát.

Prümmer először magát a blaszfémia szót elemzi és azt annak görög eredete alapján (βλαπτω – 'káromolni, gyalázni' és φημι – 'szó', 'hang')⁸⁸² Istenről mondott gyalázó beszédként definiálja. Háromféle megnyilvánulási formáját ismerteti: a szívbeli blaszfémia gondolatban sérti meg Istent, a szóbeli blaszfémia Isten elleni gyalázó beszéd, a tevékeny, tettekben megnyilvánuló istenkáromlás Istent gyalázó tettekben nyilvánul meg, azonban Prümmer szerint a szigorú értelemben vett blaszfémia egyedül az Istent gyalázó beszéd. Noha Aquinói Szent Tamás szerint a blaszfémia a hit elleni bűn, azonban Prümmer a vallásosság elleni bűnnek tartja, mivel az Isten tiszteletét sérti, és így az Őt tisztelő kultuszt is gyalázza.

A blaszfémiát a szerző a következő négy kategóriába sorolja: ismer eretnokséget tartalmazó és azt nem tartalmazó istenkáromlást, valamint közvetett (Istent szentjein keresztül sértő) és közvetlen (Istent magát gyalázó) blaszfémiát. Előbbiek közül az eretnokséget hordozó blaszfémia formális, ha azt a káromló határozottan gondolja és kimondja, és materiális, azaz csupán tárgyi, ha belső helyeslés nélkül hangzik el. Az eretnokséget nem hordozó istenkáromlásban nincs eretnokség, az Isten 'egyszerű' gyalázása vagy átkozása. Ha ebben az ember Istennek megfontoltan és gyűlölettel kíván rosszat, akkor ez a bűn minden bűn közül a legnagyobb.⁸⁸³

A blaszfémia Prümmer tanítása szerint halálos bűn, amely tárgya miatt sohasem lehet 'csupán' súlyos bűn, egyedül csak a tett valamilyen tökéletlensége miatt. Az Istennel való ellenséges szembenállás nem csak az isteni szeretet ellen vét, hanem a vallásosság erénye és a teológiai hit ellen is. Mindebből az következik, hogy az istenkáromlás, ha akaratlagos és átgondolt, minden esetben halálos bűn. A szóbeli blaszfémia, amennyiben

⁸⁸¹ PRÜMMER, DOMINICUS M., O.PR., *Manuale Theologiae Moralis secundum Principia S. Thomae Aquinatis in usum scholarum, Tomus II.*, (Editio 4 et 5 aucta et seandum Novum Codicem Iuris Canonici Recognita), Typis Herderianis, Herder & Co., Typographi Editores Pontificii, Friburgi Brisgoviae 1928⁴⁻⁵

⁸⁸² Ld. Prümmer művének 71. lábjegyzete – Vö. PRÜMMER, DOMINICUS M., O.PR., *Manuale Theologiae Moralis, Tomus II.*, 426.

⁸⁸³ Vö. PRÜMMER, DOMINICUS M., O.PR., *Manuale Theologiae Moralis, Tomus II.*, 426-427.

haragból vagy szokásból, vagyis nem akarattal követik el, olyan rossz szokás, amelynek leküzdéséért tennie kell az embernek.⁸⁸⁴

A szerző a blaszfémia megítélése kapcsán három gyakorlati szabályra hívja fel a figyelmet: a beszéd vagy tett szándékára (gyalázkodó-e vagy sem), a szavak természetes jelentésére (mit állít vagy tagad Istenről), valamint a helyhez kötött általános megítélésére (egy kifejezést különbözőképpen érthetnek nem azonos anyanyelvű emberek) minden esetben oda kell figyelni. Fontos tudni, hogy a kellő megfontoltság hiányában esztelenül vagy a hirtelen felindulásban vagy haragban elkövetett istenkáromlás a bűn súlyosságán enyhíthet, azonban törekedni kell arra, hogy ezeket levetkőzze az ember.

Prümmer a blaszfémiától világosan megkülönbözteti az átkozódást és az isteni vagy szent dolgok neveinek hiábavaló kimondását, amely tetteket gyakran összekeverik az istenkáromlással. Az átkozódás valamiféle rossz kívánása a másoknak, amelynek különböző fajtái vannak aszerint, hogy kit átkoznak meg. Ha az átkozásban Istent vagy a szenteket sértik meg, akkor az blaszfémia, ha az értelemmel rendelkező teremtményeket, akkor a szeretet vagy az igazságosság sérül és ez súlyos bünt eredményez. Az értelemmel nem rendelkező teremtmények átkozása nem istenkáromlás, pusztán a 'türelmetlenség könnyű bűne' jelzővel illeti ezeket a tetteket, míg az ördög káromlása megengedett.⁸⁸⁵

Isten nevének hiába vétele egyenesen a második parancs elleni bűn, amely nem csak Istennek, hanem a szentek nevének hiábavaló alkalmazására is kiterjed. Amennyiben ezek csak hirtelen, átgondolatlan felkiáltások, úgy a vallásosság ellen elkövetett bocsánatos bűnök, ha szándékosság és elhatározás kötődik hozzájuk, akkor súlyos bűnök.⁸⁸⁶

Prümmer blaszfémia-értelmezése a klasszikus tomista mintát követi: a definiálás, a felosztások és a bűn súlyosságának értékelése rendkívül átgondolt, részletes teológiai tanítást mutatnak. Noha Prümmer sem említi meg a blaszfémia kifejtésében a Szentlélek elleni bünt, a 'blaszfémia mint az isteni szeretet elleni bűn' gondolat nagyon hasonlít a jézusi tanításra.

⁸⁸⁴ PRÜMMER, DOMINICUS M., O.PR., *Manuale Theologiae Moralis, Tomus II.*, 427.

⁸⁸⁵ Vö. PRÜMMER, DOMINICUS M., O.PR., *Manuale Theologiae Moralis, Tomus II.*, 428-429.

⁸⁸⁶ PRÜMMER, DOMINICUS M., O.PR., *Manuale Theologiae Moralis, Tomus II.*, 429.

4. Összegzés

Miután megvizsgáltuk a II. Vatikáni zsinatot közvetlenül megelőző évtized erkölcszociológiai munkái közül néhányban a blaszfémiaával kapcsolatos értelmezéseket, szerzett ismereteink a következő pontokban összegezhetők:

- Piscetta és Gennaro a jog felől közelíti meg a blaszfémiát: ez a vallásosság ellen elkövetett bűn az emberi szív gonosz szándékának szóbeli kifejezése, amely Isten szeretetének elutasítása miatt halálos véték és nem bocsátható meg, ha azt az értelem beleegyezésével és megfontoltan követik el,

- a szerzőpáros Noldinhoz és Tanquereyhez hasonlóan a klasszikus felosztás szerint tárgyalja a blaszfémia egyes formáit, a közvetlen és közvetett istenkáromlást azonban az Isten elleni sértés szándékosságával magyarázzák (a többi teológussal ellentétben),

- noha kifejezetten nem írnak a Szentlélek elleni káromlásról, a blaszfémia halálos bűnként való értelmezése kapcsán az isteni szeretet elutasításának említése arra enged következtetni, hogy itt ismét a Szentlélek elleni blaszfémia tamási értelmezésével találkozunk – úgy tűnik, mintha a Szentlélek elleni blaszfémia miatt tartanák az általuk általánosságban értelmezett blaszfémiát megbocsáthatatlan bűnnek,

- Slater Noldinhoz hasonlóan a második parancsolat felől közelíti meg a blaszfémia bűnét: nem csak az Isten-ellenes káromlások vagy a sértő beszéd, hanem a megvetést, sértést vagy átkozódást kifejező tettek is Isten tisztelete elleni bűnök,

- tanítása szerint a teljes tudattal és beleegyezéssel elkövetett istenkáromlás Isten elleni súlyos bűn, csakúgy, mint a szentek elleni blaszfémia és az emberek átkozása is, a szentek és a teremtmények Istenhez fűződő különleges kapcsolata miatt,

- Prümmer a vallásosság elleni bűnök között tárgyalja a blaszfémiát, szintén a második parancsolathoz kapcsolódóan,

- blaszfémiának szigorú értelemben véve egyedül az Istent és a szentjeit gyalázó beszédet tartja (lehet eretnekséget tartalmazó és nem tartalmazó, valamint közvetlen és közvetett), ugyanakkor ismerteti a szívbeli és a tettek általi istenkáromlást is, világosan megkülönböztetve azoktól az átkozódást és az isteni nevek hiábavaló említését,

- Prümmer az Istennek megfontoltan és gyűlölettel rosszat kívánó istenkáromlást minden bűn közül a legnagyobbnak, azaz halálosnak tartja, amely tárgya miatt sohasem lehet 'csak' súlyos bűn: ebben az ember nem csak az isteni szeretet ellen, hanem a vallásosság erénye és a teológiai hit ellen is,

- a blaszfémia megítélését illetően három gyakorlati szabályt emel ki: mindig figyelembe kell venni a káromló beszéd vagy tett szándékát, a szavak természetes jelentését, valamint a blaszfémia aktuális társadalmi megítélését.

A II. Vatikáni zsinat előtti évtizedek erkölcszociológiai művei egymáshoz nagyon hasonlóan, csak néhány részletben eltérően értelmezik a blaszfémiát. Jellemzőjük, hogy többnyire csak a szóbeli istenkáromlást tartják blaszfémiának, azt a klasszikus tamási kategóriák szerint osztályozzák, valamint az átkozódástól eltérő bűnként értelmezik. Noha a blaszfémia súlyosságát illetően ingadozik az egyes szerzők véleménye (súlyos vagy halálos bűn?), közös bennük, hogy kifejezetten nem említik a Szentlélek elleni blaszfémiát.

3. A Zsinat előtti Szentlélek elleni bűn-értelmezések összefoglalása és értékelése

A fentebbi teológiai tanítások összegzéseként megállapítható, hogy a II. Vatikáni zsinat előtti erkölcszociológusok többnyire az Aquinói Szent Tamás által meghatározott blaszfémia-értelmezés alapján fogalmazták meg tanításukat a blaszfémiával kapcsolatban. Ezt a következő tételben foglalhatjuk össze:

- a Trienti zsinat a „Szentlélek megszorítása” és „a Szentlélek elleni igazságtalanok és rágalmazók” említésével a bukott és a súlyosabb bűnöket elkövető emberek Szentlélek elleni bűnére, a Szentlélek rágalmazására utal, ami véleményünk szerint nem más, mint a Szentlélek ellen blaszfémia,

- a Trienti zsinat utáni időszakra általánosan jellemző, hogy az erkölcszociológusok a blaszfémia vonatkozásában nem tárgyalják a Szentlélek elleni káromlást, azaz a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnt, azzal csupán a benne szereplő ’blaszfémia’ szó előfordulása miatt az általánosságban vett blaszfémia súlyosságát indokolják meg,

- ezáltal úgy tűnik, hogy a Szentlélek elleni bűnt és értelmezését a továbbiakban nem tartják az erkölcszociológia tárgyának, hanem úgy tűnik, hogy azt más teológiai tárgyak (szentírásstudomány, dogmatika) hatáskörébe utalják át,

- Aquinói Szent Tamás *Summa*-jának általános blaszfémia-értelmezését az erkölcszociológusok alapnak tekintik, a tamási kategóriák alapján osztályozzák a blaszfémiát, jóllehet azt nem a hit, hanem a vallásosság erényének tárgyalása kapcsán, a Tízparancsolat második parancsolata elleni vétékként magyarázzák,

- általánosságban elmondható, hogy a blaszfémia bűnét a szóban kifejezett káromlásra szűkítik le, a tett által elkövetett káromlás csak a hozzá társuló szavakkal együtt minősül blaszfémiának – ezáltal leszűkítik az istenkáromlás bűnét a szóban kifejezett Isten elleni sértésekre.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a II. Vatikáni zsinat előtti évtizedek erkölcsoteológiai műveinek blaszfémia-magyarázatai szinte mindenben megegyeznek és csak részletekben térnek el egymástól. Közös vonásuk, hogy a Szentlélek elleni blaszfémiát nem említik, jóllehet az arról szóló szent tamási tanítást minden bizonnyal ismerték. A Szentlélek elleni blaszfémiáról szóló tamási cikkely a Szentlélek elleni blaszfémiát egy Isten ellenes magatartásban való konok megmaradásként és visszautasításként magyarázza, és ebből következően kimondja, hogy a Szentlélek elleni bűn valójában nem fogható meg egyetlen emberi aktusban – talán éppen e miatt az érv miatt nem tárgyalják a Szentlélek elleni blaszfémiát az erkölcsoteológián belül, mintegy az erkölcsi cselekvés szempontjából megfoghatatlannak tartva azt.

4. A Szentlélek elleni bűn értelmezése a II. Vatikáni zsinattól napjainkig

A II. Vatikáni zsinat előtti forrásaink blaszfémiáról, illetve a blaszfémiával kapcsolatosan a Szentlélek elleni káromlásról írt magyarázatainak rövid áttekintése után elérkeztünk a Zsinat (1963-1965) körüli években és az azt követő évtizedekben alkotó teológusok műveinek elemzéséhez. Az általunk – a teljesség igénye nélkül – kiválasztott neves teológusok: Häring, Peschke, White, Lawton és Weber munkáit elemezve azt kutatjuk a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn értelmezése kapcsán, hogy a zsinati teológia miként változtatta meg – amennyiben megváltoztatta – az e bűnről szóló tanítást.

A. A Szentlélek elleni bűn értelmezése Bernhard Häring teológiájában a Zsinat idején

1. Häring jelentősége a XX. század erkölcsoteológiájában

Bernhard Häring CSSR (1912–1998) a XX. század egyik legkiemelkedőbb és talán legtöbbet idézett, világszerte elismert erkölcsoteológusa, akinek tanítása a mai morális

oktatásban is nélkülözhetetlen szerepet tölt be. Fontos megemlíteni, hogy Häring azok közé a moralisták közé tartozik, akik kiemelkedő szerepet szántak a Szentírásnak az erkölcssteológia tanításának alátámasztásában is, amint ez művei mindegyikéből látszik.⁸⁸⁷

A II. Vatikáni zsinaton szakértőként tevékenykedő Häringnek hatalmas szerepe volt a Zsinat utáni erkölcssteológia megújításában, morálteológiai művei világszerte ismertek és elismertek.⁸⁸⁸ Számos írása közül dolgozatunkban csupán kettővel foglalkozunk részletesebben, amelyeknek általunk kiemelt szövegrészein keresztül áttekintést adunk Häring tanításáról a Szentlélek elleni blaszfémia témakörében. Egyik forrásunk a szerző talán legalapvetőbb és legismertebb műve, a számos nyelvre lefordított *Krisztus törvénye* kézikönyv, a másik a nyolc évvel későbbi *Christian Renewal in a Changing World* (*Keresztény megújulás egy változó világban*) című mű. Választásunk azért esett ezekre a morálteológiai szakkönyvekre a számos, Häring által írt művek közül, mert általuk azt a légkört és erkölcssteológiai látásmódot kívánjuk bemutatni, mely közvetlenül megelőzte, illetve kísérte a II. Vatikáni zsinatot. Fontos szempont volt az is, hogy a hatalmas Häring-életműből két, az erkölcsi tanítást különbözőképpen: a hivatalos egyházi tanítást és annak a gyakorlati életre való vonatkozását bemutató szakkönyvön keresztül ismertessük a szerzőnek a Szentlélek elleni blaszfémiáról szóló véleményét.

2. Häring tanítása a blaszfémiáról a *Krisztus törvénye* című művében

Első forrásunk a szerző egyik alapműve, a *Krisztus törvénye* kézikönyv, melynek első nyomtatott példánya 1954-ben jelent meg, nyolc évvel a II. Vatikáni zsinat kezdete előtt. Azóta e mű számos kiadást ért meg, magyarul 1997 óta veheti kézbe az olvasó.⁸⁸⁹

Maga a mű a Tízparancsolat sémáján keresztül⁸⁹⁰ dolgozza fel két nagy főrészben ('Krisztus hívása' – 'az ember válasza') a katolikus erkölcsstan alapjait. Häringnek mindvégig célja, hogy a Szentírás fényével világítson rá a központi igazságokra, és így nem véletlen, hogy az egy Test tagjai és az Isten országa evangéliumi képek által, Krisztuson keresztül akarja elvezetni az olvasót a keresztény erkölcsstan megértéséhez és annak a

⁸⁸⁷ WEBER, HELMUT, *Általános erkölcssteológia*, Ford.: Dr. Tuba Iván, Szent István Társulat, Budapest 2001 28.

⁸⁸⁸ Főként a *Gaudium et spes* kidolgozásában volt része. – Vö. 'Häring' szócikk – *MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON* [online] <http://lexikon.katolikus.hu/H/Häring.html> [2009. március 12.]

⁸⁸⁹ HÄRING, BERNHARD CSSR, *Krisztus törvénye I. – Általános erkölcssteológia*, Ford.: Németh Mihály, Efo Kiadó és Nyomda, Pannonhalma-Róma 1997 7.

⁸⁹⁰ WEBER, HELMUT, *Speciális erkölcssteológia*, Ford.: Dr. Tuba Iván, Szent István Társulat, Budapest 2001 23.

mindennapokban történő megéléséhez. Amint azt az előszóban olvasható, a szerző kézikönyvének címzettei teológusok, papok és hívek egyaránt, külön megemlítve köztük a gyóntatókat: számukra gyakran tanácsot is ad különféle kérdésekkel kapcsolatban, amint azt látni fogjuk az általunk vizsgált bűn és bűnfogalom elemzésre során is.⁸⁹¹

A kutatásunk tárgyául szolgáló Szentlélek elleni blaszfémiáról a *Krisztus törvénye* II. kötetében, a *Részletes erkölcssteológiában* két helyen ír Häring. Az első főrészben (*Élet Isten közösségében*) a három isteni erény közül a hit tárgyalásán belül olvashatunk róla a hitetlenség bűnének kifejtésében, majd pedig az Isten-tisztelet ellen elkövetett bűnökkel kapcsolatban a vallástalanság egyik formája, az istenkáromlás kapcsán kerül említésre.

A, A Szentlélek elleni bűn mint a hitetlenség egyik formája

A hitetlenség tárgyalása előtt Häring fontosnak tartja a hitetlenség fogalmának tisztázását: a hitetlenségnek, mint Isten ellen elkövetett bűnnek három fajtáját különbözteti meg. Felosztása szerint a hitetlenség lehet az ember saját hibáján kívüli hit-hiány abban az esetben, amikor a személy önhibáján kívül még nem döntött arról, hogy hisz-e Istenben vagy sem. Ezt a fajta hitetlenséget Häring még nem tartja bűnnek: mások bűnének, vétkes magatartásának következménye ez az állapot. A hitetlenség második fajtájához a hanyagságból, gondatlanságból eredő hitetlenséget tartozik: a személy, aki már megismerte az igazságot, érzi és tudja, hogy döntenie kell a hit kérdésében, azonban döntését elodázza, döntése meghozatala és véglegesítése még nem eléggé érinti vagy érdekli – ebben az esetben e bűn mértéke a személy hanyagságának mértéke és/vagy indítéka alapján bírálható meg. A hitetlenség legsúlyosabb formája a vétkes ellenállás, a hit vétkes elutasítása: ebben a személy tudatosan, szabad akarattal utasítja el a már megismert igazságot.⁸⁹²

Häring megállapítja: a hitetlenség az egyik legsúlyosabb bűn, hiszen „elzárja azt a hidat, amely üdvösségünk felé vezet.”⁸⁹³ Művéből és az általa idézett szentírásai versekből (Mk 16,16 és Jn 3,18)⁸⁹⁴ kitűnik: a szerző számára a személyes felelősség kérdése rendkívül fontos a hit kapcsán is. Ezen alapvetés szerint nem pusztán a személy általi érzelmi

⁸⁹¹ HÄRING, BERNHARD CSSR, *Krisztus törvénye I. – Általános erkölcssteológia*, 19-25.

⁸⁹² Vö. HÄRING, BERNHARD C.SS.R, *The Law of Christ, Volume 2, Special Moral Theology*, Translated by Edwin C. Kaiser, The Mercier Press, Cork 1963 53.

⁸⁹³ HÄRING, BERNHARD CSSR, *Krisztus törvénye II. - Részletes erkölcssteológia*, 69.

⁸⁹⁴ Mk 16,16: 'Aki hisz és megkeresztelkedik, az üdvözül; aki pedig nem hisz, elkárhozik.' és Jn 3,18: 'Aki hisz benne, az nem esik ítélet alá, de aki nem hisz, az már ítélet alá esett, mert nem hitt az Isten egyszülött Fia nevében.'

elutasításként kezeli a hitetlenséget, hanem egy személyes döntés 'eredményének' tartja, amely szabad döntés minden esetben az ember egész egzisztenciáját érinti.

Ez az a pont, ahol Häring rátér a hitetlenség bűnének súlyosságát magyarázva a Szentlélek elleni bűnre. Véleménye szerint e bűn komolysága és súlyos volta abból az igazságból magyarázható és érthető meg, mely kimondja: Isten saját Fiában, Jézus Krisztusban nyilvánította ki magát. A bűn ebben az esetben az, hogy a hitetlenségben elutasított, előzetesen megismert Igazság nem más, mint Krisztus, akiben a világ nem akart hinni (Jn 16,9⁸⁹⁵). A szerző világosan fogalmaz: „ha valaki a Szentlélek Isten kegyelmével felismeri Krisztus küldetésének lényegét, célját és ennek ellenére elutasítja Őt, az vét a Szentlélek Isten ellen, az halálos bünt követ el.”⁸⁹⁶

Mint látható, a hitetlenség kapcsán Häring a már az evangéliumokból megismert értelemben beszél a Szentlélek elleni bűnről. Jézussal együtt arról a súlyos, Istent és az Ő igazságát és jóságát visszautasító blaszfémiáról beszél – még ha ezt a szót magát nem is alkalmazza –, amely csakis az ember döntésén alapul és amely által az ember képes önmagát visszafordíthatatlanul a lehető legmesszebbre taszítani Istentől.

B, A Szentlélek elleni bűn mint istenkáromlás

Az Isten-tisztelet elleni bűnök közül a vallástalanság (Isten dicsőségének és szentségének kifejezett támadása) tárgyalásánál ír Häring a blaszfémia, mint Isten káromlása kapcsán a Szentlélek elleni bűnről.

Elsőként itt is a blaszfémia fogalmát tisztázza a szerző. Az istenkáromlás Isten megsértése és gyalázása, melynek irányulása többféle lehet: Istenre magára vagy Isten tevékenységeire és szentjeire. Ezek közül a legsúlyosabb forma az ún. sátáni káromlás, amely Isten dicsőségét és szentségét sérti olyan tettek, kifejezések vagy kijelentések által, melyek önmagukban gyalázzák Istent. Mivel ez a tett szándékos, így súlyos bűn, azonban súlyát szabadságának és tudatosságának mértéke határozza meg.⁸⁹⁷

Bizonyos jelek és mozdulatok is hordozhatnak istenkáromlást, ugyanígy az átkozódás is, ha az ember a keresztre vagy a szentségekre hivatkozva kíván rosszat

⁸⁹⁵ Jn 16,(8)9: '(Ő (a Vigasztaló), amikor eljön, meggyőzi a világot a bűnről, az igazságról és az ítéletről:) vagyis a bűnről, hogy nem hisztek bennem;(...)'

⁸⁹⁶ HÄRING, BERNHARD C.SS.R, *The Law of Christ, Volume 2, Special Moral Theology*, 53.

⁸⁹⁷ HÄRING, BERNHARD C.SS.R, *The Law of Christ, Volume 2, Special Moral Theology*, 205. – A szerző ezt kiegészíti: amennyiben az istenkáromlás gondolatban jelentkezik és ezt a személy gyónásban is megvallja, joggal vélhető, hogy az illető kényszerképzetekben él és kísértésekkel küzd, ha hite és élete Istennek tetsző. Ebben az esetben csak egy dolog tanácsolható neki: gondolataitól ne rémüljön meg, ne foglalkozzon velük, és Istent időről időre dicsőítse.

valakinek. Eretnékséget abban az esetben fejez ki az istenkáromlás, ha az ember azt vitatja el Istentől, ami a sajátja (mindenhatóság, örökkévalóság, stb.) vagy ha olyan tulajdonsággal ruházza fel, mely nem egyeztethető Isten lényegével össze (igazságtalanság, rosszakarat, stb.).

Fontos leszögezni: mindenfajta istenkáromlás súlyos bűn, függetlenül annak bármely kiváltó okától, legyen az megvetés, harag, türelmetlenség vagy gyűlölet. A szokásból elkövetett káromkodás a megvetés jele, nem más, mint „a pokol nyelve.”⁸⁹⁸ Ezutóbbi abban az esetben nem bűn, ha az embert csupán hirtelen haragja ragadta el, de küzd az ellen. Bűnné akkor válik, ha elkövetője nem harcol ellene, ha talán még örömét is leli az istenkáromlásban, vagy ha teljesen közömbös vele szemben. Ebben az esetben az illető magatartásában a rossz szokás meggyökeresedhet, s ekként alapja lehet más súlyos bűnöknek is. A szerző fontosnak tartja megemlíteni: ha az istenkáromló bűnét ittasan követi el, abban az esetben bizonyul a blaszfémia súlyos bűnnek, ha az illető tudja, hogy istenkáromló szavakat szokott használni ilyen állapotban. Az ilyen magatartás ellen az ital, mint szenvedély elleni küzdelem az, amely megóvhatja az embert az istenkáromlás bűnének és esetlegesen más súlyos bűnök ittas állapotban való elkövetésétől.

Számos mindennapos kijelentés is lehet istenkáromló, melyek azonban ténylegesen megsérthetik Isten és így csökkenthetik dicsőségét az emberek előtt. Ezeket a kijelentéseket el kell kerülni, csakúgy, mint a szent szavak haragos említését, melyek adott esetben súrolhatják az istenkáromlás tényét.⁸⁹⁹ Amennyiben ez az indulat Isten ellen irányul közvetlenül, akkor szándéka miatt válik istenkáromlóvá a szent szavak említése.

Abban az esetben, ha a dühös indulat és sértés a szentek – azaz Isten dicsőségének visszatükröződései – felé irányul, közülük is különösképpen Szűz Máriára, szintén istenkáromlásról kell beszélnünk. Ez a fajta káromlás és szidás istenkáromlásnak minősül és ekként súlyos bűn, mivel magát Isten sérti meg, Akivel szentjei közvetlen kapcsolatban állnak.

Háring kitér az embertárs megátkozására is. Ez a cselekedet a felebaráti szeretettel szemben elkövetett súlyos bűn, az imával, azaz az istentisztelet megnyilvánulásának egyik formájával áll szemben. A megátkozás nem tekinthető azonban istenkáromlásnak abban az esetben, ha az közvetlenül nem Istent vagy az Ő tulajdonságait sérti meg.

⁸⁹⁸ HÄRING, BERNHARD C.SS.R, *The Law of Christ, Volume 2, Special Moral Theology*, 206-207.

⁸⁹⁹ Ilyen istenkáromló kifejezésekre példák: „Hol van Isten igazságossága?“, „Hát van Isten az égben?“. A szent szavak haragos említése lehet, ha azok egész sorát, Isten szeretetének titkait kiabálja az ember egymás után. Utóbbi esetben a lekipásztori tanítás által kell kiemelni azt, hogy az ilyen beszédek helytelenek és illetlenek. – HÄRING, BERNHARD C.SS.R, *The Law of Christ, Volume 2, Special Moral Theology*, 206-207.

A szerző beszél az istenkáromlás büntetéséről is, amihez a Szentírásban olvasottakat veszi alapul. Az Ószövetségben a mózesi törvények szerint halálbüntetés sújtotta az istenkáromlót (Lev 24,16⁹⁰⁰), az Újszövetségben maga Jézus beszél e bűn büntetéséről. Az Úr válaszol ellenségei vádjára (Belzebub által űz ördögöt), a vádat a Szentlélek elleni káromlásnak nevezve: ez a bűn sem ezen a világon, sem pedig a jövőben nem nyer bocsánatot (Mt 12,31k.).

Záró megjegyzésként Häring az istenkáromlás polgárjogi vonatkozásait foglalja össze röviden, megemlítve az ókori pogányok (megvetették és elkerülték az istenkáromlókat), Justinianus császár (halálbüntetést szabott ki az istenkáromlókra törvénykönyvében), valamint a német jogrend istenkáromlásra vonatkozó rendeleteit és szokásait (három évig terjedő börtönbüntetéssel sújtható az, aki istenkáromlóként megsérti bármely bevett felekezet tagjainak vallásos érzését, valamint viselkedésével botrányt okoz). Noha napjainkban kérdéseket vet fel ez utóbbi törvény megfogalmazása (hogyan állapítható meg, hogy az istenkáromló tett sértett-e vallásos érzést és okozott-e botrányt ezáltal?), mégis fontos megállapítás, hogy „egyetlen társadalom sem hagyhatja büntetlenül a káromlást, ha igényt tart a vallásra és a vallásos érzületre”.⁹⁰¹

A fentiekből világosan kitűnik, hogy Häring a káromlással kapcsolatban csupán a bűn komolyságát és az érte járó büntetés szigorúságát magyarázó újszövetségi idézetként említi meg a Szentlélek elleni káromlást és annak megbocsáthatatlan voltát mint örök büntetést, párhuzamba állítva azt az Ószövetség káromlásról való tanításával, amely nem beszél e bűn túlvilági vonatkozásáról.

Itt fontos még megjegyeznünk a következőt: a szent nevek hiába vételét a szerző bővebben a második parancsolat vonatkozásában, azaz Isten nevének tisztelete kapcsán tárgyalja műve későbbi (4. *Az Isten-tisztelet főbb megnyilvánulási formái*) fejezetében. Noha ennek kapcsán is beszél a tudatos Isten-sértésről, azaz a káromlásról, valamint az embertárs ellen elkövetett átkozódásról is, azonban ebben a szakaszban nem utal a Szentlélek elleni bűnre.⁹⁰²

⁹⁰⁰ Lev 24,16: 'Aki káromolja az Úr nevét, halállal lakoljon: kövekkel verje agyon az egész közösség, akár bennszülött, akár jövevény, mert aki az Úr nevét káromolja, annak halállal kell lakolnia.'

⁹⁰¹ HÄRING, BERNHARD C.SS.R, *The Law of Christ, Volume 2, Special Moral Theology*, 206-207.

⁹⁰² Vö. HÄRING, BERNHARD C.SS.R, *The Law of Christ, Volume 2, Special Moral Theology*, 276-281.

C, A Szentlélek elleni bűn összegzése a *Krisztus törvénye* alapján

Mint láhattuk a fentebbi két rész alapos áttekintése során, Bernhard Häring két, Isten ellen elkövethető bűn, a hitetlenség és az istenkáromlás vonatkozásában tárgyal a Szentlélek elleni blaszfémiáról a még a II. Vatikáni zsinatot megelőzően írt *Krisztus törvénye* című művében.

A hitetlenség esetében e bűn eredeti, azaz Jézus Krisztus által szándékolt értelmezésével találkozunk: ez az a legsúlyosabbnak, vagyis megbocsáthatatlannak mondott vétek, e bűnös állapot megélésével az ember önmagát zárja el Isten végtelen szeretetétől és irgalmától azáltal, hogy nem fogadja el azt az Isten Fia közvetített Istentől közölt igazságot, mely a Lélek által nyer bizonyosságot, azt a sátán művének tulajdonítva.

Az istenkáromlás (blaszfémia) esetében a Szentlélek elleni bűnről szóló logiont a káromlás büntetésének súlyosságát igazoló állításként állítja az olvasó elé: a jézusi mondat azt hivatott kifejezni, hogy az istenkáromlás az Ószövetség által a káromlás vétkére kiszabott evilági halálbüntetésnél is komolyabb büntetést érdemel, ami nem más, mint a túlvilági megbocsáthatatlanság, azaz az örök halál.

3. Häring tanítása Isten nevének tiszteletéről és a blaszfémiáról a *Keresztény megújulás egy változó világban* című művében

A *Krisztus törvénye* témánkra vonatkozó részeinek elemzése után a szerző egy másik művének, a *Christian Renewal in a Changing World*⁹⁰³ (*Keresztény megújulás egy változó világban*) című könyvét vizsgáljuk meg közelebbről kutatásunk tárgyának fényében. E mű 1962-ben, a Zsinat első évében keletkezett, angol nyelvre a Zsinat harmadik sessio-ja alatt ültették át, igencsak időszerű döntés alapján: e zsinati sessio témája az Egyháznak a mai világban való jelenléte volt.

Választásunk több okból esett erre a Häring-műre. Mivel a *Krisztus törvénye* kézikönyv, és mint ilyen, feladata az, hogy a katolikus erkölctant tételesen ismertesse, második forrásként a szerző egy olyan alkotását kívántuk vizsgálatunk tárgyává tenni, mely gyakorlatiasabb szempontból állítja ezt a teológiai tárgyat az olvasó elé. Nem tekinthettünk el attól a tényről sem, hogy – amint fentebb említettük, - e mű a II. Vatikáni zsinat első

⁹⁰³ HÄRING, BERNHARD, *Christian Renewal in a Changing World – A New Approach to Moral Theology*, The Mercier Press, Cork 1966

éveiben keletkezett. E könyvet elolvasva kitűnik, hogy a benne írtak hűen tükrözik azt, miként változott, nyílt ki a Zsinat szellemében az erkölcssteológia a változó mindennapok problémái felé is.

E fejezet bevezetőjében nem szerepelt célkitűzésként a szerző ezen könyvében található összes olyan szövegrész magyarázata, amely tartalmazza a Szentlélek elleni bűnről szóló jézusi kijelentést. Ezt, ha akarnánk, sem tehetnénk meg, hiszen eme művében nem említi kifejezetten a Szentlélek elleni bűnt, csak átvittén utal rá a hitetlenség és blaszfémia kapcsán. Amint szembetűnik a fejezetek címét olvasva is, a szerző nem a bűnöket és azok büntetéseit hangsúlyozza, hanem azt az isteni szeretetet állítja olvasója elé, amely személyes választ vár minden embertől.

A, A hitetlenség

Noha Häring nem említi e művében a hitetlenséggel kapcsolatban a Szentlélek elleni bűnt, mégis ennek a bűnnek az elrettentő és örök volta lebeg a szeme előtt, amikor az emberi szív, értelem és akarat Istennek adott válaszáról ír az *A lélek bensőséges találkozása Istennel (The Soul's Intimate Encounter with God)* című fejezetben.⁹⁰⁴ A szerző ebben bemutatja azt a 'folyamatot', amelynek eredményeként az embernek választ kell adnia a már megismert hitre: vagy Isten mellett dönt, vagy nem. Ez végső soron nem más, mint vagy a Szentlélek elleni bűn elkövetése, vagy a sátán csábításának való ellentmondás, azaz Isten igazságának és szeretetének a visszautasítása vagy az elfogadása.

A szerző a Szentírás alapállításából indul ki: Isten Igéje személyesen jelent meg az emberek életében az Atya Szavaként, Jézus Krisztusban. Ez az isteni üzenet, csakúgy, mint az isteni megváltó terv, személyes választ kíván az ember részéről, amely nem lehet más, mint az ember egész létének teljes Isten felé fordulása. Ennek az igazságnak a hittel való legbensőségesebb kapcsolata a szentségekben fejeződik ki. Közülük a keresztség az a szentség, melynek elfogadásán keresztül a megkeresztelt kifejezi szilárd hitét Krisztusban, valamint kinyilvánítja azt, hogy magát teljes szívéből Isten szerető gondoskodása alá helyezi és Neki adja egész életét. Häring megerősíti ezt az állítást: a keresztség nem más, mint ünnepélyes elfogadása és megvallása a hitnek, amely mindenki számára új élet forrása lehet.

⁹⁰⁴ HÄRING, BERNHARD, *Christian Renewal in a Changing World – A New Approach to Moral Theology*, 170. és köv.

A szerző kijelenti: a hit megvallása csak akkor tökéletes, ha magában foglalja az ember egész személyiségét, azaz annak lelkét, értelmét és szívét. A hitben adott, a személy minden képességét egybefoglaló értelmi beleegyezés⁹⁰⁵ által a hívő ember elismeri Isten mindenek feletti és jószándékú akaratát – ez az aktus végső soron Isten kegyelmének bizakodó elfogadása.

A keresztény igazságoknak a pusztán értelemmel történő elfogadása, főként, ha ahhoz egyféle Istentől való elidegenedés is kapcsolódik, halálos bünt eredményez, megöli a hitet. A hit csak akkor tudja kifejteni éltető erejét, ha a bűnös őszinte annak elfogadásában és a hit fényében megbánja bűneit. A holt hit maga tagadás és a szeretet inspirálta isteni kinyilatkoztatás megsértése, ugyanakkor nem hordozza magában a megtérés lehetőségét sem. Amíg a bűnös hisz az igazságban, alapvetően saját bűneit ítéli el, ezzel megerősítve a saját és a cselekedetei fölötti isteni ítélet jogosságát. Az ember legsúlyosabb vétkei azok, amelyek rombolják a hitet és ezáltal elvágják az embert a megváltástól. Häring nevesíti ezeket a bűnöket: ilyen hitet romboló bűn az eretnokség, a hitetlenség, a hittagadás és a hitigazságokban való akaratlagos kétely.

A hitetlenség az a bűn, amelyet akkor követ el az ember, amikor visszautasítja Krisztust és az ő tanítását olyan esetben, amikor ténylegesen szembesül a keresztény igazságokkal. Ez a bűn akkor válik hittagadássá, amikor a megkeresztelt hívő hátat fordít a kereszténységnek is. A hit erénye nem csak akkor kerül veszélybe, ha a személy elköveti a hittagadás vagy a hitetlenség bűnét, hanem akkor is, amikor akarattal kételkedővé válik a hit dolgait illetően. Ebben a kételkedésben az ember önmagát Isten fölé helyezve, Isten szavának ítélőjeként mutatkozik meg: a büszkesége és szívének a szertelen vágyak miatti romlottsága minden hit-ellenes bűn alapja, így a hitetlenségé is.⁹⁰⁶

A fentebbiek alapján biztosak lehetünk abban, hogy a Szentlélek elleni bűn nevesítése nélkül is Häring erre a bűnre gondolt, amikor a hitetlenséggel (és a többi hit elleni bűnnel) kapcsolatban a szív, azaz az egész személy akaratlagos döntéséről beszél Isten és igazságai mellett vagy ellen. Noha e dolgozatnak nem célja a hit elleni bűnök részletes tárgyalása, azt kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy a Szentlélek elleni bűn

⁹⁰⁵ A szerző ezzel kapcsolatban az Ószövetségben található 'szív' képét említi meg: a 'szív' fogalom alatt a biblikus nyelvhasználatban a személyiség középpontját és létezésének teljességét értették, mely szív tisztasága egyenértékű volt a személy egészének tisztaságával, különösen értelmének és akaratának tisztaságát fejezte ki. – HÄRING, BERNHARD, *Christian Renewal in a Changing World – A New Approach to Moral Theology*, 181.

⁹⁰⁶ A szerző itt is, csakúgy, mint a *Krisztus törvénye* című könyvében, felhívja a figyelmet a hitetlenség bűnét meggyónók számára adott gyóntatói tanácsokra, az imára és a hit igaz megvallására. – HÄRING, BERNHARD, *Christian Renewal in a Changing World – A New Approach to Moral Theology*, 182.

minden további hit elleni bűnnek (eretnység, hittagadás, kétely) is gyökere és eredete, mint gőgből és büszkeségből szabad akarattal elkövetett hátat fordítás Istennek.⁹⁰⁷

B, A káromlás

A káromlásról részletesen az *Imádó szeretet (Adoring Charity)* című fejezetben olvashatunk Isten nevének tisztelete kapcsán. Ezen a helyen szintén csak következtethetünk a Szentlélek elleni blaszfémia bűnére, kifejezetten nem említi a szerző.⁹⁰⁸

Häring a Krisztustól tanult imádságon, a Miatyánkon keresztül vezeti el olvasóját a blaszfémia értelmezéséhez. Elsőként megállapítja: amikor Jézus nevében imádkozik az ember, figyelembe kell vennie azt, hogy Isten e névben tárta fel az emberek iránti személyes és bensőséges szeretetét, és hogy e név az, mely biztosítja őt az üdvösségről. Jézusnak az Atya iránti szerető engedelmessége által az ember Istennel is bensőséges kapcsolatba kerül, Őt Atyának szólíthatja, Jézus nevében válik nyilvánvalóvá Isten valódi lényege és neve: Isten irgalmas és szerető atyja teremtményeinek.

Amikor az ember imádkozik, nem pusztán Jézus utasítását követi, amikor Istent Atyának szólítja, hanem kéréssel is fordul Istenhez, Jézus biztatására és a Szentlélek sugalmazására (Lk 11,2-4⁹⁰⁹). A hívő, ha bánja bűneit, bízik Isten határtalan kegyelmében és megbocsát az ellene vétőknek, hitvallást tesz: saját hitét vallja meg Isten és a megváltó Krisztus szent neveinek erejében.

E sorai után a szerző a blaszfémia súlyosságát méltán hangsúlyozza ki: ez a szörnyű bűn, amely nem más, mint tettekkel, szavakkal vagy gondolatokkal elkövetett megsértése az Úrnak vagy szentjeinek, támadás Isten magasztossága ellen. A szándékosan elkövetett átkozódás egyike az Isten elleni legkomolyabb támadásoknak, amennyiben ez szokássá válik, akkor a hiteles imádság ellentétéként értelmezendő. Ha a szent neveket valaki valamely negatív érzelme (harag, gyűlölet stb.) kifejezéseiként alkalmazza és e szokásán nem próbál meg változtatni, könnyen válhat istenkáromlóvá. Az ilyen ember egy idő után képtelen az imádságra, elhomályosul előtte Isten hatalmának és egyben kegyelmének az elismerése is.⁹¹⁰

⁹⁰⁷ HÄRING, BERNHARD, *Christian Renewal in a Changing World – A New Approach to Moral Theology*, 181-183.

⁹⁰⁸ HÄRING, BERNHARD, *Christian Renewal in a Changing World – A New Approach to Moral Theology*, 292-294.

⁹⁰⁹ Lk 11,2-4: 'Amikor imádkoztok, ezt mondjátok: Atyánk! Szenteltessék meg a te neved, ...'

⁹¹⁰ HÄRING, BERNHARD, *Christian Renewal in a Changing World – A New Approach to Moral Theology*, 293-294.

C, A Szentlélek elleni bűn a *Keresztény megújulás egy változó világban* című műben

Összegzésül megállapíthatjuk, hogy Häring e művében is átfogó képet kap az olvasó a hitetlenség és a káromlás bűnének természetéről, noha teológiailag messze nem olyan részletességgel, mint a szerző *Krisztus törvénye* című kézikönyvében.

Noha ebben, a gyakorlati erkölcteológiát jobban megvilágító műben konkrétan nem beszél a szerző a Szentlélek elleni bűnről, mégis azt méltán érthetjük az általunk elemzett szövegrészek mögé. Ezt a feltételezést megerősíti az is, hogy a *Krisztus törvényé*-ben olvasottakkal összevetve bizonyos: ugyanarról a Szentlélek elleni blaszfémiáról van szó mindkét mű esetén a hitetlenség és a káromlás tárgyalása kapcsán. A vallástalanságot mint bűnt nem említi a szerző az isteni Név tiszteletét, illetve az az elleni bűnöket tárgyalva, sokkal fontosabb számára, hogy az istenkáromlást a mindennapi életben is fontos szerepet betöltő imádsággal, mint Isten nevében és hatalmában való feltétlen bizalommal állítsa szembe.

4. Häring blaszfémiáról szóló tanításának összegzése és ezen tanítása fejlődésének értékelése

A fentebbi két Häring-mű számunkra aktuális szövegrészei tanulmányozása során láthattuk, hogy az erkölcteológus két, egymástól teljesen eltérő tematikájú művében a Szentlélek elleni bűn értelmezése az egyes, azonos témájú (a hitetlenséget, illetve az istenkáromlás bűnét – a *Krisztus törvényé*-ben a vallástalanság kapcsán – tárgyaló) szövegrészekben megegyező.

Röviden a következő pontokban összegezhetjük Häring blaszfémiáról és ezen belül a Szentlélek elleni bűnről szóló tanítását:

- a *Krisztus törvénye* című műben két témában fejt ki a blaszfémiáról szóló tanítást: a hitetlenség bűneinek egyikeként és a vallástalanság egyik formájaként – közös pont, hogy mindkettő kapcsán megemlíti a Szentlélek elleni bűnt,

- a hittel mint az isteni erények egyikével kapcsolatban értelmezve, az istenkáromlás bűne a hitetlenség egyik megnyilvánulása, benne különösképpen hangsúlyt kap a személyes felelősség,

- mivel a hitetlenség az ember egész egzisztenciáját érintő döntés következménye, így az súlyos bűn – ennek kapcsán tér rá a Szentlélek elleni blaszfémiára, amely nem más, mint a már előzetesen megismert Igazság: Jézus Krisztus elutasítása – ebben az értelmezésben a Máté- és Márk-evangéliumokból ismert magyarázatot ismétli meg a szerző,

- a másik értelmezés szerint az istenkáromlás a vallásosság elleni bűn, melynek fogalmi tisztázása során Aquinói Szent Tamás kategóriái segítségével rendszerez Häring: a témán belül kitér a tettek általi blaszfémiára, az átkozódásra és az eretnekséget tartalmazó istenkáromlásra is,

- az istenkáromlás minden esetben súlyos bűn és emiatt büntetést érdemel: büntetését az Ószövetségben a Törvény szabályozta; az Újszövetségben maga Jézus beszél róla, kifejtve, hogy az Őt érő vád bűn a Szentlélek ellen, ami mint ilyen, soha nem nyerhet bocsánatot; civiljogi büntetése mindenkor az állam jogi szabályozásának feladatkörébe tartozik,

- fontos látnunk: míg a hitetlenség kapcsán egyöntetű és egyértelmű a Szentlélek elleni bűnről szóló szentírási vers szerepe és annak értelmezése (e bűn megbocsáthatatlan, mivel az ember gögijében nem képes elismerni Isten mindenhatóságát és elfogadni kegyelmét), addig a káromlás tekintetében e verset csupán a bűn súlyosságára vonatkozó utalásként alkalmazza a szerző,

- a *Christian Renewal in a Changing World (Keresztény megújulás egy változó világban)* című műben – amely gyakorlatiasabb szempontú a *Krisztus törvénye* című írásnál, – kifejezetten nem említi Häring a Szentlélek elleni bűnt, de két helyen is utal rá,

- elsőként a hittel kapcsolatosan a hitetlenség egyik megnyilvánulásaként tárgyalva az istenkáromlást, kifejti: az embernek a már megismert hitre választ kell adnia, vagy Isten mellett vagy Isten ellen dönt – ez nem egy egyszeri tett, hanem egy folyamat, amely a szentségekben való részesedés által valósul meg, feltétele az őszinteség és a bűnbánat,

- ha az ember a kereszténységnek is hátat fordít, hittagadóvá válik, hiszen akarattal kételkedővé válva a hit dolgait illetően Isten fölé helyezi saját magát,

- valószínű, hogy itt Häring a Szentlélek elleni bűnről beszél, noha azt nem nevezi meg: a személy akaratlagos döntése, az Istennek és igazságának választása vagy elutasítása konkrétan e bűn: a Szentlélek elleni káromlás jellemzői, amely bűn – megállapítása szerint – minden további hit elleni bűn gyökere,

- a másik helyen a káromlást tárgyalja Isten tisztelete vonatkozásában, az Úr imájából kiindulva: a Miatyánk Jézus nevében való ima, az Ő nevében válik nyilvánvalóvá Isten valódi lényege és tárul fel az emberek iránti szeretete – ebben az imában az Atya

nevének a Szentlélek általi megszentelését kéri a hívő, azaz hitvallást tesz a Szentháromság mellett,

- az istenkáromlás ebből következően Isten szavak, tettek, vagy gondolatok általi megsértése – amennyiben szokássá válik, úgy a hiteles imádság ellentéte lesz, és olyannyira elmélyül, hogy az ember képtelen lesz az imádságra, Isten hatalmának és kegyelmének elismerésére,

- mindez arra enged következtetni, hogy kimondatlanul is ismét a Szentlélek elleni bűnhöz jut el Häring 'az istenkáromlás mint az imádság ellentéte' gondolatból – ebben az esetben a Szentlélek elleni bűn mintegy az istenkáromlások által szokássá lett bűnös magatartásként a sokféle blaszfémiaának a végkifejlete,

- összevetve a *Keresztény megújulás egy változó világban* című könyv két blaszfémia-értelmezését, megállapítható, hogy – noha a Szentlélek elleni bűnt egyik magyarázat sem nevezi nevén,– Häring azt a bűnt, amely a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnnel azonosítható, rendkívül fontosnak értékeli a hit és a vallásosság tárgykörében: míg a hitetlenség esetében a Szentlélek elleni káromlás minden további hit elleni bűn kiindulási pontja, a vallásossággal kapcsolatosan a szokássá vált istenkáromlás torkollik bele ebbe a megbocsáthatatlan bűnbe.

Mindezek alapján összefoglalásként elmondható: Bernhard Häring tanítása a Szentlélek elleni bűnről egyfajta szintézise e bűn századokon átívelő erkölcszociológiai értelmezéseinek. Nem csak a hitetlenség kapcsán, hanem a vallástalanság szempontjából is kifejti tanítását erről a bűnről, mindkét esetben kihangsúlyozva e bűn megbocsáthatatlan voltát. Az istenkáromlás Häring értelmezésében is Isten és az Ő igazsága ellen elkövetett súlyos sértés és bűn, amelyben ha akarattal megmarad az ember, nem nyerhet sohasem megbocsátást.

B. A Szentlélek elleni bűn mint blaszfémia értelmezése a Zsinat utántól napjainkig

1. Peschke értelmezése

A II. Vatikáni zsinat utáni időszakban született blaszfémia-értelmezések közül elsőként a Zsinat utáni első erkölcszociológus-generáció egyik kiemelkedő alakja, C. Henry

Peschke tanítását ismertetjük. *Keresztény etika* című művének⁹¹¹ első kiadása, melyben a II. Vatikáni zsinat tanításának és iránymutatásának fényében tárgyalja újra az erkölcssteológiát, 1975-ben jelent meg.⁹¹²

Kétkötetes összefoglaló műve előszavában a szerző megerősíti: nem csupán az általános értelemben vett katolikus teológiában, hanem a morálteológiában is fontos fordulópontnak tekinti a Zsinatot. Célja nem más, mint olyan, a katolikus morálteológiát összegző kézikönyvet adni a teológushallgatók kezébe, amely méltán képezheti alapját a Zsinat utáni erkölcsi tanítás megismerésének. Műve bevezetőjében Peschke külön megemlíti Bernhard Häringet, aki számára nem csak tanítói tekintély, hanem a kézikönyve egyik mentora és értékelője is.⁹¹³

A, A profanitás és a blaszfémia

Speciális morálteológiájában a szerző az emberi élet két legfontosabb vonatkozása kapcsán tárgyalja a keresztény ember erkölcsi felelősségét: elsőként a vallásosság világában a vallást és a teológiai erényeket, majd a teremtett világban való emberi tevékenységekkel kapcsolatos erkölcsi tanítást fejt ki részletesen. A kutatásunk tárgyát képező blaszfémia kérdéskörére részletesen az első részen belül, az Isten imádásával kapcsolatban tér ki, Isten nevének helytelen használatára vonatkozóan.

Peschke különbséget tesz a profanitás és a blaszfémia bűne között. A profanitást olyan, Isten nevének hiábavaló használataként értelmezi, mely a szent név meggondolatlan alkalmazásából fakad. Véleménye szerint ez a meggondolatlanság a teológusokat is fenyegeti: az általuk a szent név és az isteni misztériumok pusztán kutatói szempontból való, eltárgyasított említése és használata kimeríti a profanitás vétkét. Szorosabb értelemben véve Isten nevének világi és gondatlan alkalmazása hiábavaló és sértő tett, nem lehet eszköze profán érzések és érzelmek kifejezésének. Ennél még súlyosabb a

⁹¹¹ PESCHKE, C. HENRY, S.V.D., *Christian Ethics*, Vol. 1.: A Presentation of General Moral Theology in the Light of Vatican II., C. Goodliffe Neale, Alcester and Dublin 1977² és PESCHKE, KARL H., S.V.D., *Christian Ethics*, Moral Theology in the Light of Vatican II., Vol. II.: Special Moral Theology, Revised Edition, C. Goodliffe Neale, Alcester 1993

⁹¹² Itt meg kell említenünk, hogy Helmuth Weber (akinek a későbbiekben foglalkozni fogunk témánkat illető megállapításaival) *Speciális erkölcssteológiájában* úgy említi meg Peschke *Speciális erkölcssteológia (Spezielle Moralthologie)* című művének 1995-ös trieri kiadását, mint a speciális erkölcs klasszikus kérdéseivel foglalkozó, 1993 és 1995 között német nyelven megjelent legfontosabb kézikönyvek egyikét. Meg kell jegyeznünk, hogy az általunk forrásul használt Peschke által írt könyvek, amelyek ugyanazt a címet viselik (*Christian Ethics*, Vol. I. és Vol. II.) már megjelentek angol fordításban 1977 előtt. – Vö. WEBER, HELMUT, *Speciális erkölcssteológia*, 21. és PESCHKE, C. HENRY, S.V.D., *Christian Ethics*, 1977²

⁹¹³ PESCHKE, C. HENRY, S.V.D., *Christian Ethics*, Vol. 1., v – vi.

profanitás bűnének az a fajtája, amely bűnös harag vagy más bűnös érzés Isten nevével való kifejezése által sérti meg a Teremtőt. Noha ebben az esetben a bűn sokszor a meggondolatlanságból ered, és mint ilyen, 'csupán' bocsánatos vétekként értelmezendő, mégis, amennyiben szokássá válik a bűnös haragban kimondott isteni névvel való visszaélés, úgy az már nagyon komoly és súlyos tiszteletlenségnek minősül. Ugyanígy a szent neveknek egyes gyűlöletet kifejező inzultusokban és átkozódásokban való alkalmazása is súlyos bűn.⁹¹⁴

A profanitás bűnének kibontása után Peschke a blaszfémia tárgyalására tér rá. Véleménye szerint az istenkáromlás fogalmkörébe minden olyan beszéd, gesztus vagy ábrázolás beletartozik, amely Isten megvetését tartalmazza vagy Őt sérti. Egyrészt, a blaszfémia – mint a vallás ellen (oly gyakran) elkövetett bűn, – a legsúlyosabb sértés Isten szeretete ellen, hiszen az Ő dicsőségét veszi semmibe sokszor mások előtt is, másrészt, ez a bűn nem más, mint eretnekség: Isten mindenekfölött való tiszteletének, szentségének és jóságának megtagadása. Utóbbiról beszélünk abban az esetben is, amikor különféle előadások (színházakban, televíziókban) és nyomtatásban megjelenő értekezések gúnyolják ki Isten, Krisztust, a szenteket és magát a vallásosságot. Ezek célja az, hogy a mai, szekularizált világban lerombolják a vallásos értékeknek és érzelmeknek az utolsó maradványait is, kárt okozva azok szívében és gondolkodásában (főként a fiatalokéban és a gyerekekéban), akik hallják az ilyen megnyilvánulásokat. H. Boelaars-ra hivatkozva Peschke kihangsúlyozza: e bűnök által nem csak Isten megváltói munkája szenved kárt, hanem az ember létezésének legfontosabb értékei is megsérülnek, így a személyes hit, a bizalom, a szeretet és a vallásosság.⁹¹⁵ Amint a szólásszabadság egyedüli korlátja az igazság (bármiről legyen is szó), ugyanúgy az Istenről és Krisztusról szóló igazság is határt szab a megnyilatkozóknak, nem beszélve a másik ember által szentnek tartott személy, személyek tiszteletéről.

Írányultsága szerint kétféle blaszfémiát különböztet meg a szerző. A direkt istenkáromlás magát Istent sérti meg, ezek legsúlyosabb formái Isten átkozása, képének vagy a szent keresztnek megtaposása, valamint az ég felé történő átkozódás. Az indirekt blaszfémia a szenteket vagy a szent tárgyakat támadja, és csak abban az esetben számít súlyosan bűnös sértésnek, ha magában foglalja a szent lenézését. Peschke szerint az indirekt

⁹¹⁴ PESCHKE, KARL H., S.V.D., *Christian Ethics*, Vol. II.: Special Moral Theology, 186-187.

⁹¹⁵ PESCHKE, KARL H., S.V.D., *Christian Ethics*, Vol. II.: Special Moral Theology, 187. – BOELAARS, H., *La Blasfemia*, In: *Studia Moralia* 17, Academia Alphonsiana, Institutum Theologiae Moralis, Roma 1979 208.

istenkáromlás azon formája, amely a kegyesség hiányos formáit teszi nevetségessé, nem számít blaszfémianak, azonban számos esetben sértő lehet.

A szerző fontosnak tartja megemlíteni a tényt, hogy az emberek, különösen a férfiak, pusztán megszokásból káromolják Istent, férfiasságuk fitogtatásának megnyilvánulása a durva, nyers beszéd, amit sok fiatal is utánoz. E viselkedés okaként a valódi hit és a vallásosság hiányát nevezhetjük meg, s noha a szokás, az utánzás vagy az Istenről alkotott helyes elképzelés hiánya csökkentheti a bűn súlyát, az effajta viselkedés sértő és illetlen.

Peschke a blaszfémia értelmezését követően fontosnak tartja megjegyezni: noha a köznyelv számos, a másik embert szidó kifejezést átoknak, káromlásnak nevez, ezek mégsem számítanak annak, hiszen nem Isten tiszteletét vagy szent dolgokat sértenek meg. Ezeknek a kifejezéseknek a használata sok esetben egyáltalán nem számít bűnnek, azonban fontos tudni: könnyen megsérthetik az embertárs iránti szeretetet, valamint magukban hordozzák a harag bűnét.⁹¹⁶

B, Értékelés

Peschke blaszfémiáról szóló tanítását áttekintve megállapítható, hogy blaszfémia, azaz istenkáromlás alatt az isteni név és szentség használatával való szó- és tettebeli visszaéléseket érti. Moralistaként tisztán erkölcszociológiai szempontból értelmezi az istenkáromlást, annak a gyakorlati életben való konkrét megnyilvánulásait osztályozza, művében nem jelenik meg a blaszfémiával kapcsolatban a 'Szentlélek elleni bűn' kifejezés.

A profánítás és a káromlás közötti különbséget kiemelve, a szerző mindenki számára világossá teszi azt az erkölcszociológiában fontos tételt, miszerint a megszokásból, szinte tudattalanul véghezvitt, valamint a tudatosan elkövetett sértő tett bűnként nem esik azonos besorolás alá. Peschke munkáját értékessé és mindenki számára megérthetővé és felfoghatóvá teszi az a tény, hogy a mindennapi életből vett példái, különösen pedig a teológusok figyelmét a saját munkájuk veszélyeire felhívó, Isten 'eltárgyasítására' vonatkozó megjegyzései egyértelműen megvilágítják az isteni Névvvel és a szentként tisztelt személyekkel, valamint tárgyakkal kapcsolatos visszaélések elkerülésének fontosságát.

⁹¹⁶ PESCHKE, KARL H., S.V.D., *Christian Ethics*, Vol. II.: Special Moral Theology, 188.

2. White teológiája

R.E.O. White, biblikus teológus (†2003) tanításának bemutatásához szentírási megalapozású *Keresztény etika* című, összefoglaló művének 1994-es harmadik kiadását vesszük alapul.⁹¹⁷ Művében a szerző a hívő ember egész életét annak, a Jézus által meghirdetett Isten országának szempontjai alapján tárgyalja, melynek megélése és megvalósítása minden hívő számára feladat már evilágban is. A Szentlélek elleni bűnről annak szentírási értelmezése szerint tárgyal White. Tanításában nem 'egyszerű', szóban elhangzó káromlasként jelenik ez a vétek, hanem az ember által az Isten ellen akarattal elkövetett bűnök egyikeként, az ember egész személyiségét, teremtett voltát alapjaiban megingató választásként.

A, Isten uralma és királyi volta

White az *Isten királysága és az engedelmesség élete*⁹¹⁸ című alfejezetben a bibliai etika vonatkozásában ír a Szentlélek elleni bűnről. A *Király ítéletei* alcím előrevetíti a szerző alaptételét: az isteni kezdeményezés (már az Isten országának megalapítása előtt) minden embertől személyes választ vár. Ez azonban nem azt jelenti, hogy Isten csak abban az esetben Király, amennyiben az ember Őt választja – Isten örökkévaló Király, még ha uralmát el is utasítják. Ez a tény az utolsó ítéletkor válik mindenki számára magától értetődővé, amikor megvalósul a végső isteni akarat és ítélet, amely megrendíthetetlen lesz minden esetben – az ember választása abban áll, hogy a végítélet örömet vagy ítéletet hoz számára a földi életében végrehajtott hitbeli és tettebeli cselekedetei szerint.

A negyedik evangélium kijelentése: 'Az Atya nem ítél meg senki, az ítéletet egészen a Fiúnak adta.' (Jn 5,22), valamint Pál szavai: 'Mert meghatározott egy napot, amelyen ítélkezni fog a világ felett igazságban egy férfi által, akit arra rendelt, és igazolt is mindenki előtt, mikor feltámasztotta halottaiból.' (ApCsel 17,31) szerint nyilvánvaló, hogy Isten akaratából Jézus az, Aki tudatja az emberekkel az Atya akaratát. A jézusi ítéletek a végítélet olyan 'előpróbái' mindenki számára, melyek még jobban megvilágítják az Istentől eredő erkölcsi követelményeket. Jézus látóköre sokkal szélesebb, mint a pusztán a külső bűnöket (pl. külső tisztátalanság, mely lemosható, gonosz lelkek működése vagy tiltott hús evése)

⁹¹⁷ WHITE, R. E. O., *Christian Ethics*, Mercer University Press, Macon, Georgia 1994³

⁹¹⁸ *The Kingdom of God and the life of obedience* c. fejezet, In: WHITE, R.E.O., *Christian Ethics*, 103.

elítelő nézet követőie: számára az emberi természetre ható 'gonosz indíttatás' a gyökere az isteni törvény megsértésének.⁹¹⁹

B, Jézus bűnértelmezése

White kiindulva a fentebbi megállapításból, miszerint Jézus értelmezése szerint bűn minden, a megrontott emberi természet által elkövetett vétek és nem pusztán a külső, testi bűnök tartoznak e fogalom alá, bemutatja: Jézus bűnértelmezése sokkal szélesebb körű volt, mint addig bárkié a történelem folyamán. A szerző e művében négy csoportba gyűjti azokat az emberi cselekedeteket, melyeket Jézus az Isten országának megélésével és hirdetésével összeegyeztethetetlennek tart, azonban vigyáz arra, hogy ezek között ne állapítson meg rangsort. Amint látni fogjuk, ezek az egyes ember által elkövetett, az Isten, az embertárs és önmaga megsértését és megbántását kiváltó tettek mind különböző természetűek, az egyes csoportokon belül lehetnek súlyosak és kevésbé súlyosak. Közös bennünk azonban, hogy a kiváltó okaik egyetlen bűnre vezethetők vissza, amely vétek végső soron minden bűn alapja a teremtés óta: Isten istenségének el nem ismerése, azaz a Teremtő elleni teremtményi lázadás.

a, Bűnös gondolatok és vágyak

A szerző elsőként megállapítja: Jézus nem csak a tettekre, hanem az önző, szemérmetlen, bűnös gondolatokra és vágyakra is kiterjeszti a bűn fogalmát. Ezek eredete az emberi szívben keresendő (Lk 6,45⁹²⁰) és a száj, az emberi beszéd az, amely ezeket közvetíti (Mk 7,21k.⁹²¹). Maga a hazugság részben az ember benső erkölcsi vakságának eredménye (Mt 6,22k.⁹²²), részben, mint bűn, az emberi természet fogyatékosága (Lk 6,44⁹²³). E bűn okaiként a lélekben akaratlagosan felhalmozott gonosz javaslatokat,

⁹¹⁹ WHITE, R. E. O., *Christian Ethics*, 103.

⁹²⁰ Lk 6,45: 'A jó ember jót hoz elő szívének jó kincséből, és a gonosz ember a gonoszból gonoszat hoz elő; mert a szív bőségéből szól a száj.'

⁹²¹ Mk 7,21k.: 'Mert belülről, az emberek szívéből erednek a gonosz gondolatok, paráznaságok, lopások, gyilkosságok, házasságtörések, kapzsiság, gonoszság és csalárdság, kicsapongások, irigység, káromkodás, kevélység és esztelenség. Mindez a rossz belülről származik, és beszennyezik az embert.'

⁹²² Mt 6,22k.: 'A test világossága a szem. Ha tehát a szemed jó, egész tested világos lesz, de ha a szemed rossz, az egész tested sötét lesz. Ha pedig a benned lévő fény sötétség, mekkora lesz a sötétség!'

⁹²³ Lk 6,44: 'Mert minden fát gyümölcséről ismerünk meg. Tövisbokorról nem szednek fügét, sem a csipkebokorról nem szüretelnek szőlőt.'

vágyakat, viselkedésmódokat lehet megnevezni (Mt 12,35⁹²⁴), melyek Lukács értelmezésében 'a szív kincsei'⁹²⁵. Jézus az egyes ember viselkedését mindig a személyiség kiadásának tekintette, ebből következően nagyobb barátságot mutatott annál, mint amit a közvélemény helyeselt, azok iránt is, akiket bűnösöknek gondoltak külső, súlyosabb testi bűnök (szenvedély, kapzsiság, istentelenség) miatt. Ennek alapján számunkra is érthetővé válik, hogy a házasságtörő asszony esetében Jézus méltán érezte: azok, akik szigorúan elítélték a külső tettet, valójában magukban a tisztátalanság benső gondolatát dédelgettek és emiatt nem volt joguk az asszony megkövezésére (Jn 8,1-11).

b, Mulasztás miatt elkövetett bűnök

Hasonlóképpen, Jézus a bűnök közé sorolja a hanyagság, mulasztás miatt elkövetett bűnöket is, melyek körébe a meg nem tett dolgok és a jóra való, de szándékosan észre nem vett lehetőségek is beletartoznak. Jézus erről a bűnről beszél, amikor a terméketlen fát (Mk 11,12-14), a megőrzésre kapott pénzt elásó embert (Lk 19,11-27) vagy a szamaritánusnak nem segítő papot és levitát (Lk 10,25-37) karikírozza ki és hozza fel például – ők nem tettek semmit sem értékekkel, lehetőségeikkel, szeretetükkel, noha módjukban állt volna. A Király bal oldalára állított kecskék örök büntetésre küldetnek, amiért nem adtak italt, ételt, ruhát, emberbaráti szeretetet azoknak, akik arra rászorultak (Mt 25,31-46), csakúgy, mint a gazdag, aki nem segítette a szegény Lázárt (Lk 16,19-31). Ez a fajta viselkedés a szeretet törvényének az ellentéte: noha a korabeli zsidó törvények arra fektettek nagy hangsúlyt, hogy az ember ne tegyen meg tiltott dolgokat, addig Jézus azoknak a cselekedeteknek a megtételére hívta és hívja fel a figyelmet, amelyeket a szeretet követel meg. Ítélete szerint tehát azok, akik nem teszik mindazt, amit meg kellene tenniük, legalább annyira vétkesek, mint azok, akik valami tiltott tettet hajtanak végre.

White fontosnak tartja, hogy felsorolja azokat a bűnöket is, amelyek más teológusok (Inge, Glover, Marshall, Scott) szerint a Jézus által leginkább elítélt emberi cselekedetek közé tartoznak a hanyagság vétkeiként. Ezek közül a legfontosabbak a képmutatás, a szív megkeményítése, a világiasság, a gondolati tisztátalanság, az igazság iránti közönyösség, a határozatlanság, a mértéktelen önszeretet mint a legtöbb bűn gyökere, az önelégültség, a kielégíthetetlen többre vágyás, az erkölcsi korlátoltság, a vallási kérkedés, a lelki vakság, az

⁹²⁴ Mt 12,35: 'A jó ember a jó kincseiből jó dolgokat ad elő; a gonosz ember pedig gonosz kincseiből gonosz dolgokat ad elő.'

⁹²⁵ Ld. Lk 6,45 – a 920. lábjegyzetben

arrogancia és a kegyetlenség, különösen a nem kiváltságos embertársakkal szemben. A szerző megjegyzi: noha ezek a viselkedésmódok és -formák különböző eredetűek (szellemi, erkölcsi, vallási, személyes gyökerekkel rendelkeznek), az a közös alap, amelyből végső soron mindegyik kiindul, sokkal nagyobb és mélyebb, mint az a felsorolásokból elsőre kitűnik.⁹²⁶

c, A felebarát szeretete ellen elkövetett bűnök

A Jézus által elítélt bűnök közül a harmadik csoportban White azokat a vétkeket tárgyalja, amelyeket az embertárs szeretete ellen követhetnek el. Közéjük tartozik a testvérietlenség, a kérlelhetetlenség, a részvét megkövetelése, a kegyetlen kritika, a bosszúvágy és általánosságban minden érzéketlen vagy önző viselkedésmód. A Jézus korabeli társadalomban ezek a formák mutatkoztak meg a Templom monopólium voltában, a pénzváltók követeléseiben, a gazdagok és a szegények közötti mély szakadék meglétében és a rivalizálásban. White legszembeszökőbb példaként a Marshall által is e tekintetben legkifejezőbb magán-párbeszédet hozza: a gazdag balga csak arról beszél, hogy ő mit tehet a saját biztonsága és jóléte érdekében (Lk 12,18-19⁹²⁷), sem Istenre, sem embertársaira nem gondol. Ez az a Jézus által kigúnyolt egoizmus, amely minden rossz szociális magatartásforma mögött ott áll és ez az oka annak is, hogy Jézus követésének és a tanítványi mivoltának az önmegtágadás az elsődleges etikai feltétele.

White fontosnak tartja megemlíteni, hogy a túlzott vallásosság is lehet kegyetlen eszköz az ember kezében. Krisztus haragja méltán lobban fel annak a vallási dogmatizmusnak a láttán, mely teljességgel érzéketlen maradt a vízkóros ember (Lk 14,1-6) és a meggörnyedt, évek óta beteg asszony (Lk 13,10-17) iránt a szombat megtartása miatt, valamint a gazdag farizeus házában azt tapasztalva, hogy társadalmi elismertségük és biztonságuk tudatában a farizeusok teljesen képtelenek voltak az általuk megvetett bűnös asszony szívből jövő megbánását észrevenni (Lk 7,36-50). Jézus szembeszáll kortársai felfogásával: szemében csak az érdemes a kegyelem megszerzésére, akiben megvan az alakzat, hogy bűnös voltot elismerő megbánás, de az irgalom is.⁹²⁸

⁹²⁶ WHITE, R. E. O., *Christian Ethics*, 105.

⁹²⁷ Lk 12,18-19: 'Ezt fogom tenni: lebontom magtáraitam, nagyobbakat építek, és oda gyűjtöm minden termésemet és vagyonomat. Azután azt mondom lelkemnek: Én lelkem! Van sok javad, sok esztendőre eltéve; nyugodjál, egyél, igyál, élvezd az életet!'

⁹²⁸ WHITE, R. E. O., *Christian Ethics*, 105-106.

d, Az igazság világossága ellen elkövetett bűnök

A White által a negyedik csoportba sorolt, az igazság világossága ellen elkövetett bűnök tárgyalásánál a képmutatás kapcsán jutunk el kutatásunk tárgyához, a Szentlélek elleni bűnhöz. A képmutatásról megállapítja: jóllehet, a kommentátorok eltérő véleményeket képviselnek e viselkedés értelmezésében, abban azonban mindnyájan egyetértenek, hogy azt Krisztus minden esetben szigorúan elítéli. Amint nem tűri a nép előtt megjátszott vallásos képmutatást, úgy Izajás prófétát idézve (Mk 7,6⁹²⁹) élesen bírálja a kérkedő alamizsnaosztást, imádkozást vagy böjtöt is, mint önigazoló tetteket (Mt 6,1-6⁹³⁰). Jézus még élesebb hangot üt meg akkor, amikor az ún. 'szakmai' képmutatástól óv, amely a példaadók és a hivatalos tanítást közvetítők magatartásában is megmutatkozik: 'Az írástudók és a farizeusok Mózes székében ülnek. Ezért mindazt, amit mondanak nektek, tegyétek meg és tartsátok meg – de a tetteiket ne kövessétek, mert mondják ők, de nem teszik,' (Mt 23,2-3). Mindebből világosan látszik: bármit cselekszik is, az ember valódi természete végül megmutatkozik, amint semmi sem maradhat rejtve Isten előtt (vö. Mt 10,26⁹³¹).

Jézus még szigorúbban beszél arról a képmutatásról, amelyben az ember nem a másik embert csapja be, hanem saját magát. Ez nem más, mint a lélek őszintétlensége. A Máté-evangélium 23. fejezetében (23,16k.) öt alkalommal említett 'vakság' fogalmat, mely nem tudja érzékelni és megkülönböztetni az igazságot, Jézus jól körülírja és megfeddi: ez a mindenki számára ismerős csapás, melyen keresztül a vallásos emberek tisztán látják mások bűneit, valójában nem képes felismerni a gonoszt. Ez a bűn, melyet a már fentebb említett teológusok az erkölcsi látás elvesztésének (Scott) és büszkeségnek (Marshall) hívnak, White szerint nem más, mint az emberben magában levő hamisság: 'Ha a benned levő fény sötétség, mekkora lesz akkor a sötétség!' (Mt 6,22⁹³²)

⁹²⁹ Mk 7,6: 'Helyesen jövedőlt rólatok Izajás, képmutatók, amint írva van: 'Ez a nép ajkával tisztel engem, de a szíve távol van tőlem.'"

⁹³⁰ Mt 6,1-6: 'Ügyeljetek, hogy igazvotokat ne az emberek előtt gyakoroljátok, hogy csodáltassátok magatokat velük, mert így nem lesz jutalmatok Atyátoknál, aki a mennyben van. Amikor tehát adakozol, ne kürtöltess magad előtt, ahogyan a képmutatók teszik a zsinagógákban és az utcákon, hogy dicsőítsék őket az emberek. Bizony, mondom nektek: megkapták jutalmukat. Amikor te alamizsnát adsz, ne tudja a bal kezed, mit tesz a jobb, hogy a te adományod rejtve maradjon; Atyád, aki lát a rejtekben, megfizet majd neked. Mikor pedig imádkoztok, ne tegyetek úgy, mint a képmutatók, akik szeretnek a zsinagógákban és a terek sarkán állva imádkozni, hogy feltűnjenek az embereknek. Bizony, mondom nektek: megkapták jutalmukat. Te, amikor imádkozol, menj be a szobádba, zárd be az ajtódát és így imádkozz Atyádhoz, aki a rejtekben van; akkor Atyád, aki lát a rejtekben, megfizet majd neked.'

⁹³¹ Mt 10,26: 'Ne féljete tehát tőlük! Mert semmi sincs elrejtve, ami le ne lepleződné, s nincs rejtett dolog, ami ki ne tudódna.'

⁹³² Mt 6,22: 'A test világossága a szem. Ha tehát a szemed jó, egész tested világos lesz.'

White szerint a világosság elleni bűn első állomása az igazságra adott őszintétlen válasz: az a döntésképtelenség, amely visszatartja az emberben az igazság elfogadását, miközben azt keresi, hogy miként tudja a visszautasítás felelősségétől megóvni magát. A szerző Gloverhez csatlakozva kijelenti: még Jézus sem látja, milyen részt vagy helyet tölthet be az az ember a Kálvárián már győzelmet aratott mennyek országában, akire nem lehet számítani, aki nem tudja eldönteni, hogy gyűjtsön-e vagy sem, miként azt sem, hogy a már eldöntött kérdésekhez ragaszkodjon-e vagy sem.⁹³³ Ebből gyakran öncsalás ered, amely teljesen félreérti saját helyzetét: a személy vallásosnak gondolja önmagát, miközben sem arról nincs fogalma, miben és mit hisz, sem azt nem tudja, milyen álláspontot véd és képvisel. Du Bose szavainak segítségével White összefoglalja mindazt, ami a világosság elleni bűn végső állapotához vezet: Krisztus hibának tartja azt, hogy az ember nem 'birtokol' eleget sem a Lélekből, hogy tudja: megsérti Őt, sem pedig a törvény megértéséből, hogy tudja: áthágja azt, az ember nem eléggé szent, hogy akarja a szentséget és nincs elég becsülete sem, hogy éhezze és szomjazza a becsületet.⁹³⁴ Ez a végső állapot nem más, mint antagonizmus, azaz kibékíthetetlen ellentét: akarattal keverni össze a jót a rosszal, Krisztust Belzebubbal, ami maga a végzetes blaszfémia az igazság Lelke ellen – megbocsáthatatlan, mert elkerülhetetlen (Mk 3,22-30).

A képmutató ember sohasem tudja becsapni az Atyát, Aki minden titkot lát és esetlegesen nem fog tudni becsapni másokat sem, önmagát azonban teljesen félrevezetheti. A mennyek országának embere másoknál tisztább kell, hogy legyen: a tisztaszívűség, amely méltó Isten látására (Mt 5,8⁹³⁵) főként egyszerűség és őszinteség. Jézus maga volt a Valóság Fia, követőinek, a keresztyéneknek Hozzá hasonlóan szembe kell nézniük az önmagukban, a világban és Istenben 'létező', 'meglevő' igazsággal.⁹³⁶ Így érhető csak meg, hogy Jézus miért találta a vámosok és az utcanők tevékenységeit, tetteit kevésbé rosszaknak, mint a farizeusokéit: a valódi világban élve és világosabban látva nem játszották meg magukat, őszinteségük és őszinte bűnbánatuk volt az, ami megalapozta a bűntől való megszabadulásukat.

Jézus elítéli az Isten szeretete elleni bűnt is, amely több formában is jelentkezik: ez a bűn maga az isteni gondviselésbe vetett bizalom hiánya, valamint az isteni Név tiszteletének és az isteni akaratnak való alávetettség hiánya. Ezek a vétkek nem csak az

⁹³³ WHITE, R. E. O., *Christian Ethics*, 107.

⁹³⁴ WHITE, R. E. O., *Christian Ethics*, 107.

⁹³⁵ Mt 5,8: 'Boldogok a szívükben tiszták, mert ők látni fogják Istent.'

⁹³⁶ Jelen helyen a 'truth about sg/sy' kifejezés magyar nyelvre való átültetése annyiban okoz nehézséget, hogy a szöveg értelmezésében nem az emberről / a világról/ Istenről kimondott, vélt, alkotott, benne levő, hozzá kötődő igaz tényről van szó, hanem arról az igazságról, mely bennük létezik és áll fenn.

isteni törvények iránt tanúsított belső figyelmetlenséget árulják el, hanem rámutatnak arra is, hogy itt az emberi akarat vét: az ember szándékosan akarja kihagyni Istent a mindennapjaiból. Az ember ebben az esetben teljesen félreérti az élet értelmét, csak a világ adta kényelmet, dolgokat, biztonságot értékeli. Az effajta világiasság az életet értelmetlenné teszi és eltéríti az ember szívét azzal, hogy céltalan és értéktelen dolgok keresésére ösztönöz, ellentétben a jézusi buzdítással: az igazi kincsek a menny kincsei, nem a világiéi (Mt 6,19-21⁹³⁷). A krisztusi nézőpontból tekintve minden bűn vétek az ellen az isteni szeretet ellen, melyben minden által, ami az embereket érinti: áldás vagy büntetés, kegyelem vagy ítélet, ígéret vagy figyelmeztetés Isten mindig és minden módon csak az ember javát akarja.

e, A bűnök következményei és jézusi megítélése

White külön kiemeli, hogy néhány jézusi mondasban a bűn úgy szerepel, mint a lélek betegsége, mely orvost igényel (Mk 2,17⁹³⁸), más szentírási versekben pedig mint könnyelműség: ennek következtében a balga és engedetlen ember olyan módon építi fel szikla helyett homokra élete 'építményét', hogy annak eredménye nem lehet más, csak rom (Lk 6,47-49). Mindezek ellenére Jézuson kívül soha senki nem beszélt még ennyire komolyan a bűnről: a bűn képmutatáshoz és törvényszegéshez (Mt 23,28⁹³⁹), magányhoz és lealacsonyodáshoz vezet, valamint a külső sötétségbe való kivettetéshez. A bűn által az ember elveszett lesz, Isten szeretete és az Atya háza számára halott (Lk 15,32⁹⁴⁰). Máténál olvashatjuk: a bűn annyira súlyos tett, hogy sokkal jobb, ha az ember önként válik meg a kezétől vagy a szemétől, minthogy megtűrje akárcsak a kísértést is (Mt 5,29-30⁹⁴¹); jobb, ha meg sem született volna, minthogy másokat gonoszságra vezessen (Mt 18,6⁹⁴²).

⁹³⁷ Mt 6,19-21: 'Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön, ahol moly és rozsdá emész, ahol a tolvajok betörnek és lopnak. Gyűjtsetek magatoknak kincseket a mennyben, ahol sem moly, sem rozsdá nem emész, és ahol tolvajok nem törnek be és nem lopnak. Mert ahol a kincsed van, ott lesz a szíved is.'

⁹³⁸ Mk 2,17: 'Nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek, nem az igazakat jöttem hívni, hanem a bűnösöket.'

⁹³⁹ Mt 23,28: 'Így ti is kívülről ugyan igaznak látszotok az emberek előtt, de belül tele vagytok képmutatással és törvényszegéssel.'

⁹⁴⁰ Lk 15,32: '...mert ez az öcséd meghalt, és föltámadt, elveszett és megtaláltatott.'

⁹⁴¹ Mt 5,29-30: 'Ha pedig a jobb szemed megbotránkoztat téged, vágd ki azt és dobd el magadtól; mert jobb neked, hogy elveszzen egy a testrészeid közül, mint hogy az egész testedet a gyehennára vessék. És ha a jobb kezed megbotránkoztat téged, vágd le azt és dobd el magadtól; mert jobb neked, hogy elveszzen egy a testrészeid közül, mint hogy az egész tested a gyehennára jusson.'

⁹⁴² Mt 18,6: 'Aki pedig megbotránkoztat egyet e kicsik közül, akik hisznek bennem, jobb volna annak, ha malomkövet kötnének a nyakára és a tenger mélyébe vetnék.'

Nem az 'ítélet' Krisztus egyetlen szava, amelyet kapcsolatba hoz a bűnnel – Ő táplálja azt a reményt, miszerint a bűn megbocsátható és felül lehet emelkedni rajta. Jézus maga is találkozott a bűnnel akkor, amikor Júdás elárulta Őt és barátságukat, a Szentírás szavai szerint imádkozott a kereszten az Őt keresztre feszítőkért, becsmérelték, Ő azonban nem becsmérelt másokat, szenvedett, de nem fenyegetett meg senkit sem. Jézus tettei kifejezik hitét a legfőbb Jóságban, reményét abban, hogy az erős ember találni fog egy magánál Erősebbet, aki kivezeti a foglyokat börtöneikből (Mk 3,27⁹⁴³). White rámutat a legfontosabbra: Jézus hitt abban, hogy Isten az emberi lelket ismét újjá, fiatallá és tisztává akarta és akarja tenni. Ezt azonban az emberi lélek nem hitte el mindaddig, amíg Jézus meg nem győzte erről – az Emberfia azért jött, hogy megtalálja és megmentse az elveszetteket, és nem jött hiába. A bűn fölötti jézusi végítélet szerint a bűnös ember megváltható: ebben körvonalazódik Jézus által Isten végső ítélete is.⁹⁴⁴

C, Isten országa és az erkölcsi kötelesség kapcsolata

White röviden összefoglalva a jézusi bűnértelmezés és az Isten országának kapcsolatát, leszögezi: az 'Isten országa' téma központi helyet foglal el Jézus igehirdetésében, ugyanakkor Krisztus különleges etikai gondolatát is tükrözi. Az isteni Uralom, az isteni törvény abszolút volta, az isteni Akarat megkerülhetetlensége az 'Isten országa' téma által az erkölcsi kötelességek végkifejletéhez, a bizonyossághoz, hogy a helyes és a jó győzelmet fog aratni, valamint ahhoz a hithez kapcsolódnak, amely szerint a világ Királya szereti az embert és annak jólétét akarja. Az Ország evangéliuma jó hír azok számára, akik felkészültek a megtérésre és az engedelmisségre, ugyanakkor figyelmeztetés mindazoknak, akik makacsok, szeretetlenek, önzőek. Akár beleegyeznek, akár lázadoznak az emberek, egy tény megváltozhatatlan: Isten, Aki Istene és Atyja Jézus Krisztusnak, Király mindörökre.⁹⁴⁵

D, Értékelés

Amint láthattuk, White tanításának középpontjában az isteni ítéletnek, Isten országának és a bűnnek a kapcsolata áll. Az evangéliumok alapján láthattuk azt, hogy Jézus

⁹⁴³ Mk 3,27: 'Senki nem mehet be az erősnek a házába és nem ragadhatja el a holmiját, ha előbb meg nem kötözi az erőt, csak akkor tudja kirabolni a házát.'

⁹⁴⁴ WHITE, R. E. O., *Christian Ethics*, 108.

⁹⁴⁵ WHITE, R. E. O., *Christian Ethics*, 108.

merőben másként beszélt a bűnről, mint kortársai és mint előtte vagy utána bárki a történelem folyamán. Isten mint Fiának, Neki adta át a hatalmat, hogy megítélje az embereket és bűneiket, Jézus pedig ezzel a hatalommal élve egy lényegesen új perspektívába helyezte az emberi természet és az emberi vétkek viszonyát. Világosan rámutatott arra, hogy a bűn gyökere nem a körülményekben, hanem magában az ember lelkében keresendő: az eredeti bűn által a lélek meggyengült és kiszolgáltatottá vált a gonosz számára, aki nem hagy ki egyetlen lehetőséget sem, hogy megkísértse és így eltávolítsa az embert Teremtőjétől. Isten kegyelme Fiában öltött testet, Aki működése és élete által adott példát arra az embernek, hogy Isten akaratát és irgalmát keresve már itt, a földön megvalósítható Isten országa.

Jézus kitágítja a bűn fogalmát: nem csak a külsőleg látható bűnös tettek okoznak fájdalmat Istennek vagy a másik embernek, hanem a belső, szívbeli gondolatok, a lélekből fakadó gonosz indulatok és érzések is súlyos vétkekhez vezetnek, mitöbb: a külső tettek gyökere is a belső, lelki deformitás. White kiemeli, hogy a képmutatás mint önbecsapás és konokság egyike a legsúlyosabb bűnöknek, mely a jó és a rossz akaratlagos összekeverését és ezáltal Isten és az Ő lényege, azaz a szeretet teljes elutasítását eredményezheti. Ez maga a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan blaszfémia: az Isten kegyes Atyaként és a teremtés Királyaként segítő és megbocsátó kezét az ember dölyfössége miatt visszautasítja, és így lehetőséget sem hagy magának arra, hogy Isten megmentse a gonosz által bűnbe vitt önmagától.

Láthattuk, hogy White munkájában nem pusztán egy erkölcszociológiai bűnfogalomként találkozunk a Szentlélek elleni káromlással, hanem egy annál sokkal mélyebb értelmezést vázol fel a szerző. Bibliikus teológusként a Szentírás segítségével a többi bűnhöz hasonlóan a blaszfémiát is abban a jelenvaló helyzetben vizsgálja az 'Isten országának' valóságával kapcsolatban, amelyről Jézus tanított.

White nem elégszik meg azzal, hogy kimondja: olyan súlyos bűnről van szó, amelyet Isten nem bocsáthat meg sem evilágban, sem az örökkévalóságban, hanem a bűn gyökereit felkutatva és Jézussal együtt kimondva arra mutat rá, hogy mint minden vétkekben, ebben is az ember akaratlagosan tagadja meg mindazt, amit Isten szeretete neki szán. A Szentlélek elleni bűn nem amiatt megbocsáthatatlan véték, mert Isten jóságát összekeveri a gonosz képmutató 'jóságával' és ezzel Istent megsérti, hanem amiatt, mert az ember önmagát tönkretéve szabad akaratával hagyja, hogy a gonosz annyira a befolyása alatt tartsa, hogy már ne legyen képes az Atya megbocsátó kezének elfogadására. Jézus földi működése során nem a haragvó Teremtőt állította az emberek elé, hanem azt az Istent, Aki

Fiában maga jött el, hogy Benne az embereket kiengesztelje Önmagával, egy teljesen új utat és életformát mutatva az Isten-, az embertárs- és az ember önmaga iránt érzett szeretetének megélése által. Ennek a megértése mutat rá arra, amit White fejezete utolsó részében hangsúlyoz ki: Jézus teljesen újszerű bűnértelmezésével és Istenbe vetett hitével, valamint személyes tetteivel megmutatja az embernek: egyedül a személy saját döntésein múlik, hogy mit kér önmaga számára a végítéletben – életet vagy halált.

3. A blaszfémia értelmezése Lawton szerint

David A. Lawton jelenkori amerikai katolikus teológus *Blasphemy 'Istenkáromlás'* című összefoglaló művének első kiadása 1993-ban jelent meg Philadelphiában, az Egyesült Államokban.

A szerző szándéka szerint e művel az erkölcszociológiának azon részébe kívánt mélyebb betekintést adni, mely témakör (a történelem egyes korszakaiban és a mában élő ember istenkáromlása) napjainkban is égető kérdésként merül fel nem csak hívők, de nemhívők számára is. Műve első öt fejezetében Lawton a történelem egyes korszakain keresztül mutatja be, hogy miként értelmezendő a 'blaszfémia' szóval jelölt tettek elnevezése, az arról mint bűnről való beszéd, annak megítélése, a róla szóló írás, majd ezek után tér ki, mintegy mai különleges és érdeklődést keltő témaként említve, Salman Rushdie 'istenkáromlására'.⁹⁴⁶

Noha Lawton egész műve méltó lenne behatóbb bemutatásra és elemzésre, jelen munkánkban azonban csak a szerző azon véleményének ismertetésére szorítkozunk, mely közvetlen kapcsolatban van a Szentlélek elleni bűnnel vagy annak magyarázatával.

A, Az Ószövetség és az Újszövetség blaszfémia-értelmezésének legfőbb vonásai

Lawton, mielőtt eljutna az újszövetségi, Jézus által említett Szentlélek elleni bűn magyarázatához, végigtekintve az ókori blaszfémia-értelmezéseket, a zsidó és a keresztény blaszfémia-értelmezést vizsgálja meg.

⁹⁴⁶ LAWTON, DAVID A., *Blasphemy*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1993 vii.

Leszögezi: az ókori vallások és filozófiai rendszerek közül a blaszfémia értelmezésének szempontjából a zsidóság és a kereszténység emelkednek ki, mivel mindkét monoteista vallásban megkülönböztetett vonással rendelkezik e bűn magyarázata. A szerző szerint ez abban állt és áll, hogy mindkét hitrendszer ragaszkodik a tényhez: az istenkáromlást a nyelv egy szóbeli vagy írásbeli tetteként értelmezi. A két tradíció értelmezése pusztán abban tér el, hogy míg a zsidók általi istenkáromlás 'egyetlen' tette terjed ki (csak az Istent magát sértő kijelentések tartoztak a blaszfémia fogalomkörébe), addig a keresztény értelmezés ismer 'kifejezett' és 'nem szigorú értelemben vett' káromlást. E különbség ellenére a nyelv által elkövetett szentségtörés a bűnök legsúlyosabbikaként ugyanúgy szerepet játszik a keresztény közösség életében, mint az Ószövetség korában.⁹⁴⁷ A szerző művében ennek kapcsán említi meg először a Szentlélek elleni káromlást: az a meggyőződés, amely szerint ez a bűn a blaszfémia egy formája, bőségesen dokumentált, sőt, a XX. században is 'halálos, a hit ellen elkövetett legsúlyosabb bűnként' definiálják az istenkáromlást.⁹⁴⁸

Lawton magyarázatában visszatér az a gondolat, amellyel már bennfoglaltan találkoztunk a korábbi magyarázatok során is: a blaszfémia bűne mint szóbeli istenkáromlás éppen a Szentlélek ellen való szólás mint megbocsáthatatlan blaszfémia miatt kapja a legsúlyosabb, halálos bűnként való értelmezést.

B, A két szövetség blaszfémia-értelmezése közötti teológiai különbség

Lawton a továbbiakban egy nagyon fontos különbségre mutat rá a zsidó és a keresztény Biblia blaszfémia-értelmezésére vonatkozóan. A zsidóság Istene 'hang', nem test – ezt a 'hangot', 'igét' veszi a kereszténység és Istent 'testté' változtatja, amint azt a János-evangélium elején is olvashatjuk.⁹⁴⁹ A blaszfémia eszerint leveti azt az ószövetségi értelmet, mely szerint pusztán olyan emberi ki-'hívás', sértés, amely Isten természete, azaz mindenhatósága és jósága ellen irányul, és amelyben az ember a hangját emeli az isteni 'hanggal' szemben, és új jelentést vesz fel az Újszövetségben: nyíltan vagy hallgatólagosan

⁹⁴⁷ Ezzel kapcsolatban Lawton megjegyzi, mintegy érdekességként: az Ószövetségben – szemben az Újszövetséggel, – sehol sem olvashatjuk idézetként magát a káromlást, azt, hogy konkrétan miben állt a blaszfémia bűnének elkövetése; a szentíró sohasem idézi a káromló szavait, hiszen akkor ő is elkövetné a blaszfémia bűnét. A zsidó Biblia említi a ruhák megszagztatását és a megkövezést, mint a káromlásból való elszörnnyedés jelét, illetve annak büntetését, de sohasem a blaszfémia lényegét. – LAWTON, DAVID A., *Blasphemy*, 47.

⁹⁴⁸ LAWTON, DAVID A., *Blasphemy*, 5-6.

⁹⁴⁹ Mindebben a hellenizmus hatását fedezi fel a szerző, Elaine Scarry-re utalva. – LAWTON, DAVID A., *Blasphemy*, 47.; Jn 1,1: 'Kezdetben volt az ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige.'

beszél a test egységéről és a keresztény kinyilatkoztatásról. A János-evangélium 10. fejezetében olvasható, hogy Jézust a zsidók istenkáromlással vádolták: emberként Istenné tette magát (Jn 10,33⁹⁵⁰). A farizeusok és az írástudók vádja mind a négy evangéliumban ugyanaz: Jézus istenkáromló, ezért kell meghalnia (Mt 9,3; Mk 2,7 és Lk 5,21)⁹⁵¹.

Az evangéliumok Lawton szerint megfordítják a vádlók és a vádlott közötti relációt: azok, akik a blaszfémiát hozták fel Jézus ellen vádként, e tettük által maguk követnek el istenkáromlást. Noha ez a tény az evangéliumokból nem tűnik ki, azonban István története (ApCsel 6-7⁹⁵²) egyértelművé teszi: védőbeszédében a diakónus a kereszténység Ószövetség-értelmezését összegzi, és azáltal indokolja meg, hogy miért jelent meg Krisztus Istenként emberi testben.

A kereszténység döntő győzelmét a blaszfémia feletti 'szövegkontrollért' vívott harcban Saul megtérése és nevének Pálra való változtatása jelzi: Pál megvallja, hogy ő maga keresztényüldözőként istenkáromlást követett el a hívők felkutatásával, káromlásra buzdításával és bíróság elé hurcolásával (1Tim 1,13 és ApCsel 26,11)⁹⁵³. Ebben az értelemben az istenkáromlás új jelentést nyer: nem más, mint a zsidó Törvény betűjéhez való ragaszkodás, gyilkos betű, amely szemben áll a lélekkel, amely szabaddá tesz – ekként azok a zsidók, akik vétnek Isten törvénye ellen, valamint azok, akik ragaszkodnak a körülmetéléshez, istenkáromlók (Róm 2,24 kk.⁹⁵⁴). Ez az értelmezés megegyezik Jézus Máténál olvasható tanításával: a gonosz szívből szóló száj, nyelv az, amely bűnt követ el (Mt 15,18-20⁹⁵⁵).

Lawton hangsúlyozza: abban a pillanatban, amikor az Isteni belép az emberi testbe, már ragaszkodik is a lélek elsőbbségéhez. Jézus erre utalva egy tejesen új és

⁹⁵⁰ Jn 10,33: 'A zsidók azt felelték: >Jótettért nem kövezünk meg téged, hanem a káromlásért, mivel ember létedre Istenné teszed magadat.<'

⁹⁵¹ Mt 9,3: 'Erre íme, egyesek az írástudók közül azt mondák magukban: >Ez káromkodik.<'; Mk 2,7: '>Hogyan beszélhet ez így? Káromkodik. Ki bocsáthatja meg a bűnöket más, mint egyedül az Isten?<'; Lk 5,21: 'Az írástudók és a farizeusok erre tanakodni kezdtek: >Kicsoda ez, hogy így káromkodik? Megbocsáthatja-e a bűnöket más, mint az Isten?<'

⁹⁵² ApCsel 6-7: A hét diakónus kiválasztása, István letartóztatása, beszéde és megkövezése

⁹⁵³ 1Tim 1,13: 'Aki azelőtt káromló, üldöző és gyalázkodó voltam, de irgalmat találtam, mert hitetlenségemben tudatlanul cselekedtem.'; ApCsel 26,11: 'Zsinagógákból zsinagógákba járva sok esetben megkínóztam őket, így akartam őket káromlásra kényszeríteni. Aztán, egyre jobban dühöngve ellenük, idegen városokban is üldöztem őket.'

⁹⁵⁴ Róm 2,24 kk.: '>Miattatok káromolják Isten nevét a pogányok között<, amint írva van.' Róm 2,25.29: 'A körülmetélkedés használ ugyan, ha a törvényt megtartod, de ha a törvényt áthágod, körülmetéltséged körülmetéletlenségévé válik.' 'Az a zsidó, aki bensejében az. Ez a szív körülmetéltsége a lélek szerint és nem a betű szerint: az, aki nem az emberektől nyer dicséretet, hanem Istentől.'

⁹⁵⁵ Mt 15,18-20: 'Az azonban, ami a szájból kijön, a szívből származik, és ez teszi tisztátalanná az embert. Mert a szívből származnak a rossz gondolatok, gyilkosságok, házasságtörések, erkölcstelenségek, lopások, hamis tanúskodás, káromkodások. Ezek teszik tisztátalanná az embert. Az pedig, hogy valaki mosatlan kézzel eszik, nem teszi tisztátalanná az embert.'

megbocsáthatatlan istenkáromlás-kategóriát vezet be, amely még az ellene elkövetett blaszfémianál is szigorúbb: ez a 1Jn 5,16⁹⁵⁶-ban is olvasható 'halált okozó bűn'. Az isteni névről szóló törvény helyett a blaszfémia az isteni természetről szóló szóbeli kifejezések sorozatává válik (az Isten/ember, Isten testben), az írás kifejezi a test hiányát, míg a Lélek megerősíti annak jelenlétét.⁹⁵⁷

A szerző szerint a jelentés csupán egy nézőpontja a betűk értelmezésének, a szavak valódi jelentését a lélek határozza meg minden esetben – emiatt eredményezhetnek a különféle definíciók összefüggéstelenséget vagy félreértést. Megállapítja: a Szentlélek elleni blaszfémia elmondhatatlan, (a kegyelem segítségével nélkül) megtudhatatlan és soha nem definiált. Noha az istenkáromlás 'átírt' fogalom, azt másként magyarázta, újraértelmezte a kereszténység, és ugyanígy a test is megváltozhat, Lawton mégis kétségbe vonja, hogy egy ilyen 'átírás', újraértelmezés előfordulhatna a megtestesülés folyamatát illetően⁹⁵⁸, azaz hogy bármi változhatna a Szentlélek elleni bűn súlyosságának megítélésében.

C, Összegzés

A fentebbiek alapján minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy a bibliai blaszfémia-fogalom merőben új értelmezésével találkozunk Lawton művében. Értelmezésében a már ismert teológiai 'ószövetségi Törvény – újszövetségi krisztusi tanítás' párhuzama-ellentmondása egy merőben új oldalát mutatva áll előttünk: az istenkáromlás vonatkozásában a zsidó 'betű-törvény' elleni blaszfémia áll szemben a Jézus Krisztus megtestesülése által köztünk-lakóvá lett Isten elleni káromlással.

Mind az ószövetségi, mint az újszövetségi istenkáromlást úgy mutatja be, mint egy, a nyelv által szóban vagy írásban elkövetett, Isten természetét sértő bűnt. Első látásra nincs nagy különbség a zsidóság és a kereszténység káromlás-értelmezésében, esetlegesen csak az tűnhet fel, hogy az újszövetségi nép számon tartott 'nem szigorú értelemben vett' káromlásokat is. Ezek ismeretében elmondható, hogy a Szentlélek elleni káromlás az

⁹⁵⁶ 1Jn 5,16: 'Ha valaki látja, hogy a felebarátja vétkezik, de nem halálos bűnnek, imádkozzon érte, és aki nem halálosan vétkezett, megkapja az életet. Van halált okozó bűn is; nem erről mondom, hogy valaki könnyörögjön érte.'

⁹⁵⁷ LAWTON, DAVID A., *Blasphemy*, 49.

⁹⁵⁸ LAWTON, DAVID A., *Blasphemy*, 50. – A továbbiakban a szerző kifejti a megtestesülés tényét, valamint a keresztényeknek a zsidóktól való elkülönülésén keresztül bemutatja az ősegyház idejében elkövetett káromlásokat, mindvégig hangsúlyozva Krisztus Teste és az ApCsel-ben említett káromló vadállat teste közötti, valamint az egyház mint test és a zsidóság mint test közötti párhuzamot. – LAWTON, DAVID A., *Blasphemy*, 50. és köv.

újszövetségi kategorizálás alapján tartozik a halált hozó, megbocsáthatatlan bűnök közé, Lawton azonban ezt az állítását részletesen nem indokolja.

A két szövetség blaszfémia-értelmezését továbbvizsgálva rámutat: a lényegi különbség a kétféle értelmezés és magyarázat között Isten megjelenéséből és az Őt sértő káromlás természetéből fakad. Míg az Ószövetségben Isten a szavában, a törvényben van jelen, és az Ő nevének kimondása meríti ki a káromlás bűnét, addig Krisztus merőben új tanítása sokkal fontosabb tény közöl: Benne Isten öltött emberi testet, Jézus Krisztus Isten tulajdon Fia. Emiatt az Őt ért támadások, amelyek végkifejlete maga a Jézust ért vád, majd azt követően a keresztrefeszítés lett, mind istenkáromlások. A legsúlyosabb blaszfémiának Jézus mégsem az Őellene elkövetett káromlást tartja, hanem a földi kereteken túlmutatót: az az ember, aki Atyja Lelkét káromolja, a Lelket, Aki az Ő emberi teste fölött uralkodik és Őt vezeti, az örök bűnben vétkes, bűne megbocsáthatatlan.

Lawton, noha definiálni nem akarja a Szentlélek elleni bűnt az esetleges félreértések miatt (a fogalmaknak eltérő jelentéseik lehetnek), mégis kihangsúlyozza: ez az a bűn, amelyik sohasem veszít súlyosságából, lényege pedig nem szorul magyarázatra, mivel az a hit tárgya.

Összegzésként megállapíthatjuk: azzal, hogy Lawton nem definiálja a Szentlélek elleni blaszfémiát, a szóban forgó bűn súlyosságából fakadó megbocsáthatatlanságra irányítja rá a figyelmet. Számára ez a halált hozó bűn beleillik a blaszfémiáról alkotott tanításába, annak vonalvezetésébe: az ószövetségi Isten-név elleni blaszfémia, majd a megtestesült Isten megsértése után a Szentlélek elleni káromlás nem más, mint a blaszfémia bűnének betetőzése. Azáltal, hogy a szerző nem ad egy konkrét Szentlélek elleni blaszfémia-értelmezést, rábízta azt az olvasóra: aki hisz abban, hogy Jézus Krisztus valóban Isten Fia és a Szentlélek irányítja az Ő tetteit, annak fontos, hogy soha ne tegyen vagy mondjon olyasmit, amivel Istent megsértheti.

4. A blaszfémia és a Szentlélek elleni bűn magyarázata Weber szerint

Helmut Weber trieri erkölcszociológus professzor 1991-es általános és 1999-ben kiadott részletes erkölcszociológiája 2001-ben jelent meg magyar fordításban.⁹⁵⁹ E kétkötetes erkölcszociológiai mű a XX. század végének egyik nagy erkölcszociológiai határhelye: nem pusztán

⁹⁵⁹ WEBER, HELMUT, *Általános erkölcszociológia, valamint Speciális erkölcszociológia*

az egyház elméleti morális tanításával foglalkozik, hanem a jelenkori erkölcsi problémákkal kapcsolatos katolikus véleményt is ismerteti.

Noha erkölcstana mindkét részében ír a szerző a Szentlélekről és Annak működéséről, részteleiben nem foglalkozik konkrétan a Szentlélek elleni bűn elemzésével vagy magyarázatával. Az egyetlen helyen, ahol megemlíti e bűn „szokásosan emlegetett értelmezését”⁹⁶⁰, a bűnfogalom bibliai értelezése során találkozunk. Jóllehet úgy tűnhet, hogy csupán egy rövid megjegyzés erejéig érinti a Szentlélek elleni káromlást, látni fogjuk, hogy azt határozott céllal teszi és ilyenként e bűn fontos helyet foglal el a szerző bűnértelmezési koncepciójában.

A, A Szentlélek elleni bűn helye és magyarázata a Szentírásban

Általános erkölcstanában Weber az erkölcssteológia bibliai alapjai után az ember erkölcsi igényét tárgyalja és ennek kapcsán az arra adott válaszokat veszi sorra. Az erkölcsi igényre adott negatív válasz, vagyis a vétkek természetének ismertetése során találkozhatunk az általunk magyarázandó 'Szentlélek elleni bűn' fogalmával a bibliai bűnfogalom kifejtése és értelmezése során.

Miután végigvezet az Ószövetség egyes korszakaiban vallott sokrétű bűnértelmezésen (a korai Izrael idejében, a prófétai korban, valamint az ősbűn fényében vizsgálja azt)⁹⁶¹, Weber az Újszövetséget tekinti át ugyanezen szempontból, immáron egy, a szerzők által közösen használt, a bűnt megjelölő egyetlen terminust, a *αμαρτια* fogalmát értelmezve. A szinoptikus evangéliumokon, Szent Pál tanításán és a János-féle írásokon keresztül a szerző azt követi végig, hogy e fogalom, amely „olyan igéből származik, amely – mint néhány héber kifejezés – eredetileg annyit jelent, mint „nem talál”, „elvétt”⁹⁶², miként vált átvitt, nem szó szerinti értelemben vett erkölcsi alapfogalomká.

A szinoptikusoknál található bűnértelmezés során megemlített főbb pontok után (a gyakran többes számban alkalmazott *αμαρτια* szó alapján az egyes bűnök sokaságára utalnak a szerzők; a megbocsátás áll a bűnökről szóló kijelentések középpontjában; a bűn objektivista külsődleges értelmezésének elutasítása⁹⁶³) a szerző a Szentlélek káromlásának megbocsáthatatlan bűnét értelmezi. Ezt a szinoptikusok 'különlegességének' tekinti, amelyet a 'szokásosan emlegetett értelmezés' kifejezéssel illet: eszerint ez a vétkek az

⁹⁶⁰ WEBER, HELMUT, *Általános erkölcssteológia*, 310.

⁹⁶¹ WEBER, HELMUT, *Általános erkölcssteológia*, 304-308. (2. szakasz, 3.§, I,2,a,1. – 2,c,4. pontok)

⁹⁶² WEBER, HELMUT, *Általános erkölcssteológia*, 309.

⁹⁶³ Ld. részletesen: WEBER, HELMUT, *Általános erkölcssteológia*, 309-310. (2. szakasz, 3.§, II, 2,a,1-4. pontok)

üdvösség ajánlatával szembeni megkeményedést jelenti, vagy az ilyenek elismert bűnhöz való ragaszkodást. A szerző kihangsúlyozza: e bűn megbocsátása a vétkes miatt nem lehetséges, hiszen az maga utasítja el a megbocsátást.

Több ok miatt gondolhatjuk azt, hogy ez a rövid, a Szentlélek elleni bűnről szóló szakasz kiemelkedik a szinoptikusok általi bűnértelmezés bemutatásából: egyrészt, mivel egyetlen konkrét bűnről (viselkedésformáról) szól (e műben ilyen másik szakasszal nem találkozunk a szinoptikus írások bűnértelmezése során), másrészt, mivel különlegességként értékeli maga Weber is.

Feltehetjük a kérdést: miért annyira fontos ez a bűn a szerző számára, hogy külön pontot szentel neki, holott számos egyéb, az egybehangzó evangéliumokban gyakrabban előforduló vétkeket egyáltalán meg sem említ? Kérdésünkre a választ az Újszövetség további könyveinek bűnértelmezései adhatják meg.

B, A Szentlélek elleni bűn kapcsolata a páli és a jánosi bűnértelmezéssel

Weber szemével végignézve Szent Pál iratait, a jánosi művet és azoknak a bűnről szóló tanítását, feltűnik egy konkrét bűn, amely e szent szerzőknél előtérbe helyeződik és irataikban hangsúlyt kap. Ez az 'egy' bűn nem más, mint a hitetlenség vagy engedetlenség, melyet mindkét szerző esetében Weber a kizárólag egyes számban alkalmazott *αμαρτια* fogalom magyarázataként említ.

Szent Pálnál ez a konkrét bűn „vagy egy átfogó helyzetként értendő, amelyben az emberek léteznek (Róm 6,1⁹⁶⁴), vagy olyan démoni hatalom, amely uralkodik az emberen és fogva tartja... (Róm 3,9; 5,12; 6,20⁹⁶⁵)”⁹⁶⁶ – ez az a bűn, melyet tartalmi oldala szerint hitetlenségnek vagy engedetlenségnek is lehetne jelölni (Róm 11,32⁹⁶⁷).⁹⁶⁸ A jánosi iratokban szintén fontos szerepet tölt be ez az egyetlen bűn, mely az evangélium szerint a Jézus messiási küldetésével szembeni hitetlenség (Jn 3,18; 12,37-50; 15,22-24; 16,8-10(11)⁹⁶⁹), a levelekben pedig a testvérek iránti gyűlölet (1Jn 3,23⁹⁷⁰).

⁹⁶⁴ Róm 6,1: 'Mit mondjunk tehát? Megmaradjunk-e a bűnben, hogy a kegyelem annál bőségesebb legyen?'

⁹⁶⁵ Róm 3,9: 'Hogyan áll tehát a dolog? Különbek vagyunk-e náluk? Semmiképpen sem. Az imént bizonyítottuk be, hogy a zsidók és a görögök mind a bűn alatt vannak.'; 5,12: 'Egy ember által jött a bűn ebbe a világba, a bűn által pedig a halál, s így a halál átment minden emberre, mert mindenki vétkezett.'; 6,20: 'Mert amíg a bűn szolgálói voltatok, szabadok voltatok ugyan az igazsággal szemben...'

⁹⁶⁶ WEBER, HELMUT, *Általános erkölcssteológia*, 310. (2. szakasz, 3.§, II, 2,b,2. pont)

⁹⁶⁷ Róm 11,32: 'Isten ugyanis mindenkit engedetlenségbe zárt, hogy mindenkin könyörüljön.'

⁹⁶⁸ Vö. WEBER, HELMUT, *Általános erkölcssteológia*, 310. (2. szakasz, 3.§, II, 2,b,3. pont)

⁹⁶⁹ Jn 3,18: 'Aki hisz benne, az nem esik ítélet alá, de aki nem hisz, az már ítélet alá esett, mert nem hitt az Isten egyszülött Fia nevében.'; 12,37-50: Jézus elmarasztalja a hitetlen zsidókat és döntésre szólít fel; 15,22-24: 'Ha nem jöttem volna, és nem beszéltem volna nekik, nem volna vétküik, de most nincs mentségük a

Weber kiemeli: Jánosnál felbukkan egy különösen súlyos bűnös tett jelölésére a 'halálos bűn' (αμαρτια προς θανατον) kategóriája (elválasztva a 'nem halálos bűnök' kategóriától). Ennek gyakran előforduló értelmezése azt a sajátos viselkedést jelöli, amely maga a Krisztusban való hit megtagadása vagy a kiengesztelődés kifejezett elutasítása.⁹⁷¹ Weber hangsúlyozza: ebben a 'halálos bűnben' a magyarázók „ugyanazt a tartalmat látják, mint a „Szentlélek elleni bűnnél”, amellyel a „halálos bűn” a megbocsáthatatlanság mozzanatát osztani látszik”⁹⁷². Fontos megjegyeznünk: ez a jánosi 'halálra vivő bűn' kifejezés nem azonos a 'halálos bűn' teológiai kategóriájával; jelen esetben 'egy' olyan súlyos vétkezést jelöl, amelyet a későbbi teológia értékelt halálos bűnnek.⁹⁷³ Weber mindebből levonja a következtetést: ezt a 'halálra vivő bűnt' nem lehet konkrét, szilárdan körülírt tartalommal felruházni; azokra az esetekre vonatkozik, amelyek során az ember annyira belegabalyodott egy rossz, negatív viselkedésbe, hogy már nem lehet számítani megtérésére és így ennek eredménye nem lehet más, mint végleges pusztulás.

Mint láthattuk, mind a páli, mind a jánosi iratok utalnak 'egy' bizonyos bűnre, mely tartalmában kimeríti az általunk vizsgált Szentlélek elleni megbocsáthatatlan káromlás általános magyarázat szerinti értelmezését. Így, egészében látva a Weber által felvázolt, az újszövetségi Szentírásban nyomon követhető teológia-fejlődést, nyilvánvaló, hogy a Szentlélek elleni bűnnek a szinoptikusoknál való különleges hangsúlyozása annak a folyamatnak a része, amely által a szerző be akarja mutatni: a Biblia különbségeket tesz a bűnök között, ismerve egyes kisebb-nagyobb bűnöket és tudva egy alapvető bűnös magatartásról is, amely a személyes elutasításban áll. Ez az alapvető bűnös magatartás az, amely súlyosságára nem csak Jézus figyelmeztet, amikor a Szentlélek elleni káromlás megbocsáthatatlan bűnével szembesíti hallgatóit, hanem amelynek halált hozó aspektusára az újszövetségi írók is állandóan figyelmeztették hallgatóikat és a későbbi nemzedékek hívőit is.

bűneikre. Aki engem gyűlöl, Atyámat is gyűlöli. Ha nem műveltem volna közöttük olyan tetteket, amelyeket senki más nem művelt, nem volna bűnük. De most láttak, s mégis gyűlöltek engem is, Atyámat is.’; 16,8-10(11): 'Ő (ti. a Vigasztaló), amikor eljön, meggyőzi a világot a bűnről, az igazságról és az ítéletről: vagyis a bűnről, hogy nem hisznek bennem, az igazságról, hogy az Atyához megyek, és többé nem láttok engem; (és az ítéletről, hogy ennek a világnak a fejedelme megítéltetett.)'

⁹⁷⁰ 1Jn 3,23: 'És az ő parancsa az, hogy higgyünk Fiának, Jézus Krisztusnak nevében, és szeressük egymást, amint megparancsolta nekünk.'

⁹⁷¹ Vö. WEBER, HELMUT, *Általános erkölcssteológia*, 311. (2. szakasz, 3.§, II, 2,c,3. pont)

⁹⁷² WEBER, HELMUT, *Általános erkölcssteológia*, 311. (2. szakasz, 3.§, II, 2,c,3. pont)

⁹⁷³ Mivel dolgozatunknak nem célja a 'halálos bűn' (és vele kapcsolatban a 'nem halálos bűn') fogalmának részletes tisztázása, emiatt csak annyiban érintjük e fogalmat, amennyiben az a Szentlélek elleni bűn weberi magyarázata során elengedhetetlen. Továbbiakhoz ld. WEBER, HELMUT, *Általános erkölcssteológia*, 311. (2. szakasz, 3.§, II, 2,c,3. pont)

C, Összegzés

Weber véleménye szerint – noha nem foglalkozik e témával oldalakon keresztül, – a Szentlélek elleni káromlás bűne alapterminus a bűn fogalmának értelmezésében. Magyarozatából megtudjuk: a teológiai iskolák, melyek tanításainak főbb vonásai az Újszövetség egyes irataiban világosan felismerhetőek, jóllehet szó szerint nem beszélnek a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnt, mégis ismerik azt: az általuk több esetben említett emberi hitetlenség és engedetlenség, a megismert Jézus Krisztus és az Ő tanításának elutasítása végső soron ugyanazt az emberi magatartást írják körül, mely által a Szentlélek elleni káromlást elkövető személy is vétkezik.

Tanítása különleges értékeként kiemelhetjük, hogy a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnt teológia-történeti összefüggésbe helyezi. Ez a szemlélet segíthet bennünket annak megértésében, hogy végső soron e bűn alatt egy olyan erkölcsi tettet kell értenünk, mely nem egyetlen konkrét vétékben nyilvánul meg, hanem annál sokkal több: egy olyan magatartásformát alakít ki lassanként az emberben, kisebb-nagyobb felelőtlenül elkövetett vétkek eredményeként, mely a végső, Isten melletti vagy elleni egzisztenciális döntésben egyértelműen el fogja zárni őt Isten megbocsátó szeretetétől és ezáltal az örök élettől.

5. A Zsinat utáni Szentlélek elleni bűn-értelmezések összegzése

Összegezve a következőkben foglalhatók össze a fentebbi szerzők: Peschke, White, Lawton és Weber gondolatai a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről:

- Peschke morálteológiai szempontból is fontos fordulópontnak tekintve a Zsinatot, Häring tanítványaként a Zsinat tanítása és iránymutatása alapján fogalmazza meg tanítását, de kifejezetten nem értekezik a Szentlélek elleni bűnről,

- a keresztyén ember erkölcsi felelősségét hangsúlyozva, a valláson belül az Isten imádásával, nevének helytelen használatával kapcsolatban tér ki a blaszfémiára, megkülönböztetve azt a profanitástól (az isteni Név meggondolatlanságból fakadó használata) – felhívja a figyelmet arra, hogy a teológusokat is veszélyezteti Isten eltárgyasítása, ami szintén a profanitás egy fajtája,

- istenkáromlásként értékeli minden olyan beszédet, gesztust vagy ábrázolást, amely sérti vagy sértheti Istent, melyek által az ember létezésének legfontosabb értékei is sérülnek (személyes hit, bizalom, szeretet és vallásosság),

- Peschke részletesen tárgyalja a tárgy szerinti direkt és indirekt istenkáromlást, figyelmeztet a korjelenségként is tapasztalható, pusztán megszokásból történő istenkáromlásra, a nyers és durva beszédre, melynek a valódi hit és a vallásosság hiánya az oka, valamint megállapítja, hogy az embertárs megátkozása és az átok önmagában, noha káromlásnak nevezik őket, nem minősülnek istenkáromlásnak,

- White biblikus teológusként szentírási alapokra helyezi etikai témájú tanítását, a bibliai etika vonatkozásában ír a Szentlélek elleni bűnről,

- alaptétele: az isteni kezdeményezés minden embertől személyes választ vár, ezt az isteni akaratot Jézus tudatja az emberekkel, az Ő ítéletei a végítélet 'előpróbái': megvilágítják az Istentől eredő erkölcsi követelményeket,

- White szerint Jézus értelmezése szerint minden, a megrontott emberi természet által elkövetett vétek bűn: a bűnös gondolatok és vágyak, a mulasztás miatt elkövetett bűnök, a felebarát szeretete elleni vétkek és az igazság világossága ellen elkövetett bűnök – közös bennük, hogy okaik egyetlen bűnre vezethetők vissza, amely vétek a teremtés óta minden bűn alapja: Isten istenségének el nem ismerése, szeretetének elutasítása, azaz a Teremtő elleni teremtményi lázadás,

- az igazság világossága ellen elkövetett bűnök tárgyalásánál a Jézus által minden alkalommal elítélt képmutatás kapcsán jut el a Szentlélek elleni bűnhöz: White szerint ennek első állomása a döntésképtelenség, amely az igazság elfogadásától tartja vissza az embert – ebből öncsalás ered és az ember lassan eljut abba a helyzetbe, hogy már nem tudja, milyen álláspontot véd és képvisel, hogy Isten mellett vagy Vele szemben áll,

- ebben az állapotban az ember nem birtokolja kellő mértékben sem a Szentleket, sem a törvényt nem érti: akarattal keveri össze a jót a rosszal, a Szentet a gonosszal – ez nem más, mint az igazság Lelke elleni végzetes blaszfémia, ami megbocsáthatatlan, mert elkerülhetetlen,

- Jézus bűnök felett tartott ítéletéhez hozzátartozik a remény is: a jézusi végítélet szerint a bűnös ember megváltható – ebben körvonalazódik Isten végső ítélete is White szerint, amely az Isten országának evangéliumából és a bizalomból táplálkozik,

- White értelmezése rámutat: a Szentlélek elleni bűn, nem amiatt megbocsáthatatlan vétkek, mert Isten jóságát a gonosz képmutató 'jóságával' összekeverve megsérti Istent,

hanem amiatt, mert az ember önmagát tönkretéve hagyja, hogy a gonosz befolyásolja és ne engedje elfogadnia az Atya megbocsátását,

- Lawton az istenkáromlás témáját dolgozza fel műve egészében, kiemelve az Ószövetség és az Újszövetség blaszfémia-értelmezéseinek fő vonásait,

- a zsidóság és a kereszténység egyaránt a nyelv egy szóbeli vagy írásbeli tettként értelmezi az istenkáromlást, a zsidóság számára csak egyetlen ilyen tette terjedt ki (Istent magát sértő kifejezés), a kereszténység ismer 'kifejezett' és 'nem szigorú értelemben vett' istenkáromlást is,

- a szerző kiemeli: bőven dokumentált az a meggyőződés, amely szerint a Szentlélek elleni bűn a blaszfémia egy formája, a XX. században is halálos, a hit ellen elkövetett legsúlyosabb bűnként tartják számon – igazolódik a gondolat Lawton esetében is: a szóbeli blaszfémia bűne a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn miatt kapja a legsúlyosabb, halálos bűnként való értelmezést,

- a zsidóság Istene 'szó', 'hang', az Újszövetségben pont ez az Ige lesz 'test'-té: Jézusban Isten ölt testet – ekként a blaszfémia is leveti ószövetségi értelmét és új jelentést vesz fel: nyíltan vagy hallgatólagosan beszél a test egységéről és a kinyilatkoztatásról – ez a 'blaszfémia' válik Jézus elleni váddá: „Istenné tette magát”; érthető tehát, hogy az evangéliumok szerint miért fordul meg a reláció: Jézus vádlói követik el az istenkáromlást, nem a magát Isten Fiának mondó vádlott (ezt Saul megtérése is alátámasztja: a Törvény betűje gyilkos, szemben áll a szabaddá tevő lélekkel),

- Lawton szerint Jézus vezet be egy teljesen új és megbocsáthatatlan istenkáromlaskategóriát, amely még az ellene elkövetett blaszfémiánál is szigorúbb: a Lélek jelenléte megerősíti az Isteni jelenlétet a testben, ugyanakkor át is veszi az elsőbbséget – továbbra már nem a test (Jézus emberi teste), azaz a Jézus elleni blaszfémia, hanem a Lélek elleni, a földi kereteken túlnyúló blaszfémia a legsúlyosabb, az örök és megbocsáthatatlan bűn,

- ez csak a betű értelmezése Lawton meglátása szerint, a valódi jelentést azonban az emberi lélek határozza meg, emiatt lehetnek eltérőek az értelmezések e tárgyban – ekként a Szentlélek elleni blaszfémia lényege véleménye szerint elmondhatatlan, a kegyelem segítségével nélkül meg tudhatatlan és soha nem definiált, ez azonban nem változtat semmit sem súlyosságának megítélésében,

- Weber a jelenkori erkölcsi problémákkal kapcsolatos katolikus vélemény ismertetése során részletesen nem foglalkozik a Szentlélek elleni bűn magyarázatával, csak a bűnfogalom szentírásai értelmezése kapcsán említi meg a 'szokásosan emlegetett értelmezését',

- a szerző a véték természetének ismertetése után tér rá a Szentlélek káromlásának megbocsáthatatlan bűnének értelmezésére: a szinoptikusok különlegességének tekinti, ez a véték az üdvösség ajánlatával szembeni megkeményedést jelenti ('szokásosan emlegetett értelmezés'), megbocsátása a vétés miatt nem lehetséges, hiszen azt maga utasítja el a megbocsátást – Weber egyetlen egy konkrét bűnről (= magatartásról) beszél, nem kötve azt más bűnökhöz,

- a páli és a jánosi műben feltűnik egy konkrét véték, a hitetlenség vagy engedetlenség, amely Pál teológiájában (a rómaiakhoz írt levélben) vagy egy átfogó helyzetként, vagy egy, az emberen uralkodó démoni hatalomként jelenik meg, a jánosi iratokban (evangéliumában, valamint első levelében) ez a Jézus messiási küldetésében szembeni hitetlenség, illetve a testvérek iránti gyűlölet,

- Jánosnál megjelenik a 'halálra vivő bűn' kategória is egy nagyon súlyos bűn megjelölésére, amely a Krisztusban való hite megtagadása vagy a kiengesztelődés kifejezett elutasítása – Weber hangsúlyozza, hogy sokan e bűnben ugyanazt a tartalmat látják, mint a Szentlélek elleni bűnben, különösen, hogy mindkettő halálos, azaz nem bocsátható meg, ugyanakkor kijelenti, hogy ez a 'halálra vivő bűn' nem egy konkrét bűn, hanem azokra az esetekre vonatkozik, amelyek során az ember rossz, negatív viselkedésbe bonyolódik, nem lehet a megtérésére számítani, és így eredménye nem lehet más, mint végleges pusztulás.

Az összefoglalásból látható, hogy a Zsinat óta számos különböző, de valamiképpen a klasszikus tamási (a hittel kapcsolatos), és/vagy a késő középkori (a vallásossággal operáló) értelmezésen nyugvó értelmezési lehetőség született a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnre vonatkozóan. Az eltérő magyarázatok ellenére megállapítható, hogy az az általános magyarázat, amely már az őskeresztények számára is megfogalmazta e bűn lényegét a Márk- és a Máté-evangélium alapján, nem változott az évszázadok során.

C. A II. Vatikáni zsinat utáni Szentlélek elleni bűn-értelmezések összegzése

A II. Vatikáni zsinat utáni értelmezések ismertetése nyilvánvalóvá tette, hogy a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn fontos annyira, hogy azt nem kerülhetik ki a keresztény etikával foglalkozó teológusok és kutatók, foglalkozzanak bármely teológiai szaktudománnyal is.

Mielőtt rátérünk Aquinói Szent Tamás és a II. Vatikáni zsinat utáni szerzők tanításának összevetésére a Szentlélek elleni blaszfémia kapcsán, fontos, hogy röviden összefoglaljuk a Zsinat alatt és után keletkezett művek magyarázatait:

- Häring mindkét, általunk vizsgált művében két pontból: a hitetlenség bűnétől és a vallástalanságtól indulva jut el a Szentlélek elleni bűnhöz,

- a hitetlenség kapcsán nagy hangsúlyt helyez a személyes felelősségre és az egész emberi egzisztenciát érintő döntésre Isten ellen vagy Isten mellett,

- az istenkáromlás (mint a vallástalanság egyik megnyilvánulása) esetében Häring a Szentlélek elleni bűn a káromlás súlyosságára utal (Krisztus törvénye), ugyanakkor, ha az istenkáromlás szokássá válik, bűnös magatartásként belefolyhat és átalakulhat a Szentlélek elleni káromlássá (*Christian Renewal in a Changing World / Keresztény megújulás egy változó világban*),

- Peschke a vallásossággal, Isten nevének helytelen használatával kapcsolatban értelmezi a blaszfémiát, de a Szentlélek elleni bűnt nem említi,

- kifejti a profanitás és az istenkáromlás közötti különbséget, figyelmeztet a szokássá vált káromlásokra is, valamint hangsúlyozza, hogy nem csak Istent, hanem az emberi lét legfontosabb értékeit is sérti a blaszfémia,

- White a bibliai etika alapján értekezik a Szentlélek elleni bűnről, alaptétele: az isteni kezdeményezés minden embertől személyes választ vár,

- az igazság világossága ellen elkövetett bűnök közül a képmutatás kapcsán jut el a Szentlélek elleni bűnhöz: ebben az állapotban az ember nem birtokolja kellő mértékben sem a Szentlelket, sem a törvényt nem érti: akarattal keveri össze a jót a rosszal, a Szentet a gonosszal,

- a Szentlélek elleni bűn nem amiatt megbocsáthatatlan vétek, mert Isten jóságát a gonosz képmutató 'jóságával' összekeverve megsérti Istent, hanem amiatt, mert az ember önmagát tönkretéve hagyja, hogy a gonosz befolyásolja és ne engedje elfogadnia az Atya megbocsátását,

- Jézus bűnök felett tartott ítéletéhez hozzátartozik a remény is: a jézusi végítélet szerint a bűnös ember megváltható,

- Lawton az ószövetségi és az újszövetségi blaszfémia-fogalmakat hasonlítja össze: a zsidóság Istene 'szó', 'hang', az Újszövetségben pont ez az Ige lesz 'test'-té: Jézusban Isten ölt testet – ekként a blaszfémia is leveti ószövetségi értelmét és új jelentést vesz fel,

- véleménye szerint Jézus egy teljesen új és megbocsáthatatlan istenkáromlás-kategóriát vezet be, amely még az ellene elkövetett blaszfémiánál is szigorúbb: a Lélek

jelenléte megerősíti az Isteni jelenlétet a testben, ugyanakkor át is veszi az elsőbbséget – továbbra már nem a test (Jézus emberi teste), azaz a Jézus elleni blaszfémia, hanem a Lélek elleni, a földi kereteken túlnyúló blaszfémia a legsúlyosabb, az örök és megbocsáthatatlan bűn,

- a Szentlélek elleni bűn valódi jelentését az emberi lélek határozza meg, emiatt lehetnek eltérők az értelmezések e tárgyban – ekként a Szentlélek elleni blaszfémia lényege elmondhatatlan, a kegyelem segítségével meg tudhatóan és soha nem definiált, ez azonban nem változtat semmit sem súlyosságának megítélésében,

- Lawton kiemeli: bőven dokumentált az a meggyőződés, amely szerint a Szentlélek elleni bűn a blaszfémia egy formája, a XX. században is halálos, a hit ellen elkövetett legsúlyosabb bűnként tartják számon,

- Weber a bűnfogalom szentírási értelmezése kapcsán beszél a Szentlélek elleni bűn 'szokásosan emlegetett értelmezéséről': a szinoptikusok különlegességének tartja, az üdvösség ajánlatával szembeni megkeményedést jelenti, megbocsátása a vétkes miatt nem lehetséges – itt egyetlen egy konkrét bűnről (magatartásról) beszél, nem köti azt más bűnökhöz,

- a páli és a jánosi műben feltűnik konkrét bűnként a hitetlenség vagy engedetlenség, ez Pál teológiájában vagy egy átfogó helyzetként, vagy egy, az emberen uralkodó démoni hatalomként jelenik meg, a jánosi iratokban a Jézus messiási küldetésében szembeni hitetlenségként, illetve a testvérek iránti gyűlöletként,

- Jánosnál megjelenik a 'halálra vivő bűn' kategória is egy nagyon súlyos bűn megjelölésére: ez a Krisztusban való hit megtagadása vagy a kiengesztelődés kifejezett elutasítása – azonban ez a 'halálra vivő bűn' nem egy konkrét vétek, hanem azokra az esetekre vonatkozik, amelyek során az ember rossz viselkedése következtében nem lehet a megtérésére számítani, és így eredménye csak a végső halál lehet.

Látható, hogy a II. Vatikáni zsinat utáni értelmezések ugyanolyan változatosságot mutatnak, mint a Zsinat előtti teológusok magyarázatai. Noha eltérő alapokról indulnak ki a Szentlélek elleni bűnről szóló vélemények, két fontos szempont közös mindegyikben: ez a bűn egyrészt nem választható el az istenkáromlás bűnétől, másrészt mindig nagyon komoly következménnyel jár: nem megbocsátható és örök bűn.

V. Összegzés

1. A szent tamási és a II. Vatikáni zsinat utáni blaszfémia- és Szentlélek elleni bűn-értelmezések összevetése és összegzése

Értekezésünkben részletesen bemutattuk a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn értelmezését, azt elsőként a Szentírásban, majd a teológiatörténet egyes korszakaiban vizsgálva. Mielőtt a két nagy fejezetben ismertetett magyarázatok egymásra gyakorolt hatását és összefüggéseit áttekintenénk, a szent tamási és a II. Vatikáni zsinat utáni blaszfémia- és Szentlélek elleni bűn-értelmezéseket foglaljuk össze.

Aquinói Szent Tamás művében, a *Summa Theologiae*-ban rendszerezett teológiai tanítással találkozunk a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn értelmezése során, míg a patrisztika korában az éppen aktuális nehézségekkel kapcsolatban értekeztek róla az egyházatyák és a tanítók. Szent Tamás magas teológiai igénnyel írt ezzel a témával kapcsolatban is, kifejtéséhez forrásként az ókori teológia jeles képviselőinek műveit használta. Azzal, hogy az arisztotelészi filozófia és a logika segítségével tárgyalta a többi között a blaszfémiáról és a Szentlélek elleni bűnről szóló cikkelyeket is, valamint hogy veretes teológiai nyelvezetet alkalmazott ezeknek a bűnöknek az értelmezése során, kiemelte azokat a mindennapok embere életéből és szinte elérhetetlen távolságba helyezte.

A blaszfémia és a Szentlélek elleni bűn tételeit külön cikkelyben ismerteti Szent Tamás, ami azt bizonyítja, hogy a Szentlélek elleni blaszfémia az ő teológiája szerint nem csupán az általánosságban vett blaszfémia egy formája volt, hanem annál sokkal fontosabb szereppel bírt. Mindaz, ami igaznak tart a blaszfémiával kapcsolatban, vonatkozik a Szentlélek elleni bűnre is, azonban ez fordítva nem igaz. Míg a blaszfémia értelmezése gyakorlatibb vonásokat mutat (halálos és a legnagyobb bűn), a Szentlélek elleni káromlás tárgyalása sokkal teoretikusabb (a Szentlélek elleni bűn, megbocsáthatatlan, hat bűnt lehet megkülönböztetni benne, ez az első bűn), elválva ezzel a hétköznapi élettől.

Vélhetően a tamási tanítás következményeként, amely által teológiai magasságba került a Szentlélek elleni blaszfémia értelmezése, az újkorban nem szerepel külön témaként az általunk megvizsgált forrásokban ez a bűn. Ennek több oka is lehetséges: egyrészt Szent Tamás műve a teológiai oktatás alapműveként olyan tekintéllyel bírt, amely komolyan meghatározta e bűn teológiai értelmezését és így már nem volt szükséges értekezni róla,

másrészt egy másik oldalról: a vallásosság, azaz Isten dicsérete kapcsán magyarázva a blaszfémiát, esetlegesen annak súlyossága miatt csak említésképpen írva róla, letudták a Szentlélek elleni bűn magyarázatát is. Mindezzel együtt a blaszfémia bűnének értelmezése sokkal életközelibbé vált, a tamási kategóriákat alkalmazásával és a vallásosság ellentétéként pedig lehetőség volt mélyebb kifejtésére is.

A II. Vatikáni zsinat hatalmas áttörést hozott az Egyház életében, ennek kapcsán az erkölcszociológiában is. A XX. század második felének teológusai az emberekhez fordulnak, és kilépve az addigi védekező pozícióból, az Egyház tanítását újramagyarázzák az adott kor emberei számára és a kor igényeihez hosszászabva, ám az alapelvekből mit sem engedve céljuk az, hogy Isten üzenete és az abból fakadó tanítás eljusson az emberekhez. Ebből következően a blaszfémia értelmezése mind a szent tamási, mind az ő működését követő évszázadok teológiai tanítása alapján a hit és a vallásosság elleni bűnként magyarázódik: megtartva e bűn teológiai lényegét és ugyanakkor nem feledve a mindennapi életet érintő aspektusait, a szentírási megalapozás segítségével ismét részévé válik a blaszfémia értelmezésének a Szentlélek elleni bűn említése is.

Megállapítható, hogy Aquinói Szent Tamás tanításának ismerete nélkül nem lett volna lehetséges az istenkáromlásról vagy a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűnről értekezni a Zsinat utáni teológusoknak sem. Noha évszázadok választják el egymástól a ma teológusát és Aquinói Szent Tamást, utóbbi tanítása mégis egy olyan biztos alapja a teológiai tanításnak, amelyet nem lehet ma sem megkerülni. A Szentlélek elleni bűn-értelmezés kettőssége (a hit elleni és a vallásosság elleni bűnként való értelmezése), amelynek alapja a Szentlélek elleni blaszfémia szentírási előfordulásainak magyarázata azt a tényt támasztja alá, hogy nem egy szigorúan meghatározott tételként kell kezelnünk ezt a bűnt és mibenlétét, hanem élő, dinamikus valóságként.

2. A Szentlélek elleni bűn szentírási és teológiai értelmezésének egymásra gyakorolt hatása, összefüggései és kontinuitása

Amint már említettük, a Szentlélek elleni bűn logionjának szentírási értelmezése kettős. Márk és Máté evangéliumában Jézus a Benne működő isteni Lélek elutasításaként beszél róla és figyelmezteti az Ő erejét kétségbe vonó, szándékosan vak vádlóit arra, hogy a Szentlélek káromlásának különleges vonatkozása van: ez a bűn örök, mert

megbocsáthatatlan a bűnös megátalkodottsága miatt. A másik, a lukácsi értelmezés szerint ezt a bűnt egyes helyzetekben (üldözések, számonkérés idején) követi el a gyenge ember azáltal, hogy megtagadja Jézus Krisztust és az Ő tanítását, a hitét és az Egyházat. Ez az értelmezési kettősség vonul végig a teológia évszázadain is: az egyes sajátos szituációk istenkáromlása egyetlen aktusként és ennek magyarázata az erkölcssteológia számára bőséges kifejtési való esetet ad, míg Isten szabad döntés következtében választott elutasítása túlnyúlik az erkölcssteológia határain.

Az, hogy Jézus mit értett e bűn alatt, konkrétan nem derül ki a szentírási szövegekből, annak értelmét nem fejtette ki vagy legalábbis nem adták a szájába az evangéliumok szerzői. A legfontosabb az, hogy lássuk: az a tény, hogy ez a jézusi mondás mindhárom szinoptikus evangéliumban előfordul, azt bizonyítja, hogy – noha használták forrásként egymás forrásait és szövegeit, – mindegyikük fontosnak érezte ezt a jézusi figyelmeztetést olyannyira, hogy teológiai céljuknak megfelelően beleszerkesztették azt írásaikba.

A teológiai értelmezések, bármikor is írják azokat, szentírási megalapozás nélkül nagyon könnyen valamiféle erkölcsi érzelmességbe (ez a témától függően lehet pozitív vagy negatív) torkollhatnak. Ettől óvja meg a teológust a jézusi szavakból való kiindulás: az a radikalitás, amellyel Jézus meghirdette Isten Országát és mindenkit annak építésére szólított fel, nem engedi, hogy ne a lényegre figyeljünk. Így van ez a Szentlélek elleni bűn vonatkozásában is: ha a megfelelő helyzetben, legyen az egy konkrét cselekvés vagy egy rögzült magatartásforma, elmegyünk a jézusi figyelmeztetés mellett és kitartunk a bűnben, önmagunkat üzzük egyre távolabb Istentől mindaddig, amíg már nincs Hozzá visszatérés.

Kutatásunk bemutatta, hogy a Szentírási értelmezés a blaszfémiával és a Szentlélek elleni bűnnel kapcsolatban nem kerülhető meg: amint az olvasni tudás teszi csak lehetővé az olvasást, úgy a Szentlélek elleni bűnről szóló jézusi logion ismerete teszi csak lehetővé, hogy valóban a lényegből: Jézus szavaiból kiindulva vonatkoztassuk azokat saját életünkre és másokéra, vagy annak egyes eseményeire. Ugyanakkor fordítva is igaz mindez: a Szentlélek elleni bűn veszélyeire felhívó szentírási szavak sem lennének mások, csak halott betűk egymás mellett, ha nem kapnának megfelelő magyarázatot a teológusoktól, abban a vonatkozásban, hogy mit szükséges vagy mit nem szabad tenni, hogy az ember ne essen a Szentlélek elleni káromlás bűnébe.

3. A Szentlélek elleni bűn dogmatikai vetülete

Elemzésünk során nem egy esetben említettük, hogy a Szentlélek elleni bűnnek nem csak erkölcszociológiai vonatkozásai vannak, hiszen bizonyos témák túllépik határait. A jelen esetben ez a helyzet áll fenn a Szentlélek elleni bűn kapcsán: ez a véték nem csak a szigorú értelemben vett erkölcsi étellel van kapcsolatban, hanem a benső lelki étellel, Isten kegyelmi kiáradásával, a Szentháromság megvallásával és Isten önmagát való ajándékozásával is, mely témák a dogmatika tárgyait képezik.

A következőkben a megátalkodottság és a végső döntés kapcsán pillantunk be a dogmatikába annyira, amennyire ez elengedhetetlen ahhoz, hogy levonjuk végső konklúziókat a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn mibenlétét illetően.

A. A megátalkodottság szerepe az ember személyes döntésében

A dogmatika a Szentlélek elleni bűnről egyrészt a pneumatika, másrészt az eszkatológia kapcsán tesz említést, amint ez forrásainkból megállapítható. Ezek közül a személyes emberi döntés szempontjából a pneumatikai álláspontot tekintjük át meg röviden.

A pneumatikában ez a bűn a Lélek Jézussal való kapcsolata során kerül elő. A megkeresztelkedésekor Jézus megtapasztalta, hogy Őt az Atya elfogadja és a Lélek cselekszik általa és működik benne, ezt azonban nem mindenki látja így. Működése során hamarosan vita robban ki arról, hogy kinek a lelke lakik benne. Jézust megvádolják azzal, hogy a sátán lelke tartja Őt hatalmában, azért képes csodákat tenni. Ebben az esetben a Szentlélek elleni káromlás nem más, mint Jézus küldetésének az elutasítása és lelki hatalmának kétségbevonása.⁹⁷⁴

Tényként fogadható el az, hogy azok, akik Jézust megvádolták azzal, hogy a gonosz hatalmával és segítségével űz ördögöket és tesz csodákat, tanúi voltak Jézus tetteinek. Valószínű, hogy valahol mélyen bennük is megszólalt egy hang, amely azt mondta, hogy Jézus Isten embere, azonban erről nem vettek tudomást: egy ilyen szabadító, mint Jézus egyszerűen nem felelt meg várakozásaiknak, nem fért bele az elképzeléseikbe és az életükbe. Azáltal, hogy tudva és akarva nem nyíltak meg Jézus felé és még csak meg sem

⁹⁷⁴ Vö. A *DOGMATIKA KÉZIKÖNYVE I.*, Szerk.: Theodor Schneider, Ford.: Fila Béla, Lukács László, Orosz László, Várnai Jakab, Vigilia Könyvkiadó, Budapest 1996 484.

próbálkoztak a megértésével, makacsul elutasítva Isten Jézusban hozzájuk küldött Megváltóját, szabadon és tudatosan vétkeztek. Ha ez a megátalkodottság, makacs visszautasítás szokássá válva már annyira uralni kezdi a személy lelkét, hogy abból már nem tud kilépni, akkor az ilyen állapotban levő ember személyes döntésében nem fog a jó mellett dönteni akkor, amikor ott van mellette a rossz is. Nem kérdéses: egyre mélyebbre jutva a bűnben, azaz Isten megsértésében egy bizonyos idő után az ember már nem csak azért választja a számára rosszat, mert már nem tud különbséget tenni jó és rossz között, hanem amiatt is, mert konokul és 'csak azért is' Isten-ellenes döntést akar hozni.

B. A végső döntés Isten mellett vagy Isten ellen

Az eszkatológia kapcsán ez a bűn nem valamelyik konkrét, meghatározott bűnt jelenti, hanem „azt, hogy az ember eltéríti a szeretet Istene felé tartó, önmagát transzcendentáló mozgását, végérvényesen ellentmondva neki: elutasítja akaratunknak a Szentlélekben nekünk adott új formáját, melynek révén Istennek egyesülünk az örök életre.”⁹⁷⁵ Ez a szabatos megfogalmazás ugyanazt mondja, amit a XIII. században Aquinói Szent Tamás már megfogalmazott ugyanezen bűnnel kapcsolatosan: az ember önmaga zárja ki saját magát Isten szeretetéből és megbocsátásából azáltal, hogy elutasítja Istent és konokul kitart ebben az elutasításban.

Ha esetleg úgy is tűnik, hogy a Szentlélek elleni bűn valamiféle távoli bűnkategória, valójában minden ember életében legalább egyszer kapcsolatba kerül vele. Ez az alkalom nem más, mint az ember evilági lényként meghozott utolsó döntése, amely halála előtti pillanatában érkezik el hozzá: utolsó leheletével az ember dönt Isten mellett vagy Isten ellen. Az Egyház pokolról szóló tanítása is ezen alapul: valós lehetőség, hogy valaki a halálban végérvényesen és tudatosan ellentmond Isten önközlésének, amely Krisztusban tárult fel.⁹⁷⁶

A szerető Isten végérvényes elutasítása, amely az ember számára az örök halált jelenti, valójában nem csak ebben az egy aktusban áll. Ez a végső elutasítás nem egy hirtelen döntés: sok kis bűnt elkövetve az ember egyre mélyebbre jut a bűnökben és bűnbánat nélkül ezektől nem képes megszabadulni.

⁹⁷⁵ Ld. MÜLLER, GERHARD LUDWIG, *Katolikus dogmatika*, A teológia tanulmányozásához és alkalmazásához, Ford.: Hegyi Márton, Puskás Attila és Tamás Roland, Kairosz Kiadó, Budapest 2007 545.

⁹⁷⁶ Vö. MÜLLER, GERHARD LUDWIG, *Katolikus dogmatika*, 545.

Véleményünk szerint az egyes tettekben vagy szavakban elkövetett blaszfémia azért minősül halálos bűnnek, mert már önmagában hordozza ezt az Isten végső elutasítására való irányultságot. Az az ember, aki bármilyen formában megsérti Istent, nem csak az Urat inzultálja, hanem önmagának is árt azáltal, hogy a halál útján megtett egy lépést. Noha tény a pokol léte, hiszen nem lehet kizárni azt, hogy valaki mégis Isten és az Ő szeretete ellen dönt a halála előtti pillanatban, arról biztosan nem tudunk, hogy hányan és kik vannak ott, hiszen Isten megbocsátó szeretete és irgalma, valamint üdvözítő kegyelme tud arról is, amiről mi, emberek soha nem alkothatunk fogalmat, hiszen a végső döntés személyes.

4. Kitekintés a Szentlélek elleni bűn eddigi értelmezései alapján e bűn jelen és jövőbeni értelmezési lehetőségére és megértésére

Amint láthattuk, a teológiatörténet egészében és annak egyes korszakaiban is számos értelmezés született a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn mibenlétét illetően. Jóllehet sok esetben nem azonos alapról indultak ki a teológusok e bűn magyarázatában, véleményeik konklúziója azonos: a Szentlélek elleni bűn Isten megsértése azáltal, hogy az ember szabadon és akarattal utasítja vissza magát Istent: az Ő szeretetét, irgalmát, bűnbocsánatát, kegyelmét, egyszerűen: ajándékát. Ennek a bűnnek nem csak pneumatológiai, hanem szentháromságtani vonatkozása is van: azáltal, hogy Lelket káromolja az ember, a Szentháromság ellen követ el bűnt, mivel az Atya önközlése a Fiúban valósul meg a Szentlélek által.

Megállapítást nyert, hogy a Szentlélek elleni blaszfémia bűnének elkövetése az Isten melletti végső döntésben állhat. Aquinói Szent Tamás ugyanakkor azt mondja: ez a bűn minden bűn közül az első. Feltehetjük a kérdés: miként lehetséges ez? Erre a következő lehet a válaszunk: az ősbűn következtében az ember értelme elhomályosult, akarata meggyengült – ebbe az állapotba születik bele minden ember. Ez a bűn nem volt más, mint az Istennek való engedetlenség, Isten elutasítása: az ember külön akart lenni Istennél, a maga istene akart lenni. Ha kitágítjuk a Szentlélek elleni bűn fogalmát, akkor az ősbűn is idetartozik: az ember önmaga választotta Isten elutasítása által a halált, amelyből nem volt kiút. Isten azonban úgy szerette és szereti az embert, hogy tulajdon Fiát adta oda érte és így Általa engesztelte ki a világot Önmagával. Amint Isten Önmagát adta a teremtésben az embernek, ugyanezt megismételte a saját Fiában is.

Amikor az ember bűnt követ el, valamit egyszerűen nem fogad el az Isten által teremtett világban vagy azt nem használja rendeltetésszerűen. Már ez a tett is sérti Istent, Akinek hatalma van megbocsátani, ha az ember bűnbánatot tart. Ha ebben a bűnös állapotban az ember kitart azáltal, hogy nem kér bocsánatot Istentől, önmagát zárja ki a bűnbocsánatból, hiszen Isten tiszteletben tartja az ember szabad akaratát. Ez az az állapot, amely konok kitartásban állandósulhat és az ember szabad akarata által juttatja önmagát az örök halálra.

Jelenünkben az istenkáromlásnak nem egy példáját tapasztaljuk meg, akár szűkebb környezetünkben is. Noha a Szentlélek elleni megbocsáthatatlan bűn – amint már említettük – egy folyamat kezdő, és ugyanakkor a végső pontja, feladatunk nem más, mint felhívni az emberek figyelmét Isten állandóan felénk áradó szeretetére. Ez a szeretet a katolikus Egyházban sajátosan van jelen a szentségek által, melyek vétele erősíti az ember kapcsolatát Istennel. Mivel az Egyház és a katolikus teológia Szentlélek elleni bűnértelmezése vélhetően nem fog változni a jövőben, feladatunk nem más, mint az erről szerzett ismereteink továbbadása és jó példa mutatása.

Summary

The unforgivable sin against the Holy Spirit is a mystery of faith. This is so especially when the adjective ‘unforgivable’ is added to it. The Greek word for ‘blasphemy’, that is, *koiné* used in the Scripture can be translated into Hungarian in many different ways (e.g. blasphemy, cursing, swearing). Due to this fact many questions could be asked.

First of all it must be considered whether the meaning of the sin against the Holy Spirit is an oral insult or any other actions could be regarded as blasphemy? Secondly, how did and does Catholic theology interpret this sin? Thirdly, if this sin is considered as unforgivable, why do we say about God that He is almighty? Last but not least one must ask: what did Jesus think of this sin as he had called the attention of His listeners in particular to avoid this sin?

In the New Testament Jesus uses the word ‘*blasphemy*’ to name the sin against the Holy Spirit. The word itself has an ancient Greek origin meaning an oral insult, slander of reputation. Later however this meaning was narrowed to words insulting God and faith. In the ancient Greek literature and philosophy was using this meaning of the words was used as it is revealed in the works of Plato and the circumstances of Socrates’ death.

As it is often referred to in the Old Testament, in the life of the monotheist Jewish people the sins belonging to blasphemy were considered as very important either Jews or pagans committed them. They differentiated oral blasphemy and blasphemy of activity. The legal punishment given by God’s law was strict: the sinner had to be stoned to death. According to the Scripture, when pagans lived around slandered God or His people, they blasphemed God’s (Yahweh’s) name many times. Due to their blasphemy, the Scripture is frequently calling the attention of the Jews to avoid provocation.

In the New Testament we can read about the sin of blasphemy more often. In this part of the Scripture the ethical side of this sin is far more emphasised. The sin of blasphemy is regarded as violence against God’s authority and power. Speaking against God and Jesus’ name and word, scolding of God’s angels, abusing Moses and God as the holders of the revealed law and making the Church and the faith ridiculous were all considered as blasphemies. The fact of blasphemy is given a deeper and fuller meaning in the New Testament: that shows why it was an ‘obligation’ for Jesus to take the accusation of blasphemy on himself.

The drama of the New Testament is the cross of Jesus. We must note that the accusation of blasphemy against Christ led to it. According to the Jewish accusers of Jesus, his two statements were his greatest blasphemies: He said of himself that He is the much awaited Saviour and he also admitted of himself that he as the Son of Man will be seen sitting at the right hand of the Almighty (Mk 14:61-64, Matt 26:63-66, John 19:7). The irresponsible use of God's name and the monopolization of God's authority and privileges were blasphemies worthy of death, so the fate of Jesus had been decided: according to the ancient Law he had to die. Nevertheless, the fact that they willingly didn't recognise God's presence in Jesus, the Jews were the ones to commit blasphemy by deliberately rejecting the divine revelation and the alighting grace of the Holy Spirit.

In the time of the early Church Paul the apostle and Stephen the deacon were accused of blasphemy during their confession of faith in Christ and the missionary work. Paul was slandered because of this sin and Stephen was stoned to death by the Jews because of his faith and thus he became the first martyr of the early Church.

Like in the Old Testament, in the New Testament there are warnings concerning this sin: the greatest blasphemy was the denial of Christ (which is at the same time the denial of the faith), the sins against love, the indignation, and the false teachings also were regarded as blasphemies. Moreover, the teaching of the end of the time proclaims the victory of the divine powers over the blasphemy as one of the heaviest sins in the last battle for the world.

In the New Testament there are three texts: the synoptic Gospels in which we can read about the logion of the unforgivable sin against the Holy Spirit (Mk 3:28-30, Matt 12:31-32, Lk 12:10). In all the three texts Jesus is the one who says that the words / blasphemy against the Holy Spirit is unforgivable indeed in contrast with the sin against the Son of Man. The expression 'eternal sin' logion has its own context in the three gospels according to the special theological intention of the authors.

In the Gospel of Mark the logion is a part of a controversy during Jesus' activities in Galilea: the scribes are accusing Jesus of driving the devil out of men in his wonders. Jesus answers in the parables are referring to the contradiction of the accusation. Moreover, a parallel is drawn between the blasphemy against the Son of Man and the Holy Spirit. The sin against the Holy Spirit is the only sin which is an exception of the universal forgiveness of the sins: through the fact that the accusers willingly don't recognise and reject the power of the Holy Spirit in Jesus' activities and attribute it to the Satan, they blaspheme not of Jesus but the Spirit who is active in Him. If someone is persistent in this refusal, builds an eternal barrier between himself and God: through not letting the activity of God's mercy in

his soul, his moral ability of judging becomes deformed, is unable to see the sin in the sins and for this the sinner wouldn't be able to repent and in this way – because of the lack of grief – is not able to get forgiveness ever.

In the Gospel of Matthew the logion of the sin against the Holy Spirit is found in the controversy following the cure of a mute and blind man. The cure of the sick man is the sign that God's Kingdom has already arrived among the people once and for all – this fact expects a decision from everyone whether they acknowledge the presence of God or reject it. The Pharisees attribute Jesus' power to Beelzebub, who is the leader of the demons but at the same time they don't attribute the actions of the Jewish men who cast out demons the same way. Jesus answers them in parables and calls their attentions to the blasphemy against the Holy Spirit, and draws a parallel with the blasphemy against the Son of Man. The opinions of the theologians are different about the explanation of the phrase 'son of man' in this special context of the logion, about how the unforgiveness of the sin against the Holy Spirit can be explained before and after Pentecost, and whether the words of Jesus should be interpreted literally or not. Although they don't agree in everything, their final conclusions are similar: the sin against the Holy Spirit is a serious and deliberate refusal of the activity of the Spirit.

In the Gospel of Luke – differently from the Gospels of Mark and Matthew – Jesus speaks about the sin against the Holy Spirit in a teaching part of the Gospel. The theological aim of the author is to call the attention of his contemporaries: Jesus' words of confession and of steadfastness are authoritative, especially during the time of trial. In following Jesus the Master they will face many difficulties but God's Spirit will give strength to the ones confessing Her in the right time. There is not only a worldly dimension of the confession or the refusal of Jesus but also there is a dimension of the Last Judgement of it: the Son of Man will stand by the disciples confessing Him on the last day of history. There are many explanations of the sin against the Holy Spirit of the Gospel of Luke: this sin is an aspect of the perjury; recognising Jesus' personality before and after Pentecost, refusal of the Spirit revealed in Jesus, misusing the power of the Spirit, a sin of the apostate disciple. Accepting any of them, we must see: Luke warns not only his contemporaries but everyone that one is able to interrupt the connection with God once and for all by his or her free decision and is able to repel himself or herself into the unforgivable and eternal sin. Having done so, however, God's merciful love is not able to set him free as a result of the decision made by human free will.

A double image is derived from the Gospels regarding the explanation of the unforgivable sin against the Holy Spirit: on the one hand the heart's obstinate hardness and the rejection of the Truth. By this rejection one cut himself or herself off the forgiving love of God. On the other hand this sin is the denying of Christ, His good news and the faith in a particular situation.

Having explored how the Scripture interprets the concept of blasphemy, we have to examine the explanations of the blasphemy against the Holy Spirit in certain periods of the history of theology because we are able to picture the theological explanation of this sin only this way. In order to compare the opinion of Thomas Aquinas and some theologians working after Vatican II, first of all we have to examine of their sources.

We find different explanations of the sin against the Holy Spirit in the teaching of the theologians in the first centuries of Christianity. We can meet the double explanation known from the gospels. According to the *Didache* this sin is the refusal of God's people chosen for serving, Origen and John Chrysostom speak about it as the fall of the baptised man, and the refusal or diminution of the Spirit's authority and activity. According to the teaching of Ambrose it is the doubt of the Spirit's divinity which is also an insult against the Father and the Son.

Augustine interprets this sin as the refusal of the Church, the refusal of God's Spirit who works in the Church and gives unity and forgiveness to her, and the refusal of the activity of the Spirit.

One group of the explanations examines the Scripture's logion based on the context, and thus they explain the blasphemy of the Holy Spirit as the refusal or denial of the Holy Spirit's divinity or authority and activity. The other group however interprets the blasphemy against the Holy Spirit in connection with particular situations of life (the teaching of heretics, the work of people chosen to serve in the Church, the practice of the unity and forgiveness in the Church) and explains the sin as the refusal of the Church or the servants of the Church.

St. Thomas Aquinas comments on the blasphemy against the Holy Spirit and the blasphemy in general in his main work, the *Summa Theologiae* (IIa IIae, q.13-14.). Regarding the fact that he, who knew many patristic sources, writes separately of the sin against the Holy Spirit, we can point out that he was thinking of this sin very seriously and wanted to give a clear teaching on it. He proves that the blasphemy in general is a sin against the confession of the faith which can be committed by words or in heart. In so far as someone who deliberately curses the divine Goodness commits the greatest sin the

punishment of which is death. By this sin not only in this worldly life, but also in the other world God can be insulted: the will to despise the divine Truth can remain in the damned souls and as its expression the blasphemy also (q.13).

As regards consequence of the three explanations of the blasphemy against the Holy Spirit (1, blaspheming the Holy Spirit, 2, the obstinacy itself, namely the persistence in sin, 3, the sin against the Spirit's goodness which can be explained in actions) can be stated that this sin is always a sin committed by certain malevolence which due to its nature doesn't need antecedents: the power of the temptation or the will inclining to the bad make one able to blaspheme against the Holy Spirit any time, before any other sins. Because of its nature this sin is unforgivable because it ruins the instruments leading to the forgiveness of sins: in the way of God's forgiveness there is the stubbornness and refusal breaking again and again from the man's free will. Thomas Aquinas distinguishes six sins in the sin against the Holy Spirit: every blasphemy against the Holy Spirit bears the despair, the impertinence, the impenitence, the stubbornness, the refusal of the known good and the enviousness of the others spiritual skills (q.14).

In his teaching Thomas Aquinas summarizes and explains the two interpretations known from the gospels. He doesn't want to tell something new, he only wants to systematize his knowledge in this topic. It's important to emphasize that he doesn't only give a clear understanding of blasphemy and the blasphemy against the Holy Spirit, but also separates these two moral actions once and for all. While the blasphemy in general as a sin committed in a particular situation stays as the object of the moral theology, the sin against the Holy Spirits is not only esteemed as a moral sin but it has an influence on the whole life of the man.

The teaching of Thomas Aquinas determined the teaching of theologians for centuries, however in the early modern age, after the Council of Trent (1545–1563) new standpoints appeared in regarding to the sin against the Holy Spirit. In the document of the Council of Trent the expressions “the abusers of the Holy Spirit” and “making the Holy Spirit sad” refer to the grave sin of the people who left the Catholic Church, but Suarez already approaches the blasphemy against the Holy Spirit from another aspect. He explains the blasphemy against the Holy Spirit as the greatest deadly sin but not in connection with the faith but with religiousness. In his opinion blasphemy against God is the opposite of the praise of God which is religiousness – it's not the opposite of the faith because it would show that there is falsehood in God. He considers blasphemy from the side of the law but he

doesn't write on the sin against the Holy Spirit, mentions it only as the reason of the heinousness of blasphemy.

Before Council Vatican II. (1862–1965) Noldin explains the blasphemy regarded to the second commandment of the Ten Commandments. In his opinion it's a grave sin that always has the cursing word and the intention of slandering God as basic conditions – he doesn't mention the blasphemy against the Holy Spirit. Tanquerey interprets blasphemy in connection with religiousness, using the categories of Thomas Aquinas. According to him the blasphemy is a deadly sin, it can have forgiveness only if it's committed by sudden excitement. Referring to Thomas Aquinas, Tanquerey mentions the blasphemy of the heart separately which is not given external (oral or in action) expression: presumably – however he doesn't say it explicit – he identifies it with the sin against the Holy Spirit. Piscetta and Gennaro approach the blasphemy from the aspect of the law, the blasphemy is a deadly sin because of the refusal of God's love. However they don't write on the blasphemy against the Holy Spirit explicitly, the mention of the refusal of the divine love regarded to the blasphemy as a deadly sin, lets us come to the conclusion that they acknowledge the teaching of Thomas Aquinas on the blasphemy against the Holy Spirit. Slater and Prümmer explain the blasphemy also in connection with the second commandment but they put the blasphemy committed by acts in it. According to Prümmer this sin is the greatest among all the sins because it not only does harm to the divine love but also to the virtue of religiousness and to the theological faith. Referring to the judgement of the blasphemy he emphasises that the intention of the abusing speaking or action, the original meaning of the words and the actual social judgement of the blasphemy are needed to be taken in consideration.

With the Vatican II. not only the life of the Church but also the theology changed direction. The greatest moral theologian of the XX. century, Häring reaches the sin against the Holy Spirit from the sin of unfaithfulness and irreligiousness. In connection with the unfaithfulness he emphasises the personal responsibility and the decision beside or against God, a decision which has a deep impact on the whole personal existence. In the case of the blasphemy (as one manifestation of the irreligiousness) the sin against the Holy Spirit refers to the heaviness of the blasphemy which, if it becomes a habit, can transform into the blasphemy against the Holy Spirit. Peschke explains the blasphemy in connection with the religiousness and the misuse of God's name but he doesn't mention the sin against the Holy Spirit. He writes about the difference between profanity and blasphemy and emphasises that the blasphemy does not only harm God but also harms the most important values of human

life. White writes about the sin against the Holy Spirit on the basis of the biblical ethics and he gets to it by the hypocrisy: in this state the man doesn't have the Holy Spirit satisfactorily in a certain measure and doesn't understand the law: makes the good confused with the bad willingly and the Saint with the evil. The sin against the Holy Spirit is unforgivable but not because of this confusion but because the man having ruined himself lets the evil influence him and does not let him accept the Father's forgiveness. However there is hope: according to the Last Judgement of Jesus, the sinner can be saved. Lawton compares the expressions of blasphemy of the Old and the New Testament. In his opinion Jesus introduces a totally new and unforgivable category of 'blasphemy' which is more serious the blasphemy against Him: eternal and unforgivable. He says that the real meaning of the sin against the Holy Spirit is determined by the human soul. For this reason the explanations can be very different in this case regarding to this the essence of the blasphemy against the Holy Spirit can't be explained, without the help if grace is not known and never can be defined. According to Weber, who speaks about the 'generally known explanation' of the sin against the Holy Spirit in connection with the biblical explanation of the notion of sin, this sin is the speciality of the synoptic Gospels: it means the hardness in opposite to the offer of salvation, it can't be forgiven because of the sinner.

It can be ascertained that the theology of Thomas Aquinas was very determining in the explanation of the sin against the Holy Spirit for very long time. It seems that the theologians of the modern age tried to explain this sin from another aspect because of the influence of Thomas, and tried it to translate to common people. The sin against the Holy Spirit has melted into the category of blasphemy and has become the gravest of it, it has been the verification of the heaviness of the sin of the blasphemy.

The moral theology after the Vatican II. – probably followed the new direction of the Council and tried to explain this sin again. The approaches from the law, the Scripture, the virtues and the Ten Commandments are bringing new thoughts into the explanation of this sin: the emphasis of the personal responsibility; the fact that the sin against the Holy Spirit touches the centre of man; letting the evil have influence in himself; hypocrisy; the inconceivability and indefinability all belong to the essence of this sin. The sin against the Holy Spirit precedes and at the same time completes the oral blasphemy which can be committed in an only, independent action. As an opposition against God which is hidden in the deteriorated human nature, it is the source of every blasphemy, but at the same time if blasphemy turns into a habit in the man and his hearth hardens in the refusal of God and His truth, the line of the blasphemies reach down into the sin against the Holy Spirit.

From this thought it's only one step and we arrive to the greatest decision reaching the entire human existence. As the man in the original sin refused God's love and stubbornly with the help of the tempter wanted to be better than Him –the same way, in the sin against the Holy Spirit man also closes himself stubbornly from recognising God's truth and the life in that truth into his own world where he is the only god. The whole personal life is not about anything but to win over ourselves. We realise that as creatures we depend on God's love and grace and accept His movement toward us. At the end of this worldly life not God but man makes the final judgement over himself: if he chooses God's arms reaching out to him or her, man will live in God's eternity, however, if he or she refuses Him definitively, pushing itself into the never-ending damnation where there isn't repentance, doesn't do anything but commits the unforgivable sin against the Holy Spirit.

Irodalomjegyzék

Szentírások

GOOD NEWS BIBLE, Catholic Edition, The Bible Societies/HarperCollins, Caledonian International Book Manufacturing Ltd, Glasgow 1994²

HOLY BIBLE, Placed by the Gideons, Gideons International in the British Isles, Lutterworth, Leicester

NOVUM TESTAMENTUM GRAECE ET LATINE, Textum Graecum post Eberhard et Erwin Nestle communiter ediderunt Barbara et Kurt Aland et socii, Deutsch Bibelgesellschaft, Stuttgart 1994³

Ó- ÉS ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS – A Neovulgáta alapján, Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest 1997

THE JERUSALEM BIBLE, With Abridged Introductions and Notes, Editor: Alexander Jones, Darton, Longman & Todd Ltd, London 1968⁴

ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS, Görög eredetiből fordította és magyarázta P. Békés Gellért és P. Dalos Patrik, Szent Gellért Egyházi Kiadó, Szeged – Szent Gellért Hittudományi Főiskola, Pannonhalma - Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest 1990¹¹

Dokumentumok, kézikönyvek, lexikonok, szótárak

A II. Vatikáni Zsinat Dokumentumai, Szerk.: Dr. Diós István, Szent István Kézikönyvek 2, Szent István Társulat, Budapest 2000

A Catholic Dictionary, By William E. Addis and Thomas Arnold, Virtue & Co., Ltd., London 1954¹⁵

A Dictionary of Christian Theology, Edited by Alan Richardson, SCM Press Ltd, London 1972

A Dogmatika Kézikönyve I., Szerk.: Theodor Schneider, Ford.: Fila Béla, Lukács László, Orosz László, Várnai Jakab, Vigilia Könyvkiadó, Budapest 1996

Advanced Learner's English Dictionary, Founding Editor-in-Chief: John Sinclair, HarperCollins Publishers, Glasgow 2003⁴

Analytical Greek Lexicon, Samuel Bagster & Sons Ltd, London 1973³

- ANGOL – MAGYAR KÉZISZÓTÁR*, Szerk.: Magay Tamás és Országh László, Akadémiai Könyvkiadó, Budapest 1998
- AZ EGYHÁZI TANÍTÓHIVATAL MEGNYILATKOZÁSAI*, Fordította és összeállította: Fila Béla és Jug László, Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest 1997
- DICTIONARY OF BIBLICAL THEOLOGY*, Edition under direction of Xavier Léon-Dufour, Translation under the direction of P. Joseph Cahill S.J., Geoffrey Chapman, London – Dublin 1973²
- DICTIONARY OF ETHICS, THEOLOGY AND SOCIETY*, Edited by Paul Barry Clarke and Andrew Linzey, Rontledge, London & N.Y. 1996
- DICTIONARY OF MORAL THEOLOGY*, Compiled under the direction of Francesco Cardinal Roberti, Edited under the direction of Monsignor Pietro Palazzini, Translated from the Second Italian Edition under the direction of Henry J. Yannone, Burns & Oates, Publishers to the Holy See, London 1962
- DICTIONARY OF THE BIBLE*, Original edition by James Hastings, Revised edition by Frederick C. Grant & H.H. Rowley, T. & T. Clark, Edinburgh 1963²
- ENCYCLOPEDIA OF RELIGION AND ETHICS*, Volume II., Edited by: James Hastings with the assistance of John A. Selbie and other scholars, T. & T. Clark, Edinburgh – Charles Scribner's Sons, N.Y. 1909
- EXEGETICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Vol. I., Edited by: Horst Balz and Gerhard Schneider, T&T Clark Ltd, Edinburgh 1990
- HARPER'S BIBLE COMMENTARY*, General editor: James L. Mays, Harper & Row Publishers, The Society of Biblical Literature, San Francisco 1988
- HARPER'S BIBLE COMMENTARY*, General editor: Paul J. Achtemeier, Harper, A Division of HarperCollins Publishers, San Francisco 1985
- IDEGEN SZAVAK ÉS KIFEJEZÉSEK SZÓTÁRA*, Szerk.: Bakos Ferenc, Főmunkatárs: Fábíán Pál, Akadémiai Kiadó, Budapest 1989⁹
- LATIN – MAGYAR SZÓTÁR*, Szerk.: Györkösy Alajos, Akadémiai Kiadó, Budapest 1998
- MAGYAR – ANGOL SZÓTÁR*, Szerk.: Magay Tamás és Országh László, Akadémiai Könyvkiadó, Budapest 1998²
- NEW CATHOLIC ENCYCLOPEDIA*, Executive Editor: Bernard L. Marthaler, O.F.M. Conv., In association with The Catholic University of America, Washington, D.C., Thomson Gale, Detroit – NY – SanDiego – San Francisco – Cleveland – New Haven, Conn – Waterville, Maine – London – Munich 2003²
- NEW CATHOLIC ENCYCLOPEDIA*, Vol II., Prepared by an Editorial Staff at The Catholic University of America, Washington, District of Columbia, Jack Hreat & Associates, Inc., Palatine, Illinois 1967

NICENE AND POST-NICENE FATHERS, First Series, Vol.6., Edited by Philip Schaff, Christian Literature Publishing Co., Buffalo, NY 1888

OPÁLÉNY MIHÁLY – BALÁZS KÁROLY, *Újszövetségi Szövegmutató Szótár – Konkordancia*, Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest 1999²

OUR SUNDAY VISITOR'S CATHOLIC ENCYCLOPEDIA, Editor: Peter M.J. Stravinskias, S.T.L., Our Sunday Visitor Publishing Division, Our Sunday Visitor, Inc., Huntington, Indiana 1991

READER'S DIGEST UNIVERSAL DICTIONARY, The Reader's Digest Assosiation Ltd, London 1987

SACRAMENTUM MUNDI – An Encyclopedia in Theology, Vol. I., Edited by Karl Rahner with Cornelius Ernst and Kevin Smyth, Burns & Oates, London 1968

THE HARPERCOLLINS ENCYCLOPEDIA OF CATHOLICISM, General Editor: Richard P. McBrien, HarperCollins Publishers, New York 1995

THE NAVARRE BIBLE: THE GOSPEL OF ST LUKE, Texts and Commentaries, Editorial Committee for this volume: José María Casciaro, Santiago Ausín, Claudio Basevi, Antonio García-Moreno, Gonzalo Aranda, Tomás Belda, For the English edition: James Gavigan, Brian McCarthy, Four Courts Press, Dublin 1998⁶

THE NEW COLLINS CONCISE DICTIONARY OF THE ENGLISH LANGUAGE, Managing Editor: William T. McLeod, Consultant Editor: Patrick Hanks, Guild Publishing, London 1985

THE NEW COLLINS THESAURUS, Managing Editor: William T. Mc Leod, Guild Publishing, London 1985

THE NEW INTERNATIONAL DICTIONARY OF THE CHRISTIAN CHURCH, General editor: J.D. Douglas, The Paternoster Press, Exeter 1974

THE NEW JEROME BIBLICAL COMMENTARY, Edited by: Raymond E. Brown, S.S., Joseph A. Fitzmyer, S.J., Roland E. Murphy, O.Carm., Geoffrey Chapman, Prentice – Hall, Englewood Cliffs, NJ 1990

THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT, Vol. I., Edited by Gerhard Kittel, Translator and Editor: Geoffrey W. Bromiley, Wm.B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 1974

THEOLOGICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT, Vol. V., Edited by Gerhard Kittel, Translator and Editor: Geoffrey W. Bromiley, Wm.B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 1974⁶

THE OXFORD DICTIONARY OF THE CHRISTIAN CHURCH, Edited by F.L. Cross, Oxford University Press, London 1963⁴

Könyvek, jegyzetek

- A *NEW EUSEBIUS – Documents illustrative of the history of the Church to A.D. 337*, Edited by J. Stevenson, Based upon the collection edited by the late B.J. Kidd, S.P.C.K., London 1968⁴
- A *SELECT LIBRARY OF THE NICENE AND POST-NICENE FATHERS*, Edited by Philip Schaff, Volume III.: St. Augustin: On The Holy Trinity, Doctrinal Treatises, Moral Treatises, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 1956
- AURELIUS, AUGUSTINUS, *Szent Ágoston vallomásai*, Ford.: Vass József, Szent István Diákkönyvtár, Szent István Társulat, Budapest 1995
- BARCLAY, WILLIAM, *The First Three Gospels*, SCM Press Ltd, Bloomsbury Steet, London 1966
- BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Luke*, The Daily Study Bible, Revised edition, The Saint Andrew Press, Edinburgh 1975²
- BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Mark*, The Daily Study Bible, The Saint Andrew Press, Edinburgh 1975²
- BARCLAY, WILLIAM, *The Gospel of Matthew*, The Daily Study Bible, Vol. 2.: CH. 11-28, Revised edition, The Saint Andrew Press, Edinburgh 1986²
- BEA, AUGUSTIN, CARDINAL, S.J., *The Study of the Synoptic Gospels*, New approaches and outlooks, English version edited by Joseph A. Fitzmyer, S.J., Geoffrey Chapman, London – Dublin 1965
- BLANCHARD, JOHN, *Look through Luke*, Henry E. Walter Ltd., Worthing, England / Lamb Publications, Inc., Mesquite, Texas U.S.A. 1977
- BRANSCOMB, B. HARVIE, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to St Mark*, The Moffat New Testament Commentary, Hodder and Stoughton, London 1937
- BRIGHT, JOHN, *A History of Israel*, The Old Testament Library, SCM Press Ltd, Bloomsbury Street, London 1967⁵
- BROWNING, W. R. F., *The Gospel according to Saint Luke*, The Torch Bible Commentaries, SCM Press Ltd, London 1960
- CHENU, M. D., *Aquinói Szent Tamás és a teológia*, Ford.: Odrobina László, Szent István Társulat, Budapest 1999
- COLE, R.A., *The Gospel According to St. Mark*, An Introduction and Commentary, Tyndale New Testament Commentaries, Gen. editor: R.V.G. Tasker, The Tyndale Press, London 1969⁵

- COPLESTON, F.C., *Aquinas*, Penguin Books Ltd, Harmondsworth, Middlesex, England 1975⁸
- CORSWANT, W., *A Dictionary of Life in Bible Times*, Translated from the French by Arthur Heathcote, Hodder and Stoughton Ltd., Bungay, Suffolk, Great Britain 1960
- DALMAN, G., *Die Worte Jesu, I: Enleitung und wichtige Begriffe*, Leipzig 1930
- DALMAN, G., *The Words of Jesus*, Transl. from the German, T. & T. Clark, London 1902
- DE VAUX, ROLAND, O.P., *Ancient Israel – Its life and Institutions*, Translated by John McHugh, Darton, Longman & Todd, London 1973
- DILLERSBERGER, JOSEPH, *The Gospel of Saint Luke*, Translated from the German, The Mercier Press, Cork 1958
- DROBNER, HUBERTUS, *Augustinus von Hippo: Sermones ad Populum*, Brill, Leiden-Boston 2000
- FARKASFALVY DÉNES, *Bevezetés az újszövetségi szentírás könyveihez*, Szent István Társulat, Budapest 1995
- FARREL, WALTER, *A Companion To The Summa*, Volume III – The Fullness of Life (Corresponding to the Summa Theologica Iia Iiae), Sheed & Ward, New York 1940
- FENTON, J. C., *The Gospel of St Matthew*, The Pelican New Testament Commentaries, Penguin Books, Cox & Wyman Ltd, London 1971⁴
- FILSON, FLOYD V., TH.D., *A Commentary on the Gospel according to St. Matthew*, Black's New Testament Commentaries, Adam & Charles Black, London 1971²
- GNILKA, JOACHIM, *Márk*, Ford.: Turay Alfréd, Agapé Kft, Szeged 2000
- GRANT, ROBERT M., *A Historical Introduction to the New Testament*, Collins, London 1963
- GRISEZ, GERMAIN, *The Way of the Lord Jesus*, Living a Christian Life, Vol.2., Franciscan Press, Quincy, Illinois 1993
- GUTZWILLER, RICHARD, S.J., *Day by day with Saint Matthew's Gospel*, Part II, Darton, Longman & Todd Ltd., London 1964
- HÄRING, BERNHARD, C.Ss.R., *Christian Renewal in a Changing World – A New Approach to Moral Theology*, Translation by Sister M. Lucindia Häring, The Mercier Press, Cork 1966
- HÄRING, BERNHARD, CSSR, *Krisztus törvénye I. – Általános erkölcssteológia*, Ford.: Németh Mihály, Efo Kiadó és Nyomda, Pannonhalma – Róma 1997
- HÄRING, BERNHARD, CSSR, *Krisztus törvénye II. – Részletes erkölcssteológia I.*, Ford.: Németh Mihály, Efo Kiadó és Nyomda, Pannonhalma – Róma 1998

- HÄRING, BERNHARD C.S.S.R., *The Law of Christ, Volume 2, Special Moral Theology*, Translated by Edwin C. Kaiser, The Mercier Press, Cork 1963
- HARRINGTON, WILFRID J., O.P., *Gospel According to St. Luke*, A Commentary, Geoffrey Chapman, London-Dublin-Melbourne 1968
- HARRINGTON, WILFRID, O.P., *Mark*, New Testament Message, A Biblical-Theological Commentary, Volume 4, Editors: Wilfrid Harrington, O.P. and Donald Senior, C.P., Veritas Publications, Dublin 1984³
- HOLMES, J. DEREK – BICKERS, BERNARD W., *A Short History of the Catholic Church*, Burns & Oates, Tunbridge Wells, Kent 1983
- HUGHES, PHILIP, *History of the Church*, Volume II - The Church in the World the Church Made: Augustine to Aquinas, Sheed & Ward, Ltd., London 1956³
- JEDIN, HUBERT, *A zsinatok története*, Ford.: Viz László, Ecclesia, Budapest 1998
- JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St. Mark*, A Text and Commentary for Students, Geoffrey Chapman, London 1963
- JONES, ALEXANDER, *The Gospel according to St Matthew*, A Text and Commentary for Students, Geoffrey Chapman, London 1965
- JOSEPHUS, *The Jewish War*, Translated by G.A. Williamson, Revised with a new introduction, notes and appendixes, by E. Mary Smallwood, Penguin Books, Richard Clay (The Chaucer Press) Ltd, Bungay, Suffolk 1985¹²
- KÉK EMERENCIA, *Luther erkölcsi tanítása*, Erkölcsteológiai Könyvtár 2., Sorozatszerkesztő: Tarjányi Zoltán, Jel Kiadó, Budapest 2005
- LA VERDIERE, EUGENE, *Luke*, New Testament Message, Volume 5, Veritas Publications, Dublin 1984³
- LAWTON, DAVID A., *Blasphemy*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1993
- LELOVICS LIPÓT, *Szent Tamás breviáriuma*, Szent István Társulat, Budapest 1968
- MCBRIDE, DENIS, *The Gospel of Luke*, A Reflective Commentary, Dominican Publications, Dublin 1991
- MEIER, JOHN P., *Matthew*, New Testament Message, A Biblical-Theological Commentary, Volume 3, Editors: Wilfrid Harrington, O.P. and Donald Senior, C.P., Veritas Publications, Dublin 1984⁴
- MONAHAN, WILLIAM B., *The Moral Theology of St. Thomas Aquinas*, Volume II, Ebenezer Baylis and Son, Ltd., The Trinity Press, Worcester – London 1942
- MORRIS, LEON, *The Gospel according to Matthew*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan / Inter-Varsity Press, Leicester, England 1992

- MÜLLER, GERHARD LUDWIG, *Katolikus dogmatika*, A teológia tanulmányozásához és alkalmazásához, Ford.: Hegyi Márton, Puskás Attila és Tamás Roland, Kairosz Kiadó, Budapest 2007
- NINEHAM, D.E., *The Gospel of St Mark*, Penguin Books Ltd., Harmondsworth, England 1964⁴
- NOLDIN, H., S.J., *Summa Theologiae Moralis - Scholarum usui*, II. De Praeceptis Dei et Ecclesiae, Typis et Sumtibus Fel. Pauch (C. Pustet), Oeniponte 1902²
- PESCHKE, C. HENRY, S.V.D., *Christian Ethics, A Presentation of General Moral Theology in the Light of Vatican II.*, Vol.1., C. Goodlife Neale, Alcester and Dublin 1977²
- PESCHKE, KARL H., S.V.D., *Christian Ethics, Moral Theology in the Light of Vatican II.*, Vol. II.: Special Moral Theology, Revised Edition, C. Goodliffe Neale, Alcester 1993
- PINCKAERS, SERVAIS TH., OP., *A keresztény erkölcsteológia forrásai – Módszere, tartalma, története*, Ford.: Turgonyi Zoltán, Paulus Hungarus/Kairosz, Budapest 2001
- PISCETTA, A., S.S. – GENNARO, A., *Elementa Theologiae Moralis*, Ad Codicem Iuris Canonici Exacta, Volumen 1., Societa Editrice Internazionale, Torino 1922
- PLATO, *The Republic*, Books I-V, Transl.: Paul Shorey, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts – London, England 1999¹¹
- PLATÓN, *Az állam*, Ford.: Jánosy István, Lazi Könyvkiadó, Szeged 2001
- PRÜMMER, DOMINICUS M., O.PR., *Manuale Theologiai Moralis*, Secundum Principia S. Thomae Aquinatis in usum scholarum, Tomus II., Typis Herderianis, Herder & Co., Typographi Editores Pontificii, Friburgi Brisgoviae 1928⁴⁻⁵ (Editio 4 et 5 aucta et secundum Novum Codicem Iuris Canonici Recognita)
- QUASTEN, JOHANNES, *Patrology*, Vol. I.: The Beginnings of Patristic Literature, Spectrum Publishers, Utrecht-Antwerp 1966⁴
- QUASTEN, JOHANNES, *Patrology*, Vol. III, The Golden Age of the Greek Patristic Literature, Spectrum Publishers, Utrecht/Antwerp 1966³
- RICHARDSON, ALAN, *An Introduction of the Theology of the New Testament*, SCM Press Ltd, Bloomsbury Street, London 1966³
- SAINT AUGUSTINE, *Essential Sermons*, The Works of Saint Augustine – A Translation for the 21st Century, Translation by: Edmund Hill, O.P., Editor: Boniface Ramsey, New City Press, Hyde Park, New York 2007
- SAINT AUGUSTINE, *On Christian Belief*, Enchiridion, The Works of Saint Augustine – A Translation for the 21st Century, The Enchiridion is translated by Bruce Harbert, Editor: Boniface Ramsey, New City Press, Hyde Park, New York 2005

- SCHNACKENBURG, RUDOLF, *God's Rule and Kingdom*, Burns & Oates – Herder and Herder, New York – London 1968²
- SCHNACKENBURG, RUDOLF, *The Gospel of Matthew*, Translated by Robert R. Barr, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan / Cambridge, U.K. 2002
- SCHWEIZER, EDUARD, *The Good News according to Matthew*, Translated by David E. Green, John Knox Press, Atlanta 1977²
- SENIOR, DONALD, *Invitation To Matthew*, A Commentary on the Gospel of Matthew with Complete Text from The Jerusalem Bible, Image Books, A Division of Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York 1977
- SLATER, THOMAS, S.J., *A Manual of Moral Theology for English-speaking Countries*, Vol.1., Burns Oates & Washbourne Ltd., London 1925⁵
- SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Lukács. A szegénység evangéliuma*, Ford.: Turay Alfréd, Agapé Kft, Szeged 1996
- SPINETOLI, ORTENSIO DA, *Máté. Az egyház evangéliuma*, Ford.: Turay Alfréd, Agapé Kft, Szeged 1998
- S. THOMAE AQUINATIS DOCTORIS Angelici, *Summa Theologiae*, Cura et Studio Sac. Petri Caramello, Cum Textu ex Recensione Leonina, Pars Prima et Prima Secundae, Marietti Editori Ltd., Italia 1952
- S. THOMAE AQUINATIS DOCTORIS Angelici, *Summa Theologiae*, Cura et Studio Sac. Petri Caramello, Cum Textu ex Recensione Leonina, Pars Ila Ilae, Marietti Editori Ltd., Italia 1962
- ST. THOMAS AQUINAS - *PHILOSOPICAL TEXTS*, Selected and Translated by Thomas Gilby, Oxford University Press, London - Oxford - New York 1967³
- ST. THOMAS AQUINAS, *Summa Theologica*, First Complete American Edition in three volumes, Literally translated by Fathers of the English Dominican Province, Volume Two Containing Second Part of the Second Part, QQ.1-189 and Third Part, QQ.1-90. with synoptical charts, Benzinger Brothers, Inc., New York – Boston – Cincinnati – Chicago – San Francisco 1947
- SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Tertius, De Virtute et Statu Religionis I.*, Editio Nova, A Carolo Barton, Apud Ludovicum Vivès, Bibliopolam Editorem, Parisiis MDCCCLIX
- SUAREZ, R.P. FRANCISCUS, *Opera Omnia – Tomus Decimus Quartus, De Virtute et Statu Religionis II.*, Editio Nova, A Carolo Barton, Apud Ludovicum Vivès, Bibliopolam Editorem, Parisiis MDCCCLIX
- TANQUEREY, AD., *Synopsis Theologiai Moralis et Pastoralis*, Ad mentem S. Thomae et S. Alphonsi, Tomus Secundus, Theologia Moralis Fundamentalit: De virtutibus et praeceptis, Typis Societatis Sancti Joannis Evangelistae, Desclée & Socii (Olim Desclée, Lefebvre et Soc.), Romae – Tornaci (Belg.) – Parisiis 1908³

- TARJÁNYI BÉLA, *Jézus Örömhíre – Az Ósegyház Tanítása*, Újszövetségi Alapismeretek II., PPKÉ Hittudományi Akadémia Levelező Tagozat, Budapest 1996
- THE GOSPEL ACCORDING TO ST. LUKE*, The Greek Text with introduction, notes and indices by John Martin Creed, B.D., Macmillan & Co Ltd, London / St Martin's Press, New York 1965⁷
- THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MARK*, The Greek Text with introduction, notes and indexes by Vincent Taylor, Macmillan, London – Melbourne – Toronto / St Martin's Press, New York 1966²
- THE GOSPEL ACCORDING TO ST. MATTHEW*, The Greek Text with introduction, notes and indices by Alan M'Neile, D.D., Macmillan, London – Melbourne – Toronto / St Martin's Press, New York 1965⁹
- THE GOSPEL OF SAINT LUKE*, Introduction and Commentary by Carroll Stuhlmueller, C.P., New Testament Reading Guide, The Liturgical Press, The Order of St. Benedict, Inc., Collegeville, Minnesota 1960
- THE GOSPEL OF SAINT MARK*, Introduction and Commentary by Gerard S. Sloyan, New Testament Reading Guide, The Liturgical Press, The Order of St. Benedict, Inc., Collegeville, Minnesota 1960
- THE GOSPEL OF ST. MATTHEW*, Introduction and Commentary by Davis Michael Stanley, S.J., New Testament Reading Guide, The Liturgical Press, The Order of St. Benedict, Inc., Collegeville, Minnesota 1963
- THE NAVARRE BIBLE: THE GOSPEL OF ST LUKE*, Texts and Commentaries, Editorial Committee for this volume: José María Casciaro, Santiago Ausín, Claudio Basevi, Antonio García-Moreno, Gonzalo Aranda, Tomás Belda, For the English edition: James Gavigan, Brian McCarthy, Four Courts Press, Dublin 1998⁶
- TIEDE, DAVID L., *Luke*, Augsburg Commentary on the New Testament, Augsburg Publishing House, Minneapolis, Minnesota 1988
- TÖRÖK JÓZSEF, *Egyetemes egyháztörténelem I-II.*, Szent István Társulat, Budapest 1999
- VANYÓ LÁSZLÓ, *Az ókeresztény egyház irodalma I., Az első három század*, JEL Kiadó, Budapest 1993³
- VANYÓ LÁSZLÓ, *Az ókeresztény egyház irodalma II., A 4-8. század*, JEL Kiadó, Budapest 1999³
- VON RAD, GERHARD, *Az Ószövetség teológiája I.*, Osiris Kiadó, Budapest 2000
- WEBER, HELMUT, *Általános erkölcssteológia*, Ford.: Tuba Iván, Szent István Társulat, Budapest 2001

- WEBER, HELMUT, *Speciális erkölcszociológia*, Ford.: Tuba Iván, Szent István Társulat, Budapest 2001
- WHITE, R.E.O., *Christian Ethics*, Mercer University Press, Macon, Georgia 1994³
- WIINGAARDS, JOHN N. M., *The Gospel Writings*, Scripture Comes Alive Series – Volume 3, Mayhew – McCrimmon, Great Wakering, England 1979
- WRIGHT BEARE, FRANCIS, *The Gospel according to Matthew, A Commentary*, Basil Blackwell, Oxford 1981
- WRIGHT, TOM, *Luke for Everyone*, Society for Promoting Christian Knowledge, London 2001
- WRIGHT, TOM, *Mark for Everyone*, Society for Promoting Christian Knowledge, London 2001
- WRIGHT, TOM, *Matthew for Everyone*, Part 1, Chapters 1-15, Society for Promoting Christian Knowledge, London 2002

Cikkek, tanulmányok

- BOELAARS, H., *La Blasfemia*, In: *Studia Moralia* 17, Academia Alphonsiana, Institutum Theologiae Moralis, Roma 1979

Elektronikus források

- AMBROSE, *On the Holy Spirit – NEW ADVENT CATHOLIC WEBSITE* [online] <http://www.newadvent.org/fathers/34021.htm>
- CATHOLIC ENCYCLOPEDIA [online] <http://www.newadvent.org/cathen/11768d.htm>
- CHRYSOSTOM, JOHN *Homily 41 on Matthew – NEW ADVENT CATHOLIC WEBSITE* [online] <http://www.newadvent.org/fathers/200141.htm>
- LIDDEL, HENRY GEORGE – SCOTT, ROBERT, *An Intermediate Greek-English Lexicon* [online] <http://www.perseus.tufts.edu/cgibin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0058%3Aentry%3D%2334664>
- MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON [online], <http://lexikon.katolikus.hu.html>
- NEW TESTAMENT TRANSCRIPTS [online] <http://nttranscripts.uni-muenster.de/AnaServer?NTtranscripts+0+start.any>

NICENE AND POST-NICENE FATHERS, First Series, Vol. 6., Edited by Philip Schaff, Translated by R.G. Mac Mullen, Christian Literature Publishing Co., Buffalo, N.Y. 1888 – Revised and edited for New Advent by Kevin Knight – *NEW ADVENT CATHOLIC WEBSITE* [online] <http://newadvent.org/fathers/160321.htm>

ORIGENES, *De principiis (Peri arkhon)* – *NEW ADVENT CATHOLIC WEBSITE* [online] <http://www.newadvent.org/fathers/04121.htm>

SAINT AUGUSTINE, *Sermon 21 on the New Testament (LXXI. Ben.)* – *NEW ADVENT CATHOLIC WEBSITE* [online] <http://newadvent.org/fathers/160321.htm>

Weboldalak

CHRISTIAN CLASSICS ETHEREAL LIBRARY [online] <http://www.ccel.org/>

HEYTHROP COLLEGE HOMEPAGE (London) [online] <http://www.heythrop.ac.uk/>

IDEGEN NYELVI SZÓTÁRAK [online] <http://szotar.sztaki.hu/index.hu.jhtml>

NEW ADVENT CATHOLIC WEBSITE [online] <http://newadvent.org.htm>

NEW TESTAMENT TRANSCRIPTS [online] <http://nttranscripts.uni-muenster.de/>

Függelék

1. A Márk 3,20-35 görög nyelvű szövege

3,20: και ερχεται εις οικον και συνερχεται παλιν ο οχλος ωστε μη δυνασθαι αυτους μηδε αρτον φαγειν

3,21: και ακουσαντες οι παρ αυτου εξηλθον κρατησαι αυτον ελεγον γαρ οτι εξεστη

3,22: και οι γραμματεις οι απο ιεροσολυμων καταβαντες ελεγον οτι βεελζεβουλ εχει και οτι εν τω αρχοντι των δαιμονιων εκβαλλει τα δαιμονια

3,23: και προσκαλεσαμενος αυτους εν παραβολαις ελεγεν αυτοις πως δυναται σατανας σαταναν εκβαλλειν

3,24: και εαν βασιλεια εφ εαυτην μερισθη ου δυναται σταθηναι η βασιλεια εκεινη

3,25: και εαν οικια εφ εαυτην μερισθη ου δυνησεται η οικια εκεινη σταθηναι

3,26: και ει ο σατανας ανεστη εφ εαυτον και εμερισθη ου δυναται στηναι αλλα τελος εχει

3,27: αλλ ου δυναται ουδεις εις την οικιαν του ισχυρου εισελθων τα σκευη αυτου διαρπασαι εαν μη πρωτον τον ισχυρον δηση και τοτε την οικιαν αυτου διαρπασει

3,28: αμην λεγω υμιν οτι παντα αφεθησεται τοις υιοις των ανθρωπων τα αμαρτηματα και αι βλασφημιαι οσα εαν βλασφημησωσιν

3,29: ος δ αν βλασφημηση εις το πνευματοαγιον ουκ εχει αφεσιν εις τον αιωνα αλλα ενοχος εστιν αιωνιου αμαρτηματος

3,30: οτι ελεγον πνευμα ακαθαρτον εχει

3,31: και ερχεται η μητηρ αυτου και οι αδελφοι αυτου και εξω στηκοντες απεστειλαν προς αυτον καλουντες αυτον

3,32: και εκαθητο περι αυτον οχλος και λεγουσιν αυτω ιδου η μητηρ σου και οι αδελφοι σου και αι αδελφαι σου εξω ζητουσιν σε

3,33: και αποκριθεις αυτοις λεγει τις εστιν η μητηρ μου και οι αδελφοι μου

3,34: και περιβλεψαμενος τους περι αυτον κυκλω καθημενους λεγει ιδε η μητηρ μου και οι αδελφοι μου

3,35: ος γαρ αν ποιηση το θελημα του θεου ουτος αδελφος μου και αδελφη και μητηρ εστιν

2. A Máté 12,22-37 görög nyelvű szövege

12,22: τότε προσήνεχθη αὐτῷ δαιμονιζόμενος τυφλὸς καὶ κωφὸς καὶ ἐθεράπευσεν αὐσὸν ὥστε τὸν κωφὸν λαλεῖν καὶ βλέπειν

12,23: καὶ ἐξίσταντο πάντες οἱ ὄχλοι καὶ ἔλεγον ἡγεῖται οὗτος ἐστὶν ὁ υἱὸς Δαυὶδ

12,24: οἱ δὲ φαρισαῖοι ἀκούσαντες εἶπον οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια εἰ μὴ ἐν τῷ βεελζεβούλ ἀρχόντι τῶν δαιμονίων

12,25: εἰδὼς δὲ τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν εἶπεν αὐτοῖς πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς ἐρημύεται καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς οὐ σταθήσεται

12,26: καὶ εἰ ὁ σατανᾶς τὸν σατανᾶν ἐκβάλλει ἐφ' ἑαυτὸν ἑμερίσθη πῶς οὖν σταθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ

12,27: καὶ εἰ ἐγὼ ἐν βεελζεβούλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβαλλούσιν διὰ τοῦτο αὐτοὶ κριταὶ ἐσονται ὑμῶν

12,28: εἰ δὲ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια ἀρα ἐφθάσεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ

12,29: ἡ πῶς δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ καὶ τὰ σκευὴ αὐτοῦ ἀρπάσαι εἰ μὴ πρῶτον δήσῃ τὸν ἰσχυρὸν καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει

12,30: ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ κατ' ἐμοῦ ἐστὶν καὶ ὁ μὴ συναγὼν μετ' ἐμοῦ σκορπίζει

12,31: διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται

12,32: καὶ ὅς ἐάν τις εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἀφεθήσεται αὐτῷ ὅς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι

12,33: ἡ ποιήσατε τὸ δένδρον καλὸν καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλὸν ἡ ποιήσατε τὸ δένδρον σαπρὸν καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ σαπρὸν ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκειται

12,34: γεννημὰ ἐκ τῆς καρδίας πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν πονηροὶ ὄντες ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ

12,35: ο αγαθος ανθρωπος εκ του αγαθου θησαυρου εκβαλλει αγαθα και ο πονηρος ανθρωπος εκ του πονηρου θησαυρου εκβαλλει πονηρα

12,36: λεγω δε υμιν οτι παν ρημα αργον ο λαλησουσιν οι ανθρωποι αποδωσουσιν περι αυτου λογον εν ημερα κρισεως

12,37: εκ γαρ των λογων σου δικαιωθηση και εκ των λογων σου καταδικασθηση

3. A Lukács 12,1-12 görög nyelvű szövege

12,1: εν οἷς επισυναχθεισῶν τῶν μυριάδων τοῦ οὐλοῦ ὥστε καταπατεῖν ἀλλήλους ἡρξάτο λέγειν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ πρῶτον προσεχετε εαυτοῖς ἀπο τῆς ζύμης ἧτις ἐστὶν ὑποκρισὶς τῶν φαρισαίων

12,2: οὐδὲν δὲ συγκεκριμένον ἐστὶν ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται καὶ κρυπτόν ὃ οὐ γνωσθήσεται

12,3: ἀνθ' ὧν ὅσα ἐν τῇ σκοτίᾳ εἶπατε ἐν τῷ φωτὶ ἀκουσθήσεται καὶ ὃ πρὸς τοὺς ἐλάλησατε ἐν τοῖς ταμίοις κηρυχθήσεται ἐπὶ τῶν δωματίων

Lk 12,4: λέγω δὲ ὑμῖν τοῖς φίλοις μου μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα καὶ μετὰ ταῦτα μὴ ἔχοντων περισσοτέρον τι ποιῆσαι

Lk 12,5: ὑποδείξω δὲ ὑμῖν τίνα φοβηθῆτε φοβηθῆτε τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι ἔχοντα ἐξουσίαν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν γένναν ναὶ λέγω ὑμῖν τοῦτον φοβηθῆτε

Lk 12,6: οὐχὶ πέντε στρουθία πωλοῦνται ἀσσαρίων δύο καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐκ ἐστὶν ἐπιλεησμένον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ

Lk 12,7: ἀλλὰ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ὑμῶν πασαι ἠριθμῆνται μὴ φοβεῖσθε πολλὸν στρουθίων διαφερέτε

Lk 12,8: λέγω δὲ ὑμῖν πᾶς ὃς ἀνὸμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁμολογήσῃ ἐν αὐτῷ ἐμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ

12,9: ὁ δὲ ἀρνησάμενος με ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων ἀπαρνηθήσεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ

Lk 12,10: καὶ πᾶς ὃς ἐρεῖ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀφεθήσεται αὐτῷ τῷ δὲ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημήσαντι οὐκ ἀφεθήσεται

Lk 12,11: οταν δε εισφερωσιν υμας επι τας συναγωγας και τας αρχας και τας εξουσιας μη μεριμνησητε πως η τι απολογησηθε η τι ειπητε

Lk 12,11: το γαρ αγιον πνευμα διδαξει υμας εν αυτη τη ωρα α δει ειπεν